

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI**

**KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI BAĞLAMINDA
KÜMELENME MODELİNİN ETKİNLİĞİ:
TÜRKİYE'DEKİ KÜMELER ÜZERİNDEN BİR
KARŞILAŞTIRMA**

EBRU DEMİREL

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. AHMET DİKEN**

KONYA-2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru DEMİREL		
	Numarası	158111013001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İŞLETME		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Kaynak Baplılığı Kuramı Bağlamında Kümeleme Modelinin Etikliği: Türkiye'deki Kümeler Üzerinden Bir Karşılaştırma			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Ebru DEMİREL
E. Demirel

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ebru DEMİREL		
	Numarası	158111013001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İŞLETME		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet DİKEN		
Tezin Adı	Kaynak Bağımlılığı Kuramı Bağlamında Kümelenme Modelinin Etkinliği: Türkiye'deki Kümeler Üzerinden Bir Karşılaştırma			

Örgütlerin iç ve dış çevrelerindeki belirsizlik ve karmaşıklığın hızlı bir şekilde artması, bilginin hızlı bir şekilde yayılması, teknolojik gelişmeler, rekabet koşullarında meydana gelen değişimler, daha fazla büyüme ve hayatta kalma isteği gibi nedenler; örgüt yöneticilerini yönetimde değişik yöntemler ve stratejiler geliştirmeye itmektedir. Bu yöntemlerden biri de kümelenme modelidir. İşletmeler kümelenme modeli ile, ihtiyaç duydukları kaynaklara kendileri sahip olmak yerine bu kaynakları çoğunlukla diğer örgütlerle değişim faaliyetleri yaparak ve örgütler arası işbirliği geliştirerek temin etmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı kaynak bağımlılığı teorisinden hareketle işletmelerin kaynak bağımlılığı parametrelerinin üretici-tedarikçi ilişkisine nasıl etki ettiğini ve kaynak bağımlılığı parametreleri ile üretici ve tedarikçi arasındaki ilişiksel normlar ve kümelenme modeli arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Çalışmada 19 farklı küme üzerinden 450 küme üyesi üzerine anket yapılmıştır. Araştırma modeli ve ilgili hipotezler Yapısal Eşitlik Modellemesi tekniği ve regresyon analizi yardımı ile test edilmiştir. Çalışma sonucunda kaynak bağımlılığı parametreleri ve üretici tedarikçi ilişiksel normlar parametrelerinin kümelenme üzerinde etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaynak Bağımlılığı Kuramı, Kümelenme, Örgüt ve Çevre, Rekabet

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ebru DEMİREL		
	Student Number	158111013001		
	Department	İŞLETME		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☐	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☒	
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet DİKEN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Effects Of The Cluster Model In The Context Of Resource Dependency Theory: Comparison On The Clusters In Turkey			

Reasons such as the increasing in uncertainty and complexity in the internal and external environments of organizations, the rapid dissemination of information, technological developments, changes in competitive conditions, desire for further growth and survival direct managers to develop some different methods and strategies in management. One of these methods is the clustering model. With the clustering model, instead of trying to own the resources they need, by developing inter-organizational cooperation, they acquire these resources with the other organizations. The main purpose of this research in this context is to investigate how the resource dependency parameters of the firms influence the producer-supplier relationship, and to investigate the relationship between the resource dependency parameters and the relational norms and clustering model between the producer and the supplier, based on the theory of resource dependence. In the study, 450 cluster members were surveyed over 19 different clusters. The research model and related hypotheses were tested with the help of Structural Equation Modeling technique and regression analysis. As a result of the study, it was revealed that resource dependency parameters and producer-supplier relational norms parameters have an effect on clustering.

Keywords: Resource Dependence Theory, Clustering, Organization and Environment, Competition

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçlerde yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Diken'e teşekkürlerimi borç bilirim. Yine çalışmanın başlangıç aşamasından son aşamasına kadar bilgi, tecrübe ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Atilla Arıcıoğlu'na da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her konuda maddi ve manevi olarak bana destek olan aileme desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİK LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÖRGÜT VE ÇEVRE

1.1. Örgüt Kuramları	5
1.2. Örgüt Kuramları Bakışı ile Çevre	15
1.2.1. Koşul Bağımlılık Kuramı	18
1.2.2. Örgütsel Ekoloji Yaklaşımı	21
1.2.3. Kurumsal Kuram	23

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜT ÇEVRE İLİŞKİSİ ÜZERİNE TEMEL BİR TARTIŞMA OLARAK KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI

2.1. Kaynak Bağımlılığı Kuramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	29
2.2. Kaynak Bağımlılığı Kuramının Temelleri	34
2.3. Kaynak Bağımlılığı Kuramına Yönelik Eleştiriler.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜMELENME BAKIŞ AÇISI İLE KAYNAK, ÇEVRE VE ÖRGÜT

3.1. Kümelenme Kavramı ile İlgili Genel Değerlendirmeler	60
3.2. Kümelenme Yaklaşımları.....	64
3.2.1. Geleneksel Konum ve Yığılma Teorileri	66
3.2.2. Endüstriyel Bölgeler Teorisi	71
3.2.3. İtalyan Okulu Teorisi	74
3.2.4. Yeni Sanayi Odakları Teorisi.....	76

3.2.5. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi	77
3.2.6. Porter'ın Kümelenme Yaklaşımı.....	79
3.3. Kümelerin Aktörleri, Oluşumu ve Gerekçeleri	90
3.4. Rekabetçilik Gerekçesi Üzerinden Kümelenme	98
3.5. Kümelerin Dezavantajları, Eleştiriler ve Başarısızlık Nedenleri	106
3.6. Kümelenmenin Dünya ve Türkiye Örnekleri.....	109
3.6.1. Dünya'daki Kümelenme Çalışmaları	109
3.6.2. Türkiye'deki Kümelenme Çalışmaları	114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI BAĞLAMINDA KÜMELENME MODELİNİN ETKİNLİĞİ: TÜRKİYE'DEKİ KÜMELER ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı ve Özgünlük	124
4.2. Hipotezler ve Araştırma Modeli.....	124
4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	126
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	127
4.5. Verilerin İstatistiksel Analizi	129
4.6. Araştırma Bulguları.....	139
4.7. Hipotezlerin Test Edilmesi.....	153
4.8. Sonuç ve Öneriler.....	200
Kaynakça	210
Ekler	230
Özgeçmiş	245

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Yönetim Yaklaşımları Tablosu	7
Tablo 1.2. Örgüt Tarihinin Kısa Bir Özeti	9
Tablo 2.3. Güç Dengesizliği ve Karşılıklı Bağımlılık Türleri.....	53
Tablo 3. 1. Kümelenme Üzerine Yapılan Tanımlar	63
Tablo 3. 2. Coğrafi Yoğunlaşmayı Etkileyen Faktörler	77
Tablo 3. 3. Ağ Yapıları ve Kümelenmenin Özellikleri	81
Tablo 3. 4. Küme Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	92
Tablo 4. 1. Araştırma Modeli.....	126
Tablo 4. 2 Araştırmanın Örnekleme	126
Tablo 4. 3 Ölçek Madde Adetleri.....	128
Tablo 4. 4 Güvenirlilik Analizi	130
Tablo 4. 5 Ölçek ve Alt Boyutları	131
Tablo 4. 6 Kaynak Bağımlılığı DFA.....	135
Tablo 4. 7 Kümelenme DFA.....	137
Tablo 4. 8 Anket Yanıtlayıcı Profili.....	139
Tablo 4. 9 Küme Yönetiminde Yer Alma Durumu ve Görev Tanımına İlişkin Bulgular....	140
Tablo 4. 10 Anket Yanıtlayıcı Firmaların Hukuki Niteliği	141
Tablo 4. 11 Anket Yanıtlayıcı İşletmelerin Yapısal Niteliği	142
Tablo 4. 12 Anket Yanıtlayıcı İşletmelerin Toplam Faaliyet Süresi.....	142
Tablo 4. 13 Küme Üyesi Olma Süresi	144
Tablo 4. 14. İşletmelerin Dahil Olduğu Küme Dağılımı.....	144
Tablo 4. 15. İşletmelerin Küme Üyeliği Fayda Algısı	145
Tablo 4. 16. Küme Kırılımında Faaliyet Memnuniyet Dağılımı.....	146
Tablo 4. 17. Küme Faaliyetlerinde En Fazla Memnun Olunan Faaliyetler Dağılımı	148
Tablo 4. 18. Küme Kırılımında Belirtilen Öncelikli Sorunların Detayları	152
Tablo 4. 19. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Faktör Koşulları ve Piyasaları Arasındaki İlişki	153
Tablo 4. 20. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile İlgili Destek ve Sektörler Aarasındaki İlişki	154
Tablo 4. 21. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı Arasındaki İlişki	156
Tablo 4. 22. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Talep Koşulları ve Talep Yapısı Arasındaki İlişki	157
Tablo 4. 23. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile İşbirliği Kurumları arasındaki ilişki.....	158
Tablo 4. 24. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Kamu Kurumları Arasındaki İlişki	159
Tablo 4. 25. Tanımlayıcı İstatistikler	162
Tablo 4. 26. Kaynak Bağımlılığı ile Faktör Koşulları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları	163
Tablo 4. 27. Kaynak Bağımlılığı ile Faktör Koşulları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları	164
Tablo 4. 28. Kaynak Bağımlılığı ile İlgili Destek ve Sektörler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu.....	166

Tablo 4. 29. Kaynak Bağımlılığı ve İlgili ve Destek Sektörler Arasında Regresyon Analizi Sonucu.....	168
Tablo 4. 30. Kaynak Bağımlılığı ile Firma Stratejeleri, yerel Rekabet ve İşbirliği Arasındaki Korelasyon Sonuçları	169
Tablo 4. 31. Kaynak Bağımlılığı ile Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları.....	171
Tablo 4. 32. Kaynak Bağımlılığı İşbirliği Kurumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları	175
Tablo 4. 33. Kaynak Bağımlılığı ile İşbirliği Kurumları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları	177
Tablo 4. 34. Kaynak Bağımlılığı ile Talep koşulları Arasındaki Korelasyon Analizi	172
Tablo 4. 35. Kaynak Bağımlılığı ile Talep Koşulları Arasında Regresyon Analizi.....	174
Tablo 4. 36. Kaynak Bağımlılığı ile Kamu Kurumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu	178
Tablo 4. 37. Kaynak Bağımlılığı ile Kamu Kurumları Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu	180
Tablo 4. 38. Kaynak Bağımlılığı ile Kümelenme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu ..	181
Tablo 4. 39. Kaynak Bağımlılığı ile Üretici Tedarikçi Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu	183
Tablo 4. 40. Üretici Tedarikçi İlişkileri ile Kümelenme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu.....	184
Tablo 4. 41. Kaynak Bağımlılığı, Üretici-Tedarikçi İlişkileri ile Kümelenme Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu.....	185
Tablo 4. 42. Kaynak Bağımlılığı, Üretici-Tedarikçi ile Kümelenme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu	186
Tablo 4. 43. Kümelenme, Kaynak Bağımlılığı ve Üretici-Tedarikçi Anova Analizi Sonucu	187
Tablo 4. 44. Kümeler Arası Karşılaştırma	191
Tablo 4. 45. Küme Etkinliği Sıralaması	192
Tablo 4. 46. Küme Unsurlarına Verilen Önem	194
Tablo 4. 47. Kaynak Bağımlılığı Alt Parametrelerinin İş Kümesi Bazında Kümelenme Üzerindeki Etkisinin Regresyon Analizi Sonuçları	195
Tablo 4. 48. Hipotezlerin Değerlendirme Sonucu.....	202

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 .1. Örgüt kuramları ve Çevre	17
Şekil 2.2. Çevre, Örgüt ve Örgütün Davranışları Bağlantısı.....	34
Şekil 2.3. Örgütsel Çevrenin Boyutları Arasındaki İlişkiler	40
Şekil 2.4. Örgüt Perspektifinden Kaynak Bağımlılığı.....	43
Şekil 2.5. Dikey Birleşme	48
Şekil 3. 1. Küme Literatürü-Düşünce Okulları ve Kökenleri	66
Şekil 3. 2.Walter Christaller'ın Altıgen Desenlerle Karakterize Edilen Merkezi Yer Hiyerarşisi Modeli.....	70
Şekil 3. 3. Yığılaşma, Ağ Yapıları ve Kümeler	83
Şekil 3. 4. Elmas Modeli	85
Şekil 3. 5. Elmas Modelinde Unsurlar Arası Etkileşim	89
Şekil 3. 6. Kümelerin Aktörleri.....	90
Şekil 3. 7. Kümelerin Yaşam Döngüsü	93
Şekil 3. 8. Bir Kümenin Yaşam Döngüsü, Kümelenme Düzeyi ve Rekabet Edebilirlik Düzeyi Arasındaki İlişki.....	102
Şekil 3. 9. Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler	104
Şekil 3. 10. Bölgesel Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler.....	105
Şekil 3. 11. Silikon Vadisi	109
Şekil 3. 12. Silikon Vadisinin Tarihsel Gelişimi.....	110
Şekil 3. 13. Güney Kaliforniya'da Sinema Film Sektörü Kümelenmesi	111
Şekil 3. 14. BW Otomobil Sektörü Kümelenmesi Haritası.....	113
Şekil 3. 15. Adıyaman Tekstil ve Konfeksiyon Kümelenme Haritası	118
Şekil 3. 16. Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Haritası (2001)	119
Şekil 3. 17. Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Haritası (2005)	121

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 3. 1. Önerilen Rant ve Arazi Kullanımı	68
---	----

KISALTMALAR

TKY:	Toplam Kalite Yönetimi
Ar-ge:	Araştırma Geliştirme
OECD:	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
UNIDO:	United Nations Industrial Development Organization
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
TÜSİAD:	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
KOBİ:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
YEC:	Yeni Ekonomik Coğrafya
BW:	Baden-Württemberg
DASA:	Deutsche Aerospace
ATEKS:	Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme Derneği
CAT:	Competitive Advantage of Turkey
AB:	Avrupa Birliği
EBK:	Eskişehir Bilecik Kütahya Kümesi
STM:	Savunma Teknolojileri ve Mühendislik
YEM:	Yapısal Eşitlik Modellemesi
DFA:	Doğrulayıcı Faktör Analizi
BROP:	Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı
URAK:	Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS:	Küçük Sanayi Siteleri
OSB:	Organize Sanayi Bölgeleri
TRA2:	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars Bölgesi
TR72:	Kayseri-Sivas-Yozgat Bölgesi
TR31:	İzmir Bölgesi
KSO:	Konya Sanayi Odası
OSTİM:	Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi

UR-GE:	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi
BEBKA:	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
MRO:	Maintenance, Repair & Overhaul
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
Vb.:	Ve benzeri

GİRİŞ

Bilginin çok hızlı bir şekilde yayıldığı; rekabet edebilmek, değişim ve yeniliklere ayak uydurabilmek için işletmelerin birbirleri ile kaynak ve bilgi alışverişi içinde olmanın zorunlu olduğu günümüz modern dünyasında işbirliği stratejileri git gide önem kazanmaktadır. Örgütlerin, yoğun rekabet şartlarına karşı mücadele etmenin çok güç olduğunun farkına varmaları ile birlikte makro, mezo ve mikro işbirliklerine gitme çabalarının da arttığı görülmektedir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2012: 3). Bu bağlamda son yirmi yılda bölgesel rekabet edebilirliği geliştirmede, kaynak bağımlılıklarını yönetme de, işbirliği stratejisi olarak karşımıza kümelenme modelinin çıktığı görülmektedir (Eroğlu ve Yalçın, 2013: 175).

Kümelenme kavramı 1990'lar da Michael E. Porter tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Kümelenme, belli bir alanda coğrafi olarak birbirine yakın ortak ve tamamlayıcı yönleri ile bağlantılı şirketler ve ilgili kurumların bir grup oluşturması olarak tanımlanabilir (Stewart vd., 2008: 11). Kümelenmeler, işletmelerin üretkenlik ve verimliliğini artırmak, refah seviyelerinin sürdürülebilmesi için uzmanlaşmış bilgi, beceri gibi kilit kaynakların akışıdır. Burada, tedarikçi ilişkileri, ortak emek piyasaları, rekabet, bilgi yayımları ve öğrenme kümelerin oluşumunu etkileyen faktörler olarak düşünülebilir (Ketels ve Memedoviç, 2008: 378).

Bu çalışmanın temel konusu olan ve kümelenme modelinin de bir dinamiği olarak düşünülen Kaynak Bağımlılığı Kuramının temel varsayımları, Pfeffer ve Salancik tarafından 1978'de "Örgütlerin Dışarıdan Denetimi: Kaynak Bağımlılığı Bakış Açısı" adlı kitabında sunuldu. Yazarlar, literatürde ve yönetim uygulamasında, kaynak kullanımının etkinliğini ve verimliliğini artırma sorununa ve çevreden kaynak elde etmenin problemine değinmişlerdir. Yazarların görüşüne göre, çevreden kaynak temin etme zorunluluğu, örgütler için bir sorun değildir. Sorun, kaynakların elde edildiği ortamın istikrarsızlığından kaynaklanmaktadır. Örneğin, kaynakların erişimini kısıtlayabilecek rekabetin ortaya çıkışı gibi (Szymaniec ve Austen, 2011: 79-80). Bu bağlamda kaynak bağımlılığı kuramına göre bir örgütün başka bir örgüte bağımlılığını belirleyen üç faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kaynağın önemidir. Örgütün

hayatta kalmak ve faaliyetlerini sürdürmek için kaynak gereksinimin derecesini gösterir. İkinci önemli faktör, ilgi grubunun ne ölçüde kaynak üzerindeki dağılım ve kullanıma sahip olduğudur. Örgütün bağımlılığını belirleyen üçüncü faktör ise, ilgili grubun kaynak üzerindeki kontrolüdür (Pfeffer ve Salancik, 1978: 45). Kurama göre, örgütler kaynak bağımlılıklarını ve çevresel belirsizlikleri yönetmek, çevresel bağımlılıklarını azaltmak, stratejik açıdan önemli olan kaynaklara erişebilmek için işbirliği stratejilerini gitmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde hayatta kalabilmeleri mümkün olmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı örgütlerin kaynak akışını sağlayabilmek, çevresel belirsizliği ve kaynak belirsizliğini yönetebilmek, bağımlılık ve güç ilişkisini dengede tutmak amacıyla kaynak bağımlılığı kuramı çerçevesinde kümelenme modelinin etkinliğini ölçmektedir. Bu bağlamda çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde örgüt ve çevre ilişkisi ele alınmıştır. Bu bölümde örgüt ve çevre tanımı yapılarak, örgüt kuramları bakışı ile çevre ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda koşul bağımlılık kuramı, örgütsel ekoloji yaklaşımı ve kurumsal kuram bağlamında örgüt çevresi değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde örgüt çevre ilişkisi üzerine temel bir tartışma olarak kaynak bağımlılığı kuramına değinilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kaynak bağımlılığı kuramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Sonrasında ise kaynak bağımlılığı kuramının temelleri ele alınarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kaynak, çevre ve örgüt ilişkisi üzerine bir yaklaşım olan kümelenme modeli ele alınmıştır. Kümelenme modeli kapsamında ilk olarak kümenin tanımı, ortaya çıkışı ele alınmıştır. Daha sonra kümelenme yaklaşımlarına değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca küme aktörleri, kümelenmenin rekabetçilik gerekçeleri, Dünya’da ve Türkiye’deki kümelenme modelleri incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme modelinin etkinliğini ölçmek üzere araştırmanın metodolojisi, bulgular ve

sonuçlara yer verilmiştir. Bu bağlamda 19 farklı küme üzerinden 450 küme yesi üzerine anket çalışması yapılarak yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon analizi uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜT VE ÇEVRE

Örgüt literatürü incelendiğinde, birçok çalışma, örgütlerin çevrelerindeki belirsizlik ve karmaşıklığı yönetmeleri gerektiğini belirtmektedir. Geleneksel örgütsel biçimler, geçmiş yıllarda nispeten istikrarlı bir çevrede faaliyette bulunmalarına rağmen, piyasaların küreselleşmesi, hızlı teknolojik değişim, ürün hayat döngüsünün kısalması ve rakiplerin saldırganlığının artması 1960'lı yıllar ve sonrasında rekabet etmek için rekabet kurallarını kökten değiştirmiştir. Örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajında rekabet kazanabileceği uzun süreler yerine, sık sık yaşanan kesintilerden kaynaklanan kısa avantaj süreleri giderek daha fazla karakterize edilir duruma gelmiştir. Böyle bir belirsizlik ve karmaşık ortamında işletmeler hayatta kalabilmek için örgüt ile çevre arasındaki ilişkiyi bir düzen içinde yönetmek zorundadırlar (Volberda, 1996: 359; Şeşen ve Basım, 2008: 171).

Örgütsel çevreyi, organizasyonu tanımlayan ve belirli bir zaman dilimi içerisinde hem personelin hem de örgütün davranışını etkileyen ve örgütü diğer örgütlerden ayıran bir dizi özellik olarak tanımlamak mümkündür (Almanae, 2007: 10).

Örgüt teorilerine çevreyi tanımlaması açısından bakıldığında ise, analiz düzeyine göre mikro ve makro kuramlar olarak literatürde ayrıldığı görülmektedir. Analiz düzeyi olarak makro kuramlar, çevre ve örgüt arasındaki ilişkiyi incelerken, mikro kuramlar ise grup ve bireyler arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Örgütlerin açık sistem olarak ele alınması ve örgütsel çevrenin öneminin artmasına bağlı olarak örgüt ve çevre ilişkisinin önemi de artmaktadır. Buna bağlı olarak örgütsel çevrenin giderek karmaşıklaşması ve belirsiz duruma gelmesi örgütlerin hayatlarını zora düşürmekte ve örgütleri bu karmaşıklıkla mücadele etme yönünde değişmeye zorlamaktadır (Leblebici, 2004: 286).

Bu bağlamda bu bölümde öncelikle örgüt kuramları hakkında bilgi verilecek sonrasında ise örgüt kuramları ve çevre arasındaki ilişki incelenecektir. Böylelikle

örgüt-çevre ilişkisi daha iyi anlaşılacak ve örgütlerin çevrelerindeki karmaşıklığı yönetebilmek için nasıl politikalar izleyeceği belirlenebilecektir.

1.1. Örgüt Kuramları

Örgütler, amaç odaklı sosyal varlıklar olan, bilinçli olarak tasarlanan ve dış çevreyle bağlantılı olan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir örgütün ya da organizasyonun kilit unsuru bir bina veya bir dizi politika ve prosedür değildir. Örgütler insanlardan ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerinden oluşmaktadır (Daft vd.,2010: 10-11). Örgüt teorileri ise, organizasyonların ya da örgütlerin nasıl hareket ettiğini ve çevresiyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu açıklamaya çalışan bir dizi kuram ve modeldir (Cunliffe, 2008: 3). Bu bağlamda, örgüt içinde yer alan her bir üyenin görevlerini yerine getirmeleri için örgütün nasıl bir uyum, hiyerarşi ve kontrol yapısı oluşturduğu, örgüt içinde nasıl bir paylaşım ve bağlılık sistemi geliştirdiği ve çevresinde olup biten değişimlere nasıl tepki gösterdiği gibi sorulara cevap arayarak örgütlerin nasıl daha sağlıklı ve daha uygun şartlarda çalışacağını belirlemeyi amaçlar (Keskin, vd., 2016: 21).

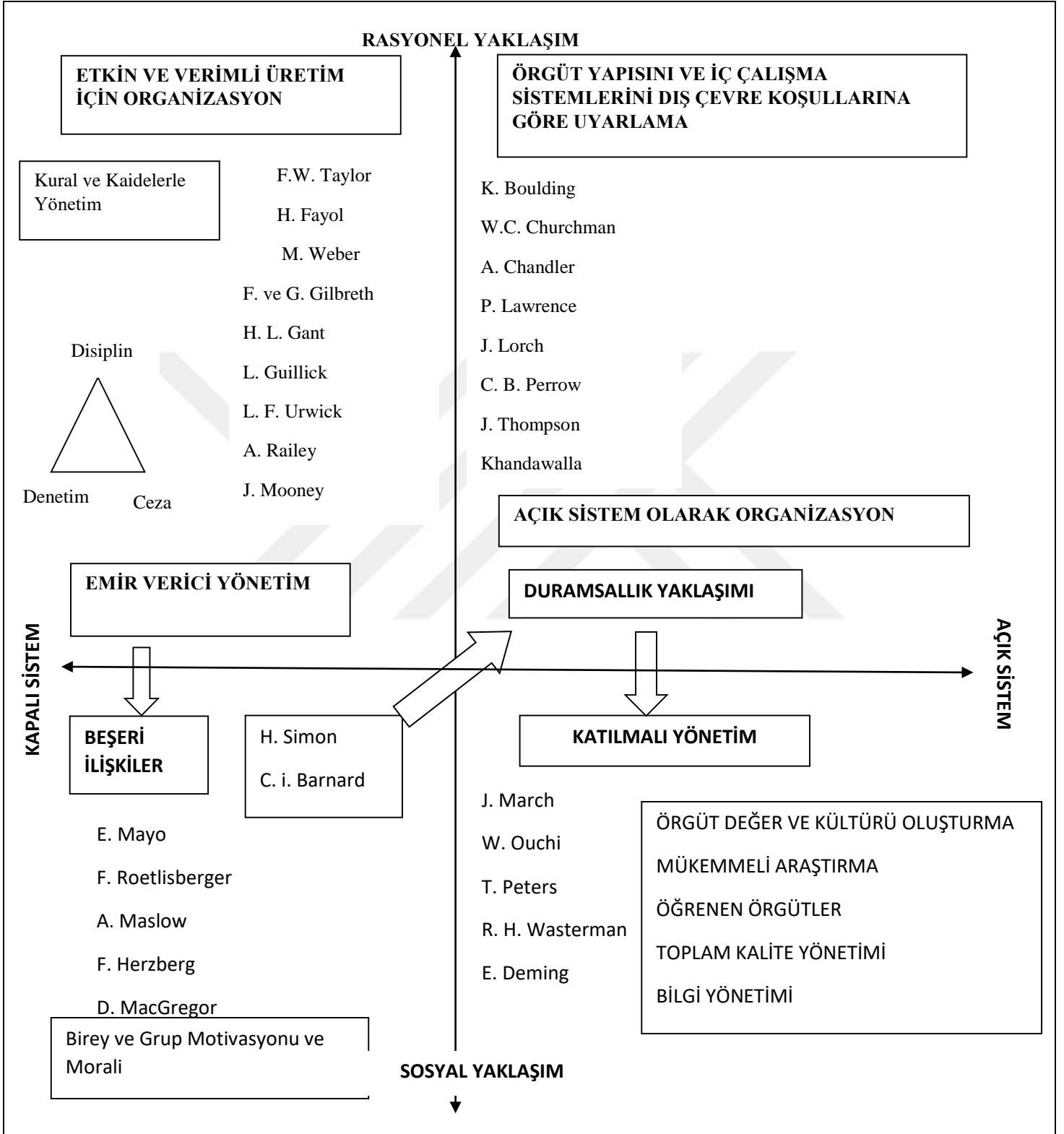
Yönetim, Taylor'un 1911 yılında "Bilimsel Yönetim" adlı kitabını yazmasından sonra önemli bir sosyal bilim haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde Fayol ve Weber'in de katkılarıyla klasik yönetim yaklaşımının temelleri atılmıştır. Klasik yönetim yaklaşımında, rasyonellik ve çevre etkileşimlerine kapalı bir üretim sistemi içindeki kurallarla etkili bir organizasyon yapısı oluşturulmuştur (Eren, 2003: 19-20).

1930 ve 1960 yılları arasında, yönetimin yalnızca işletme kurucularına hizmet etmediği, çalışan bireylerin ve grupların amaç, arzu ve ihtiyaçları, moral ve motivasyonlarının da önemli olduğu ileri sürülmüştür. Bu dönemde E. Mayo, A. Maslow, F. Herzberg, D. Mc Gregor vb. isimler etkin olmuştur. C. I. Barnard'ın başlattığı ve 1960 yılından itibaren de H. Simon'un katkıları ile beşeri ilişkiler yaklaşımı örgütlerin çevrelerinden etkilenen açık sistemler olduğu ve örgüt yapıları, yetki, iş bölümü gibi konuların çevresel faktörlerden etkilendiği bu bağlamda yöneticilerin de çevresel faktörleri dikkate alarak karar vermesi gerektiği ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşım 1970'li yıllardan itibaren terk edilmeye başlanmış ve yerine

açık sistem koşulları içinde başarılı olmak için sosyal yaklaşımın gerekli olduğu bunun içinde katılmalı yönetim, mükemmellik yaklaşımı, örgüt değer ve kültür oluşturma, TKY, öğrenen örgütler, bilgi yönetimi gibi günümüze kadar gelen yaklaşımlar gündeme gelmiştir (Eren, 2003: 19-20). (Tablo 1.1.).

Tablo 1.1. Yönetim Yaklaşımları Tablosu

Kaynakça: Eren, 2003: 21.

Örgüt teorisi uzun bir tarihe sahip olmasına rağmen 1960'lara kadar bir disiplin olarak tanınmamış ve sınıflandırılmamıştır. Bunun nedeni ise sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, felsefe ve psikoloji gibi birçok akademik disiplinden yararlanması ve bu disiplinler içinde yer almasından kaynaklanabilir (Cunliffe, 2008: 8).

Örgüt teorisi alanının doğuşunu ve gelişimini dört evrede incelemek mümkündür (Sargut ve Özen, 2015: 14):

- 1. Evre (1800'lerin sonlarından 1950'lerin başına kadar): Farklı disiplinlerde ve uygulamada örgütler ve yönetim üzerine yapılan çeşitli çalışmalar.
- 2. Evre (1950'lerin başından 1970'lerin sonuna kadar): Örgüt kuramının bir çalışma alanı olarak belirginleşmesi ve Koşul Bağımlılık Kuramı etrafındaki geçici uzlaşma.
- 3. Evre (1970'lerin sonundan 1990'ların sonuna kadar): Örgüt kuramlarında çeşitlenme.
- 4. Evre (1990'ların sonundan günümüze kadar): Çeşitlenmeyle birlikte bütünleştirme çabalarının artması.

Bu bağlamda örgüt teorisi tarihinin kısa bir özeti aşağıdaki Tablo 1.2.'deki gibi gösterilebilir:

Tablo 1.2. Örgüt Tarihinin Kısa Bir Özeti

	Yazarlar	Odak Noktası	Ana İlkeler
Klasik&Bilimsel Yönetim (1900→)	Smith (1776) Marx (1867) Taylor (1911) Fayol (1919/1949) Weber (1924/1947)	Örgütlerin toplum üzerindeki rolü, iş ve işçi üzerindeki etkisi (sosyolojik). En verimli yapı bilimsel ilkelere dayalı örgütlenme (insan ve iş) ve yönetimdir.	İş bölümü ve rutin işlerin net bir şekilde belirlenmesi Resmileştirme Hiyerarşi ve otoriter yönetim Standartlık
Sistem Yaklaşımı&Durumsallık Kuramı (Modernizm) (1950→)	Parsons (1951) Gouldner (1954) Boulding (1956) March&Simon (1958) Woodward (1965) Trist ve Bamforth (1951) Burns ve Stalker (1966) Lawrence ve Lorsch (1967)	Örgütler birbirleriyle ilişkili bölümleri olan karmaşık sistemlerdir. Durumsallık teorisi, “en iyi yol” olmadığını vurgular ve yönetim ve örgütsel uygulamaların her bir durumun özelliklerine bağlı olacağını öne sürer.	Verimliliği optimize etmek için tüm parçalar arasında uyum sağlanmalıdır. Sistem değişen çevreye uyum sağlamalıdır. Çevre: durağan/dinamik Yapı: mekanik/organik Kültür: kontrol/bağlılık Teknoloji: rutin/karışık
Sosyal Yapı (1960→)	Berger ve Luckmann (1966) Goffman (1959) Boje (1991) Low(1994) Weick (1969/1979;1995)	Örgütsel gerçekler, toplumsal etkileşim, paylaşılan anlamlar, eserler, semboller, öyküler vb. yollarla inşa edilir. Örgütleri sosyal, tarihsel ve dilbilimsel süreçler olarak incelemeliyiz.	Yürürlük, duyu Topluluk olarak örgütler Sosyal yapı ve yapılandırma süreçleri olarak teknoloji
Postmodernizm (1980→)	Foucault (1970) Lyotard (1984) Harvey (1990) Cooper ve Burrell (1988) Hassard ve Parker (1993)	Örgütlerin ana akım fikirlerini, amaçlarını, biçimini ve nasıl işlediklerini sorgulama. Neyin doğru ve kabul edilebilir olduğuna, eşitsizliklere ve baskıya maruz kalmaya ilişkin varsayımları açığa çıkarmak.	Örgütler, bazı grupların başkaları tarafından ezildiği güç ilişkileri sistemleridir. Örgütler, bozukluk, çatışma ve çelişki alanıdır.

Kaynak: Cunliffe, 2008: 9.

Tablo 1.2'den hareketle örgüt kuramlarının, 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan fabrika sistemleri ya da Sanayi Devrimi, karmaşık ekonomik örgütlerin dolayısıyla da örgüt kuramlarının da ortaya çıkışı olarak düşünülür (Shafritz vd., 2015: 32). Bu dönemde İngiltere bir tarım ülkesi olmaktan çıkmış ve bir sanayi ülkesi olmaya başlamıştır. 18. yüzyıldaki en büyük yenilik üretim tekniklerindeki gelişmedir. Üretim tekniklerindeki bu değişim ortaya yığın üretim, yeni ekonomik doktrin ve yeni fabrika sistemini çıkarmıştır. Buhar makinelerinin kullanılmasıyla fabrika sistemi gerçekleşmiştir. Bu durum verimliliğin artmasına ve yönetimin bilimsellik kazanmasında etkili olmuştur. Yine 18. yy'ın sonlarında haberleşme ve ulaştırma (tren yolu) alanındaki gelişmeler sonucunda, işletmeler büyüdü ve sistematik bir yönetime ihtiyaç duymaya başladı. Bu dönemde endüstrileşme; kaynak birikimi ve işletme büyümesi anlamına geliyordu. Ancak bu gelişim bir takım sorunları da beraberinde getirdi. Yine büyük işletmeleri yönetilmesi beceri ve yönetim bilgisine gerek duyuyordu. Bu dönemde bu sorunları çözmek için Adam Smith, Charles Babbage ve Robert Owen gibi araştırmacılar bir takım bilimsel çalışmalar yapmışlar ve klasik yönetim hareketinin ortaya çıkışında etkili olmuşlardır (Özalp, 2004: 25).

Klasik örgüt teorisi, adından da anlaşılacağı gibi, türünün ilk teorisi olmuştur, geleneksel olarak kabul edilir ve diğer örgüt kuramı okullarının oluşturulduğu ve karşılaştırıldığı temel yapı taşıdır. Bu nedenle, klasik organizasyon teorisi sadece tarihsel boyutundan dolayı değil, daha da önemlisi, daha sonraki analizler ve teoriler onun bilgisini varsaydığı için önemlidir (Shafritz vd., 2015: 32).

Klasik yönetim yaklaşımı 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında örgütlerin yönetiminde homojen fikirler sunarak gelişti. Klasik örgüt teorisi örgütte, mekanik ve fizyolojik karakterleri benimsemiştir (Sarker ve Khan, 2013: 1). Klasik yönetim, döneminin yönetim ve örgüt alanına iş yönetimi, iş basitleştirme, çalışma programlama ve verimlilik ilkelerini geliştirme gibi temel katkılar sağlamıştır (Tüzün, 2012: 14). 18. ve 19. yüzyılın hakim paradigması olan, pozitivist, rasyonalist ve Newtoncu akımlar 20. yüzyılda sosyal bilimler alanında etkili bir paradigma olmuştur. Bu bağlamda; birey, grup, örgütler ve bunların ilişkileri rasyonalist ve pozitivist akımların ilke ve yöntemleri ile incelenmiş ve tasarlanmıştır (Sayılı vd., 2015: 41).

Klasik örgüt teorisi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimciler tarafından eleştiriler almaya başladı. Bunlardan ilk olarak en çok eleştirilen şey, bu teorinin çok resmi olduğu yönündeki eleştiridir. İkincisi, bugünün dinamik ve karmaşık organizasyonlarından daha çok istikrarlı ve basit bir organizasyon için daha uygun bir teori olduğudur. Üçüncü olarak, her koşul ve durumda uygun olmayan evrensel ilkeleri olduğu ve bu ilkelerin bütün örgütler için geçerli olacağı yönündeki varsayımdır (Aydın, 2001: 197; Sarker ve Khan, 2013: 3).

Klasik örgüt yaklaşımının öncülerinden olan Taylor'un "bilimsel yaklaşım" olarak tanımlanan ilkeleri ve öngörülerinin pozitivist akımın etkisindeki düşüncelerini onun geliştirdiği ilkelerde açıkça görülmektedir. Taylor, mekanik bir çerçeveye örgütsel çalışma koşullarını ve ortamını değerlendirmiş ve standart iş yöntemleri, standart iş süreleri, denetim alanı gibi standartlaştırılmış yöntemler üzerinde durmuştur. Benzer etki klasik örgüt teorisinin kurucularından olan Henry Fayol'un "yönetimsel yaklaşım"ında ve Max Weber'in; işler ve hareketlerin rasyonel ve objektif esaslara uygun olarak düzenlenmesi süreci olarak tanımlanan "ideal bürokrasi"sinde de ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde rasyonel düşünce tarzı ve pozitivist akımın temelinde kurulmuş olan organizasyon, maksimum üretkenlik, verimli etkin çalışma tarzı ve tüm süreçlerde sıkı kontrol sistemleri teorilerin ana odağı olmuştur. Maksimum üretkenlik için rasyonelize edilmiş ve soyutlanmış birey, tek boyutlu mekanik bir varlık olarak yani mekanik bir robot olarak algılanmaktan öteye gidememiştir (Halis, 2011: 20).

Klasik örgüt yaklaşımı toplumun ancak aklın uygulamaları, rasyonellik, pozitivism ve nesnellik ile gelişmeyi başarabileceğini iddia etmektedir. Yine bu kuramda örgütler kapalı sistem olarak ele alınmış ve çevre ile herhangi bir etkileşim, bilgi alışverişi, esnek davranma, çevresel değişime ayak uydurma gibi unsurlar dikkate alınmamıştır. Bu tür örgüt yapıları insan unsuruna da özel bir önem vermemiştir. Çalışanlar bir robot, bir makine gibi görülmüştür. Çalışanlar motive edilmek için sadece ücret faktörü dikkate alınmış psiko-sosyolojik sorunlarına hiç değinilmemiştir.

İlk endüstri psikologları ya da neoklasik yaklaşımın ilk öncüleri, bilimsel yönetim yaklaşımının uygulanmasıyla yönetimin işçiler ve sendikalarla sorun

yaşamından sonra, bir okul etrafında toplanmasıyla ortaya çıkmıştır. Endüstriyel psikoloji, 20. yüzyılın başlarında deneysel ve grup psikolojisinden gelen bir sosyal psikoloji alanının bir kolu olarak ortaya çıkmıştır. Neoklasik yaklaşımın amacı, klasik yönetim teorilerinin üretim örgütlenmesinin ve işçilerin sorunlarını çözümündeki yetersizliklerini ve eksiklerini gündeme getirmek için ortaya çıkmıştır. Klasik yönetim geleneği organizasyonun resmi yönleri üzerinde yoğunlaşmıştır ve örgütsel faaliyetin mümkün olduğunca hesaplanabilir, öngörülebilir ve kontrol edilebilir olmasını mümkün kılmak için çaba sarf etmiştir. Neoklasik örgüt teorisi, işçilere karşı bu önyargıyı ve üretimdeki makineye benzer durumları gidermeye çalışmak üzere ortaya çıkmış bir yönetim yaklaşımıdır (Casey, 2002: 72).

Klasik örgüt kuramı, 1930'lu yıllara kadar örgütsel sorunlara çözüm aramıştır. Ancak yukarıda açıklanan çeşitli problemlerin ve aksaklıkların ortaya çıkmasına ek olarak çalışma ortamı zorluğu, ücret yetersizlikleri, monotonlaşma, işe ve işyerine karşı yabancılaşma vb. nedenler, çalışanların ya da işçi sınıfının işverenlere ve yönetimlere karşı olan tepkilerinin artmasına sebep olmuştur. Fakat bir yandan 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin ortaya çıkması ve bu krizin organizasyonlara etkileri, diğer taraftan örgütlerde psiko-sosyal sorunların artması, hem klasik yönetim bilimciler ve hem de yöneticiler, hakim paradigmanın yanılmasıyla kurtulamamış ve çözümü yine akılcı ve otoriter yöntemlerde aramaya devam etmişlerdir. Gün geçtikçe devam eden ve artan sosyal ve ekonomik sorunlar paradigma krizinin derinleşmesine neden olmuştur. Paradigma yanılmasıyla kurtulamayan Klasik örgüt kuramcıları, egemen paradigmanın etkisinde kalmış ve içinde buldukları dönemde büyüyen sorunlara kalıcı ve etkin çözümler üretememişlerdir. Bütün bu yaşanan olaylar insan unsuruna daha fazla önem veren yeni bir yönetim teorisine ilham kaynağı olmuştur. Farklı çözüm arayışı klasik kuramcıların aksine, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, matematik gibi farklı disiplinlerden doğmuştur. Bu farklı ve zengin katkı, tamamen olmasa da önemli ölçüde rasyonel paradigmanın dışında "insan"ı daha "hümanist" değerlendiren bilgi ve yaklaşımların doğmasını zemin hazırlamıştır (Sayılı vd., 2015: 44; Ferdous, 2017: 2).

Bütün bu yaşanan eksiklikler, çatışmalar sonucu ortaya çıkan Neoklasik örgüt teorisi, organizasyon yapısında insan davranışına önem veren bir yaklaşım sergilemiştir. Üretimde insan unsurunun büyük rol oynadığının varsayımını gündeme getiren ilk kuramdır. Bu teori, insan davranışlarını iyi anlamak için yeni düşünceler ve pratikler ortaya atmıştır. Neoklasik örgüt yaklaşımı, örgütü tanımlarken, organizasyon birliği, liderlik, motivasyon, grup dinamiği, katılım, iş çevresi, düşünceler ve kültürel boyut gibi birçok unsuru kullanmıştır. Bu kuram çalışanların makine olduğu fikrini değiştirmiş ve çalışanların varlıklarının değerli olduğu fikrini desteklemiştir. Dahası, yönetim teorisinde gelecekteki genişleme için temel oluşturmuştur (Ferdous, 2017: 2).

Önce insan anlayışından yola çıkan ve organizasyonu sosyal bir sistem kabul eden Neo-Klasik örgüt kuramı, insana değer göstererek ve onu tatmin ederek rasyonel ve pozitivist ilkeler temelinde bir organizasyon yapısı oluşturulacağını dile getirmiştir. 1920-1930'lu yıllarda Mayo ve Roethlisberger'in, sosyoloji alanındaki bilgilerini kullanarak Western Elektrik Fabrikaları'nda işçi davranışları üzerinde yapmış oldukları araştırmaya göre, bir örgütün, sosyal bir sistem olarak düşünülmesi gerektiğini ve sosyal çevrenin, çalışanların davranışları üzerinde, kurallardan ve yönetim düzenlemelerinden daha çok etkiye sahip olabildiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, örgütün mekanik düzenini bozan faktör, "insan" ögesidir. Hawthorne deneyleri olarak anılan bu çalışma, Neo-Klasik ya da İnsan İlişkileri Kuramı'nın doğmasına ve bu kuramın yapısını oluşturacak örgüt üyelerinin davranışını esas alan düşünce tohumlarının ekilmesine yardımcı olmuştur (Nişancı, 2015: 265-266).

Neoklasik teori, işte ve organizasyonda insan davranışının anlaşılmasına yönelik önemli katkılarda bulunmuştur. Endüstrideki insan faktörünün karşı konulmaz rolü hakkında farkındalık oluşturmuştur. Bu yaklaşım, insan davranışını daha iyi anlamak için yeni fikirler ve teknikler gündeme getirmiştir. Bu yaklaşıma katkıda bulunanlar, bir örgütü, örgütün üyesi, grup dinamikleri, liderlik, motivasyon, katılım, iş çevresi vb. kavramların kültürel desenleri ve neoklasik teorinin özünü oluşturan bir sosyal sistem olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, çalışanların bir araç bir makine olduğu görüşünü değiştirmiş ve çalışanların değerli kaynaklar olduğu inancını artırmıştır. Ayrıca yönetim teorisinde daha sonraki gelişmelerin temelini atmıştır.

Bütün bu olumlu yönlerine rağmen Neoklasik yaklaşım bazı kısıtlamalardan uzak değildir. İlk olarak, klasik teorinin kesinliğinden yoksundur çünkü insan davranışları tahmin edilemezdir. İkinci olarak, sonuçları bilimsel geçerlilikten yoksundur ve klinik bir yanlılıktan muzdariptir, bulguları kesin değildir. Son olarak, uygulaması çok zordur çünkü hem yönetim hem de çalışanların düşüncesinde ve tutumunda köklü değişiklikler gerektirir (Sarker ve Khan, 2013: 4).

Yirminci yüzyılın ortalarında, üçüncü sanayi devrimi ekonominin hızlı ilerlemesini hızlandırmış, yeni ekonomik olgular oluşturmuş ve örgütsel çevreleri derinden etkilemiştir. Klasik ve neoklasik örgüt kuramları bilgisi, bu tür dinamik koşullardaki örgütsel değişimleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu durum örgüt teorilerini bir dönüşüm ve gelişme aşamasına soktu. İnsan-çevre-ilişki perspektifinde, modern organizasyon teorileri, örgütleri açık sistemler olarak ele alır, çevrelerindeki etkiyi vurgular ve karmaşıklık biliminden yeni görüşler ve yeni yöntemler ödünç alır (Yang vd., 2013: 4472).

Modern örgüt teorisi, üretim metodlarının minimizasyonuna, kantitatif yöntemlerin gerekliliğine ve insan davranışlarının temelinde yatan faktörlere dikkat çekmekte ve örgütü, içinde bulunduğu durum değişkenlerinden etkilenen açık bir sistem, yönetimi ise bir kararlar mekanizması olarak kabul etmektedir (Nişancı, 2015: 271). 1960'larda ortaya çıkan bu teoriye göre örgüt yapısının nasıl olması gerektiği basit bir yönetsel seçim işi değildir. Tam tersine örgütü çevreleyen ortam koşulları, örgüt yapısının nasıl olması gerektiğini ve nasıl hareket etmesi gerektiğini belirleyecek önemli değişken olacaktır. Yani modern örgüt kuramı organik örgüt yapısı ve açık sistem ile ilgili bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Türengül, 2005: 110).

Özetle, klasik örgüt kuramı, örgüt düşüncesinin elde ettiği bilgi birikimine bağlı olarak olgunlaşıp gelişmesine rağmen, örgütlerin performansı açısından değerlendirildiğinde belli bir aşamaya kadar etkinlik ve verimlilik artışına imkan sağlamış, ancak çevrenin gösterdiği hızlı değişime bağlı olarak ortaya çıkan birçok problemin çözümlenmesinde çevreye kapalı olmasından dolayı yetersiz kalmıştır. Çevresel değişimin baskısı ve etkisi, örgütler için insan unsurunu ele almayı zorunlu kılmıştır. Bu açıdan bakıldığında klasik örgüt teorisinin dikkate almadığı insan

unsurunu ön plana çıkararak görüşlerini bu zeminde oturtan neoklasik örgüt teorisi ise, örgüt/insan ilişkileri açısından sosyal grupları ve özelliklerini vurgulayan çalışmalar üzerine odaklanmıştır. Verimlilik ve etkinliğin artırılmasını amaçlayan klasik örgüt düşüncesi, yönetim uygulamalarını rasyonelize ederken, neoklasik örgüt yaklaşımı verimlilik sorununda insan unsurunu ele almıştır. Modern örgüt kuramının bakış açısı ise, örgütlerin çevrelerinden ayrı düşünülemez açık sistemler olduğunu, çevrelerine uyum sağlayabilme yeteneklerine bağlı olarak hayatta kalabilecekleri görüşünü temel alan bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2018: 90).

1.2. Örgüt Kuramları Bakışı ile Çevre

Çevre, örgütün dışında olan ve örgütü etkileyebilme potansiyeline sahip tüm olaylardır (Williams, 2015: 32). Genel olarak bakıldığında, işletmeler, hükümet, eğitim veya gönüllü vb. bütün kuruluşlar bir çevre içinde yer almaktadır. Böyle bir ortamda ayrıca başka kuruluşlar ve kişiler de birtakım işlemleri gerçekleştirmek için yer alırlar. Bunları, tedarikçiler, müşteriler ya da tüketiciler ve rakipler olarak tanımlamak yeterli olacaktır. Ayrıca çevrenin, yasal, teknolojik ve etik gelişmeler gibi daha genel yönleri de bu kapsamda önemli bir etkiye sahiptir (Pugh ve Hickson, 2007: 56). Örgüt açısından çevresel faktörlerin incelenmesi, birçok olgunun yorumlanmasını ve ayrıca hem örgüt içindeki hem de örgüt dışındaki birçok durumun kontrolünü mümkün kılmaktadır. Ayrıca politika ve kararlar açısından da örgütün nasıl davranması gerektiğini belirler ve buna bağlı olarak uzun vadeli hedeflerin kolayca belirlenmesinde yardımcı olur (Almanae, 2007: 10).

Çevre kavramı, örgüt literatürünün temelinde yer almaktadır. Buna göre, çevresel faktörler örgütlerin yaşamalarını etkileyen ve hayatta kalabilmeleri için belirli stratejiler belirlemelerini zorunlu kılan bir unsur olarak dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla bu görüş örgütleri uyum temelli bir perspektife yönlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre çevre, örgütlerin uyguladığı faaliyetler vasıtasıyla oluşturulduğu için bir bakıma örgütsel bir karakter olarak görülmektedir (Yıldırım, 2018: 90).

Örgüt kuramları bakış açısı ile örgüt-çevre ilişkisi konusu ele alındığına diğer önemli bir konu ise, uyum-seçim tartışmasıdır. Bazı örgüt kuramlarının örgütsel

değişimi açıklamada örgütlerin çevreye uyum sağladıklarını iddia etmeleri (Lawrence ve Lorsch, 1967; Pfeffer ve Salancik, 1978; Williamson, 1981), bazı kuramların ise dış çevrenin seçiminin söz konusu olduğunu söylemesi (Hannan ve Freeman, 1977) en kısa şekliyle “uyum-seçim tartışması” olarak adlandırabileceğimiz farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır (Şeşen ve Basım, 2008: 171). Buna göre koşul bağımlılık kuramında örgüt çevreyi etkileyemez, yalnızca çevresindeki değişiklikleri belirleyerek ona göre kendinde değişiklikler yapar ve bu şekilde uyumlanarak hayatta kalır. Yine kaynak bağımlılığı kuramı, işlem maliyet kuramı, kuramsal kuram gibi birçok örgüt kuramının da temelinde uyumlanma anlayışı hakimdir. Fakat örgütsel ekoloji kuramında ise seçim yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Örgütsel ekoloji kuramında yapısal durağanlık sebebiyle örgütlerin uyumlanma kapasitelerinin sınırlı oluşundan ve uyumlanma yoluyla değişimlerinin zor olacağından dolayı örgütlerin çevre tarafından seçilimi savunulmuştur. Yani örgütlerin kaderi çevreleri tarafından tayin edilmektedir (Sargut ve Özen, 2015: 24-25).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, örgüt teorilerini çevre bağlamında ele aldığımızda yani analiz düzeyini çevre olarak belirlediğimizde karşımıza çıkan diğer önemli bir unsur; mikro ve makro kuram olarak ayrılmasıdır. Mikro örgüt kuramında, grup ve bireyler arasındaki ilişki ele alınırken; makro örgüt kuramında ise, örgüt ve çevre arasındaki ilişki ele alınmıştır (Leblebici, 2004: 286). Bu çalışmada da temel amaç örgütlerin çevrelerindeki belirsizlikle nasıl mücadele edeceğine ve bu mücadele kapsamında nasıl stratejiler belirleyeceğine yönelik araştırma yapmaktır. Bu bağlamda analiz düzeyini çevre olarak ele aldığımızda bu bölümde makro örgüt kuramları üzerinde durulmuştur. Yani örgüt ve çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen kuramlar ele alınmıştır. Çünkü örgüt-çevre ikilemi yıllardır örgüt kuramları literatüründe incelenen ve örgütlerin nasıl hareket etmesi gerektiğini, rekabet ortamının çok kızgın olduğu çevrelerde nasıl stratejiler izlemesi gerektiğini belirleyen ana unsur olmuştur.

Çevreye örgüt kuramları bağlamında bakıldığında temel arayış, örgütler farklı çevrelerde başarılı bir şekilde hayatta kalabilmek için nasıl bir yapıya sahip olmalı ve nasıl stratejiler izlemeli? sorusunun cevabı olacaktır. Bu bağlamda Tom Burns, hızla değişen teknolojik gelişmelerin, eski firmaların yeni ortamlara uyum sağlama

girişimleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Paul Lawrence ve Jay Lorsch, bir örgütün yapısının etkinliğin temeli olan çevresel gereklilikleri ile ilgili uygunluğunun altını çizmiştir. Jeffrey Pfeffer ve Gerald Salancik, tüm örgütsel işleyişi, örgütün çevresiyle olan karşılıklı bağımlılığından kaynaklandığını ileri süren bir kaynak bağımlılığı perspektifini savunmuştur. Raymond Miles ve Charles Snow, yönetimlerin karşılaştıkları çevresel baskılara uyum sağlamak için yapmaları gereken stratejik seçimleri vurgulamışken, Michael Hannan ve John Freeman, kendi çevrelerinde hayatta kalan örgütlerin şansı hakkında ekolojik ve evrimsel bir görüş savunmuşlardır (Pugh ve Hickson, 2007: 56-57). (Şekil 1.1.).

Şekil 1 .1. Örgüt Kuramları ve Çevre

	Çevre-Örgüt İlişkisi	Örgütsel Değişim	Temel Araştırma Sorusu
Koşul Bağımlılık Kuramı	Örgüt Çevreye uyumlanır	Uyum	Örgütsel tasarımın nedenleri ve sonuçları nelerdir?
Örgütsel Ekoloji Yaklaşımı	Çevre örgütleri belirler	Seçilim	Örgütler neden bu kadar çeşitlidir?
Kurumsal Kuram	Örgütler kurdukları çevre tarafından biçimlenir.	Uyum	Örgütler neden bu kadar birbirine benzer?
Kaynak Bağımlılığı Kuramı	Örgüt çevreyi etkiler	Uyum	Örgütler kaynak bağımlılıklarını nasıl yönetir?

Kaynak: Sargut ve Özen, 2012: 21-22.

Buna göre aşağıda önce makro kuramlar açısından ve seçim-uyum yaklaşımına göre örgüt ve çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen kuramlar ele alınmıştır. Bu kuramlarda öncelikle modern örgüt kuramlardan sayılacak durumsallık kuramı ele alınmış sonrasında örgütsel ekoloji kuramı ve son olarak da kurumsal kuram açısından örgüt ve çevre arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonrasında da ikinci bölümde kaynak bağımlılığı kuramı hakkında bilgi verilmiş ve örgüt/çevre arasındaki ilişkiyi yönetebilmek için örgütler nasıl hareket etmeli sorununun cevabı aranmıştır.

1.2.1. Koşul Bağımlılık Kuramı

1960'lı yıllara gelinceye kadar literatürde klasik, neo-klasik ve sonrasında da modern örgüt kuramları içinde yer alan sistem yaklaşımı örgüt kuramlarında etkin olmuştur. Fakat 1960'lı ve 1970'li yıllara gelindiğinde bu yaklaşımlar örgüt sorunları karşısında yetersiz hâle gelmeye başlamıştır. Çünkü bu yıllarda yaşanan gelişmeler örgüt yapılarını da etkilemeye başlamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında ülke ekonomileri toparlanmaya, teknolojide büyük değişim ve gelişmeler yaşanmaya ve dünya bugünkü küreselleşme denilen aşamaya doğru hızla ilerlemeye başlamıştır. Dolayısıyla organizasyonlar çok büyük bir hızla değişen çevresel ve teknolojik gelişmeleri hayatta kalabilmek için yönetmeleri gerekmiştir. Bu bağlamda örgütler bu değişimi yönetebilmek için çevreye uyum gösterme zorunluluğu hissetmişlerdir. 1960'lara kadar örgütün çevreyi belirlediği bir durum hakimken sonrasında çevrenin örgüt üzerinde hakim ve baskın olmaya başladığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sistem yaklaşımının soyut kavramlara dayanmış ve genel şeyler söylemiş olduğundan çeşitli düşünürler yönetim görüşlerinin oluşturduğu kargaşadan kurtulamamışlar. (Süslü, 2012). Bu bağlamda, örgüt kuramlarının tek bir paradigma tarafından yönlendirildiği tek dönem 1950'lerden 1970'lere kadar geçen süreçtir. Bu dönemde örgüt kuramı, açık sistem ve yapısal işlevselci yaklaşımı bir araya getirerek açık sistem rasyonel örgüt modelleri çerçevesinde bir paradigma ortaya çıkarmıştır. Koşul bağımlılık kuramı bu paradigma etkisinde ortaya çıkan ve teorik sorunlara çözüm üretmektense ampirik analizi standartlaşmayı ve örgütsel yapılar ile çevresel durumsallık ilişkilerini incelemeyi hedefleyen bir kuramdır (Keskin vd., 2016: 222).

Koşul bağımlılık kuramı çevreyi, teknolojik ve ekonomik bir çevre olarak ele almaktadır. Bu kurama göre, çevrede örgütsel yapıyı biçimleyen teknolojik faktörler ve piyasa koşulları bulunmaktadır. Böyle bir çevre, örgütler için belirsizlik ortamı oluşturmaktadır. Örgütler bu belirsiz çevreyi yönetebilmek ve hayatlarını devam ettirebilmek için koşul bağımlılık kuramına göre, uyum yaklaşımını benimsemek zorundadırlar (Sargut ve Özen, 2015: 23). Buna göre, koşul bağımlılık teorisinin özü örgütün; çevre, teknoloji, büyüklük vb. durumlarda meydana gelen değişimlerden etkilenip etkilenmeyeceği üzerinedir (Donaldson 2001: 1).

Koşul bağımlılık kuramının esas aldığı ve üzerinde en çok durduğu bağlamsal değişken çevre faktörüdür. Çevrede yaşanan ani ya da düzenli değişimler örgütün yapısının da değiştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Genç 2011: 189).

Bu bağlamda koşul bağımlılık kuramının içeriğini oluşturan ve örgütün çevresini ele alan araştırmalar; Burns ve Stalker (1961), Tavistock Enstitüsü (Emery ve Trisk, 1965), Thompson (1967) ve Lawrence ve Lorsch (1967)'a ait araştırmalardır.

Koşul bağımlılık kuramının en temel çalışması olarak kabul edilen çalışma, 1961 yılında yayınlanan Burns ve Stalker'e ait "The Management Of Innovation" adlı araştırmadır. Bu çalışmada Burns ve Stalker 1950'lerin başlarında İskoç elektronik firmaları üzerinde araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın sonucunda; yönetimde iki çeşit yapının olduğunu ortaya attılar (Tablo 1.3.). Bunlardan birincisi "mekanik örgüt" yapısıdır. Mekanik örgüt yapısında stabil (durağan) koşullar hakimdir. Bu organizasyon şemasında ilişkiler dikey ve hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Bürokrasinin, merkezleşmenin, iş bölümü ve uzmanlaşmanın yüksek olduğu yapılardır. İkinci yapı ise; "organik örgüt" yapısıdır. Organik örgüt yapısı daha az formal bir yapıya sahiptir ve sürekli değişim içinde olan çevre koşullarına uyum sağlamaktadır. Bu yapıda güçlü iletişim ağları mevcuttur. Yine bu yapıda beraber çalışma, kararlara katılım ve fikir alışverişi yüksektir. Burns ve Stalker'e göre ilk örgüt yapısı yani mekanik örgütler hızlı değişen çevreye uyum sağlayamazlar (Burns ve Stalker 1961: 404).

Çevrenin örgüt yapısı üzerine etkisine vurgu yapan bir diğer çalışma Tavistock Enstitüsü araştırmacıları tarafından yapılan, içinde Emery ve Trisk'in yer aldığı 1965 yılında yayımlanan "The Casual Texture of Organizational Environments" adlı çalışmadır. Emery ve Trist'e göre çevresel faktörler ile örgütün çevresindeki değişim hızı bir örgütü etkiler. Yine Emery ve Trist'e göre örgütler dört farklı çeşitte çevre ile karşı karşıya gelir. Bunlar; durağan ve dağınık çevre, durağan ve kümelenmiş çevre, dengesiz ve tepkisel çevre, çalkantılı çevredir (Emery ve Trist 1965: 30). Birinci tip olan durağan ve dağınık çevrede çevre, çok az ve genelde yavaş değişmektedir. Bu nedenle örgütün karar vermesinde çok etken değildir. Durağan ve kümelenmiş çevrede değişim hızı yine yavaş olmakla beraber çevresel tehditler kümelenmiş olarak bulunmaktadır. Bu çevrede faaliyet gösteren örgütler, farklı yetenekler geliştirebilmeli

ve merkezileşmeye dayalı kontrol ve koordinasyona önem vermelidir. Üçüncü tip çevre olan dağınık ve tepkisel çevreler, diğer ikisinden daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu tipte, diğer örgütler üzerinde etkin olabilecek büyük örgütler bulunmaktadır. Büyük örgütlerin varlığı ve sahip olduğu güç diğer örgütler için yönetsel karar almayı zorlaştırmaktadır. Dördüncü tip olan çalkantılı çevre, belirsizliğin diğer tiplere göre fazla olduğu çevredir. Çalkantılı çevrede belirsizlik hem diğer örgütlerden hem de örgütün kendi içinden kaynaklanmaktadır (Genç 2011: 192).

Tablo 1. 3. Organik ve Mekanik Örgüt Yapıları

	Mekanik Örgüt Yapısı/Yönetim Sistemi	Organik Örgüt Yapısı/Yönetim Sistemi
Uygun Çevresel Durum	Durağan	Çalkantılı
Görev Dağılımı	Karşılaşılan sorunlar ve işler küçük parçalara bölünerek iş bölümü ve uzmanlaşma sağlanmıştır.	Bütün çalışanların bilgi ve deneyimi ile ortak amaca katkıda bulunması söz konusudur.
Bireysel Görevin Doğası		
İş Nasıl Tanımlanır	Hiyerarşi içindeki farklı performanslar arasındaki uyum ve bu performansların iş ile uyumu en yakın yönetici tarafından kontrol edilmektedir.	Bireysel görevler diğerleri ile sürekli etkileşim halinde olduğundan sürekli bir biçimde yeniden uyarlanmakta ve tanımlanmaktadır.
İşin Kapsamı	Her bir görevin kapsamı, hakları, sorumlulukları ve uygulanacak teknik yöntemler kati biçimde belirlenmiştir.	“Sorumluluk”, kısıtlı hakları, sorumlulukları ve yöntemleri belirlemektedir.
Görev Performansı Nasıl Sağlanır	Bireysel hak, ödev ve iş yöntemleri her fonksiyonel pozisyonun sorumluluklarına dönüştürülür.	Herhangi bir teknik tanımın dışında ve üzerinde, genel amaca bağlılık söz konusudur.
Kontrol, Otorite ve İletişim	Hiyerarşik yapı tarafından belirlenmektedir.	Kontrol, otorite ve iletişim ağ düzeni şekindedir. Bireysel davranışların yaptırımları, resmi sözleşmeden ziyade ortak çıkarlardan ve grubun ve örgütün iyiliğinden kaynaklanır.
Bilginin Yeri	Bilgi hiyerarşinin en tepesinde toplanmaktadır.	Bilgi en tepede toplanmamaktadır.
Örgütün Üyeleri Arasındaki İletişim	İlişkiler dikey yapıdadır.	İlişkiler yatay ekselidir.

Operasyonlar ve İş Davranışları için Yönetim	İş davranışları ve operasyonlar, üstlerin kararları ve yol göstermesi ile yönetilmektedir.	Yol gösterme ve karar yerine, bilgi ve tavsiye söz konusudur.
Değerler	Amaca sadakat ve üstlere itaat söz konusudur.	İşe ve maddesel ilerlemeyi ve büyümeyi sağlayan teknik değerlere bağlılık, uyma ve sadakatten daha değerlidir.
Uzmanlığın Değeri	İşsel bilgi beceri ve yetenekler genel bilgi beceri ve yeteneklerden daha önemlidir.	Firmanın endüstriyel, teknik ve ticari çerçevesindeki kuruluşlara üyeliklere ve tecrübeye verilen önem daha fazladır.

Kaynak: Sözen vd., 2012: 94-95.

Çevre konusundaki diğer önemli bir çalışma ise James Thompson'a aittir. Thompson'a göre örgüt ve çevre karşılıklı bağımlıdır ve örgütlerin çevre üzerinde çok kısıtlı bir etkileri söz konusudur. Örgütlerin, çevre ve çevresel değişimlerle başa çıkabilmesinin uyum ile mümkün olabileceğini savunmakta; çevreye uyumun ancak iç ve dış çevrede yapılacak düzenlemeler ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Thompson'a göre örgütler kontrolü sağlamak için teknik çekirdeklerini çevresel belirsizlikten uzak tutmaya çalışırlar. Bunun içinde çeşitli yöntemler kullanırlar. Buna göre iç çevre dahilinde yapılabilecek düzenlemeler: tampon oluşturma, dış çevredeki değişimleri azaltma, öngörme ve kemer sıkmadır (Aktaş ve Şener 2012: 97-98).

Lawrence ve Lorch (1967) ise çalışmalarında, çevre faktöründeki değişimin, örgütün farklılaşma ve entegrasyonuna etki ettiğini, belirsizlik arttıkça örgütün belirsizliği azaltma yönünde Ar-Ge gibi ilave yapılanmalara gidebildiğini, bir yanda mekanik yapıya sahip üretim bölümü ile organik yapıya sahip Ar-Ge bölümü arasında koordinasyonun güçleştiğini ifade etmiştir. İki bölüm arasında ortaya çıkan entegrasyon sorunlarının çözümü için daha fazla sayıda personelin çalışmasının gündeme geldiği, çalışmada belirtilen bir başka husustur (Genç 2011: 192).

1.2.2. Örgütsel Ekoloji Yaklaşımı

Örgütsel ekoloji yaklaşımı ve çevre arasındaki ilişkiye baktığımızda, bu kurama göre, örgütlerin hayatta kalıp kalamayacağı yani kaderi çevreleri tarafından belirlenmektedir. Buna göre, örgütler çevresel koşullar tarafından seçilmekte veya ayıklanmaktadır (Sargut ve Özen, 2015: 24).

1970'lerin ortasına kadar organizasyon ve yönetim teorilerinde baskın yaklaşım örgütlerin değişime adapte olması uyum sağlamasıdır. Bu görüşe göre çevre değiştikçe örgütteki lider ya da baskın koalisyonlar, çevresel taleplere ayak uydurmak için örgütsel özelliklerini bu değişime göre değiştirmektedir (Baun ve Andrew, 2006: 55). Fakat örgüt kuramlarında 1980'lere kadar süregelen çevresel uyum yaklaşımları, örgütlerin çevresel şartlara aynı yönde uyum sağlamalarına rağmen neden bu kadar çok ve birbirinden farklı örgüt biçimi olduğu sorusunu cevaplamakta yetersiz kalmıştır. Bilhassa koşul bağımlılık ve kaynak bağımlılığı gibi uyum yaklaşımlarına baktığımızda, örgütler çevrelerinde büyük çaplı değişimler olduğunda, değişen çevreye uyum sağlamak için örgütlerini gözden geçirmekte ve bu değişime göre örgüt yapılarını oluşturmakta ve adapte etmektedir. Bu uyum yaklaşımlarına göre örgütler rasyonel yöneticiler tarafından yönetilmekte ve bu rasyonel yöneticiler tarafından örgütün çevresi sürekli izlenmektedir. Bu sayede örgütlerin hayatta kalması sağlanabilmektedir. Fakat uyum yaklaşımının açıklayamadığı bazı durumlar bulunmaktadır. Bu durumlardan ilki, örgütler değişen çevrelerine uyum sağladıkları halde neden pek azının uzun süre yaşayabildiğini açıklayamamasıdır. Diğer açıklayamadığı durum ise, bazı tarihsel dönemlerde örgüt kapanma ve kurulmalarının neden arttığıdır. Uyum yaklaşımının bu eksiklerini baz alarak ortaya çıkan ayıklama yaklaşımına göre örgütler çevrelerindeki büyük çaplı değişimlere yapılarını hızla ve bu değişimlere uyumlu olacak şekilde değiştirerek tepki veremezler. Çünkü örgütlerin çevreye uyumlarını engelleyen bir dizi faktör yer almaktadır. Bu nedenden dolayı da örgüt çevresinde büyük çaplı değişimler ortaya çıktığında mevcut yerine yeni çevresel koşullarla uyumlu örgütler kurulur (Önder, 2013: 85, Keskin vd., 2016: 304).

Örgütsel ekoloji teorisi de ayıklama yaklaşımı içinde adaptasyon (uyum) yaklaşımına alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Hannan ve Freeman, 1977: 929). Örgütsel ekoloji yaklaşımı temelinde, örgütlerin çevre tarafından seçildiği varsayımına dayanır. Bu bağlamda örgütsel çevre sorumluluğu ve güvenilirliği yüksek olan örgütleri seçecektir (Oertel ve Walgenbach, 2009: 252). Bu biyolojik kuram 1975'li yıllardan itibaren örgüt kuramında önemli bir yer edinmiş, örgütlerin açık sistem dahilinde çevreleri ile olan ilişkilerini ele alırken, yöneticilerin bilinçli karar vermeleri yerine çevrenin seçiciliğini ön plana çıkarmıştır. Bu kuramın temeli ise, doğadaki canlı

varlıklar nasıl doğal bir seçimle elenip bir kısmı hayatını kaybederken diğer kısmı bu evrenin içinde gelişerek yaşamlarını devam ettirebiliyorsa, örgütler için de bu durum aynen geçerlidir. Buna göre örgütsel çevre, bünyesinde yer alan örgütlerden bir bölümünü ortadan kaldırmakta, bir bölümünü de seçerek yani ayıklayarak yaşamlarına devam etmelerine fırsat vermektedir (Erdil vd., 2010: 18). Örgütsel ekoloji kuramının temeline bakıldığında üç ana unsur tarafından etkilenmektedir. Bunlardan ilki örgüt toplulukları durağan değildir; zaman içerisinde sürekli yeni örgüt biçimleri ortaya çıkar ve çevresel taleplere uygun olmayanlar elenir. İkincisi örgütler belirsiz ve değişen çevrenin ihtiyaçlarına hızlı tepki vermekte zorluk çeker. Son olarak üçüncü unsur ise örgüt topluluklarında içsel çeşitlilik mevcuttur (Keskin vd., 2016: 304).

Çevrenin ön plana çıkarıldığı ve örgütün çevreye uyumundan çok, çevresel seçimin vurguladığı bu kuram, biyolojik evrim kuramlarına dayanmaktadır. Bu kuramların ana fikri, biyolojik türler sahip oldukları evrim süreci içerisinde farklı nedenlere bağlı çeşitlenmekte ve bu çeşitlenme sayesinde sayıca çoğalma göstermektedir. İki ana kuram örgütsel ekoloji kuramına kaynaklık etmektedir. Birincisi Lamarkçı evrim kuramı, diğeri ise Darwinci evrim kuramıdır. Lamarkçı evrim kuramına göre türlerin hayatlarını devam ettirmede çevresel koşullara uyum sağlaması gerektiği ve bu yüzden değişim geçirdikleri, Darwinci kurama göre ise evrim sürecinde türlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için, önce çeşitlenme gösterdikleri ve daha sonra çevreye uyum sağlayan türlerin hayatlarına devam ettikleri ileri sürmektedir (Yeloğlu, 2012: 189-190). Sonuç olarak bu kuramda da çevreye en iyi uyum gösterebilen sosyal sistemler ayakta kalır, diğerleri ise seçim-ayıklama yoluyla elenir (Balci, 2003: 32).

1.2.3. Kurumsal Kuram

Örgüt çevre bağlamında ele alınan bir diğer kuram ise kurumsal kuramdır. Genel hatları ile bakıldığında kurumsallaşma, kişilerin eylemlerinin belirli toplumsal değer yargılarının ve bu kurallara olan yönelimleriyle ve bu kuralların içselleştirilmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Kurumsalcılık ise, genel olarak, biçimsel örgüt yapıları ile bu yapıların gelişimine katkı sağlayan sosyal süreçler arasındaki ilişkilere yönelik bir düşünme tarzıdır. Kurumsalcılık örgütlerin kurumsal

çevrelerindeki olgular tarafından kurgulandıklarını ve onlara benzeme eğilimi gösterdiklerini ve biçimsel örgütlerin, teknik ve dönüşümsel karşılıklı bağımlılıklar yoluyla kurumsal çevrelere uyumlu hale geldiklerini öne süren bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2018: 96).

Örgütlerin çevrelerindeki faktörler tarafından yapılandırıldığı ve onlarla eşbiçimli olma eğiliminde oldukları yargısı yeni bir düşünce değildir. Böyle bir olgunun açıklaması, örgütler teknik ve karşılıklı bağımlılıkları ile çevreleriyle eşleşmektedir. Bu görüş, Aiken ve Hage (1968), Hawley (1968) ve Thompson'ın (1967) eserlerinde görülebilir. Buna göre, çevrenin örgütler için sınırları kapsayan gereklilikler oluşturması nedeniyle yapısal öğelerin yayıldığını ve çevre ile eşbiçimli yapısal öğeleri birleştiren örgütlerin bu tür karşılıklı bağımlılıkları yönetebildiğini ileri sürülmektedir (Meyer ve Rowan, 1977: 346).

Örgütler ve çevreleri arasındaki paralellik için ikinci bir açıklama ve burada vurgulanan unsur ise, örgütlerin sosyal olarak inşa edilmiş gerçekliği yapısal olarak yansıtmasıdır (Berger ve Luckmann 1967). Parsons (1956) ve Udy'nin (1970) çalışmalarındaki bu görüş, örgütleri genel kurumsal çevreleri tarafından büyük ölçüde koşullandırılmış ve dolayısıyla kısmen kurumların kendisi olarak görülmektedir. Emery and Trist (1965) ayrıca örgütleri çevre yapılarına doğrudan tepki verdiklerini ve bu tür etkileri, sınırları kapsayan değişimler yoluyla meydana gelenlerden keskin bir şekilde ayırdıklarını görmektedir. Kurumsal anlayışa göre ise, örgütler ayrı ve sınırlı birimler olarak hareket ettiğinde yok olma eğilimindedir. Açık sistem teorilerinde önerilen çevresel karşılıklı ilişkilerin oldukça ötesinde, kurumsal teoriler, aşırı biçimleriyle organizasyonları, çevreleriyle - ne kadar karmaşık olursa olsun - değiş tokuşa dahil olan birimler olarak değil, modern toplumları saran rasyonelleştirilmiş mitlerin dramatik canlandırmaları olarak tanımlar (Meyer ve Rowan, 1977: 346).

Kurumsal kuram ya da diğer adıyla yeni kurumsal kuram, örgütsel ve yönetsel olguları ve süreçleri anlamlandırmaya çalışan, bu çerçevede model ve bakış açıları geliştirmeye çalışan bilimci bir anlayışa sahip yaklaşımdır. Kuramsal kuramın temel

argümanı, örgütlerin yapı ve süreçlerinin içinde buldukları kurumsal çevreye uyumları sonucunda biçimlendiğidir (Yıldırım, 2018: 96).

Bu kurama göre, örgütlerin hayatlarını sürdürebilmeleri yalnızca etkili ve verimli olmalarına bağlı değil, aynı zamanda çevre içinde ne derece kabul gördükleriyle ilgili olduğu fikrine dayanmaktadır. Kurumsal kuramda örgütsel düzenlemeler toplumdaki yerleşik kural, değer ve normların etkisi altında şekillenen bir unsurdur. Bundan dolayı örgütler faaliyette buldukları çevrede meşru görülmelerini sağlayacak düzenleme ve faaliyetler içerisinde bulunmaktadır. İçinde buldukları kurumsal çevrenin beklentilerini karşılamak adına çevrenin beklentileri ile uyumlu örgütsel biçimleri kabul etmeleri zamanla birbirine benzeşen örgütlerini oluşmasına yol açmaktadır. Eşbiçimlilik olarak adlandırılan bu durum kurumsal kuramın temelini oluşturmaktadır (Çakar ve Danışman, 2012: 263).

Birçok resmi örgüt yapısı, rasyonelleştirilmiş kurumsal kuralların yansımaları olarak ortaya çıkar. Modern devletlerde ve toplumlarda bu tür kuralların detaylandırılması, kısmen resmi örgüt yapılarının genişlemesini ve artan karmaşıklığını açıklamaktadır. Kurumsal kurallar, kuruluşların dahil ettiği, meşruiyet, kaynak, istikrar ve gelişmiş hayatta kalma beklentileri elde eden mitler olarak işlev görür. Kurumsal çevrenin mitleri ile yapıları eşbiçimli hale gelen örgütler, esasen teknik üretim ve mübadele talepleri ile yapılandırılanların aksine, meşruiyeti korumak için iç koordinasyonu ve kontrolü azaltır. Yapılar birbirlerinden ve devam eden faaliyetlerden ayrıştırılmıştır. Koordinasyon, teftiş ve değerlendirme yerine, bir güven ve iyi niyet mantığı kullanılır (Meyer ve Rowan, 1977: 340).

Kurumsallaşmış ürünler, hizmetler, teknikler, politikalar ve programlar güçlü efsaneler olarak işlev görür ve birçok kuruluş bunları törensel olarak benimser. Ancak kurumsallaştırılmış kurallara uygunluk, çoğu zaman verimlilik kriterleriyle keskin bir şekilde çelişir ve bunun tersine, verimliliği artırmak için faaliyeti koordine etmek ve kontrol etmek, bir kuruluşun törensel uyumluluğunu zayıflatır ve desteğini ve meşruiyetini feda eder. Tören uyumu sağlamak için, kurumsal kuralları yansıtan kuruluşlar, resmi yapılarını teknik faaliyetlerin belirsizliklerinden bağımsız bir şekilde

birleştirecek, resmi yapıları ile fiili iş faaliyetleri arasında boşluklar oluşturarak tamponlama eğilimindedir (Meyer ve Rowan, 1977: 340-341).

Örgütsel yapıyla ilgili kurumsallaşmış efsanelerin kaynaklarını, (1) örgütlerarası yoğun ve karmaşık ilişkilerden doğan etkileşimler, (2) ulus-devlet oluşumuyla beraber yasal-ussal bir düzenin kurulma gerekliliği ve (3) güçlü örgütlerin kendi menfaatlerine uygun yapıları topluma kurumsal kurallar olarak kabul ettirmeleri oluşturmaktadır. Meyer ve Rowan (1977), modern toplumlardaki örgütlerin genellikle, meşruiyet kazanmak, kaynaklara ulaşmak ve hayatta kalma şansını artırmak için, buldukları çevrede birer efsane işlevi gören bu ussullaştırılmış kurumsal kurallara uymak mecburiyetinde olduklarını dile getirmektedir. Bu kurallar, örgütlere bir taraftan neyi nasıl yapmaları gerektiği konusunda yol gösterirken, diğer taraftan da o yönde davranmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu şekilde, örgütler, kendi teknik verimliliklerini artırmak amacıyla değil, dışsal olarak “meşru” olduğu için bu kurumsallaşmış yapısal unsurları kendi yapılarına dahil ederler, bunu yaptıklarını dışsal çevreye göstermek için de dışsal ya da törensel değerlendirme kriterlerine (sertifikalar, belgeler, ödüller vb.) itibar ederler ve sonuç olarak bu kurumlara dayanarak kendileri için belirsizliği azaltıp, teknik performansları düşük olsa bile, hayatta kalma şanslarını artırırılar. Böylelikle örgütler çevrelerindeki kurumları benimseyerek, onlarla eşbiçimli hale gelirler (Sargut ve Özen, 2015: 255-256).

Kısaca kurumsal kuramda örgütler "çevre" ile karşılıklı ilişki içerisindedir. Örgütler hem çevreleri tarafından biçimlendirilirler, hem de kendi eylemleri ve diğer etkileşimleriyle var olan çevreyi yeniden üretirek değiştirirler. Kurumsal kuram yaklaşımına göre, örgütler çevrelerindeki belirsizlik derecesini yapılarına yansıtırlar ve bu duruma göre adapte olurlar. Bu bağlamda kurumsal kuramın örgütsel değişim anlayışı, çevresel belirsizliğin yoğunluğuna göre gösterdiği tepkisel uyum çerçevesinde şekillenir (Yıldırım, 2018: 89).

Özetle hem durumsallık yaklaşımı bağlamında, hem örgütsel ekoloji kuramı bağlamında hem de kurumsal kuram bağlamında örgüt ve çevre arasındaki ilişkiye baktığımızda, örgütler belirsiz çevreyi yönetebilmek için bir takım stratejiler geliştirmek zorundadır. Yani çevresel değişkenlerle örgüt yapısını ve stratejisini

uyumlu hale getirerek bu şekilde sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı elde edeceklerdir. Günümüz örgütlerine baktığımızda ise, çevre ve örgüt arasındaki durum hala değişmemiştir. Örgütler çevresel belirsizliği yönetebilmek ve rekabet avantajı elde edebilmek için hala çevre ve örgüt stratejileri arasındaki uyum ve denge arayışı içindedirler. Çevre ve örgüt arasındaki bu uyum ve denge arayışını stratejik işbirlikleri, şebeke örgütler ve bu tezin ana konusu olan kümelenme modeli gibi stratejiler sayesinde yönetmeyi amaçlamaktadırlar. Örgüt ve çevre arasındaki ilişkinin yönetilmesine kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında baktığımızda ise, örgütler hem çevrelerine uyum sağlayan hem de çevrelerini değiştirebilme potansiyeline sahip aktörlerdir. Kurama göre, örgütler hayatlarını devam ettirebilmek için çevrelerindeki kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu kaynaklara erişim ise işbirliği stratejileri ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda ikinci bölümde öncelikle kaynak bağımlılığı kuramından bahsedilmiş, sonrasında örgüt/çevre arasındaki ilişki ve örgütün çevresindeki kaynakların yönetilmesinde kullanılan işbirliği stratejisi olarak kümelenme modelinden bahsedilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRGÜT ÇEVRE İLİŞKİSİ ÜZERİNE TEMEL BİR TARTIŞMA OLARAK KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI

1970'li yıllarda örgütlerin formel yapılarına ilişkin geliştirilen geleneksel rasyonel kuramlara karşı bir memnuniyetsizlik hakim olmaya başlamıştır. Bu yıllarda örgütlerin çevrelerindeki diğer örgütler üzerinde güç sahibi çabalarını inceleyen kaynak bağımlılığı kuramı ortaya çıkmıştır (Keskin vd., 2016: 285). Modern örgüt kuramları içinde yer alan bu örgüt kuramında, doğduğu dönemde etkisini hala devam ettirmekte olan sistem yaklaşımı ve durumsallık kuramının özelliklerini taşımaktadır. Özellikle sistem yaklaşımının örgüt kuramına getirdiği, durumsallık kuramının da somut durumlara uyarladığı "çevre" kavramı, bir bütün olarak düşünüldüğünde kaynak bağımlılığı kuramının da temel içeriğinin bu özelliklerden yararlanarak meydana geldiği görülmektedir. Yaşamalarını devam ettirmek isteyen örgütlerin çevreleri ile aralarında bir bağımlılık ilişkisinin olması bu durumun en önemli nedenidir (Ay, 2015: 18).

Fakat, kaynak bağımlılığı yaklaşımı durumsalcı düşüncelerden farklı olarak, dikkati esasen iki unsura çekmek istemektedir. Bu unsurlardan ilki, örgütlerin kendi bünyeleri içinde de gücün önemli bir rol oynadığı ve bu yüzden, karar alma süreçlerinin siyasi bir nitelik taşıdığıdır. İkinci unsur ise, örgütlerin daha genel olarak ne yaptıklarının da sadece kendi amaçlarına ya da yöneticilerine değil, çevrenin oluşturduğu baskılara ve getirdiği kısıtlara bağlı olduğudur. Ayrıca örgütler, dışarıdan gelen bu taleplere ve kısıtlamalara karşılık verirken, sadece uyum gösterme değil, aynı zamanda çevreyle ilişkilerini olabildiğince kendi çıkarları doğrultusunda yönetme amacı içindedir. Kaynak bağımlılığı kuramının esasını bu iki varsayım oluşturmaktadır (Üsdiken, 2015: 79).

Özetle kaynak bağımlılığı kuramının, birleşmeleri, örgütler arası ilişkileri ve yönetim kurulu bağlantılarını ekonomik teorilerine alternatif bir bakış açısı sağlamak ve son zamanlarda "pazar başarısızlıklarında" büyük bir rol oynayan kurumlar arası

ilişkilerin sebebini anlamak için geliştirilmiş olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Pfeffer ve Salancik, 2003: XXV).

2.1. Kaynak Bağımlılığı Kuramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1950’li yılların sonu ve 1960’larda, yönetim ve örgütlenme konusunda durumsalcı ya da koşul bağımlılık kuramı etkili olmuştur. Koşul bağımlılık kuramının temel odak noktasını, örgütlerin iç yapılarının şekillenmesi ve tasarımı oluşturmaktaydı. Koşul bağımlılık kuramı örgütsel yapıları içsel ve dışsal koşullarla şekillenen bağımlı bir değişken olarak ele almaktaydı. Böylelikle, Kuzey Amerika’daki akademik çalışmalara o zamanlara kadar daha ziyade egemen olan bireysel düzeye odaklı ve psikoloji geleneğine dayalı yaklaşımdan farklı bir çizgi belirlemiş oluyordu. Kaynak bağımlılığı kuramı, bu ayrışmanın üstüne geldi ve yine 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan kurumsalcı ve örgütsel ekoloji gibi araştırma alanlarıyla birlikte yönetim konularının mikro ve makro ya da örgütsel davranış ve örgüt kuramı olarak adlandırılan alt alanlara bölünmesine katkıda bulundu (Üsdiken, 2015: 78).

Kaynak bağımlılığı kuramının ortaya çıktığı dönemi ve yılı da göz önünde bulundurursak, kuramın ortaya çıktığı dönemin koşullarından etkilendiğini söylemek yanlış olamayacaktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada yaşanan ekonomik, siyasi, toplumsal hayatta meydana gelen değişim ve dönüşümler örgüt kuramları alanında kendini göstermiştir. Soğuk Savaş dönemi ve 1970’li yıllarda meydana gelen ve dünya üzerindeki pek çok örgütsel kuruluşun faaliyetlerini ve yaşamlarını devam ettirmesindeki en önemli enerji kaynağı olan “petrol” alanında küresel ölçekli bir krizin yaşanması örgüt yöneticilerini “çevre” konusuna daha da bir dikkatli ve duyarlı davranmaya itmiştir. Çünkü örgütün hayatını devam ettirecek kaynakların pek çoğu çevrededir ve eğer örgüt yaşamını devam ettirmek istiyorsa sınırları dışında olan bitenlere daha fazla dikkat göstermek zorundadır. Bu bağlamda durumsallık yaklaşımı ve çevre kavramının bu kuram üzerinde etkin unsurlar olduğunu söylemek mümkündür (Ay, 2015: 18).

Kaynak bağımlılığı kuramının gelişmesinde (Zald, 1970; Hasenfeld, 1972; Jacobs, 1974, Benson, 1975; Pfeffer ve Salancik, 1978) gibi birçok isim etkili olmasına rağmen, kuramın temelleri Thompson'un 1967 yılındaki yayımladığı "Organizations In Action" adlı çalışmaya kadar dayanır. Thompson örgütlerdeki dış kaynak kullanım akışını ve bu akış sırasında çevredeki belirsizliği örgütsel düzeydeki eylem ve davranış içinde incelemiştir. Örgütlerin "tam rasyonel" davranmasını engelleyen faktörler üzerinde tahminde bulunan Thompson, bir kuruluşun kaynak ihtiyacının ve bu ihtiyaçtan kaynaklanan bağımlılığın örgüt yöneticileri için sorun oluşturduğunu belirtmiştir. Hiçbir organizasyonun kendi kendine yetmemesi göz önüne alındığında, örgütler çevrelerindeki diğer aktörler, kuruluşlar ve organizasyonlar ile değişim ilişkileri içine girmek zorunda kalırlar. Değerli kaynakların düzensiz dağılımı asimetrik değişimin ortaya çıkmasını ve kurumlar arasındaki güç ilişkilerinin kaçınılmaz olmasını sağlar. Bu bağımlılığın kümülatif etkisine bakıldığında, tam bir rasyonaliteye geçişi engellediği için örgütler içinde belirsizliğin artması söz konusu olacaktır (Johnson, 1995: 3-4).

Thompson'ın görüşlerine göre, çevre üç temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlardan ilki örgütsel alan, ikinci boyut örgütün çevresi (müşteriler, hammadde, sermaye işgücü, makine teçhizat sağlayıcıları, devlet kuruluşları, sendikalar vb.) ve son boyut olarak örgütsel alandan ve örgütün çevresinden kaynaklanan güç ve bağımlılık ilişkileridir. Yine Thompson'a göre örgütün görev çevresi unsurlarına bağımlılığını arttıran ve etkileyen birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki örgütün ne ölçüde bir kaynağa ihtiyacı olduğu ve o kaynağın ne ölçüde o unsur tarafından sağlandığıdır. İkinci unsur ise, diğerlerinin aynı kaynağı sağlayabilme derecesidir. Genel bir ifadeyle bağımlılık örgütün görev çevresindeki kaynakların yoğunlaşma ve dağınıklık derecesi ile ilgili bir kavramdır (Aktaş ve Şener, 2012: 97-98).

Bu bağlamda bakıldığında kaynak bağımlılığı kuramının temelleri Thompson'a kadar dayanmaktadır. Kuramın temelinde örgütlerin belirsiz, kısıtlı çevre ile nasıl ilişki içinde olduğu ve bu ilişki çerçevesinde bazı bağımlılıkların da ortaya

çıktığı ve örgütlerin bu bağımlılıklarını en aza indirmek ve hayatta kalabilmek için nasıl hareket etmesi gerektiği yatmaktadır.

Örgütlerin açık sistem olarak ele alınışı ile birlikte Thompson'dan sonra birçok araştırmacı kaynak bağımlılığı kuramı üzerinde durmuştur. Bunlardan bir diğeri isim de Aldrich (1975)'tir. Aldrich açık sistem görüşünden etkilenerek, organizasyon-çevre etkileşiminin "kaynak bağımlılığı modeli" geliştirdiğini savunmuştur (Mindlin ve Aldrich, 1975: 382).

Emerson (1962) ise toplumsal ilişkiler genelde taraflar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisini gerektirir önermesi ile gücün önemini dile getirmiştir. Buna göre, A'nın başarısı ve hedefleri B'ye bağlı ise bu durumda B'nin gücü A'nın üzerinde daha fazla artacaktır. Bu bağlamda, karşılıklı bağımlılık nedeniyle, her bir tarafın diğerinin davranışını kontrol edebileceği veya etkileyebileceği az ya da çok zorunludur (Emerson, 1962: 32).

Sonraki yıllarda ise Emerson'un sosyal değişim teorisinde incelediği güç modeli örgütsel düzeyde detaylandırılmış; Pfeffer ve Salancik (1978) tarafından "kaynak bağımlılığı kuramı" olarak geliştirilmiştir (Özkoç, 2009: 12).

Thompson, Aldrich, Emerson vb. yazarlardan sonra Kaynak Bağımlılığı Kuramının temel varsayımları Pfeffer ve Salancik tarafından 1978'de "Örgütlerin Dışarıdan Denetimi: Kaynak Bağımlılığı Bakış Açısı" adlı kitabında sunuldu. Yazarlar, literatürde ve yönetim uygulamasında, kaynak kullanımının etkinliğini ve verimliliğini artırma sorununa ve çevreden kaynak elde etmenin problemine değinmişlerdir. Yazarların görüşüne göre, çevreden kaynak temin etme zorunluluğu, örgütler için bir sorun değildir. Sorun, kaynakların elde edildiği ortamın istikrarsızlığından kaynaklanmaktadır. Örneğin, kaynakların erişimini kısıtlayabilecek rekabetin ortaya çıkışı gibi (Szymaniec ve Austen, 2011: 79-80).

Kaynak bağımlılığı ilk olarak birleşmelerin ve yönetim kurulu bağlantılarının ekonomik teorilerine alternatif bir bakış açısı sağlamak ve son zamanlarda "pazar başarısızlıklarında" büyük bir rol oynayan kurumlar arası ilişkilerin tipini anlamak için geliştirildi. Teorinin üç ana fikri vardır: (1) toplumsal bağlam önemlidir; (2)

kuruluşların özerkliklerini ve portföy çıkarlarını geliştirmeye yönelik stratejileri vardır; (3) Güç, örgütlerin iç ve dış eylemlerini anlamak için önemlidir (Davis ve Cobb, 2010: 23).

Kaynak bağımlılığı kuramına göre, bir örgütün temel amacı olan hayatta kalması ve başarılı olabilmesi, gerekli olan kaynakları elde edebilmesine bağlıdır. Böyle bir ortam da, bir örgütün diğer örgütlerle olan ilişkilerini iyi yönetebilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Kaynak bağımlılığı kuramı, ittifakların, kaynak kıtlığını ve belirsizliğini yönetmenin bir yolu olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bu kuram, örgütlerin tek başlarına ayakta kalamayacağını ve bir örgütün muhakkak çevresiyle işçilik, hammadde ya da teçhizat alımı için ya da ürünlerini satabilmek için ilişki içine gireceğini varsaymaktadır. Ayrıca, yine bu kurama göre, örgütler çevreleri üzerinde kontrol sağlamak için de ittifak içine girmeleri gerekmektedir (Meydan, 2010: 22-23).

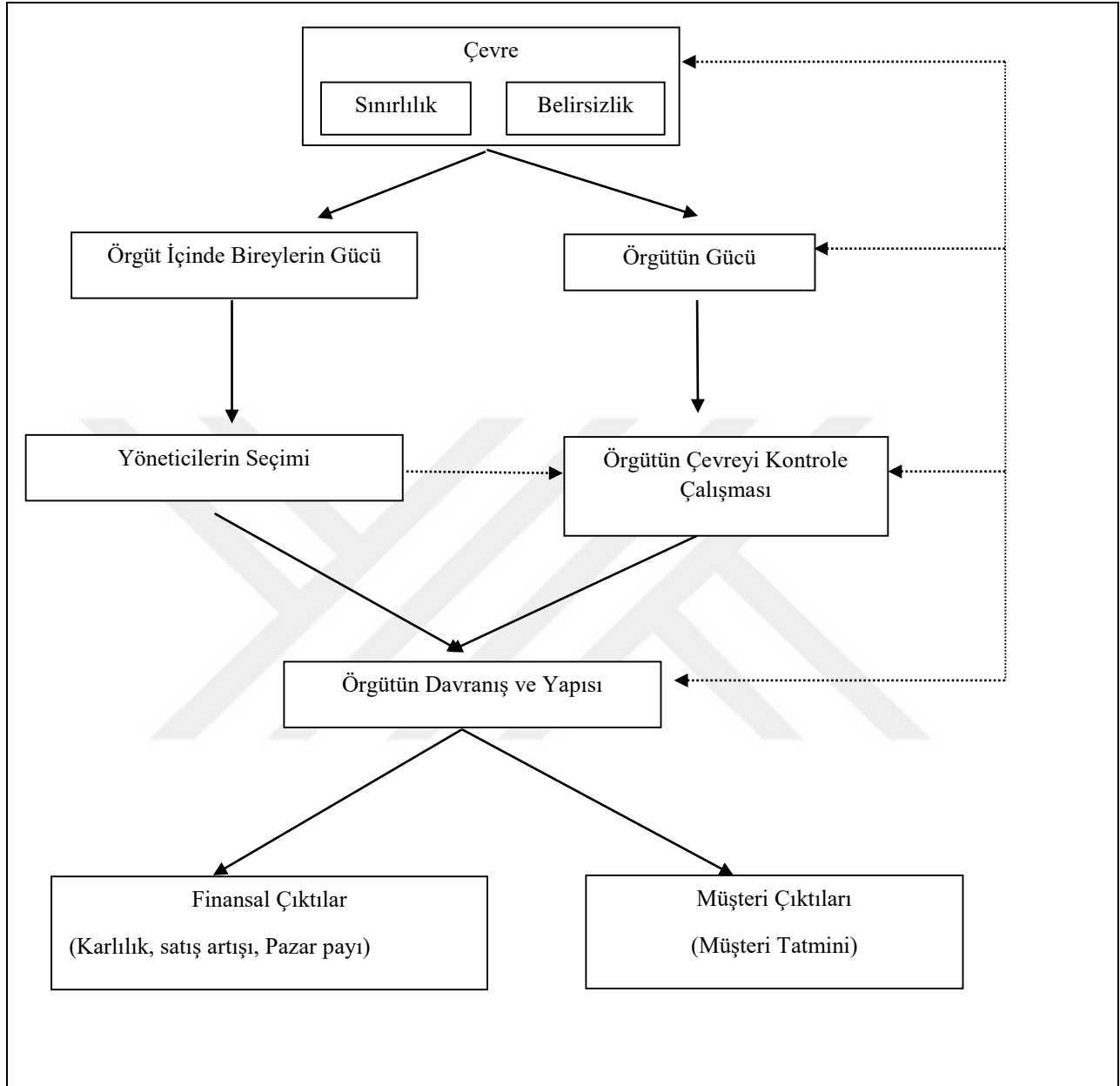
Kaynak bağımlılığı kuramı; açık sistem üzerine kurulmuş bir teoridir. Örgütlerin kendi kendine kaynak sağlayamayacağı, örgütün sürekli ihtiyaç duyduğu ve sağlamak zorunda olduğu kaynak ya da kaynakların var olduğu; ancak bunların dışarıdan sağlama gerekliliğinin olduğu söz konusudur. Örgütlerin amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve ayakta kalabilmesi için; sahip olduğu ve olması gereken iş gücü, sermaye ve örgütsel kaynakları etkin ve verimli bir şekilde yönetebilmesi gerekmektedir. Literatürde kaynak bağımlılığı kuramı; örgütler arası ilişkiler, çevreye yönelik stratejiler, örgüt içi ilişkiler, güç ve bağımlılık, örgütlerin girişimci ve şekillendirici durumlarıyla yer edinmiştir (Karadal vd., 2014: 15). Bu bağlamda kaynak bağımlılığı kuramına göre bir örgütün başka bir örgüte bağımlılığını belirleyen üç faktör vardır. Bunlardan ilki, kaynağın önemidir. Örgütün hayatta kalmak ve faaliyetlerini sürdürmek için kaynak gereksinimin derecesini gösterir. İkinci önemli faktör, ilgi grubunun ne ölçüde kaynak üzerindeki dağılım ve kullanıma sahip olduğudur. Örgütün bağımlılığını belirleyen üçüncü faktör ise, ilgili grubun kaynak üzerindeki kontrolüdür (Pfeffer ve Salancik, 1978: 45).

Kaynak bağımlılığı kuramının temelinde yatan güç ve bağımlılık unsurları organizasyonlar için önemli yer tutmaktadır. Buna göre organizasyonlar sahip oldukları gücü çevrelerini kontrol etmeye çalışmak için kullanmaktadır. Bununla

beraber kaynak bağımlılığı kuramı, örgüt içi güç dağılımı ile de ilgilenmekte ve çevresel sınırlılık ve belirsizliklerin yönetilmesinde örgüte fayda sağlayan bireylerin örgüt içinde daha güçlü konuma geldiklerini dile getirmektedir. Hem örgütün çevresini kontrol etme çabası hem de örgüt içerisindeki güçlü bireyler, örgüt stratejisi ve davranışları üzerinde etkili olmakta, örgütün davranışları ise kısmen de olsa çevreyi etkilemektedir. Bu bağlamda örgütün davranışları; ya karlılık gibi finansal çıktılar ya da müşteriye odaklanan çıktılar ile sonuçlanmaktadır. Bu durum Şekil 2.2.'de aşağıdaki gibi genel olarak gösterilmektedir (Meydan, 2012: 164-165):

Şekil 2.2. Çevre, Örgüt ve Örgütün Davranışları Bağlantısı

Kaynak: Meydan, 2012: 165.

2.2. Kaynak Bağımlılığı Kuramının Temelleri

Kaynak bağımlılığı kuramı örgütü canlı bir organizmaya benzetmektedir. Örgütlerin esas gayeleri yaşamlarını devam ettirme isteğidir. Canlı olan bir varlığın, hangi koşullarda olursa olsun, varlığını devam ettirebilmesi dışarıdan bünyeye bir girdi almasına bağlıdır. Bu bağlamda canlı bir varlık olarak örgütler de varlıklarını devam ettirebilmek ve hayatta kalabilmek için “kaynaklara” ihtiyaç duyarlar. Bu kaynaklar

örgütlerin faaliyette buldukları alana göre değişiklik göstermekle birlikte bunlar; müşteriler, hammaddeler, ara maddeler, tedarikçiler, bilgi-teknoloji, emek, sermaye, meşruiyet, satıcılar şeklinde farklılaşabilmektedir (Ay, 2015: 19).

Kaynak bağımlılığı kuramının temelinde; örgütlerin stratejik açıdan önemli kaynaklara sahip olamaması ya da kendi kendine yetememesi sonucunda diğer örgütlere bağımlılıkları ortaya çıkması vardır. Bunun sonucu olarak örgütler belirsizliği azaltmaya ve bu bağımlılığı resmi veya kısmen resmi yöntemlerle diğer örgütlerle olan ilişkilerini dikkatli bir şekilde yapılandırarak yönetmeye çalışırlar (Singh vd., 2011: 50).

Genel olarak kaynak bağımlılığı teorisyenleri, örgütler arasındaki bağlantıları, kaynakların değişimine dayanan bir güç ilişkileri dizisi olarak karakterize eder. Örgütler, diğer örgütlerin kendilerine bağımlılığını arttırarak bağımlılıklarını en aza indirgeyerek bağımlılık ilişkilerini değiştirmeye çalışırlar (Ulrich ve Barney, 1984: 472). Böylelikle bağımlılığını en aza indiren örgütün hayatta kalma şansı ve rekabet etme gücü de bununla birlikte artış göstermektedir.

Kaynak bağımlılığı teorisinin temelinde üç temel unsur vardır. Bu unsurlar şunlardır: a) Örgüt açık bir sistemdir. b) Örgütün ne yaptığı sadece kendi amaçlarına veya yöneticilerine değil, aynı zamanda çevrenin oluşturduğu baskı ve kısıtlara da bağlıdır ve örgüt çevreye tepki verirken sadece ona uyum göstermez, çevre ile ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda yönetme gayreti içinde de olur. c) Bu yaklaşımda örgütler bir koalisyon şeklinde tanımlanır (Dikili, 2014: 154).

Kaynak bağımlılığı kuramında örgütler, ikili ilişkilerde güç ve gücün karşılığı olarak görülen bağımlılığı ele alan mevcut güç modelleri kullanmaktadır. Örgütlerin arasındaki ilişkileri belirlemekte 'güç' temel unsurdur. Bu bağlamda örgütlerin arasındaki istikrarın güce bağlı olduğu söylenebilir. İstikrarın olumlu yönde ilerlemesi, karşılıklı bağımlılığa dayandırılmaktadır. Güç dengesinin bozulması halinde ise, örgütler arasında istikrarsızlık ortaya çıkacaktır (Yeşilmen, 2014). Bunun sonucu olarak örgütlerin hayatta kalabilmesi ve rekabet edebilmesi için güç ve bağımlılık unsurlarını etkin bir şekilde yönetebilmesi gerekmektedir.

Kaynak bağımlılığı kuramı, çevrenin örgütleri kontrolü üzerinde durmakta, örgütler arası ilişkilerde kaynaklar, güç ve bağımlılık konusuna odaklanmakta ve gücü örgütlerin çevrelerini yönetme arayışları ile birleştirmektedir. Buna göre örgütler sahip oldukları gücü çevrelerini kontrol etmeye çalışmak için kullanmaktadır. Bu bağlamda kaynak bağımlılığı kuramı aşağıdakileri ifade etmektedir (Meydan, 2012: 164-168):

1. Kaynak bağımlılığı kuramı çevrenin örgüt üzerindeki etkisini hem örgüt içi hem de örgüt dışı açısından incelemektedir. Örgüt içi bakış açısı örgütün verimliliğine, örgüt dışı bakış açısı ise örgütün etkililiğine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, örgütün başarısı için hem etkililik hem de verimlilik önemli bir yer tutmaktadır.
2. Örgütler ya çevreye olan bağımlılıklarını azaltarak karşı karşıya kaldıkları çevresel baskılardan kurtulmaya çalışırlar ya da diğer örgütlerin kendilerine bağımlılıklarını artırmaya çalışırlar.
3. Örgütler üretici-tüketici ilişkilerini çevreleri ile bağlantı içinde girebilmelerinin bir şekli olarak kullanmaktadırlar.
4. Örgütler büyük sosyal sistemin bir parçası olduklarından, hayatlarını devam ettirebilmek ve hayatta kalabilmek için örgütlerin amaç ve davranışları sosyal sistemle uyumlu olmalıdır. Başka bir ifadeyle sosyal bağlam önemlidir.
5. Birbirleri ile alışveriş içinde olan örgütlerin bir birliktelik oluşturmalarının temel nedeni, genellikle belirsizliği yönetmek istemeleridir. Bu şekilde örgütler bağımlılıktan ve çevrenin kontrolünden kurtuldukları gibi kaynak değişimi sırasında kararlılık ve belirliliği de artırmaktadırlar.
6. Örgütlerin bağımsızlıklarını artırmak ve karlılarını büyütmeye yönelik stratejileri bulunmaktadır.
7. Örgütler çevrelerine uyum sağlayarak, çevrelerini değiştirerek ya da ikisini birden yaparak bağlanırlar.
8. Gerekli kaynaklara ihtiyaç duyan örgütler bunları elde etmek ve istedikleri örgütsel sonuçlara ulaşmak için diğer örgütler ile bağlantı ve ilişki kurarlar.
9. Güç, örgütlerin iç ve dış davranışlarını anlayabilmek için önemli bir unsurdur.

Bu açıklamalar doğrultusunda kaynak bağımlılığı kuramının bazı bileşenleri bünyesinde barındırdığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Kaynak bağımlılığı kuramının temellerini (Meydan, 2012: 168-169):

- Çevre
- Örgütün Çevreye Tepkisi: Uyum ya da Yönetim
- Kaynaklar
- Diğer Örgütlerle İlişkiler
- Güç

şeklinde sıralamak mümkündür. Aşağıda bu temel bileşenler hakkında bilgi verilecek ve gerekli açıklamalar yapılacaktır.

a. Çevre:

Sistem kuramı ile birlikte gelişen organizma metaforu örgütü, sadece iç yapısı ve bu yapının rasyonelitesini sağlama çabasından çok dış çevresi ve bu çevre ile olan ilişkiler çerçevesinde inceleme girişimlerini ifade etmektedir. Örgütün dışarı ile birlikte yani bir çevre ile birlikte düşünölmeye başlanması ile birlikte, aynı çevre içinde yaşamını kaybeden ve devam ettiren örgütlerin analizini gündeme getirmiştir. Genel sistem kuramı ve temelde bu kuramın düşünme sistematığıne dayalı olarak ortaya çıkan durumsallık kuramı, örgütleri dış çevresi ve bu çevre ile ilişkileri açısından değerlendiren düşünce okulunun temsilcilerini oluşturmaktadır (Sayılar 2008: 221-222).

Kaynak bağımlılığı yaklaşımında da örgütlerin çevresi, durumsalcı düşüncedekine benzer biçimde, bir örgütün odak noktası olarak ele alınmaktadır. Koşul bağımlılık kuramında, çevrenin örgütler için oluşturduğu belirsizlik söz konusudur. Çevre, hakkında sağlanabilen bilginin derecesi açısından önem arz etmektedir. Kaynak bağımlılığı yaklaşımı kuramında da çevrenin belirsiz oluşuna değinilmektedir. Fakat çevrenin esas önemi, örgütlerin peşinden koştuğı, gereksinim duyduğı ve rekabet avantajı sağlayan kıt kaynakları bünyesinde barındıran yer olmasından gelmektedir (Üsdiken, 2015: 84-85).

Çevrenin bir kavram olarak anlaşılmasındaki sorunun bir parçası, örgüt çevresinin örgütün çıktılarını örgütün davranışını etkilemeden etkileyebileceğidir. Çevrenin önemli unsurları örgütsel karar vericilere görünmez olabilir ve bu nedenle örgütsel eylemleri belirlerken dikkate alınmaz, ancak bu aynı unsurlar örgütsel başarıyı veya başarısızlığı etkileyebilecek güce sahiptir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 62-63).

Örgütler sürekli etkileşim içinde oldukları bir dış çevrenin etkisi altındadırlar. Bu çevrenin örgüt için önemi, örgütün ihtiyaç duyduğu kaynakları barındırıyor olmasından ileri gelmektedir. Çevre temelde örgütün faaliyetlerini etkileyen her şey olarak görülmekte; örgütsel ağlar, kaynaklar, diğer örgütler, örgütler arası ilişkiler, belirsizlik ve bağımlılık gibi bileşenleri barındırmaktadır. Diğer taraftan çevre değişken bir yapıya sahiptir (Meydan, 2012: 169).

Birçok yazar örgüt çevresini tanımlamaya veya boyutlandırmaya çalışmıştır. Çevrenin örgüt yapısı üzerine etkisine vurgu yapan en eski ve en etkili çalışmalardan biri Tavistock Enstitüsü araştırmacıları tarafından yapılan, içinde Emery ve Trist'in yer aldığı 1965 yılında yayımlanan "The Casual Texture of Organizational Environments" adlı çalışmadır (Pfeffer ve Salancik, 1978: 63). Emery ve Trist'e göre çevresel faktörler ile örgütün çevresindeki değişim hızı bir örgütü etkiler. Yine Emery ve Trist'e göre örgütler dört farklı çeşitte çevre ile karşı karşıya gelir. Bunlar; durağan ve dağınık çevre, durağan ve kümelenmiş çevre, dengesiz ve tepkisel çevre, çalkantılı çevredir (Emery ve Trist 1965: 30). Birinci tip olan durağan ve dağınık çevrede çevre, çok az ve genelde yavaş değişmektedir. Bu nedenle örgütün karar vermesinde çok etken bir unsur değildir. İkinci tip olan durağan ve kümelenmiş çevrede değişim hızı yine yavaş olmakla beraber çevresel tehditler kümelenmiş olarak bulunmaktadır. Böyle bir çevrede faaliyet gösteren örgütler, farklı yetenekler geliştirebilmeli ve merkezileşmeye dayalı denetim ve koordinasyona önem vermelidir. Üçüncü tip çevre olan dağınık ve tepkisel çevreler, diğer ikisinden daha karmaşık bir özelliğe sahiptir. Bu tip çevrede, diğer örgütler üzerinde etkin olabilecek büyük örgütler bulunmaktadır. Büyük örgütlerin varlığı ve sahip olduğu güç diğer örgütler için yönetsel karar almayı zorlaştırmaktadır. Dördüncü tip olan çalkantılı çevre, belirsizliğin diğer tiplere göre

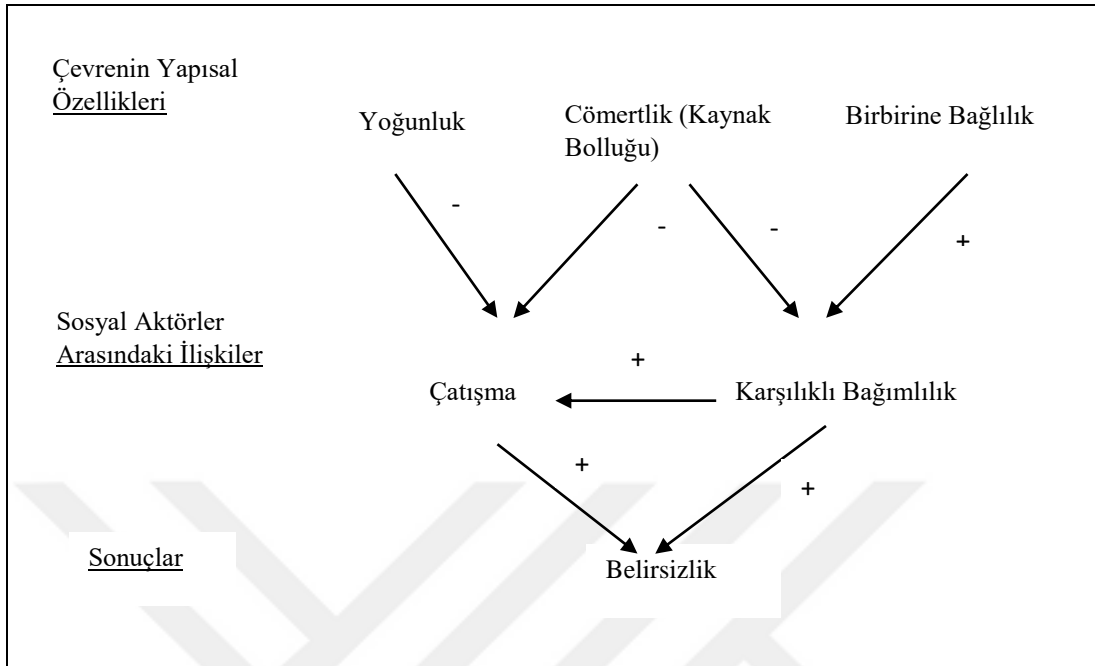
fazla olduğu çevredir. Çalkantılı çevrede belirsizlik hem diğer örgütlerden, hem de örgütün kendi içinden kaynaklanmaktadır (Genç 2011: 192).

Çevre konusundaki diğer önemli bir çalışma ise James Thompson'a aittir. Thompson'a göre örgüt ve çevre karşılıklı bağımlılık içindedirler ve örgütlerin çevre üzerinde çok kısıtlı bir etkileri vardır. Örgütlerin, çevre ve çevresel değişimlerle başa çıkabilmesinin uyum ile mümkün olabileceğini savunmakta; çevreye uyumun ancak iç ve dış çevrede yapılacak düzenlemeler ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Thompson'a göre örgütler kontrolü sağlamak için teknik çekirdeklerini çevresel belirsizlikten uzak tutmaya çalışırlar. Bunun içinde çeşitli yöntemler kullanırlar. Buna göre iç çevre dahilinde yapılabilecek düzenlemeler: tampon oluşturma, dış çevredeki değişimleri azaltma, öngörme ve kemer sıkmadır (Aktaş ve Şener 2012: 97-98).

Çevrenin en temel üç yapısal özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki yoğunluk, çevredeki güç ve otoritenin yayılma durumu; ikincisi cömertlik (kaynak bolluğu), kritik kaynakların bulunabilirliği veya kıtlığı; ve nihayetinde sonuncusu karşılıklı bağımlılık, örgütler arasındaki bağlantıların sayısı ve şekli olarak kendini göstermektedir. Bu üç yapısal özellik, sırayla, sosyal aktörler arasındaki ilişkileri, sosyal sistemde bulunan çatışma ve bağımlılığın derecesini belirler. Çatışma ve karşılıklı bağımlılık, kurumun karşı karşıya kaldığı belirsizliği de belirler. Bu durumda, belirsizlik, diğer çevresel boyutların bir sonucu olarak görülebilir. Merkez örgüte yönelik talepler başka bir olası sonuçtur. Örgütsel davranışın dış kontrolü açısından, çevreyi açıklayan temel boyutlar olarak yoğunlaşma, cömertlik ve birbirine bağıllılığın önemi açık olmalıdır (Pfeffer ve Salancik, 1978: 68).

Örgütsel çevrenin boyutları arasındaki ilişkiler Şekil 2.3.'de aşağıdaki gibi gösterilmiştir. Çevrenin yapısal özellikleri, sonuç olarak görülen belirsizlikten ayırt edilmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 68).

Şekil 2.3. Örgütsel Çevrenin Boyutları Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Pfeffer ve Salancik, 1978: 68.

Örgütler hem çevrenin belirsizliğinden dolayı hem de çevrelerindeki örgütlerin ve grupların baskılarından dolayı kısıtlanır ve buna göre şekillenir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 59). Bunun sonucu olarak örgüt ya çevreye uyum sağlar ya da çevreyi yönetir.

b. Örgütün Çevreye Tepkisi: Uyum ya da Yönetim

Kritik kaynakları kontrol etme gücüne sahip örgütler, diğer örgütlerin gelecekteki hareketler üzerinde kısıtlamalar getirerek uzun vadeli hayatta kalma durumunu tehdit edebilirler. Diğer örgütler böyle bir durum karşısında çevresel taleplere karşı iki şekilde cevap verebilir: (a) uyum gösterme veya (b) kaçınma ya da yönetme (Davis ve Powell, 1992: 323). Bu şekildeki iki taraflı bir etkileşim anlayışıyla çevre, örgütlerin hem uyum gösterme, hem de kendi menfaatleri doğrultusunda etkileme çabalarıyla oluşmuş bir ortam olarak görülmektedir. Bu iki şekildeki çabanın içinde de, örgütlerin tercih edecekleri farklı hareket tarzları vardır. Bunlardan hangilerinin tercih edileceği örgütün karşı karşıya bulunduğu bağımlılıkların şekline ve derecesine göre farklılık gösterecektir. Yukarıda anlatılanlardan hareketle, örgütlerin esas gayesi, çevresel unsurlara bağımlılıklarını ve bu sayede işlerine karışılmasını azaltmaya yönelik olacaktır. Ayrıca örgütler bir yandan da, olabildiğince,

çevrelerindekiyelerinin kendilerine bağımlılığını ve onlara söz geçirme olanaklarını artırmaya çalışacaklardır (Üsdiken, 2015: 89-90).

Örgütün karşı karşıya kaldığı bu kısıtlama ve belirsizliklere tepki olarak, örgüt liderleri dış bağımlılıkları yönetmeye ve stratejik olarak uyarlamaya çalışırlar. Uyumdaki bu girişimler, kaynak bağımlılığı perspektifinin önemli bir unsurunu oluşturur. Bu bağlamda örgüt liderleri için, örgütün çevre yönetimi organizasyonun yönetimi kadar önemlidir. Kaynak bağımlılığı literatürüne göre, örgütün çevreye uyum sağlamaya ve çevre ile pazarlık etmeye yönelik çabalarına genellikle 3 temel ilke rehberlik etmektedir. Birincisi, örgütsel karar vericiler örgütün devam etmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu ilke belli bir kaynağın kıtlığı ve yoğunluğu göz önüne alındığında, söz konusu kaynağın akışını daha güvenilir hale getirecek şekilde organizasyonun davranış ve yapısını değiştirme anlamına gelir. İkincisi, yönetim çoğunlukla dışsal kısıtlamaların oluşturduğu etkileri örgüt içinde azaltmaya çalışır. Üçüncüsü ise, yöneticiler mevcut ve gelecekteki daha büyük amaç için uyum sağlayarak kendilerine sunulan özerkliği ve takdir yetkisini en üst düzeye yükseltmeyi hedeflemektedir. Çevresi tarafından sınırlandırılan örgüt, gelecekte çevreye bağlı değişiklikler ve olasılıkları ele almak için sınırlı da olsa özgürlük derecelerine sahiptir. Bu ilkeler doğrultusunda, örgüt liderlerinin dış bağımlılığın yıkıcı etkilerini en aza indirerek, azaltma yollarını aradığını göstermektedir (Johnson, 1995: 6-7).

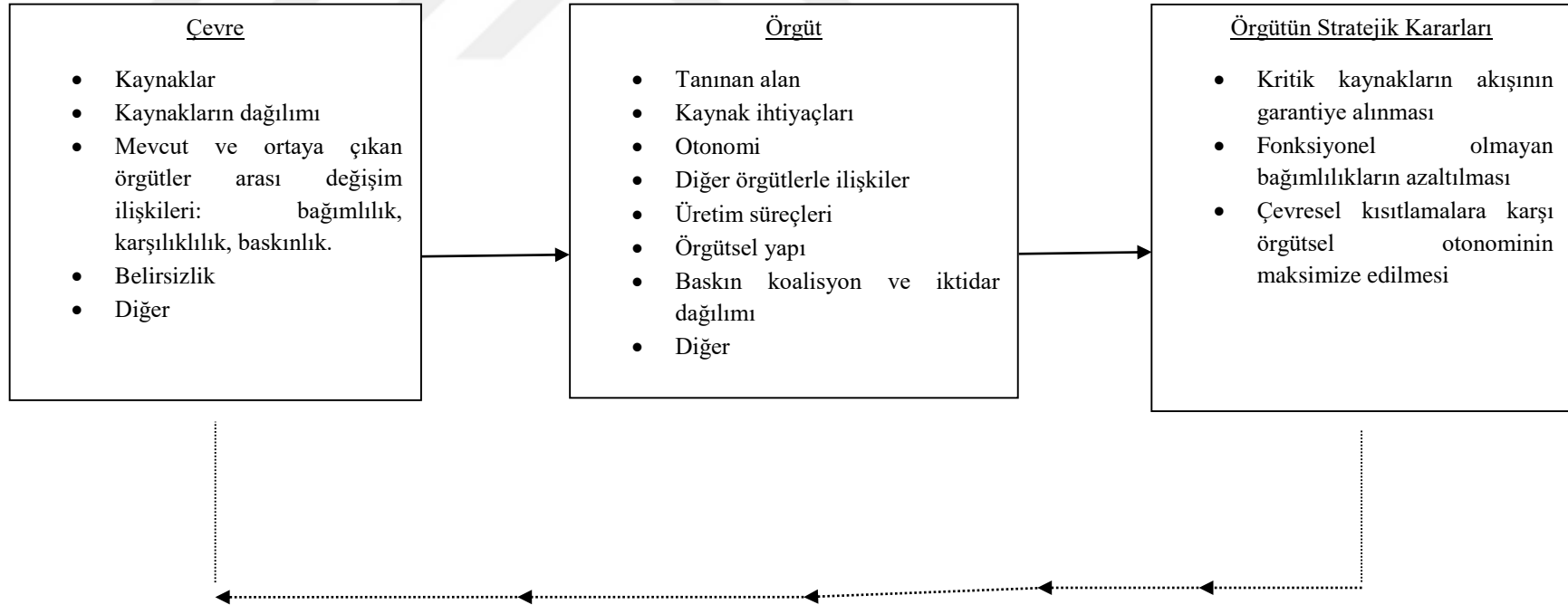
Gerek örgütün çevreye uyumu olsun gerekse çevrenin örgüt tarafından şekillendirilmeye çalışılması doğrultusunda örgütler bazı taktik ve stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadırlar. Örgüt yöneticileri bir taraftan örgütü çevreyle uyumlu bir unsur hale getirmeye çalışırken diğer taraftan da çevreyi şekillendirmeye çalışmakta, başka bir ifadeyle çevre-örgüt birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu bağlamda örgüt çevreye nasıl uyumlu hale geliyorsa çevre de örgüte o şekilde uyumlu hale gelmektedir. Örgüt merkeze alındığında, örgütün çevre ile ilişkisi ile örgütün kararlarını da içine alan bir model bu konuda genel bir fikir vermektedir (Şekil 3). Görüldüğü üzere hem örgüt çevre tarafından hem de çevre örgüt tarafından meydana geldiğinde, örgütün dışında, hazır, yapılmış bir çevre bulunmadığını belirtmektedir (Meydan, 2012: 170). Yine örgütler için çevrenin birçok şeyi temsil ettiği bunların:

kaynaklar, diğer örgütler, örgütler arası ağlar, mevcut ve ortaya çıkan örgütler arası değişim ilişkileri, bağımlılık, belirsizlik vb. gibi birçok unsuru içinde barındırdığı görölmektedir (Johnson, 1995: 8).

Şekil 2.4.'de tanımlanan kavramlar ve süreçler, kaynak bağımlılığı kuramının kapsamlı bir gösterimi olarak düşünölmese de, kuram ile ilişkili mantık ve ilişkilerin genel bir fikir olarak örgütlenme perspektifinden sunması bakımından önem taşımaktadır (Johnson, 1995: 9).

Şekil 2.4. Örgüt Perspektifinden Kaynak Bağımlılığı

Kaynak: Johnson, 1995: 8.

Genel itibariyle, örgütlerin, ihtiyaç duydukları kaynakları kontrol edenler tarafından, etkilenme eğiliminde olduğu ve çevreye uyum sağlama kaynak bağımlılığı kuramının temelini oluşturmaktadır. Ancak, etkinin başarılı olma ihtimalini artıran başka koşullar da bulunmaktadır. Aşağıda, bir örgütün uyum sağlama durumunu etkileyen koşulların bir listesi verilmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 44):

1. Örgüt (kaynağa ihtiyacı olan örgüt) taleplerin farkındadır.
2. Örgüt, talepleri olan sosyal aktörlerden (kaynağı elinde bulunduran örgüt) bazı kaynakları elde etmektedir.
3. Kaynak örgütün etkinliği için kritik ya da önemlidir.
4. Sosyal aktör, kaynağın tahsisi, erişimi veya kullanımını denetler; kaynak için alternatif bir kaynak, örgüt tarafından kullanılamaz ve bulunmamaktadır.
5. Örgüt, sosyal aktörün etkinliği ve hayatta kalması için kritik olan diğer kaynakların tahsisini, erişimini veya kullanımını denetleyemez.
6. Örgütün eylemleri veya çıktıları sosyal aktör tarafından görünür ve eylemlerin sosyal aktörün taleplerine uygun olup olmadığını değerlendirilir.
7. Örgütün, sosyal aktörün taleplerini tatmin etmesi, birbiriyle bağımlı olduğu çevredeki diğer örgütlerle ilişkilerinin çatışmasına neden olmamaktadır.
8. Örgüt, sosyal aktörün taleplerinin belirlenmesini, formülasyonunu veya ifadesini denetlemez.
9. Örgüt, diğer örgütlerin taleplerini karşılayacak eylem veya sonuçlar geliştirebilir.
10. Örgüt hayatta kalmayı istemektedir.

Yukarıda sayılan tüm koşulların mevcut olması gerekli değildir. Bununla birlikte, koşulların çoğunun yerine getirilmesi durumunda, örgütün dış kontrol olasılığı gittikçe daha da artmaktadır (Pfeffer ve Salancik, 1978: 44).

Daha önce de bahsedildiği üzere, örgütün kaynak alışverişinde bulunduğu başka örgüt veya grupların taleplerine boyun eğmesi ve taleplerini kabul etmesi uyum sağlamanın bir yoludur. Başka çözüm yollarının ve seçeneklerin olmadığını düşünüldüğü durumlarda uyum sağlama kabullenilmekle beraber, dışsal baskıya itaat, örgütlerin istemedikleri, kaçınmak isteyecekleri ve son çare olarak kabul edecekleri

bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden böyle durumlarda ve şartlarda bile kendilerini bir nebze da olsa koruyabilecek ve hareket serbesti sağlayacak önlemler almaya yönelirler. Örneğin, farklı taleplere, taşıdıkları aciliğe göre sırasıyla karşılık vermeye çalışırlar. Yine örgütlerin uyum sağlama amacıyla yaptıkları bir başka önlem, kendi iç bünyelerinde ve stratejilerinde ortama ayak uydurmalarını sağlayacak ve kaynak elde etmelerine katkıda bulunacak düzenlemelere yönelmektir. Örgütün faaliyet alanlarını, ürünlerini, teknolojisini ya da yönetim usullerini çevreye uyumlu hale getirmesi de böyle bir tavra örnek olarak gösterilebilir (Üsdiken, 2015: 90-91).

Kaynak bağımlılığı kuramına göre daha önce de bahsedildiği üzere örgütün çevresine bağımlılığına ayrı bir önem verilir. Kurama göre açık ve sosyal sistemlerde ya da sosyal etkileşimlerde, bir aktör bir eylemi yapabilmek için ya da o eylemin istenilen sonuçlarını elde edebilmek için gerekli olan tüm koşulları tamamen denetim altına alamıyorsa böyle bir durumda karşılıklı bağımlılık söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında, hemen tüm örgütsel sonuçlar, birbirine bağımlı olan sebep veya öznelerle bağlıdır (Dikili, 2014: 156).

Bu bağlamda örgütün ayakta kalabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi için bağımlılığı yönetmesi gerekecektir. Kurama göre, örgütsel çevrenin ve bağımlılıkların yönetilmesi önemli bir örgütsel fonksiyondur. Bağımlılıkların yönetilmesi örgütlerin kendisinin yönetilmesi kadar hayatı önem taşımaktadır (Meydan, 2012: 172).

Bir örgütün bir başkasına bağımlılığının belirlenmesinde üç faktör önemlidir. Birincisi, kaynağın önemi; örgütün devam eden operasyon ve hayatta kalımı için ne kadar ihtiyacı olduğu önemlidir. İkincisi, örgütün kaynak dağılımı ve kullanımı üzerinde takdir yetkisini ne ölçüde aldığıdır. Ve üçüncü olarak, kaynak üzerindeki örgütün kontrolünün kapsamının ne derece olduğu, örgütün bağımlılığını belirleyen önemli bir faktördür (Pfeffer ve Salancik, 1978: 45-46).

Örgütlerin, kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında ilişkilerinin yönetilmesi için kullandıkları stratejiler bulunmaktadır. Bunlardan ilki tampon stratejisi, ikinci ise köprü stratejisidir. Tampon ve köprü stratejileri, örgütler arası bağımlılığı ve belirsizliği azaltmayı amaçlamaktadır. Tampon ve köprü stratejilerinin ardından, örgüt

yöneticileri değişen kaynak gerekliliklerine uyum sağlamaya çalışmaları, örgüt içinde yapısal ve personel değişikliklerini de beraberinde getirmektedir. Çevresel karmaşıklık seviyesi arttıkça, örgüt, ihtiyaç duyulan kaynakların akışını sağlamak için daha ayrıntılı ve koordineli kontrol yapıları kurma eğilimindedir (Johnson, 1995: 10).

Tampon stratejileri, örgütsel sınırların güçlendirilmesini ve korunmasını içermektedir. Örgütün teknik merkezini kuşatan belirsizliği azaltmak ve dolayısıyla üretkenliği en üst düzeye çıkarmak için, örgütü, bağımlılığın getirdiği dalgalanmalardan tamponlamaya çalışacaktır (Johnson, 1995: 10). Aynı zamanda bu stratejiler kısıtlı zaman ve kaynak sıkıntısı içindeki örgütlerin hayatta kalma şansını artırmaktadır. Bu şekilde örgüt yöneticilerinin daha otonom hareket etmesi de söz konusu olabilmektedir. Stok seviyelerinin artırılması, kaynak ihtiyaçlarının daha önceden tespit edilmesi, iş akışının ayarlanması gibi yöntemlerle üretim sürecinin devam ettirilmesi tampon stratejisine verilebilecek örnekler arasındadır (Meydan, 2012: 172).

Köprü stratejisi, sınır sınırlaması veya sınır kaydırma yoluyla örgütsel sınırların değiştirilmesini içermektedir. Örgüt liderleri, ihtiyaç duyulan kaynakların akışını çevreleyen belirsizliği azaltmaya çalıştıklarından, bu tür stratejilerin amacı, örgütle, karşılıklı ortaklar, rakipler ve düzenleyiciler arasında köprü kurarak veya bunları birbirine bağlayarak bu akışla ilgili kesinliği artırmaktır. Bağımlılığın azaltılması ve artan otonomi, köprü inşasını motive eden ödüllerdir (Johnson, 1995: 10). Örgütlerin uyguladıkları köprü stratejisine; birleşmeler, satın almalar, ortak yatırımlar anlaşmalar ve kaynak çeşitlendirme vb. gibi örnekler verilebilir (Meydan, 2012: 172).

Kaynak bağımlılığı kuramı, örgütlerin çevrelerindeki belirsizliği yönetebilmek için örgütlerin neden birleşme ve devralmalara girmelerini açıklayan baskın teorik gerekçelerden biri haline gelmiştir. Kaynak bağımlılığı kuramı, örgütlerin neden birleşme ya da devralma konularına yönelmesi gerektiğinin üç nedenini açıklamıştır. Bunlar: birincisi, rakip örgütü içine alarak rekabeti azaltmak; ikincisi, örgüte girdi sağlayan ya da çıktı sağlayan örgütlerle birleşerek bağımlılığı yönetmek; ve üçüncü

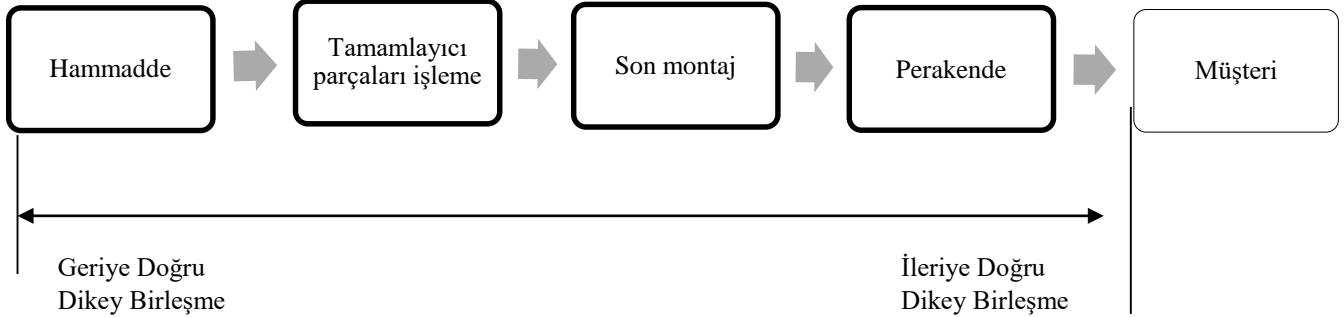
olarak, örgütün faaliyetlerini çeşitlendirmek ve böylece değişimde bulunduğu mevcut örgütlere olan bağımlılığı azaltmak olarak sıralanabilir (Hillman vd., 2009: 1405).

Kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında, çevresel karşılıklı bağımlılığın neden olduğu belirsizliğin bir yanıtı olarak örgütler arası birleşmeler, bu belirsizliği ve bağımlılığı azaltmaktadır. Kaynak bağımlılığı kuramında üç tür birleşme düşünülmektedir: (a) dikey, (b) yatay ve (c) çeşitlenme veya yığılım. Pfeffer ve Salancik (1978), bunların her birinin karşılıklı bağımlılıkları, kaynak akışını ve çevresel belirsizliğini istikrara kavuşturmak için örgütlerce kullanılması gereken stratejiler olduğunu dile getirmiştir (Davis ve Powel, 1992: 323).

Dikey birleşmeleri, örgütün geriye (hammadde kaynaklarına) ya da ileriye (dağıtım-lojistik faaliyetlerine) yönelik satın alma veya birleşme işlemi şeklinde tanımlayabiliriz (Şekil 2.5.). Bu tür birleşmelerde birleşen örgütler arasında alıcı-satıcı ilişkisi ya da aynı ürünlerin farklı süreçlerinde faaliyette bulunma ilişkisi söz konusudur (Yılmaz, 2013: 36). Dikey birleşmeler, teknolojik bakımından farklı olan üretim, dağıtım, satış ya da diğer ekonomik süreçlerin tek bir örgütün sınırları içinde birleştirilmesidir. Dikey birleşmenin en belirgin faydası, ortak üretim, satış, satın alma, kontrol ve diğer alanlarda ekonomilere ya da maliyet tasarruflarına ulaşmaktır (Porter, 2015: 353-356).

Tedarikçi veya alıcılarla dikey birleşmelerin, problemleri simbiyotik bağımlılığa (yani bir örgütün diğerinin yan ürünlerini kullandığı durumlara) verilen tepkiler olduğu varsayılmaktadır (Davis ve Powel, 1992: 323).

Şekil 2.5. Dikey Birleşme

Kaynak: Hill vd., 2014: 296.

Dikey birleşme stratejilerin kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında organizasyon açısından avantajları, üretim girdilerinde bağımlılıktan kurtulmayı sağlamanın yanı sıra maliyetleri aşağı çekme, kaliteyi artırma ve sonuç olarak karlılığı yükseltme şeklinde özetlemek mümkündür (Şimşek ve Çelik, 2010: 52).

Yatay birleşmeler, aynı kaynaklar için rekabet eden rakipler arasında yapılan ve bu şekilde bağımlılığın yönetilmesini sağlayan stratejilerdir (Davis ve Powel, 1992: 323). Yatay birleşme de, rakipler aynı örgüt çatısı altında birleşmektedirler. Kaynak bağımlılığı kuramı açısından örgütlerin böyle bir strateji izlemesinin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, birleşen örgütler, girdi veya çıktı alışverişinde buldukları diğer örgütler üzerindeki üstünlüklerini artırabilirler. İkinci neden ise, kaynak sağlamadaki rekabet yüzünden birbirleri için oluşturdukları belirsizlikleri birleşmeyle azaltmaktadırlar. Ancak yatay birleşmenin bu görevleri görmesi, Pfeffer ve Salancik'e göre örgütlerin faaliyet gösterdikleri sektördeki yoğunlaşma seviyesine bağlıdır. Çok sayıda örgütün bulunduğu endüstride iki örgütün birleşmesinin bu problemlerin giderilmesine katkısı sınırlı olacaktır. Az sayıda örgütün bulunduğu endüstride ise, örgütler arasındaki koordinasyon ihtiyacı başka yollarla çözülebilir. Bu yüzden yatay birleşmelerin, yoğunluğun orta seviyelerde olduğu endüstrilerde görülmesi kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında örgütlere yarar sağlayacaktır (Üsdiken, 2015: 92).

Son büyüme stratejisi olarak düşünülen çeşitlenme ise, yüksek bağımlılık düzeylerinin başka yollarla yönetilememesine bir yanıt olarak öne sürülmüştür (Davis

ve Powel, 1992: 323). Pfeffer ve Salancik bu stratejinin tek bir faaliyet alanına sınırlı örgütlerde ve sermaye ya da yasal sınırlamaların dikey ve yatay birleşmeye engel teşkil ettiği durumlarda daha sık görüleceğini ileri sürmüşlerdir (Üsdiken, 2015: 92-93).

Kaynak bağımlılığı kuramı açısından örgütlerin çevreyi yönetmek ve belirsizliği azaltmak için uygulayabileceği bir diğer strateji ise ortak yatırımdır. Ortak yatırımı (joint venture), bir çokuluslu şirket ile yerel şirketin hedeflerini gerçekleştirmek üzere kaynaklarını bir araya getirerek oluşturdukları mülkiyeti, faaliyetleri, sorumlulukları, finansal riskleri ana şirketlerden ayrı olan üçüncü bir şirket olarak tanımlamak mümkündür (Ulaş, 2004: 153).

İlk araştırma Pfeffer ve Nowak (1976) tarafından yapılmış ve araştırmaları yeni bir örgütsel oluşumun kurulduğu bu girişimlerin, hem rekabetçi hem de simbiyotik olarak örgütler arası karşılıklı bağımlılığı yönetmek için kullanılan birleşik örgütsel bağlantının bir biçimi olduğu hipotezine dayanmıştır (Pfeffer ve Nowak, 1976: 398). Diğer ampirik çalışmalarda (Elg, 2000; Goes ve Park, 1997; Stearns, Hoffman ve Heide, 1987) örgütlerin, yerel ve uluslararası çevresel karmaşıklığı azaltmak ve kaynaklar kazanmak için ortak yatırım stratejisinin tercih etmesi gerektiğini göstermektedir (Hillman vd., 2009: 1407).

Örgütler çevrelerindeki belirsizlik ve bağımlılıklarının yapısını yukarıdaki sayılan stratejiler çerçevesinde yönetemedikleri takdirde, kendilerini daha az değiştiren ancak birbirleri arasındaki koordinasyonu artıracak ve çevrelerindeki diğer unsurlarla ilişkilerinde birlikte hareket etmelerine olanak sağlayacak bağlar kurabilirler (Üsdiken, 2015: 93). Bu bağlar, örgütlerin hareketlerini karşılıklı yarar için koordine etmesine ve çevresel belirsizliği azaltmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca örgütlerin bilgiye hızlı bir şekilde erişmesini sağlamakla beraber, bağlantılı olduğu örgütün desteğini de sağlamaktadır (Davis ve Powell, 1992: 324). Söz konusu bu bağlara örnek olarak; kooptasyon, ticaret birlikleri, düzenleyici kurullar, danışma kurulları vb. verilebilir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 144).

Kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında örgütlerin bağımlılıklarını yönetmesi konusunda ele alınan diğer bir konu da yönetim kurullarıdır. Yönetim kurullarının

yapısı, büyüklüğü ya da üyelerinin örgüt dışından olma durumu gibi değişkenler ile örgüt stratejisi ve performansı konuları kaynak bağımlılığı kuramı ile açıklanmaya çalışılmıştır (Meydan, 2012: 173-174). Pfeffer ve Salancik (1978), yönetim kurulunun örgütlere dört fayda sağladığını ileri sürmektedir. Bunlar; (a) tavsiye ve danışma şeklinde bilgi, (b) örgüt ve çevre arasında bilgi kanallarına erişim, (c) kaynaklara öncelikli ulaşma ve (d) meşruiyet olarak sıralanmaktadır (Hillman vd., 2009: 1408).

Kaynak bağımlılığı kuramı açısından yönetim kurullarının bağlantılı (interlock) olması da önem taşımaktadır. Bağlantılı olma durumu, aynı kişinin yani tek bireyin iki örgütün yönetim kurulunda oturması durumunda ortaya çıkar (Davis ve Powell, 1992: 324). Burada görev yapan bireylerin sosyal ağları vasıtasıyla elde ettikleri kazançlarını ve birikimlerini de getirmeleri sonucunda iki örgüt için de kaynak akışı garanti altına alınmaya çalışılmakta ve böylelikle örgütlerin bağımlılıkları da etkin bir şekilde yönetilebilmektedir. Bu yüzden de örgütler yönetim kurulu üyeleri seçimini yaparken sosyal sermayesi ya da sosyal ağı en fazla olan kişiyi tercih etmek isterler (Meydan, 2012: 174).

c. Kaynaklar

Bir örgütün hayatta kalması ve başarısı için çeşitli kaynaklar gereklidir. Bununla birlikte, bir örgütün hayatta kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu tüm kaynakları elinde bulundurması veya kontrol etmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, örgütler ve bu örgütte faaliyet gösteren çalışanlar diğer örgütlerle birbirine bağlıdır (Johnson, 1995). Çünkü örgütü için ihtiyaç duyduğu kaynakları bir şekilde elde etmesi gereklidir.

Örgütler faaliyetlerini devam ettirebilmek ve hayatta kalabilmek için gereksinim duyduğu tüm girdiler anlamında kullanılan kaynaklar, çeşitli çevresel aktörler tarafından kontrol edilmektedir. Örgütlerin ihtiyacı olan kaynakları kontrol eden aktörler, örgütlerin hayati kaynaklarının da sahibi konumundadır. Bu bağlamda aktörleri, bir örgütün kaynakları; üretimi gerçekleştirmek için gerekli ham madde, malzeme ya da yarı ürünleri sunan tedarikçiler; ürün ve hizmet satarak gelir elde ettiği müşteriler; yatırımları finanse etmek için gerekli fonları sağlayan kuruluşlar, işletmeye sermaye sağlayan yatırımcılar, hissedarlar; piyasa koşulları, ürünler, teknolojik

yenilikler, devlet müdahaleleri ya da çeşitli kurumların düzenlemelerine ilişkin bilgilere sahip uzmanlar ya da kamu yöneticileri; yine faaliyetlerin sürdürülmesi açısından gerekli mesleki uzmanlık bilgisine ve deneyime sahip yöneticiler, çalışanlar, şeklinde ifade etmek yanlış olmayacaktır (Sayılar, 2013: 57).

Bir kaynağın örgütsel faaliyet açısından önemini belirleyen iki özelliğinin bulunması gerekmektedir. Bunlardan ilki, örgüt için gerekli olan kaynağın faaliyetler içindeki payı, yani hangi hacimde kullanıldığıdır. Örnek vermek gerekirse, üretimde kullanılan girdiler içinde bir girdinin payının yüksek olması bu girdiyi sağlayan örgüte olan bağımlılığı artırmaktadır. İkinci özellik ise kaynağın faaliyetlerin devamlılığı açısından ne kadar kritik ve önemli olduğudur. Bir kaynağın, örgütün faaliyetleri açısından ne kadar kritik olduğunu ölçmek, kullanım hacmini ölçmeye göre daha güçtür. Çünkü kritiklik düzeyinin ölçütü, ilgili girdinin tedariki ya da ürünün üretimi veya satışı gerçekleşmediğinde örgütün varlığını sürdürebilme yeteneği ya da varlığının tehlikeye girmesi durumudur. Söz konusu girdinin toplam üretim girdileri içindeki payı çok düşük de olsa yokluğu durumunda faaliyetlerini sürdüremez ve hayatı tehlikeye girerse bu noktada bu kaynak örgüt açısından kritik bir öneme sahiptir (Sayılar, 2013: 59).

Günümüzde karmaşıklaşan toplumsal ve iktisadi düzeninde örgütlerin ihtiyaç duyduğu kıt kaynakların örgüt içinde bulunması çok güç ve zor gözükmektedir. Çevrede kıt olarak bulunan bu kaynakların çoğu örgütün dış çevresinde bulunmaktadır. Böyle bir durum ise örgütün ihtiyacı olan kıt kaynakların denetiminin başka örgütlerde olması anlamına gelmektedir. Kıt kaynakların denetiminin başka örgütlerde olması, kaynağa ihtiyaç duyan örgüt için belirsizlik anlamına gelir. Yaşamını devam ettirmek ve hayatta kalmak isteyen örgütün bundan sonraki temel amacı ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişim yolundaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve kaynak ile arasındaki mesafeyi kısaltmak yönünde olacaktır. Ancak bu amaçlarını gerçekleştirmek isterken de kaynakların kontrolünü elinde bulunduran örgütlerin varlıklarını ve taleplerini göz ardı edemeyecek ve onların istekleri doğrultusunda hareket edecektir. Çünkü ihtiyacı olan kaynakların temininde artık onlara bağımlı hale gelmiştir. Bu senaryoyu diğer açıdan yani kaynakları elinde bulunduran örgütler

tarafından değerlendirecek olursak; kaynağı elinde bulunduran örgüt kaynak ihtiyacı olan örgüte göre daha avantajlı durumdadır. Kaynak ihtiyacı olan örgütün davranışlarını etkileyebilir ve isteklerini o örgüte karşı sıralayabilir. Kısaca iktidar (başkalarının davranışlarını etkileyebilme kudret ve kabiliyeti) artık kaynakları kendi denetimi altında tutan örgütün elindedir. Örgütlerin ihtiyacı olan kıt kaynakları elinde bulunduran örgüt bu avantajını kullanarak da kaynak ihtiyacı olan örgütler üzerindeki güç, nüfuz ve bağımlılığını artırabilir (Ay, 2015: 19).

d. Güç

Güç, farklı çıkarlara sahip tarafların organizeli biçimde bir araya geldiği düzenek içinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bir tarafın çıkarlarını korumak ya da amaçlarını gerçekleştirmek konusunda diğer taraflara olan ihtiyacı ölçüsünde, söz konusu ilişkide bir güç yoğunlaşması meydana gelecektir. Fakat bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi gücün tek dayanağını oluşturmamaktadır. Taraflar arasındaki asimetri, yani bir tarafın diğerine daha fazla bağımlı olması, örgütler arası güç ilişkisinin temelini oluşturmaktadır (Sayılar, 2013: 60).

Örgütlerdeki güç ve bağımlılık araştırmalarının yapı taşlarını (Thompson, 1967; Jacobs, 1974; Pfeffer and Salancik, 1978; Burt, 1983) oluşturmakla birlikte, Emerson (1962) güç bağımlılık ilişkilerini inceleyen ilk araştırmacıdır (Casciaro ve Piskorski, 2005: 169).

1950'den bu yana sosyal güç analizinin en önemli unsurlarından biri de gücün ilişkisel tanımı olmuştur. Güç, iki veya daha fazla aktör arasındaki fiili veya varsayımsal bir ilişki açısından tanımlanmıştır. Dolayısıyla, bağımlılığı bir güç terimi olarak ele almak, en az bir başka aktör varlığının olması anlamına gelmektedir (Baldwin, 1980: 496).

Bu bağlamda kaynak bağımlılığı kuramı, güç konusu, özellikle de güç ve bağımlılığın nereden kaynaklandığı, örgütleri yöneten kişilerin gücü nasıl kullandığı ve bağımlılığı nasıl yönettiği gibi sorular temelinde şekillenmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere güç, karşılıklı aktörler arasında olmaktadır. Örgütler arası ilişkiler söz konusu olduğunda da güç eşit değildir. Aktörlerin birbirlerine uyguladıkları güç

farklılaşmaktadır (Meydan, 2012: 177). Böyle bir durumda, bir güç dengesizliği ortaya çıkmaktadır. Güç dengesizliği sonucunda aktörler arasındaki güç bağımlılığı ilişkisi ve seviyesi de değişmektedir (Casciaro ve Piskorski, 2005: 170).

Aşağıdaki Tablo 2.3. bu durumu açıklamaktadır. Her bir aktörün bağımlılığının üç olası seviyesi göz önüne alındığında (yüksek, orta, düşük), tablodaki gölgeli kutularla gösterilen (iki örgütün de güç seviyelerinin aynı olması) yerler, gücün dengeli olduğunu göstermektedir. Gölgesiz kutularla gösterilen yerler de ise güç dengesiz yani asimetrikdir (Casciaro ve Piskorski, 2005: 170).

Tablo 2.3. Güç Dengesizliği ve Karşılıklı Bağımlılık Türleri

	J'nin I'ye Bağımlılığı			
		Düşük (1)	Orta (2)	Yüksek (3)
I'nin J'ye Bağımlılığı	Yüksek (3)	Tür 7: Güç Dengesizliği: 2 Karşılıklı Bağımlılık: 4	Tür 8: Güç Dengesizliği:1 Karşılıklı Bağımlılık: 5	Tür 9: Güç Dengesizliği: 0 Karşılıklı Bağımlılık: 6
	Orta (2)	Tür 4: Güç Dengesizliği: 1 Karşılıklı Bağımlılık: 3	Tür 5: Güç Dengesizliği: 0 Karşılıklı Bağımlılık: 4	Tür 6: Güç Dengesizliği: 1 Karşılıklı Bağımlılık: 5
	Düşük (1)	Tür 1: Güç Dengesizliği: 0 Karşılıklı Bağımlılık: 2	Tür 2: Güç Dengesizliği: 1 Karşılıklı Bağımlılık: 3	Tür 3: Güç Dengesizliği: 2 Karşılıklı Bağımlılık: 4

Kaynak: Casciaro ve Piskorski, 2005: 171.

Tablo 2.3.'de, iki önemli durum göze çarpmaktadır. Birincisi, gücün her bir aktörün değerine olan bağımlılığı dikkate alınarak ikili olarak düşünülmesi gerekir. Yani gücün örgütler arası ele alınarak, bir örgütün değerine olan bağımlılığına göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Yalnızca aktör I'nin aktör J üzerindeki bağımlılığını göz önüne alan güç dinamikleri hesapları güç dengesizliğini yakalayamaz. Çünkü I'nin J'ye bağımlılığındaki belirli bir değişiklik ya güç dengesizliğini artırabilir ya da azaltabilir. İkinci önemli durum ise; ikili gücün bir boyutunun değiştirilip diğerinin sabit tutulması, her iki aktörün birbirlerine olan bağımlılıklarını değiştirmesi anlamına gelir. Buna karşılık, bir aktörün bağımlılığındaki değişiklikler, diğer aktörün bağımlılığını sabit tutarak hem güç dengesizliği hem de karşılıklı bağımlılıkta bir değişiklik meydana getirir (Casciaro ve Piskorski, 2005: 171).

Sonuç olarak, güç ilişkisi tam olarak ve sadece bağımlılık ilişkisinden kaynaklanmamaktadır. Güç elde etme ya da kullanma, aktörler arasındaki ilişkinin asimetrisine bağlı olarak da değişmektedir. Güç ilişkisini oluşturan asimetri, örgütler arası mübadele ilişkisinin, taraflar arasında eşit ölçüde önemli olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu asimetri olmaksızın, bir bağımlılık olsa da iki örgütten birinin söz konusu mübadele ilişkisinden herhangi bir avantaj elde etmesi mümkün olmayacaktır. Bir mübadele ilişkisi içinde tarafların asimetric konumu, ilgili ilişkiye daha az bağımlı taraf açısından bir güç potansiyeli oluşturmaktadır. Güce sahip olan örgüt, bu gücü, diğer örgütleri ya da tarafları etkilemek, davranışlarını kısıtlamak yönünde kullanabilir. Özetle bir örgütün diğerleri üzerindeki etki gücü, kaynak kontrolü konusundaki özerklik düzeyiyle birlikte, diğer örgütün bağımlılık düzeyi ve söz konusu güce karşılık verebilme potansiyeline göre değişiklik göstermektedir (Sayılar, 2013: 63).

Örgütler arası güç farklılıkları örgütler arası ekonomik ilişkileri de asimetric olarak etkilemektedir. Bu nedenle kaynakların oluşturduğu bağımlılık politik problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda örgütler bu bağımlılığı yönetebilmek için kooptasyon gibi resmi ilişkiler içine girebildikleri gibi lobiler gibi gayri resmi yollara da başvurmaktadır (Meydan, 2012: 177- 178).

e. Diğer Örgütlerle İlişkiler:

Örgütler arası ilişkilerin incelenmesinde üç yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlardan ilki örgütler arası ilişkilerde odaklanmakta, ikincisi örgütler arası ilişkilerde ağlara odaklanmakta, üçüncüsü ise çevreye ve çevrenin örgüt üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Örgütler arası ilişkiler kaynak bağımlılığı kuramı açısından ele alındığında ikili ilişkilere odaklanmaktadır. Böyle bir modelde de, örgütlerin kaynaklara olan ihtiyacı, onları birbirlerine bağımlı hale getirmekte ve örgütler kaynak değişiminden ortaya çıkan ilişkiler içine girmektedir (Meydan, 2012: 175).

Bu bağlamda örgütler arası ilişkileri, bir örgüt ile çevresindeki bir veya daha fazla örgüt arasında uzun süreli işlemler, akışlar ve bağlantılar olarak tanımlamak mümkündür (Oliver, 1990: 241).

Örgüt perspektifinden en problemlili ilişki, dışsal sosyal aktörlere bağımlılıktır. Yani örgütün başka örgüte ya da örgütlere bağımlı olmasıdır. Örgütlerin bağımlılık derecesini belirleyen üç faktör vardır. Bunlar: (a) Kaynağın önemi; karşılıklı alış-verişin büyüklüğüne (karşılıklı alış-verişten kaynaklanan girdi veya çıktılarının oranı) ve kaynağın kritikliğine (örgütün bu kaynak olmadan veya bu çıktıya ihtiyacı olamayan bir pazar için çalışabilme yeteneği) bağlıdır. (b) Dış aktörün ya da diğer örgütün kaynağın tahsisi ve kullanımı üzerindeki takdir yetkisinin derecesidir. Bu durumda diğer örgüt; kaynağın mülkiyetine, erişimin kontrolüne ve kaynağını düzenleyen kuralları koyabilir. (c) Kaynağın yoğunluğu ya da dış aktörün başka bir kaynağı sağlamak için potansiyel rakiplerinin az olma derecesi. Bu tür iki yanlı bağımlılık asimetrik olduğunda, yani örgüt dış aktöre (diğer örgüt) bağımlı olduğunda; örgüt potansiyel olarak o aktör tarafından dış denetime tabi olacak ve dış aktör tarafından kontrol edilecektir (Davis ve Powell, 1992: 322-323).

Oliver tarafından 1960'tan günümüze örgütler arası ilişkiler literatürünün birleştirilmesine dayalı olarak, örgütler, düzenlemeler ve bağlar arasında örgütler arası ilişkilerin belirleyicisi olarak ilişki oluşumunda altı kritik olası faktör belirlenmiştir. Bunlar: gereklilik, asimetri, karşılıklılık, verimlilik, denge ve meşruiyettir. Bu olası faktörler örgütleri örgütler arası ilişki kurmalarını teşvik eden sebeplerdir. Diğer bir deyişle, örgütlerin birbirleriyle ilişkileri kurmalarının nedenlerini açıklarlar. Bunlar aşağıda kısaca tanımlanmıştır (Oliver, 1990: 242-246):

- Gereklilik: Bir örgüt gerekli yasal veya düzenleyici gereklilikleri karşılamak için sıklıkla diğer örgütlerle bağlantı kurar veya karşılıklı alış-veriş yapar.
- Asimetri: Asimetri faktörü, örgütler arası ilişkilerin güç ve kontrolü elinde bulunduran örgüt tarafından yönlendirilmesini ifade eder.
- Karşılıklılık: Bu faktör, asimetri faktörünün değındiğı baskınlık, güç ve kontrol unsurlarının tersine örgütler arası işbirliği ve koordinasyona dayanır.
- Verimlilik: Dış çevre yönlü olmaktan ziyade içsel bir faktördür. Bu durumda, örgütler arası ilişki oluşturulmasının nedeni, bir örgütün diğer

örgütün kararlarına uyma ihtiyacından değil, girdi/çıkıtı oranını iyileştirmek istemesinden kaynaklanır.

- Denge: Belirsizlik, örgütlerin başka örgütlerle olan ilişkilerinde denge, öngörülebilirlik ve güvenilirlik sağlamak için ilişkileri kurup yönetmesini ister. Bu perspektiften örgütler arası ilişkilere bakıldığında; düzenli, güvenilir bir kaynak akışı ve karşılıklı alış-veriş modeli elde etmek için belirsizliği önlemek, öngörmek veya yok etmek için başa çıkma stratejileri olarak hizmet etmektedir.
- Meşruiyet: Örgütsel meşrulaştırmanın geliştirilmesi, örgütlerin birbirine bağlanması yönündeki kararında önemli bir motivasyon olarak gösterilmektedir. Kurumsal teori, kurumsal çevrelerin örgütler üzerinde örgütlerin faaliyet ve çıktılarını haklı çıkarmaya yönelik bir baskı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu baskılar, örgütleri, egemen normlar, kurallar, inançlar veya dışsal unsurların beklentileri ile anlaşmaya varmak için meşruiyetlerini artırmaya motive eder.

2.3. Kaynak Bağımlılığı Kuramına Yönelik Eleştiriler

Kaynak bağımlılığı kuramı her ne kadar örgüt araştırmalarına büyük katkılar sağlayıp farklı açılar getirirse de bazı konularda eleştiriler almaktadır.

Kaynak bağımlılığı kuramına yönelik eleştirileri Casciaro ve Piskorski 2005 yılında ele aldıkları “Power Imbalance, Mutual Dependence, and Constraint Absorption: A Closer Look at Resource Dependence Theory” çalışma da 4 unsur altında toplamışlardır.

Kaynak bağımlılığı kuramına yönelik ilk tartışma, Emerson'un (1962) değişim kuramından ortaya çıkan ve kaynak bağımlılığının iki farklı teorik boyutunu ortaya koyan ikili güç yapısı arasında açıkça ayrımcılık yapılmamıştır. Diğer bir ifadeyle kaynak bağımlılığı kuramı güç dengesizliği veya iki örgüt arasındaki güç farkı ve karşılıklı bağımlılık veya bağımlılıklarının toplamı konusunda kesin bir ayırım

yapmamıştır. Kaynağa bağımlılığın orijinal formülasyonunda, bunlar bağımlılık kavramında birleştirilmiştir (Casciaro ve Piskorski, 2005: 168).

İkincisi, kaynak bağımlılığı kuramı hem kuralcı hem de pozitif bir teori olmasına rağmen, ortaya koyduğu sonuçlar genellikle tahminler üzerinedir. Bu durumda; “Hangi örgüt çevresel baskılardan kurtulmak için ne yapmalı?”, “Örgütün çevresel baskılardan kurtulma kapasitesi ne olacaktır?”, “Örgütün çevresel baskılarla başa çıkabilir olması, bunları ortadan kaldırma kapasitesine de sahip olduğunu mu göstermektedir?” gibi sorular ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bağımsızlığın karşılıklı mı yoksa dengesiz bir biçimde mi olduğu önem kazanmaktadır. Karşılıklı bağımlılık, baskıların başarılı bir biçimde ortadan kaldırılması konusunda hem istek hem de yetenek oluştururken; güç dengesizliği durumunda, daha çok bağımlı olan taraf daha istekli ancak daha az yetenekli olacaktır. Kaynak bağımlılığının orijinal formülasyonunda; güç dengesizliğinin, baskıların ortadan kaldırılması konusunda bir engel olarak ele alınması gerekmektedir (Casciaro ve Piskorski, 2005: 169; Tümer, 2011: 103).

Üçüncüsü, kaynak bağımlılığı kuramının koşulları belirsizdir. Güç dengesizliği ve karşılıklı bağımlılık koşulları, diğer örgütlerle yapılan faaliyetler sonucu ile belirlenir. Güç dengesizliği ve karşılıklı bağımlılığın etkisi ile oluşan kısıtlamaların ortadan kaldırılması konusunda bağımlılıkların yeniden yapılandırılması amacıyla geliştirilen stratejiler, uyum ya da agresif tutum olarak sınırlandırılmıştır (Casciaro ve Piskorski, 2005: 169; Tümer, 2011: 104).

Son olarak, kaynak bağımlılığı teorisi iki yanlı olmasına rağmen, çevresel belirsizlik ve kısıtlılığın ortadan kaldırılmasına yönelik ampirik testleri büyük ölçüde bir örgütün karşılıklı bağımlılığı dikkate almadan diğeri örgütün bağımlılığına odaklanmıştır (Casciaro ve Piskorski, 2005: 169).

Kaynak bağımlılığı kuramına yönelik eleştirileri maddeler halinde toparlayacak olursak aşağıdaki gibi göstermek mümkündür (Meydan, 2012:179-180):

- Kaynak bağımlılığı kuramı, örgütün çevreye uyumu ve çevrenin yönetilmesi hususunda yalnızca üst yönetim açısından bakmakta; diğer değişkenleri göz ardı etmektedir.
- Kuramda örgüt yapısı ve adaptasyon gibi başlıklar incelenmekte ancak proje takımları, iç koordinasyon grupları, organik yapılar, matris yapılar gibi örgüt içi mekanizmalar incelenmemektedir.
- Genel itibariyle kaynak bağımlılığı kuramının ilgilendiği konular örgütler arası politikayı içeren konulardır. Kaynak bağımlılığı kuramı örgüt içi güç ilişkilerinden yola çıkmasına rağmen örgütsel performans üzerinde etkili olabilen liderlik gibi örgüt içi konulara çok az odaklanmaktadır.
- Bireysel hareketler ve bireysel davranışlar örgütün davranışymış gibi değerlendirilmektedir.
- Kaynak bağımlılığı kuramında, örgütün yalnızca politik bir sistem olarak görülmesi, örgütü fazlasıyla basite indirgemektedir.
- Kaynak bağımlılığı kuramında analiz odağı değişkendir. Kurama göre analiz odağı örgüt, örgütler arası ilişkiler ya da kaynaklar olabilmektedir. Bu değişkenlik de kuram çerçevesinde genelleme yapabilmeyi sınırlandırmaktadır.
- Farklı örgütlerin yönetim kurullarında aynı bireylerin bulunması yoluyla kenetlenmenin sağlanması durumunda örgütlerin performansının arttığı ve bağımlılığının etkin bir şekilde yönetildiği konusunda herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.
- Güç kuramı örgütün davranışlarını açıklamada çok fazla kullanılmasına rağmen, değişen çevre ve örgütler arası ilişkiler nedeniyle yetersiz kalmaktadır.
- Kuram fazlasıyla nesnedir; sosyal, kültürel ve kurumsal değişkenlere önem vermemektedir.

Bütün bu olumsuz eleştirilere rağmen kaynak bağımlılığı kuramının örgüt araştırmaları literatürüne birçok katkı da bulunduğu ve gelecek kuramlara da ışık tuttuğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda kuram kısaca değerlendirildiğinde, örgütlerin çevreye bağımlılıkları ve bu bağımlılık karşısında neler yaptıklarıyla ilgilenen bir teoridir. Bağımlılık ve güç arasındaki bağ temel unsuru oluşturmaktadır. Ancak vurgu

ve ilgi çevreyle ilişkiler üzerinedir. Örgütler arası stratejiler, örgütsel yapılar, yönetim kurulları, satın alma ve birleşmeler gibi konuların incelenmesinde kaynak bağımlılığı yaklaşımı kendini göstermektedir. Yine kaynak bağımlılığı yaklaşımı örgütlerin içini bir güç ve bağımlılık sistemi olarak anlatmaktadır. Diğer önemli bir hususta kaynak bağımlılığı yaklaşımının çizdiği resimde örgütler, içindeki olayları şekillendirici bir ortam oluşturan, sınırları belirgin, çıkarları ve özellikleriyle farklı hareketlere girişebilen varlıklar olarak gösterilmektedir (Üsdiken, 2015: 127-128).

Bütün bu açıklamalar ışığında kaynak bağımlılığı teorisi haklı olarak örgütsel araştırmaların en temel teorilerindedir. Pfeffer ve Salancik (1978), örgüt araştırmalarına en zengin, en kapsamlı kuramlarından birini sunmuştur. Pfeffer ve Salancik (1978) sadece örgütsel düzeyde kapsamlı bir teorik güç ifadesi sunmakla kalmadılar, ayrıca örgütlerin dış çevreyi yönetebilecekleri bir taktik dizisi ile ilgili incelikli açıklamalarla örgüt dünyasına katkıda bulundular. Bu tür temel çalışmaları, teorik gelişme ve ampirik araştırmaların sınırlarına indirgemek çok zahmetlidir. Dolayısıyla, kaynak bağımlılığı modelinin giderek daha hassas, teorik açıdan sağlam ve deneysel olarak uygulanabilir bir ifadesinin geliştirilmesi, gelecek örgüt araştırmacılarının sorumluluğundadır (Casciaro ve Piskorski, 2005: 195). Bu bağlamda gelecek araştırmaların, kaynak bağımlılığı kuramının eksikliklerinin gidererek tekrar ele alınması ve diğer kuramlarla birlikte değerlendirilmesi, kuramın gelişimi bakımından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜMELENME BAKIŞ AÇISI İLE KAYNAK, ÇEVRE VE ÖRGÜT

“Bölgeler nasıl büyüyor?” “Neden bazı bölgeler diğerlerinden daha hızlı büyüyorlar?” “Bölgeler arası sosyal refah seviyelerinde neden bu kadar fark var?” Bu temel sorular geçmişte farklı bir grup araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu durum ilk olarak coğrafyacıların ilgisini çekerken daha sonraki süreçte iktisatçıların, sosyologların, siyaset bilimcilerin ve diğer sosyal bilimcilerin de ilgisini çekmiştir. Bölgesel kalkınma çalışmalarındaki bu artan ilgi, kısmen, inovasyon ve ulusal ekonomik büyümeyi teşvik eden süreçlerin doğada esas olarak mekânsal olduğunu kabul etmekten kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle bu artan ilginin temel nedenlerinden biri, kümelenmelerin firma performansı, bölgesel ekonomik kalkınma ve ülke rekabetçiliği üzerindeki tahmini etkisidir. Kısacası, “yer önemlidir” (Dawkins, 2003: 132; Rocha, 2004: 368).

Bilginin çok hızlı bir şekilde yayıldığı; rekabet edebilmek için, değişimin ve yeniliklerle bütünleşmenin artık inkâr edilemez bir gerçek olduğu günümüz dünyasında, işletmelerin birbirleri ile olan iletişimi ve ortak iş yapma kültürü bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin, yoğun rekabet koşullarına karşı mücadele etmenin çok zor olduğunun farkına varmaları ile birlikte makro, mezo ve mikro iş birliklerine gitme çabalarının da arttığı görülmektedir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2012: 3). Bu bağlamda son yirmi yılda bölgesel rekabet edebilirliği geliştirmede, işbirliği stratejisi olarak karşımıza kümelenme yaklaşımı çıkmaktadır. Kümelenme, bölgesel rekabeti sağlamada bir araç olarak kullanılması ona verilen önemi daha da artırmış ve kümelenme bölgesel kalkınma ve rekabet stratejilerinin en önemli parçalarından biri haline gelmiştir. Güçlü ekonomilere sahip ülkelerin rekabetçi sektörlere sahip oldukları ve bunu kümelenme yaklaşımı ile gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır (Eroğlu ve Yalçın, 2013: 175).

3.1.Kümelenme Kavramı ile İlgili Genel Değerlendirmeler

Kümelenme kavramı 1990’lar da Michael E. Porter tarafından ortaya atılmış bir kavramdır (Stewart vd., 2008: 11). Kümelenme, ortaklıklar ve tamamlayıcı yönleri

ile bağlantılı belirli bir alandaki coğrafi olarak birbirine bağlı şirketler ve ilgili kurumlar grubudur. Burada bahsedilen bir kümenin coğrafi kapsamı, tek bir şehir veya eyaletten bir ülkeye veya hatta komşu ülkelerden oluşan bir ağa kadar uzanabilir. Kümeler, derinliklerine ve karmaşıklığına bağlı olarak değişen biçimler alırlar, ancak çoğu son ürün veya hizmet şirketlerini içerir. Mesela, özel girdiler, bileşenler, makineler ve hizmetler tedarikçileri; finansal kurumlar, ve ilgili sektörlerdeki firmalar gibi. Kümeler genellikle alt sektörlerdeki firmaları (yani, kanallar veya müşteriler); tamamlayıcı ürünlerin üreticileri; özel altyapı sağlayıcıları; özel eğitim, öğretim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayan hükümet ve diğer kurumlar (üniversiteler, düşünce kuruluşları, mesleki eğitim sağlayıcıları gibi); ve standartları belirleyen ajansları bünyesinde içerir. Bir kümelenmeyi önemli ölçüde etkileyen hükümet kurumları da kümelenmenin bir parçası olarak düşünülebilir. Yine, birçok küme, kümelenme üyelerini destekleyen ticaret birlikleri ve diğer toplu özel sektör kurumlarını da içeren bir yapıdır (Porter, 1998). Diğer bir ifadeyle pek çok kümede, son montaj, hizmet, girdi, bileşenler, altyapı ve makine tedarikçileri, kredi kuruluşları, ilgili sektörlerdeki firmalarla birlikte ve tamamlayıcı ürünler üretmekte, aynı zamanda eğitim, bilgi, uzmanlık eğitimi ve teknik destek sağlayan kurumlar da yer almaktadır (Tappi, 2005: 291).

Bu bağlamda Porter'a göre kümelenme kavramı, “hem rekabet hem de işbirliği içinde olan işletmeler ile uzmanlaşmış tedarikçiler, hizmet sağlayıcılar, ilgili sektörler ve kurumların coğrafi açıdan yoğunlaşması” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre kümelenme olgusu, rekabeti genel itibariyle üç ana unsur bakımından etkilemektedir. Bu üç ana unsuru, “kümelenme içinde kurulmuş olan işletmelerin üretkenliğini arttırarak”, “gelecekte verimliliği yükseltecek ve yeni ürünlerin oluşmasını sağlayacak yenilikçiliği yönlendirerek” ve “kümelenmenin kendisini genişleten ve güçlendiren yeni iş alanlarının ortaya çıkmasını teşvik ederek” şeklinde sıralamak mümkündür (Yıldız ve Alp, 2014: 250).

Bir kümeyi meydana getiren bölümleri belirlemek, büyük bir firma ya da yoğunlaşan firmalarla başlamayı ve daha sonra şirketlerin ve kurumların dikey zincirinde yukarı ve aşağı yönde bakmayı gerektirir. Bir sonraki adım, ortak

kanallardan geçen ya da tamamlayıcı ürünler ve hizmetler üreten endüstrileri tanımlamak için yatay olarak bakmaktır. Burada endüstrinin yatay zinciri, benzer özel girdilerin ya da teknolojilerin kullanımına dayalı olarak tanımlanabilir. Bir kümelenmenin endüstrilerini ve firmalarını tanımladıktan sonraki adım, kümeyi oluşturan kurumların uzmanlık becerileri, teknolojisi, bilgisi ve sermayesini incelemek olacaktır. Son adım ise, kümedeki katılımcıları önemli ölçüde etkileyen hükümet veya diğer düzenleyici kurumları araştırmaktır (Porter, 1998).

Kümelenme, karşılıklı bağımlı firmalar, bilgi üreten kurumlar, destekleyici kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş, birbirlerine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı bir ağ sistemi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle, kümelenme, belirli bir ekonomik faaliyet alanında, ortak tarafları ve birbirini tamamlayıcı özellikleri ile birbirine bağlı firmalar ve bu firmalarla ilişkili kuruluşları kapsamaktadır. Aynı üretim/hizmet alanında faaliyette bulunan ve ayrıca birbirine rakip olan firmaların aynı ağ içerisinde yani aynı kümelenme içinde yer almaları söz konusudur. Kümelenmeler, derinliklerine ve özelliklerine göre farklılıklar göstermelerine rağmen, çoğunluğu son ürün ve hizmet üreticilerini, parça, makine ve servis sağlayıcılarını, özelleşmiş girdi, finansman kuruluşlarını ve kümelenmedeki faaliyet alanıyla ilgili meslek kuruluşlarını kapsayan ve bir araya getiren bir yapıdır. Müşteriler, tamamlayıcı ürün üreticileri, özelleşmiş altyapı sağlayıcıları, eğitim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayıcı kamu veya diğer enstitüleri ve standart koyucu acenteler de bir kümelenmenin parçaları sayılabilir (Çağlar, 2006: 308).

Bu bağlamda kümelenmeler, hem büyük hem de küçük alanlarda, restoranlar, otomobil satıcıları ve antika dükkanları gibi bazı yerel işletmelerde ve birçok endüstri türünde ortaya çıkabilir. Büyük ve küçük ekonomilerde, kırsal ve kentsel alanlarda ve çeşitli coğrafi düzeylerde (örneğin, uluslar, devletler, büyük şehirler) bulunurlar. Gelişmiş ülkelerdeki kümelenmeler çok daha iyi gelişme ve büyüme eğiliminde olmasına rağmen, kümelenmeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde ortaya çıkmaktadır (Porter, 1998).

Aşağıdaki tabloda çeşitli yazarlar ve kurumlar tarafından yapılmış kümelenme tanımları verilmiştir:

Tablo 3. 1. Kümelenme Üzerine Yapılan Tanımlar

<i>Kişi/kurum vb.</i>	<i>Tanımı</i>	<i>Öne Çıkan Kavramlar</i>
<i>Porter (1998)</i>	Kümelenme, ortaklıklar ve tamamlayıcı yönleri ile bağlantılı belirli bir alandaki coğrafi olarak birbirine bağlı şirketler ve ilgili kurumlar grubudur.	İşbirliği, rekabet
<i>Vieira vd., 2007</i>	Küme, belirli bir alanda etkileşime giren, teknoloji, kritik kaynaklar ve emek havuzlarını pozitif yayılmalara veya dışsallıklara izin verecek şekilde paylaşan firmaların ve kurumların mekânsal toplanması (yığın oluşturması) olarak tanımlanabilir	Pozitif dışsallık, yığınlaşma
<i>Rosenfeld, 2003: 360</i>	Bir kümelenmenin asgari gereksinimi, dışsal ekonomiler üreten bir talebin ölçөгüdür. Yani, birden fazla işletmenin bir araya gelerek, daha düşük bir maliyetle, olandan daha fazla hizmet ve kaynak oluşturmak veya bu ihtiyaçları kendi bünyelerine çekmektir. Kümelerin dinamikleri üyeler arasındaki değer ve bilgi sahibi zincirlerler olarak düzenlenmiştir.	Dışsal ekonomiler, işbirliği
<i>Swann ve Prevezer, 1996: 1139</i>	Kümelenmeler aynı coğrafi alanda bulunan bir endüstri içindeki firma grupları olarak tanımlanmıştır.	Aynı coğrafi alan
<i>OECD</i>	Kümeler, ana teknolojik ve ticari uzmanlık alanlarına bağlı olarak çeşitli formlar alabilirler. Çoğu durumda, yerleştirilmiş coğrafi alanlarda faaliyet gösterir ve bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde daha büyük inovasyon sistemleri içinde etkileşime girerler.	İnovasyon, birbirleri ile etkileşim halinde olmak
<i>UNIDO, 2013: 9</i>	Kümeler, birbirine bağlı işletmelerin ve ortak zorluklarla ve fırsatlarla karşılaşan ilişkili kurumların coğrafi yoğunlaşmaları olarak tanımlanmaktadır.	Coğrafi yoğunlaşma, işletmeler arası ortak paylaşım
<i>Ketels ve Memedoviç, 2008: 378.</i>	Kümelenmeler, işletmelerin üretkenlik ve verimliliğini artırmak, refah seviyelerinin sürdürülebilmesi için uzmanlaşmış bilgi, beceri gibi kilit kaynakların akışıdır. Burada, tedarikçi ilişkileri, ortak emek piyasaları, rekabet, bilgi yayımları ve öğrenme kümelerin oluşumunu etkileyen faktörler olarak düşünülebilir	Kaynak akışı
<i>Swann ve Prevezer, 1996: 1139</i>	Kümelenmeler, aynı coğrafi alanda bulunan bir endüstri içindeki firma grupları olarak tanımlanmıştır	Aynı coğrafi alan

Yukarıda kümelenme ile ilgili yapılan tanımlar doğrultusunda üç temel özellik ön plana çıkmıştır. Birincisi, bir kümelenme yatay ya da dikey olarak birbirine bağlı işletmelerden oluşur. Bu işletmeler arasında; hizmet, girdi, teknoloji, çıktı, ürün akışı gibi alışverişler söz konusudur. İkincisi, kümeler birbirleriyle etkileşim halinde olan ve aynı coğrafi konumda yer alan birbirine yakın gruplardır. Bu durum işletmeler arasında değer ve sinerji oluşturmaktadır. Son olarak, işletmelerin aynı coğrafi

konumda olması yenilik, verimlilik ya da rekabet üstünlüğü gibi faydaları göstermediğinde bu durum kümelenme anlamına gelmez (Kuah, 2002: 221).

3.2. Kümelenme Yaklaşımları

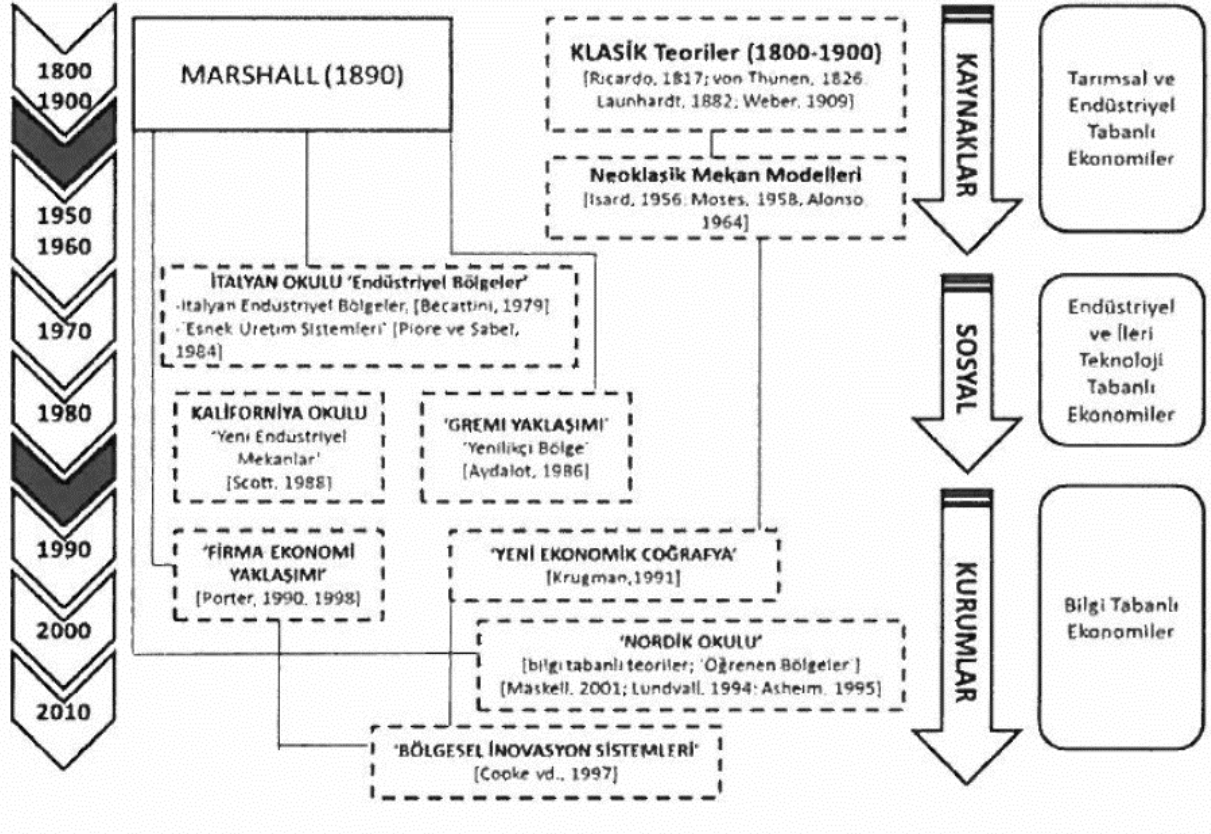
Kümelenme kavramı araştırmacıların ilgisini daha çok 1990'lardan itibaren Michael E. Porter ile çekmiş olsa da kavramın kökleri çok daha eskiye dayanmaktadır (Yiğit, 2014: 107). Kümelenme yaklaşımı, 1900'lü yılların başlarında öncelikle coğrafi yerleşim kapsamında değerlendirilmiş firma ve sektör yoğunlaşmaları şeklinde literatürde kendine yer edinmiştir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2012: 3).

Kümelenme yaklaşımının ortaya çıkmasında etkili olan teoriler çok geniş ve çeşitli bir görünüm göstermekle beraber kümelenme modelinin geniş bir çerçevede anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Şekil 3.1.). Bu teorilerden ilki Tarımsal Lokasyon Teorisinin temellerini atan vonThünen (1826), Endüstriyel Lokasyon Teorisini ortaya koyan Alfred Weber (1909) ve şehirlerin yerleşimlerini açıklamaya çalışan Christaller (1933) ve Lösch'ün (1939) çalışmalarına dayanan Geleneksel Konum ve Yığılma Teorileridir. Daha sonra Marshall (1890) mal ve hizmet piyasasında endüstride faaliyette bulunan işletmelerin artmasıyla birlikte, endüstriye yeni giren işletmelerin daha önce faaliyette bulunan işletmelerin maliyetlerinde azalma meydana getireceği görüşü ile coğrafi yığılmayı başka bir boyutta ele almıştır. Becattini ise (1979) Marshall'ın düşüncelerinden ilham alarak yığılmanın sosyal boyutunu da incelemiştir. Yeni Sanayi Odakları Teorisi farklı araştırmacıların görüşleri ile bir çerçeve çizse de Yenilikçi Çevre Yaklaşımının da görüşlerini bünyesinde barındırmaktadır. Krugman, Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımında Marshall'ın (1890) Endüstriyel Bölgeler Teorisinin temelini oluşturan görüşleri esas almıştır. Buna göre yapılan çalışmalara bakıldığında Porter'a (1990) kadar kümelenme yaklaşımından daha ziyade coğrafi yığılmadan bahsedildiği ve bu çalışmaların da kümelenme modelinin alt yapısını oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yaklaşımların ana özelliği coğrafi yığılmanın işletmelerde maliyet etkinliğini artırmasıyla ölçek ekonomisinden yararlanmasını sağlayacağı varsayımdır. Oysa Porter'ın görüşüne bakıldığında bu statik düşünceden farklı olarak kümelenmenin aktörler arasında hem rekabet hem de

işbirliği üzerine dayanan dinamik bir yapıyı teşkil ettiği ve bu durumun işletmelere yarar sağladığı ortaya çıkmıştır (Yiğit, 2014: 108).

Kümelenme kavramının gelişimi, kümelenme literatürünün gelişmesiyle doğal olarak şekillenmiştir (Şekil 3.1.). İlk başlangıçlarından bu yana, kümelenme kavramı, her düşünce okuluna veya geliştirdiği özel bağlama bağlı olarak çok sayıda düşünceye maruz kalmıştır. Bu geniş çeşitliliği özetlemek gerekirse, kümelenme kavramının üç ana boyutunu ortaya koyabiliriz. Bunlardan ilki, kümelenme unsurları arasında coğrafi yakınlıktır. Bu da içsel uzmanlaşma ve işbölümü yoluyla yığılma ekonomileri (ölçek ve kapsam ekonomileri) üretir. Diğer boyut ise, kümelenme içindeki bağlantıların ağını içeren çeşitli ortaklıkların (ortak teknolojilerin payı, işgücü, altyapı) oluşumunu ve bilgi ve kolektif öğrenmenin iletilmesini sağlayan sosyal ağlar ile ilgilidir. Üçüncü ise, kültüre (kurumlar, ortak değerler ve inançlar) ve iş ortamlarına (güven, gayri resmi bağlar, işbirliği gibi), yeni girişimlerin geliştirilmesine ve dolayısıyla kümelenmenin kendisinin evrimine izin veren boyuttur. Son zamanlarda, kümelenme kavramı, evrimsel bakış açılarının sistematik ışığında (örneğin, "inovasyon sistemleri" ve "kurumsal" yaklaşımlar) yorumlanmıştır. Bu yaklaşımlar, kümelenmelerin dinamiklerini daha geniş aracı ağlarına ("bölgesel inovasyon sistemleri") veya bölgelerin teknolojik yollarına ve onların tarihsel izlerini (kurumlar veya kültürler) temel alarak açıklamaya çalışmaktadır (Cruz ve Teixe, 2007: 4).

Şekil 3. 1. Küme Literatürü-Düşünce Okulları ve Kökenleri

Kaynak: Mercan, 2011: 129.

3.2.1. Geleneksel Konum ve Yığılma Teorileri

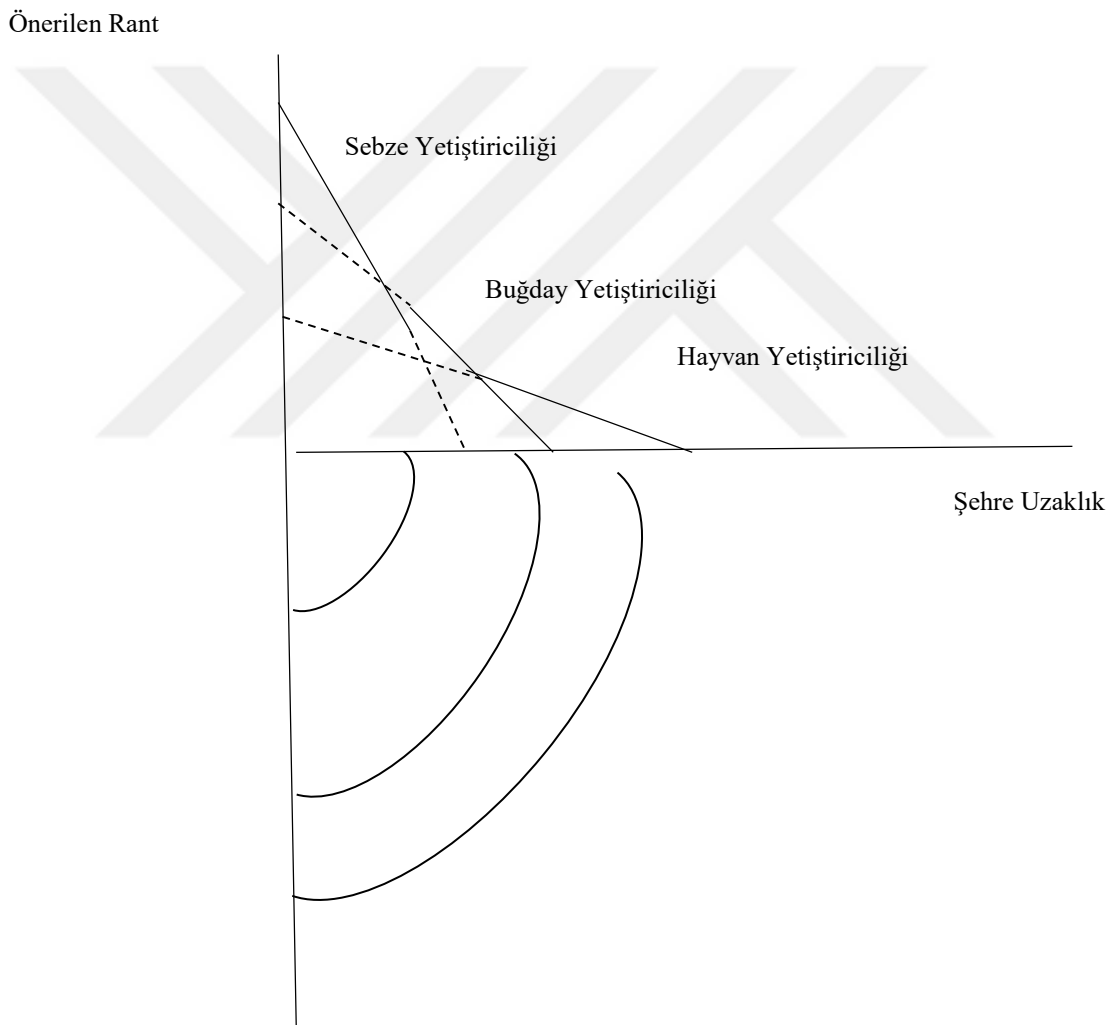
Ekonomi konusu tamamen olmasa da bir Anglo Sakson geleneği olarak bilinmektedir. Ancak geleneksel konum ve yığılma teorisi, en az üç akımı içeren uzun bir Alman geleneği olarak karşımıza çıkmıştır. Birincisi, arazi, arazi kirası ve arazi kullanımının konularını içeren ve von Thünen tarafından ortaya atılmış bir akımdır. Alfred Weber ve takipçileriyle ilişkili ikinci bir akım, optimal tesis yeri konusuna odaklanmıştır. Üçüncü akım ise, Christaller (1933) ve Lösch (1940) tarafından ortaya atılmış merkezi yer (konum) teorisidir. Bu teori, ölçek ekonomilerinin ve ulaşım maliyetlerinin mekânsal ekonomiyi nasıl etkiledikleri sorusuyla ilgili cevap aramaktadır (Fujita vd., 2001: 26).

Yerleşim Teorisi, temel olarak iktisadi hayatın iki özelliği olan mesafe ve alan ile ilgilenmektedir. Mesafenin rolünü temsil eden taşıma maliyetleri, hem piyasa fiyatlarının hem de üretim birimlerinin yerleşimini etkilemektedir. Alan ise, belirli malların piyasalarının belirli coğrafi sınırlara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu teorinin en önemli temsilcisi Johann Henreich von Thünen, diğer temsilcileri ise; Alfred Weber, Walter Christaller ve August Lösch'dur (Arıcıoğlu, 2011: 19).

19. yüzyılın başlarına kadar ekonomistler ekonominin mekan kullanımı konusunda pek ilgilenmemişlerdir. Bu konuya öncülük eden von Thünen (1826) olmuştur. Tarımsal Lokasyon Teorisinin temellerini atan von Thünen, 1826 yılında geliştirdiği alan kullanım teorisi ile mekansal ekonominin kurucusu sayılmaktadır. Von Thünen mekanı, üreticilerin tedarikini kolay bir şekilde yapabileceği yakın yer olarak belirlemiştir. Buna göre, von Thünen, ekinlerin hem dönüm başına verim hem de nakliye masrafları açısından farklılık göstereceğini ve her bir mahsulün farklı ekim yoğunluklarıyla üretilebilme olasılığını varsaymıştır. Böyle bir varsayım altında 2 sorunun cevabını aramıştır. Sorulardan birincisi, kasaba için üretilen ürünün maliyetini ve nakliye maliyetini en aza indirmek için kasabanın etrafındaki arazi nasıl tahsil edilmelidir? Diğer soru ise, her bireyin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi durumunda, çiftçiler ve toprak sahipleri arasında rekabet varsa böyle bir durumda arazi nasıl tahsil edilmelidir? Bu sorular doğrultusunda von Thünen, çiftçiler arasındaki rekabetin şehir merkezinde maksimumdan başlayarak şehir dışına doğru yani çevreye doğru sifıra inen bir arazi rantı eğilimine yol açacağını düşünmüştür. Modele göre, her çiftçi, arazi kiralari ve nakliye masraflari arasında bir denge ile karşı karşıya kalacak; ulaşım maliyetleri ve mahsuller, ürünler arasında farklılık gösterdiği için, eşmerkezli üretim halkaları modeli ortaya çıkacaktır. Dengede, arazi rantı gradyanı, talebi karşılamak için her bir mahsulün yeteri kadar büyümesini sağlayacak şekilde olmalıdır. Bu koşulu, en dıştaki çiftçi için kiralariın sıfır olması koşuluyla birlikte sağlanabileceği düşünülmüştür. Yine, taşıma harcamalarının üretimde büyük bir engel oluşturduğunu görerek, Pazar şehirden uzaklaştıkça hangi ürünlerin yetiştirilmesinin daha ekonomik olacağını bulmaya çalışmıştır. Ürünlerin yerel fiyatının, kentlerden uzaklaştıkça ulaşım giderleri kadar azalmakta olduğunu ve belirli bir uzaklıktan sonra ise sifıra indiğini saptamıştır (Fujita vd., 2001: 15-16; Vurucu, 2013: 9).

Von Thünen modelinin şematik olarak gösterimi Grafik 3.1.'deki gibidir. Grafiğin üst kısmı “önerilen rant” eğrilerini göstermektedir. Grafik üç farklı ürünün rekabetinde lokasyon rantını göstermektedir. Buna göre, sebze yetiştiriciliği ile uğraşan kişi mümkün olduğu kadar pazara yakın olmak ister ve diğerlerine göre toprak için daha fazla para ödemeye isteklidir. Buğday yetiştiriciliği de sebzeden sonra ikinci sırada pazara yakın olmak ister. Hayvan yetiştiriciliği ile ilgilenen çiftçiler ise şehre en uzak mesafede konumlanmaya razıdırlar (Fujita vd., 2001: 16).

Grafik 3. 1. Önerilen Rant ve Arazi Kullanımı

Kaynak: Fujita vd., 2001: 16.

Özetle bu teoriye göre bahçecilik ve süt üretimi gibi getirisi yüksek faaliyetler pazara ya da merkeze yakın yere konumlanırken ve arazi için yüksek fiyatlar vermeye razıyken, hayvancılık gibi daha az gelir getiren faaliyetler ise şehre uzak yerde

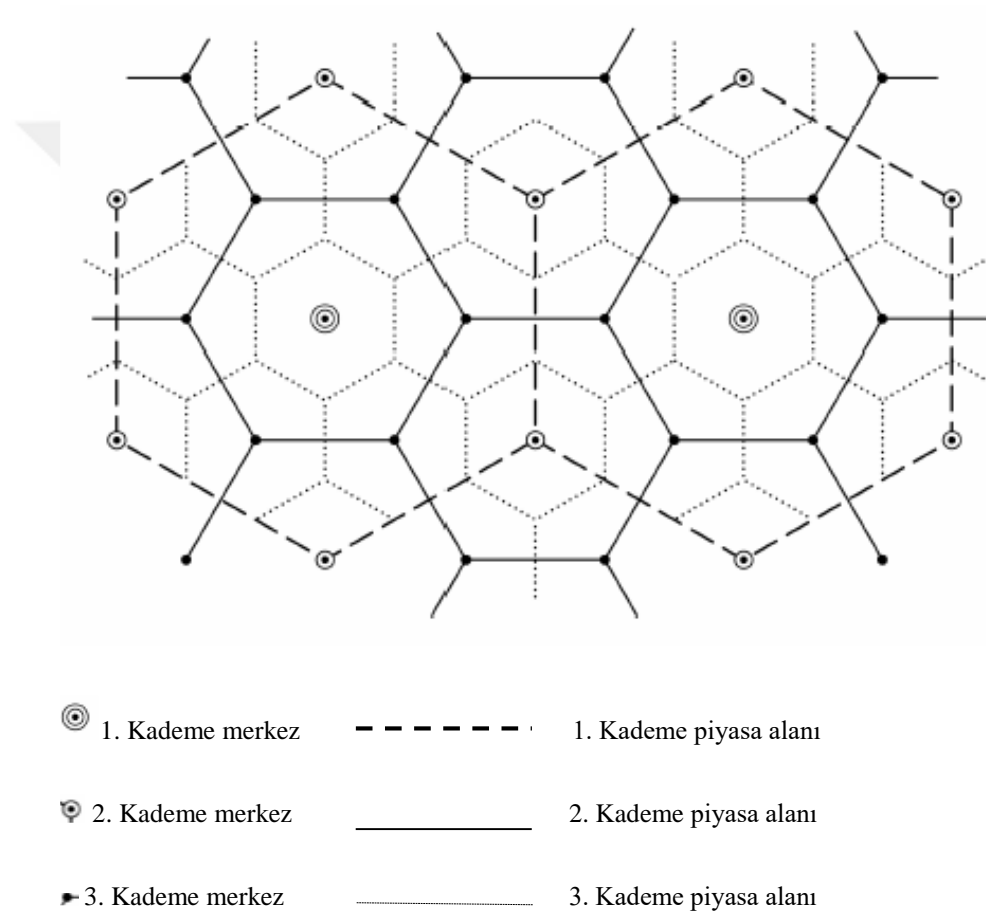
konumlanmaktadır. Bu yönden bakıldığında model, üreticilerin üretim, taşıma ve arazi maliyetlerini dikkate alarak üretim yerlerini seçip bu bölgelere yoğunlaştığı tespiti üzerinden coğrafik yığılmayı ya da lokasyon teorisini açıklamaya çalışmıştır (Yiğit, 2014: 109).

Başlangıçta Alfred Weber (1929) tarafından geliştirilen ve daha sonra Edgar Hoover (1937), Melvin Greenhut (1956) ve Walter Isard (1956) tarafından geliştirilen konum teorisi, öncelikli olarak maliyetler göz önünde bulundurularak endüstrinin optimal konumunun matematiksel modellerini geliştirmeye odaklanmış ve hammadde ve nihai ürünlerin taşınma maliyetlerini hesaplamıştır. Basitçe belirtmek gerekirse, firmalar, nihai ürüne ait parasal ağırlığın, bu ürünü üretmek için gereken girdilerin parasal ağırlığından fazla olması durumunda, yakın pazarları bulma eğiliminde olacaktır. Tersisi durumunda ise yani; firmalar, ham maddelerin parasal ağırlığı nihai ürünün ağırlığına göre büyük olduğunda, gerekli kaynakların yakınında konumlanma eğiliminde olacaklardır (Dawkins, 2003: 136).

Christaller ilk olarak, güney Almanya'daki farklı büyüklükteki şehirlerin dağılımını tanımlamak için çağrıldığında merkezi yer kuramını ortaya atmıştır (Şekil 3.2.). Lösch, Christaller'in fikirlerini onun oluşturduğu çerçevede genişletmiş ve onları altıgen pazar alanında olması gerektiğini ileri sürmüştür. Yani Lösch, eğer bir kafes şeklindeki konum, belli bir merkez yer yoğunluğu için nakliye maliyetlerini en aza indirecekse, pazar alanlarının altıgen olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Augustus Lösch'in teorisine göre ise, üretim ve talep koşullarına ilişkin homojenlik varsayımları altında kar-fayda maksimizasyonu davranışı ile pazar alanları büyük şehirler etrafında gelişecek ve konumlanma bu alanlarda oluşacaktır. Lösch'in hazırladığı temel fikir, bir firmanın ürününü sattığı bölge olarak tanımlanan bir pazar alanının nispi büyüklüğünün, ölçek ekonomilerinin ve nakliye maliyetlerinin piyasalara birleşik etkisi ile belirlendiğidir. Ölçek ekonomileri ulaşım maliyetlerine göre güçlü ise, tüm üretim tek bir tesiste gerçekleştirilecektir. Eğer nakliye maliyetleri ölçek ekonomilerine göre büyükse, firmalar bölgeye dağılmış olacaktır. Herhangi bir piyasa için, şirketler arasında serbest giriş, karı sıfıra indirecek ve altıgen pazar alanları olan eşit aralıklı firmalar tarafından tüm alanların işgal edilmesine neden olacaktır. Ancak,

nakliye maliyetleri, ölçek ekonomileri ve farklı ürünlere olan talepteki farklılıklar nedeniyle, ayrı ayrı altıgenlerin büyüklüğü farklı pazarlar için farklı olacaktır. Farklı yerlerdeki pazar alanlarının üst üste geldiği yerlerde merkezi yerler ortaya çıkacak ve bu da hiyerarşik olarak yapılanmış şehirler sistemini oluşturacaktır (Dawkins, 2003: 137; Koschatzky, 2012: 1; Jujita vd., 2001: 26).

Şekil 3. 2.Walter Christaller'ın Altıgen Desenlerle Karakterize Edilen Merkezi Yer Hiyerarşisi Modeli

Kaynak: Matthews ve Herbert, 2008: 55.

Christaller'in merkezi yer teorisini, hiyerarşik bir üretim ve lokasyon yapısını dikkate alarak mekanın yayılma sahasını ve eşik kavramları ile açıklamıştır. Teoriye göre bir malın yayılma sahasını belirleyen temel faktör, uzaklık/ mesafedir. Taşıma maliyetleri cinsinden ifade edilen uzaklık kavramı, tamamlayıcı bölgede yaşayan bir tüketicinin bir merkezî yerde arz edilen malı satın almak için gitmek isteyeceği en uzak mesafeyi ifade etmektedir. Eğer uzaklık çok fazla ise tüketiciler, bu malı çok pahalı

hale geldiği için (artan taşıma maliyetleri yüzünden) ya satın almaz ya da daha ucuz olarak elde edebileceği bir başka merkezî yerden satın almayı tercih eder. Yine teoriye göre eşik kavramı ile anlatılmak istenen, merkezî malın üretilebilmesi ya da arz edilebilmesi için gerekli olan minimum tüketim miktarının, satış miktarı tarafından belirlendiğidir. Şekil 3.2.'de gösterilen bu modele göre, en erişilebilir lokasyon olan 1. kademe merkezde en yüksek eşik ve yayılma sahası gerektiren malları üreten işletmeler konumlanmışken, bu işletmeler tüm altıgenin içini kapsayan 1. kademe piyasa alanına ürün üretilip satacaklardır. Orta düzeyde erişilebilir merkezde konumlanan 2. kademe merkezler orta düzeyde eşik ve yayılma sahası gerektiren 2. kademe piyasa alanına mal ve hizmet üreten işletmeler için en uygun alan iken, 3. kademedeki yerleşmeler en düşük eşik ve yayılma sahası gerektiren mal ve hizmet üreten firmalar için en uygun bir konum sağlamaktadır. Şekle göre 3. kademe merkez alanı işletmeler için en dar alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Chritaller'in merkezi yer modeline göre, büyük kentler bir taraftan daha büyük piyasalara ulaşmaya olanak sağlarken, diğer taraftan da benzer sektörlerde mal ve hizmet üreten, büyük piyasa eşiğine gereksinimi duyan işletmelerin bir araya gelmesine olanak sağlamaktadır (Arıcıoğlu, 2011: 24; Yavan, 2006: 107-108).

3.2.2. Endüstriyel Bölgeler Teorisi

Firmalar neden birbirlerine yakın coğrafi alanda toplanır? Bu soruyu cevaplamak için Marshall'ın önceki yüzyılda ortaya attığı yığılma ekonomileri teorisine bakmak yanlış olmayacaktır. Bu teoriye göre firmaların dışsal ekonomilerle birlikte gelirlerinin artmasıyla firmalar yakın coğrafi bölgelerde konumlanmıştır. Marshall'ın bahsettiği dışsal ölçek ekonomileri; yerel işgücü havuzu, yerel tedarikçi bağlantıları ve yerel bilgi yayılımlarıdır. Geleneksel olarak, Marshall yığılma ekonomileri, aynı sektörden benzer işletmelerin birbirine yakın mekânsal yakınlıkta bir araya geldiklerinde ortaya çıkan lokalizasyon ekonomileri olarak kabul edilir (Potter ve Watts, 2014: 604).

Günümüz kümelenme yaklaşımının hareket noktası, Marshall'ın bölgesel ekonomiler üzerine yaptığı "Endüstriyel Bölgeler ve Dışsal Ekonomiler" (1890-1920) başlıklı çalışması ile karşımıza çıkmaktadır (Öcal ve Uçar, 2011: 290). Marshall

endüstriyel bölgeleri, benzer türden çok sayıda küçük işletmelerin aynı coğrafyada yoğunlaşması olarak ele almaktadır (Marshall, 1920: 230). İngiliz iktisatçısı Alfred Marshall "Principles of Economics" adlı kitabında "belli bölgelerdeki uzmanlaşmış endüstrilerin yoğunlaşmasından" söz etmiş ve böylece endüstriyel kalkınma için lokalizasyon avantajlarının önemi vurgulanmıştır (Koschatzky, 2012: 1). Marshall bu teorisinde üç temel açıklamaya dikkat çekmiştir. Birincisi, firmalar coğrafi olarak birbirine yakınlaşır, çünkü bu onların bir endüstrinin özel ihtiyaçlarını karşılamak ve firmaların gereksinim duyduğu özel yeteneklere ulaşmada bir uzmanlık havuzu oluşturmasına olanak sağlar ve bütün bunlara daha kolay erişmesini sağlar. İkincisi, bu firmalar bir endüstriye ve sektöre özgü olmayan girdiler sağlayabilir. Firmalara coğrafi yakınlık neticesinde birlikte çalışarak ortak teknolojilerin geliştirilmesinde ve kullanılmasında ya da belirli bir sermaye altyapısında ölçek ekonomilerin oluşturulmasını sağlayabilir. Üçüncü olarak, coğrafi olarak bir araya gelen firmalar maksimum bilgi ve fikir akışını oluşturabilirler. Diğer bir deyişle, ürün, pazar ve teknolojik bilgi daha kolay paylaşılabilir (Morosini, 2004: 307).

Marshall'ın endüstriyel bölgeler olarak adlandırdığı kavram, dışsal ölçek ekonomilerinin oluşturulmasında özel bölgelerde aynı özelliklere sahip küçük işletmelerin bu özel bölgelerde yoğunlaşmasını ya da yerelleşmesini ifade etmektedir. Marshall endüstriyel bölge oluşumunda etkili olan ekonomik değişken olarak dışsal ekonomiler kavramını geliştirmiş ve dışsal ekonomiler kavramının kaynaklarını incelemiştir (Eraslan ve Güngören, 2013: 180). Marshall'a göre, birçok farklı neden endüstrinin yerelleşmesine ya da yoğunlaşmasına yol açmıştır. Ancak başlıca nedenler fiziksel koşullar olmuştur. Bunlar; iklimin ve toprağın niteliği, bölgedeki madenlerin ve taş ocaklarının varlığı veya kara ya da suya kolay erişim gibi. Böylece maden endüstrileri genellikle ya madenlere yakındır ya da yakıtın ucuz olduğu yerlerde olmuştur. İngiltere'deki demir endüstrileri, önce kömürün bol olduğu bu bölgeleri araştırılıp daha sonra da bu bölgelerin bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Bu bölgedeki zengin halkın özellikle yüksek kaliteli mallar için oluşturduğu talep, uzak mesafedeki nitelikli işçilerin bu bölgeye çekilmesine neden olmuş ve bu bölgede bulunan işçilerin de eğitimine katkı sağlamıştır (Marshall, 1920: 223-224).

Fajita vd. göre Marshall'ın teorisinde, bir üreticinin, aynı sektördeki diğer üreticilere yakın yerde konumlanmanın üç avantajının olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, coğrafi olarak yoğunlaşmış bir endüstri, uzman yerel girdi sağlayıcılarını destekleyebilir. İkincisi, aynı türden çalışanları istihdam eden firmaların yoğunlaşması, işgücü piyasası havuzunu oluşturacaktır. Böylece coğrafi olarak yoğunlaşmış firmalar işçi bulma konusunda önemli bir avantaj elde edecektir. Son olarak, coğrafi yakınlık bilginin daha kolay yayılmasını kolaylaştıracaktır (Fujita vd., 2001: 18).

Yukarıda sayılan bu nedenler, Marshall Üçlemesi'ni oluşturmaktadır. Bunlar: işgücü piyasası havuzu, tedarikçi uzmanlığı ve bilgi yayılımlarıdır. Marshall, benzer şirketlerin yoğunlaşmasının ortak bir beceri seti ile bir emek havuzundan etkileneceğini, gelişeceğini ve bu durumdan yararlanacağını gözlemlemiştir. İşçiler, birçok işletmenin yer aldığı bölgede konumlanarak böylece bireysel risklerini en aza indirecektir. Marshall ayrıca, benzer firmaların yoğunluğunun tedarikçiler için iyi bir pazar oluşturduğunu ve tedarikçilerin uzmanlıklarını geliştirmek ve uzmanlaşmak için ihtiyaç duyduğu ölçüde sağladığını belirtmiştir. Bu durum müşteriler için de bir avantaj oluşturmuştur. Son olarak Marshall, sanayi bölgelerinde fikirlerin ya da bilgilerin firmadan firmaya kolayca taşındığını fark etmiş ve bu durumu da “dışsal ekonomiler” olarak adlandırmıştır (Cotright, 2006: 8-9).

Belussi ve Caldaride, Marshall'ın endüstriyel bölgeler teorisine göre belirli bir alanda yoğunlaşan firmaların bir takım avantajlar elde ettiği görülmüştür. Bunlar (Belussi ve Caldari, 2009: 3);

1. Kalıtsal beceri: Yerelleşmenin ortaya çıktığı alanda, çocuklar farkına varmadan birçok işi öğrenir. Bu da özel yeteneklerin nesilden nesile aktarılmasını ve karakteristik bir nitelik kazanmasını sağlar.
2. Yan kuruluşların büyümesi: Belirli bir alanda firmalar yoğunlaştığı zaman, yan kuruluşlarda buna bağlı olarak büyürler. Mesela, tedarik, lojistik, malzeme akışının sağlanması gibi alanlarda ana firmalara destek sağlar.

3. Yüksek uzmanlık gerektiren makinelerin kullanımı: bu avantaj, yatırımda büyük sermaye kullanılmamasına rağmen, aynı türden üretim yapan işletmelerin bir arada toplanarak o bölgeyi karakterize eden yüksek işçilik ve uzmanlık özelliklerinden faydalanarak kurulur.
4. Özel beceri için yerel Pazar: yerelleştirilmiş bir endüstri “beceri için sabit bir Pazar” sunar. Böylece endüstri bölgesinde yer alan işletmeler işçi ararken bir sorun ile karşılaşmazlar.

Marshall tarafından listelenen bu avantajlara onun yazılarından yola çıkarak birkaç avantaj daha eklenmiştir (Belussi ve Caldari, 2009: 3):

5. Endüstriyel liderlik: Bu yönüyle firmaların “sürekli bir teknik değişimi göz önünde bulundurulduğunda görüldüğünden daha fazla canlılık” kattığı söylenebilir.
6. Yeniliklerin üretim sürecine girmesi: Marshall’ın da belirttiği gibi, iyi fikirler, yeni fikirler hemen benimsenir.

3.2.3. İtalyan Okulu Teorisi

1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında sanayi bölgelerinde yenilenmiş bir ilgi vardı. Bu ilginin ana nedeni, 1970'lerin ortalarından beri o dönemdeki yaygın endüstriyel örgütlenme modeli üzerindeki ekonomik, teknolojik, kurumsal ve politik bağlamlardaki büyük değişikliklerin, yani seri üretimin veya bağımsız büyük firma tabanlı endüstriyel sistemin etkisiydi. 1971’de doların serbest dönüştürülebilirliğinin altın haline getirilmesi, 1973 petrol krizi, 1971’de mikro işlemcinin icadıyla başlatılan IT (Information Technology) devrimi örgütlü emeğin azalan gücü, 1980’lerde ABD ve İngiltere’de neoliberal hükümetler tarafından başlatılan liberalleşme süreci, Keynesyen büyüme modeline ve onun büyük sanayi ve kitle üretimine dayanan endüstriyel organizasyon sistemine örneğin “Fordizm”e baskı uygulayan temel unsurlar, o dönemde yaşanan olaylardan sadece birkaçıdır. O dönemlerde sistemin temel katılığı, çevrede meydana gelen hızlı değişim hızı ile uyumsuzdu ve bu da işsizliğin artmasına neden oldu. Aynı zamanda, Orta ve Kuzeydoğu İtalyan bölgeleri ve Güney Kaliforniya ve ABD'deki Bay Area gibi birkaç endüstriyel bölge, dikey

parçalanma, endüstriyel endüstri ağları ve yerel işgücü piyasalarına dayalı olarak seri üretimin önemli bölgelerinin dışına çıkmıştır. Bu nedenle, kitlenin esnek üretimden bağımsız firma temelli bölgesel ağ tabanlı sistemlere (yani kümelenmeler) vurgulanması gerçekleşti. Bütün bu sosyal, ekonomik, kurumsal ve coğrafi sonuçlarıyla birlikte değişiklikler, literatürde iyi bir şekilde belgelenmiştir (Piore ve Sabel, 1984; Scott, 1988; Storper ve Scott, 1992; Saxenian, 1994; Nohria, 1996; Castells, 2000), ve çeşitli teorik bakış açıları veya düşünce okulları aracılığıyla analiz edilmiştir. Her bir düşünce, kümelenme kavramını ve onun gelişimi ile olan ilişkisini farklı şekillerde şekillendirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan önemli okullardan biri de İtalyan Okulu'dur (Rocha, 2004: 371).

İtalyan Okulu Teorisine göre, Becattini Marshall'ın küme üyeleri arasındaki göz ardı ettiği sosyal ilişkileri göz önüne alarak teoriyi tekrar geliştirmiş ve İtalya'nın kırsal bölgelerinde araştırma yapmıştır (Boja, 2011: 35). İtalyan Okulu, Marshall'ın çerçevesini, Orta ve Kuzeydoğu İtalyan bölgelerindeki küçük-firmaların gelişimini yorumlamak ve analiz etmek için uygulamıştır. Ancak, bu okul Marshall'ın özgün fikirlerini, özellikle dışsal ölçek ekonomilerini yönlendiren tarihsel ve bölgesel spesifik sosyo-kültürel faktörleri genişletmiş ve değiştirmiştir. Becattini, analiz biriminin, firmalardan ve sektörlerden sanayi bölgelerine - küçük bir bölgede bulunan birbirine bağlı firmaların kümelenmesine - değişmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Rocha, 2004: 371-372). Ona göre sanayi bölgesi, hem bir topluluk hem de doğal ve tarihsel olarak sınırlanmış bir alanda yer alan bir şirketler topluluğunun aktif varlığı ile karakterize edilen bir sosyo-bölgesel varlık olarak tanımlanmıştır (Becatti, 2017: 15).

Teoriye göre, İtalyan bölgesindeki kümelenmelerin başarısı, topluluk üyeleri arasındaki sosyal ilişkiler tarafından açıklanmaktadır. Bölge, doğrudan hükümet desteğinden yararlanmamış ve ayrıca Porter'ın elmas (Porter, 1990) faktörlerinden çok az etkilenmiştir. Atölye çalışanları aynı kültürü paylaşmış, aynı dili teknik açıdan konuşmuşlar ve aralarında güven ilişkileri geliştirmişlerdir. Kümelenmenin sosyal sermayesinin, kümelenmelerin gelişiminde büyük bir etkisi olmuştur. Bu sermaye

türü, iletişimin ve kümelenme modellerine özgü işbirliğinin kolaylaştırılmasında önemli bir avantaj sağlamıştır (Boja, 2011: 35).

Kısaca, İtalyan Okulu iki boyut üzerinde durmuştur. Bu boyutlardan birincisi, odak noktasının hem firma topluluğunun başarısı hem de bireysel küçük firmaların verimliliği üzerine durmasıdır. İkinci boyut ise, sanayi bölgelerinin yani ilçelerin başarısı sadece ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda tarihsel ve bölgesel spesifik sosyo-kültürel özelliklere de dayanmaktadır (Rocha, 2004: 372).

3.2.4. Yeni Sanayi Odakları Teorisi

Yeni Sanayi Odakları Teorisi, bir dizi yeni sanayi alanının ortaya çıkmasıyla, emeğin toplumsal bölünmesine, küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının çoğalmasına ve üretim ve hizmet endüstrilerinin yeniden toplanmasına dayanır. Bu yeni sanayi alanları, bilgi teknolojilerinden yoğun olarak yararlanan, çok sayıda yüksek nitelikli personel istihdam eden ve kurumlar arası ağlarda yüksek düzeyde aktif olan yüksek teknoloji endüstrisi kümelerini içermektedir (Gatfield ve Yang, 2006: 49).

Teoriye göre şehirler, her zaman ekonomik büyüme için ayrıcalıklı alanlar olarak görünmektedir. Çünkü sermaye yoğun altyapılar üzerinde (özellikle gelişmekte olan bölgelerdeki kıtlıklar) tasarruf etmekte ve böylece seçilen yerlerde önemli ölçek ekonomilerinin elde edilmesine izin vermektedir. Ancak, yığılmanın altında yatan bu açık temel faktöre, etkilerini tamamlayan ve yoğunlaştıran üç fenomen faktör daha eklenebilir. Bunlar: (1) endüstriyel alanlarda firmaların geriye ve ileriye doğru bağlantı sistemleri; (2) çok sayıda işyerinin etrafında yoğun yerel işgücü piyasalarının oluşumu; ve (3) öğrenme ve inovasyon etkilerini teşvik eden yerelleştirilmiş ilişkisel varlıkların ortaya çıkması (Scott ve Storper, 2003: 582).

Genel itibariyle yeni sanayi odakları teorisi üç vaka çalışmasına dayanmaktadır. Bu çalışmalar; üçüncü İtalya, Silikon Vadisi ve Güney Paris bölgesindeki Bilimsel Şehir çalışmalarından oluşmaktadır. Bu alanların bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlar: Coğrafi yığılma, dışsal ölçek ekonomileri, esnek üretim sistemleri (pazar koşullarına hızlıca uyum sağlayabilen sistemler), iş gücünün

toplumsal bir bölümünün varlığı, yüksek hayat standardı ve iş ortamının elverişli olması şeklinde sıralamak mümkündür (Yiğit, 2014: 113).

3.2.5. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi

Yeni Ekonomik Coğrafya teorisi 1990'ların başında Paul Krugman tarafından ortaya atılmış ve son dönemin ilgi çeken teorilerinden biri olmuştur (Ekinci ve Ersungur, 2013: 206). Yeni ekonomik coğrafyanın konusu, coğrafi alanda çok çeşitli ekonomik yığılmaların oluşumunun nasıl açıklanacağı ile ilgilidir. Teoriye göre, ekonomik aktivitelerin yığılması veya kümelenmesi, çeşitli bileşimlere sahip olan birçok coğrafi seviyede meydana gelmektedir (Fujita ve Krugman, 2004: 140).

Bölgesel ve ulusal ölçeklerdeki ekonomik faaliyetlerin sürekli yığılmasını hesaba katmayı amaçlayan “Yeni Ekonomik Coğrafya”, erken kümelenme teorisini, mekansal dışsallıklara odaklanarak endüstrinin coğrafi yoğunlaşmasının temel itici güçleri olarak özetlemektedir. Yeni Ekonomik Coğrafya teorisine göre, ekonomik faaliyetlerin gözlemlenen mekânsal biçimin, iki zıt kuvveti olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bu iki zıt kuvvet; yığılmayı sağlayan (merkezcil) kuvvetlerin ve dağılmaya neden olan (merkezkaç) kuvvetlerin sonucu olduğudur (Tablo 3.2.). Yığılmayı sağlayan güçler temel olarak Marshall'ın işgücü piyasası havuzu, teknolojik yayılım, ara mal tedariki ve pazar büyüklüğü gibi ekonomik faaliyetlerin kümelenmesine yol açan dışsallıklardır. Dağılmaya neden olan ya da merkezkaç kuvvetler ise, emeğin hareketsizliğini, arazi kiralardaki artışları ve artan yoğunlaşma ya da yığılma ile gelişen tıkanıklıklar ve çevresel problemler gibi dış ekonomik etkenleri içermektedir (Bekele ve Jackson, 2006: 6).

Tablo 3. 2. Coğrafi Yoğunlaşmayı Etkileyen Faktörler

Merkezcil Kuvvetler	Merkezkaç Kuvvetler
Pazar büyüklüğü etkileri (bağlantılar)	Hareketsiz faktörler
Yoğun işgücü piyasaları	Arsa rantları
Saf dışsal ekonomiler	Saf negatif dışsal ekonomiler

Kaynak: Krugman, 1999: 143.

1990'dan sonra yeni ekonomik coğrafyanın ortaya çıkmasıyla ekonominin mekânsal yapısını ve eksik rekabeti açıklamaya çalışan bazı teknik hileler ortaya

çıkıştır. Fujita, Krugman ve Venables bu hileleri (işin sırrını) “Dixit-Stiglitz, buzdağları, evrim ve bilgisayar”ın sonuçları olarak özetlemiştir. Bu 4 hile ya da varsayım aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Krugman, 1999: 146-147):

- **Dixit-Stiglitz:** Yeni ekonomik coğrafya modeli, tekelci rekabetin ve ölçeğe göre artan getirinin dikkate değer modeli (1977) Dixit-Stiglitz modeli üzerine kurulmuştur. Dixit-Stiglitz Modeli, eksik rekabet piyasalarını Yeni Ekonomik Coğrafya Modellerine dahil ederek hem çeşitliliğin hem de ölçeğe göre artan getirilerin daha net bir biçimde ifade edilmesini sağlamaktadır. Bu modelin yeni ekonomik coğrafyada önemli bir özelliği, malların sürekliliğini varsaymaktadır. Bu durum modelcilerin birçok konum kararının doğasına saygı göstermesini sağlar. Gerçekte, Dixit-Stiglitz, kekimizi almamıza ve bunu da keyfi küçük parçalara ayırmamıza izin vermektedir (Krugman, 1999: 146-147; Çalışkan ve Kaya, 2015: 44).
- **Buzdağları:** Buzdağları daha az bilinen tekniktir. Yeni ekonomik coğrafyada ulaşım maliyetleri esastır. Ancak, ekonomik coğrafyanın genel bir denge modelini geliştirmeye yönelik her türlü girişim, malları üreten malların yanı sıra taşımacılığı modellemenin gerekmesiyle de büyük ölçüde karmaşık hale gelecektir. Daha da kötüsü, ulaşım maliyetleri Dixit-Stiglitz modelinin en önemli basitleştirici varsayımlarından biri olan sürekli talep esnekliğini zayıflatabilir. Krugman, Dixit-Stiglitz'in tekelci rekabet modelini Samuelson'un (1954) buzdağının nakliye maliyetleriyle birleştirerek, malların yalnızca bir kısmının hedeflerine ulaştığı bir endüstri modelini modellemiştir. Yani sevk edilen malın bir kısmı, nakliye sırasında nakliye masraflarının iyi bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için transitte basitçe “erir” (Yeni ekonomik coğrafya modellerinde, erimenin genellikle kapalı bir mesafe başına sabit bir hızda gerçekleştiği varsayılır, örneğin, yükün yüzde 1'i mil başına erir). Modelleme kolaylığı açısından, olağanüstü bir sinerji ortaya çıkmaktadır. Dixit-Stiglitz pazar yapısı ve buzdağı taşımacılığı maliyetleri arasında: sadece ek bir endüstriyi modelleme

ihtiyacından kaçınmakla kalmaz, aynı zamanda iki yer arasındaki nakliye maliyeti, gemide ücretsiz (sabit) fiyatın sabit bir fraksiyonu olduğundan, sabit talebin esnekliği korunur (Fujita ve Thisse, 2009: 112; Krugman, 1999: 146-147).

- **Evrım:** Yeni ekonomik coğrafyada genellikle çoklu dengeler görülmektedir. Burada akla gelen soru şudur: Ekonomi hangi dengeyi seçer? Yeni ekonomik coğrafya modellemesi, tipik olarak, üretim faktörlerinin en yüksek reel getiri sunan yerlere doğru yavaş yavaş evrimci bir süreç içerisinde ilerlediklerini varsaymaktadır. Burada strateji uygulamak yerine, konum seçim kararlarını veren ekonomik aktörlerin rol aldığı coğrafya modellerini evrimsel oyun gibi yorumlamak mümkündür (Krugman, 1999: 146-147).
- **Bilgisayar:** Modellerin hem statik hesaplamalar hem de dinamik simülasyonlar kullanılarak araştırılmasını kapsar (Krugman, 1999: 146-147).

Özetle, yeni ekonomik coğrafya teorisinin temel konusu, coğrafik alanda ekonomik yığılmaların türlerinin nasıl açıklanacağı ile ilgilenmektedir. Diğer bir anlatımla firmalar için daha ilgi çekici gelen yerleşim yerlerinin özelliklerini belirlemeye çalışmakta ve ekonomik aktivitelerde coğrafik yapıyı açıklamayı hedeflemektedir. YEC'e göre ekonomik etkinlik; yığılmadan kazanç sağlamakta ve mekânsal etkinlik ve eşitsizlik arasında bir değiş tokuş oluşturmaktadır. YEC bu durumu anlamak için dört önemli iktisadi anahtar terim kullanmaktadır. Bunlar; genel denge analizi, ölçeğe göre artan getiri, taşıma maliyetleri ve eksik rekabet ile mekânlar arasında hareketli üretim faktörleri ve tüketicilerdir (Ekinci ve Ersungur, 2013: 206).

3.2.6. Porter'in Kümelenme Yaklaşımı

Sektörel yoğunlaşmalar ve yığılaşma ekonomileri kavramlarından kümelenme kavramına geçişte Porter ilgili literatüre ve sektörel yapılanmalara ilişkin tanımlama ve çalışmaları açısından çok önemli bir yere sahiptir. Porter, kümelenmeyi "birbiriyle rekabet eden, ama aynı zamanda işbirliği de yapan belirli alanlarda birbirine bağlı işletmelere, uzman tedarikçiler, hizmet sağlayıcılar, ilgili sektörlerdeki firmalar

ve bağlantılı kurumlardan (örneğin, üniversiteler, standart kurumları ve ticaret birlikleri) oluşan coğrafi yoğunlaşmalar” olarak tanımlamaktadır. Dolayısı ile kümelenmeyi, yalnızca belirli veya benzer sektörde faaliyet gösteren firmalar ya da sektörel yığılma olgusundan çok farklı bir boyuta taşımak gerekmektedir. Porter’ın tanımında, kümelerin içinde birden fazla seviyede aktif ilişkili ekonomik aktörlerin ve kurumların yer aldığı ve durumun, kaynakların, hizmetlerin geliştirilmesine kritik öneme sahip olduğu ima edilmektedir (Hansen ve Clasen, 2010: 8). Aynı veya benzer işi yapan işletmeler yanında bu yapılanmayı en etkili ve rekabetçi olacak şekilde tamamlayacak olan destekleyici kurumların da bu yapılanmanın içinde mutlaka var olması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2012: 3).

Kümelenme genel olarak, yoğun bir coğrafi alan içinde yer alan, belirli bir işlevsel bölgeler etrafında işbirliği yapan ve ortak rekabet güçlerini geliştirmek için yakın bağlantılar ve çalışma ittifakları oluşturan bir firma ve diğer aktörlerin belirli bir alanda yoğunlaşma süreci olarak tanımlanır (Andersson vd., 2004: 6).

Yine bir kümeyi coğrafi olarak yakın olan yenilikçi firmaların büyük bir bölgesel gruplaması olarak tanımlamak mümkündür. Bu grup içinde, firmalar ile firmaların yerel eğitim ve araştırma kurumları, hükümet laboratuvarları, finansal kurumlar, iş altyapısının diğer unsurları ve birbirleriyle güçlü bağlantıları vardır (Lipsev ve Bekar, 2001).

Bu bağlamda aşağıdaki özellikler kümelenme kavramının tanımlarının çoğu için ortaktır (Lipsev ve Bekar, 2001):

- Kümelenmelerin çoğunun coğrafi bir unsuru vardır, çoğu zaman kentsel bir kümelenme şeklini alırken, bazıları bazen kentsel alanların ve bölgelerin ötesine uzanır, bazen de ulusal sınırların üzerine yayılır.
- Kümeler, hem kendi aralarında hem de üniversiteler, hükümet araştırma laboratuvarları ve destekleyici teknolojik ve iş altyapılarındaki birimler gibi diğer kurumlar ile güçlü resmi ve gayri resmi bağları olan firmaların yoğunlaşmalarıdır.

- Kümelenme ne kadar büyükse, kritik ara girdiler için kendi talebini daha fazla sağlayabilmektedir. Porter, bu tür bir “kendi kendine yeterliliğin” önemli olduğunu çünkü bir kümelenmenin gelişimini yönlendiren firmalar arasındaki bağlantının boyutu ve kapsamı olduğunu savunmaktadır.

Literatüre baktığımızda genel itibariyle küme kavramı yerine benzer kavramların da kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple en çok karıştırılan iki kavramla küme kavramı arasındaki farkları açıklamak küme kavramının anlaşılmasında yardımcı olacaktır. En çok karıştırılan bu iki kavram sanayi bölgeleri ve ağ yapılarıdır (Yiğit ve Ardiç, 2013: 39).

Sanayi bölgeleri, ekonominin hafif imalat (üretim) sektörlerinde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükte şirketler grubundan oluşmaktadır. Kümeler, şirketlerin ve kurumların birçok olası konfigürasyonunu kapsayan çok daha geniş bir kavramdır. Bu bağlamda kümelenme sanayi bölgelerini de kapsayan bir kavramdır. Sanayi bölgeleri ekonomik etkinlik ve verimliliğe, öncelikle buldukları lokasyonların sosyal dokusuna, yerel dış kaynak kullanımına ve üretim düzenlemelerinin esnekliği yoluyla ulaşmaktadır (Porter ve Ketels, 2009).

Ağ yapıları ve kümelenme arasındaki farklar ise aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Tablo 3. Ağ Yapıları ve Kümelenmenin Özellikleri

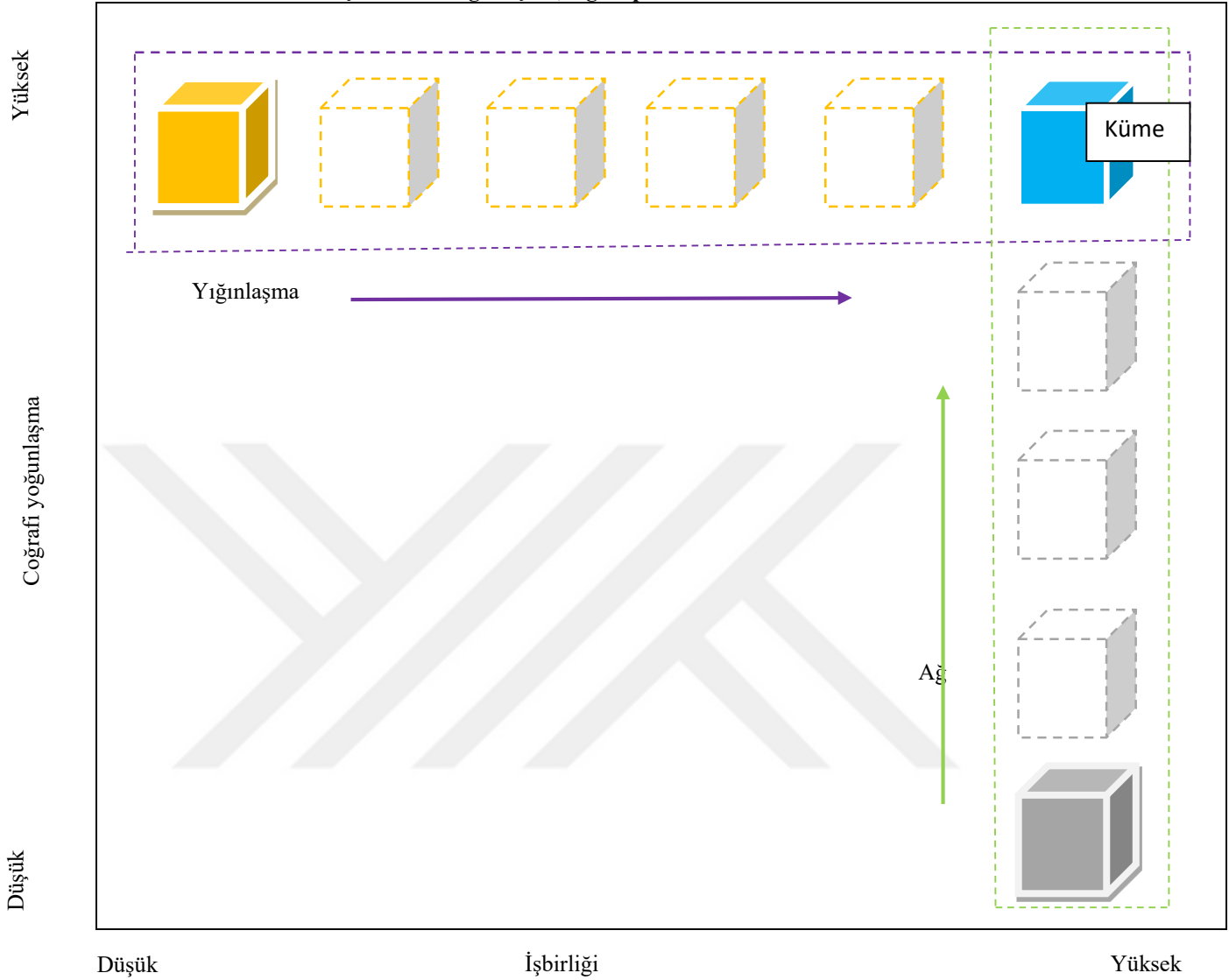
<i>Özellikler</i>	<i>Sosyal Ağlar</i>	<i>Kümeler</i>
<i>Üyelik</i>	Sınırlı	Açık
<i>İlişkiler</i>	İşbirliği yoluyla rekabetçi	İşbirliğiyle beraber rekabet
<i>Aktör karışımı</i>	Ortak iş hedefleri	Ortak vizyon
<i>Etkileşim Temeli</i>	Formal ortaklıklar	İnformal etkileşim
<i>Ölçek</i>	Sınırlı, firmalar arası	Geniş
<i>Bilgi transferinin temeli</i>	İlişkiler	Mekan/yakınlık

Kaynak: Forsman ve Solitander, 2003: 6.

Terstriepe tarafından (2008) yapılan bir araştırmada, coğrafi mekânda konumlarını yoğunlaştıran bir veya daha fazla endüstrinin kavramı genellikle “SAF

YIĞINLAŞMA” olarak adlandırılır. Endüstriyel yığınlaşmanın ana özelliği, mekânsal toplanmadır. Diğer bir deyişle, belirleyici kriter coğrafi boyuttur. İşbirliği gerçekleştirilebilir - noktalı küplerle gösterildiği gibi (Şekil 3.3.) - ama zorunlu değildir. Aynı şekilde, yığınlaşan firmalar arasındaki herhangi bir başka bağlantı şekli için de geçerlidir. Yığınlaşmanın faydaları, örneğin, insan sermayesinin birikmesinden, üretkenlik artışlarından (yani, ölçek ekonomisi), işlem maliyetlerinin azaltılmasından ve yayılma etkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu faydalar dışsal “YIĞINLAŞMA EKONOMİLERİ” olarak bilinir. Buna karşılık, “AĞ YAPILARI” durumunda, coğrafi yoğunlaşmadan bağımsız olarak odak noktası işbirliği üzerinde odaklanmaktadır. Bunlar genellikle tanımlanabilir ve istikrarlı ilişkiler ile karakterize edilen ortak bir hedefe doğru birlikte çalışan örgütler ve insanlar arasındaki ittifaklar olarak tanımlanabilir. Şekil 3.3.'de noktalı yeşil küplerle gösterildiği gibi, mekansal uygulamalara sahip olsa da, ağlar üzerinde doğal olarak mekânsal hiçbir şey yoktur. Çünkü ağlar, sosyal tarihin ve devam eden kolektif eylemin bir kombinasyonu ile oluşturulan ve sürdürülen bir sosyal sermaye kaynağıdır. “KÜMELER”, hem coğrafi yoğunluğu hem de işbirliğini birleştirir ve mekansal yakınlık, bağlantılar ve sosyal olarak yerleştirilmiş etkileşimler (mavi küp) ile karakterize edilir. Yığınlaşmalar gibi kümelenmeler de “potansiyel olarak firmaların değer zinciri ve yatay ilişkilerdeki dikey bağlantılardan ve yakınlardaki eğitim, Ar-Ge ve diğer kuruluşlar arasındaki etkileşimlerden kaynaklanmalarıyla elde edilen ekonomik faydalarla ilişkilidir” (Terstriep, 2008: 7-8).

Şekil 3. 3. Yığılaşma, Ağ Yapıları ve Kümeler

Kaynak: Terstriep, 2008: 8.

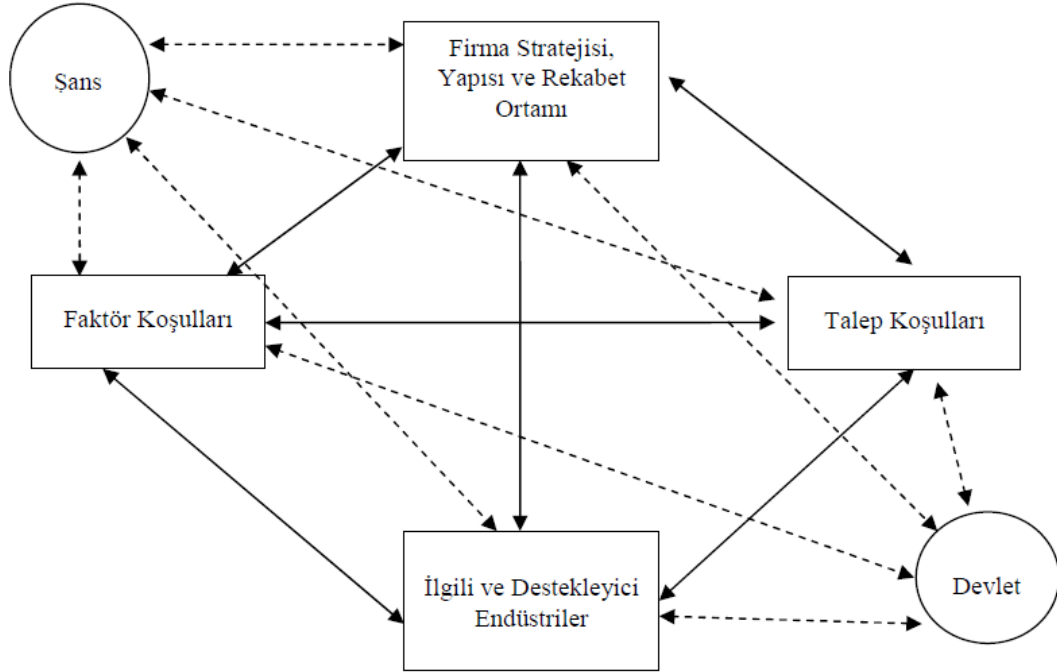
Porter tarafından gözlemlenen en güçlü rekabet avantajları, genellikle coğrafi olarak sınırlandırılmış kümelerde ortaya çıkmaktadır (Kuah, 2002: 209). Porter gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri incelemiş ve bu ülkelerde belli endüstrilerin belli alanlara yığılarak sanayi kümelerini oluşturdukları ve bu yolla bilgiye, teknolojiye ve deneyimli işgücü havuzuna ulaşarak işlem maliyetlerini düşürdükleri gözlenmiştir. Kümelenme, rekabet avantajının oluşumunda önemli bir uyarıcı olarak tanımlanmıştır. Küresel bir ekonomide rekabet avantajı rakiplerin ulaşamayacağı yerel unsurlara; bilgi ve ilişkilere dayanmaktadır (Eroğlu ve Yalçın, 2013: 176). Kümelenme rekabeti üç biçimde etkilemektedir (Arıcıoğlu vd., 2013: 3):

- Küme içinde yer alan firmaların verimliliğini arttırarak,
- Gelecekte verimliliğin artmasını destekleyen yeniliklerin yönünü ve hızını etkileyerek,
- Kümenin kendisini genişleten ve güçlendiren yeni iş oluşumlarını destekleyerek.

Başka bir ifadeyle, bölgesel ekonomik ilişkiler için açıklayıcı bir araç olarak kümelenme, yerel sanayi sürücüleri ve bölgesel dinamiklerin daha etkili ve daha verimli kullanılmasını sağlayarak yeni iş oluşumlarını ve inovasyonu destekler. Bu da hem bölgeye hem de ülkeye uluslar arası bir rekabet avantajı sağlar (SANDAG).

Porter'a göre neden belirli ülkelerde bazı işletmelerin yeniliklere hemen ayak uydurabildikleri ve rekabet avantajını nasıl elde ettikleri gibi soruların cevabını elmas modelinde yatmaktadır. Ona göre elmas modeli, her ulusun kendi endüstrisi için oluşturduğu ve faaliyet alanı olarak gördüğü bir avantajdır (Porter, 1990: 78). Ona göre bir bölgenin iş ortamının kalitesi dört geniş alanda yapılandırılmıştır (bkz. Şekil 3.4.). Bunların her biri, elde edilebilecek verimlilik düzeyini ve yenilik oranını etkiler.

Şekil 3. 4. Elmas Modeli

Kaynak: Gökmenoğlu vd., 2012: 12.

Porter'a göre yüksek yoğunluktaki içsel rekabet beraberinde uluslararası başarıyı getirecektir. Porter'a göre "uluslararası rekabet avantajı" olarak adlandırılan bu durum en iyi kendi tasarladığı "elmas modeli" ile açıklanabilir. Bu modelde firmaların rekabet avantajı sağlamalarını etkileyen dört faktör vardır (Şekil 3.4.). Bunlar, firma stratejisi ve rekabet yapısı, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler ve girdi koşullarıdır (Günaydın, 2013: 28). Model söz konusu faktörlerin etkileşimiyle, belirli bir mekandaki firmaların verimliliği arasında pozitif korelasyon kurmaktadır. Bu da demek oluyor ki, elmas modelindeki faktörler arasındaki etkileşim ne kadar yüksek ise, firmaların verimlilikleri de o derece yüksek olacaktır (Tutar vd., 2011: 99).

a. Faktör Koşulları:

Ülkenin, belirli bir endüstride rekabet etmek için gerekli olan nitelikli işgücü veya altyapı gibi üretim faktörleri içindeki konumu faktör koşulları içinde yer almaktadır. Standart ekonomik teoriye göre, üretim-emek, toprak, doğal kaynaklar,

sermaye, altyapı faktörleri, ticaret akışını belirleyecektir. Bir ülke, nispeten iyi donanımlı olduğu faktörlerden en çok yararlanan malları ihraç edecektir (Porter, 1990: 78).

Faktör koşulları ayrıca temel ve gelişmiş faktörler olarak ikiye ayrılır. Niteliksiz işgücü, hammaddeler, iklim koşulları ve su kaynakları gibi faktörler temel faktörlere örnektir. Gelişmiş faktörler ise, yeniden yatırım ve yenilikçilik yoluyla, özel bir faktöre bağlı olarak geliştirilir ve yükseltilir. Bu durum Porter'a göre, bir ülkenin sürdürülebilir rekabet avantajı için temel oluşturmaktadır (Smit, 2010: 115).

b. Talep Koşulları

Bir ülkede talep koşulları aynı zamanda Porter (1990) tarafından bir ülke için rekabet avantajı kaynağı olarak algılanmaktadır. Ticareti açıklayan bir faktör olarak talep yeni bir kavram değildir. Linder (1961) ilk olarak endüstri-içi ticareti açıklamak için bu kavramı kullanmıştır. Linder hipotezine göre, kişi başına düşen benzer gelirlere sahip ülkeler benzer harcama modellerine sahip olacaklardır. Linder hipotezi açısından, ülkelerdeki bu benzer talep koşulları, endüstri-içi ticaretini geliştiren benzer talep yapılarına yol açmaktadır. Ancak Porter, ülkelerin uluslararası rekabet gücünü açıklamak için benzerliklere kıyasla talep farklılıklarına daha fazla odaklanmıştır. Ona göre, sadece önemli olan yerel talebin büyüklüğü değil, aynı zamanda ülkedeki alıcıların da karmaşıklığıdır. Firmaların, alıcıların ihtiyaçlarını nasıl algıladıkları, yorumladıkları ve onlara nasıl tepki verdiklerini şekillendiren yerel talep birleşimidir. Bu durum, ülkelerdeki firmaları, ürün kalitesi, özellikleri ve hizmet talepleri açısından yüksek standartları karşılamak için rekabetçi konumlarını sürekli olarak yenilemeye ve yükseltmeye zorlamaktadır. Daha spesifik olarak, Porter, temel talep koşullarını; uluslararası talebi, sektörel talepleri ve büyük talep gören sektör segmentlerini öngören ve talep eden bir yerel talep olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte, farklı talep yapılarına yol açan farklı talep koşulları, yeni ticaret teorileri ile açıklandığı gibi artan getiri konum ekonomilerini belirleyebilir. Belirli bir talep koşulları nedeniyle bir sektörü belirli bir yerde tutan artan getirilerin yer ekonomileri, başka bir ülkedeki endüstriler tarafından rekabet etmekte zorlanacaklardır. Bu gibi durumlarda,

karşılaştırmalı üstünlük, faktör koşullarındaki farklılıklardan ziyade talep koşullarına göre belirlenir (Smit, 2010: 116).

Yerel talep koşulları, firmaların taklit edilebilir, düşük kaliteli ürün ve hizmetlerden farklılaşma konusunda rekabet edip etmeyecekleri ile ilgilidir. Düşük üretkenlik gösteren ekonomilerdeki firmalar, öncelikle dış pazarlardan gelen talepleri öğrenirler. Bu durum, yerel pazarların kendilerini geliştirmesini sağlar. Çok yönlü ve talepkar yerel müşterilerin varlığı ya da ortaya çıkması, firmaların sadece dış pazarlar aracılığıyla kazanmaları zor olan mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları daha iyi anlamak ve geliştirmek için baskı yapmaktadır. Yerel talep, firmaların farklılaşabileceği pazar segmentlerini de ortaya çıkarabilir. Küresel bir ekonomide, yerel talebin kalitesi, boyutundan çok daha önemlidir. Birbirine bağlı sektörlerin kümelenmeleri, talep koşullarının belirlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır (Porter, 1998).

c. İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar

Ulusal avantajın üçüncü geniş belirleyicisi, uluslararası rekabetin gücü olan ilgili ve destekleyici sektörlerin ülkedeki varlığıdır. Uluslararası rekabette yerel tedarikçiler, çeşitli endüstrilerde alt sektörlerde avantajlar sağlamaktadır. Yerel tedarikçiler, en uygun maliyetli girdileri verimli, erken ve hızlı bir şekilde teslimini işletmelere sağlamaktadır (Porter, 1990: 82). Porter'egöre, uzman giriş sağlayıcıları, kurumlar ve yerel rekabetin yayılma etkileri gibi, rekabet avantajının gerçek kaynağı haline gelen, ilgili ve destekleyici sanayi kuruluşları kümelerin dış ekonomileridir. Bu bağlamda küme; öğrenme, yenilik ve işletme verimliliğinin gelişebileceği bir ortamı temsil etmektedir (Smit, 2010: 118). Bununla birlikte, yerel temelli ve destekleyici endüstrilerin varlığı, birbirlerine yakın çalışma ilişkileri sayesinde yenilik ve yükseltme avantajı sağlamaktadır. Birbirine yakın olan tedarikçiler ve son kullanıcılar kısa iletişim hatlarından, hızlı ve sürekli bilgi akışından ve sürekli olarak fikir ve yenilik alışverişinden yararlanabilmektedirler (Porter, 1990:83).

d. Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Ortamı

Porter' a göre ulusal rekabet avantajının dördüncü belirleyicisi, firma stratejisi, yapısı ve rekabetidir. Buradaki ana vurgu, firmaların yapıları ve stratejileri büyük

ölçüde ulusal çevreye bağlıdır. Firmaların her ülkede rekabet etme biçimleri farklılık göstermektedir. Porter, bir firmanın rekabet avantajının en önemli itici gücü olarak rekabeti tanımlamaktadır. Buna göre, yurtiçi rekabet, firmaların maliyetlerini rekabetçi hale getirmekte, kaliteyi geliştirmekte ve firmaları yenilikçi olmaya zorlamaktadır (Smit, 2010: 117).

Gelişmiş beceriler ve bireysel motivasyon da rekabet avantajı için önemlidir. Olağanüstü yeteneklere sahip olmak, herhangi bir ülkede kısıtlı bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir milletin başarısı büyük ölçüde yetenekli insanların varlığına, aldıkları eğitime, bağlılık ve çabalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bir ülkenin kurumlarının hedefleri ve bireysel ve şirketler için değerleri, endüstrilere verdiği prestij, sermaye ve insan kaynakları akışına öncülük etmektedir. Bu da bazı endüstrilerin rekabet performanslarını doğrudan etkilemektedir. Yine Porter'a göre güçlü yerel rakiplerin varlığı, rekabet avantajının yaratılması ve devam ettirilmesi için nihai ve güçlü bir teşviktir. (Porter, 1990: 84-85).

Porter, Elmas Modeli ile rekabetin temel unsurlarını faktör koşulları, firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu, ilgili ve destekleyici kuruluşlar ile talep koşulları olarak belirtmiştir. Bu modele göre, unsurlar arasındaki etkileşim iş ortamını oluşturarak yerel firmaların rekabet avantajına olumlu katkılar sağlamaktadır. Yine bu dört unsur arasındaki etkileşimin azlığı ise rekabet avantajını azaltıcı etkiye neden olmaktadır. Modeldeki bu dört unsur, ülke içi piyasanın yani yerel piyasanın bir sektör için nasıl bir ortam oluşturduğunu göstermektedir. Bu unsurlar, tek başına ya da bir sistem olarak işletmelerin kuruldukları, faaliyet gösterdikleri ve rekabet ettikleri ortamı temsil etmektedir. Bu duruma göre, elmas modelinin bir unsurunda ortaya çıkacak üstünlük, diğerleri üzerinde de pozitif etki göstermekte ya da tam tersi geçerli olmaktadır. Elmas modelindeki unsurlar arasındaki etkileşim şekil 3.5.'de gösterildiği gibidir (Alsaç, 2010: 20-21).

Şekil 3. 5. Elmas Modelinde Unsurlar Arası Etkileşim

Kaynak: Alsaç, 2010: 22.

e. Rekabet Avantajının Diğer Unsurları: Şans ve Devlet

Porter'a göre şans olayları, firmaların kontrolünün ötesinde oluşan durumlardır. Kısaca bu duruma dışsal faktörler diyebiliriz. Ancak şans faktörü, sanayi yapısını yeniden şekillendiren ve rekabetçi pozisyondaki değişimlere izin veren kuvvetler oluşturabilir. Şans faktörüne örnek olarak, döviz kurlarındaki oynaklık, enflasyon durumu, faiz oranları vb. göstermek mümkündür. Yine Porter esas olarak devletin, rekabet avantajının dört ana belirleyicisini etkileyerek bir endüstrinin rekabetçi gelişmesinde önemli ama dolaylı bir rol oynadığını belirtmiştir (Öz, 2002: 510). Devletin girdi koşulları üzerindeki etkisi genel itibariyle teşvikler, sermaye piyasalarına ilişkin politikalar ve eğitime yönelik politikalar ile ilgilidir. Örnek verecek olursak, devlet eliyle yapılan ulaşım, altyapı, eğitim ve sağlık yatırımları bir bölgede

oluşacak girdi faktörlerini ve o bölgeye yapılacak yatırımları etkilemektedir (Alsaç, 2010: 23).

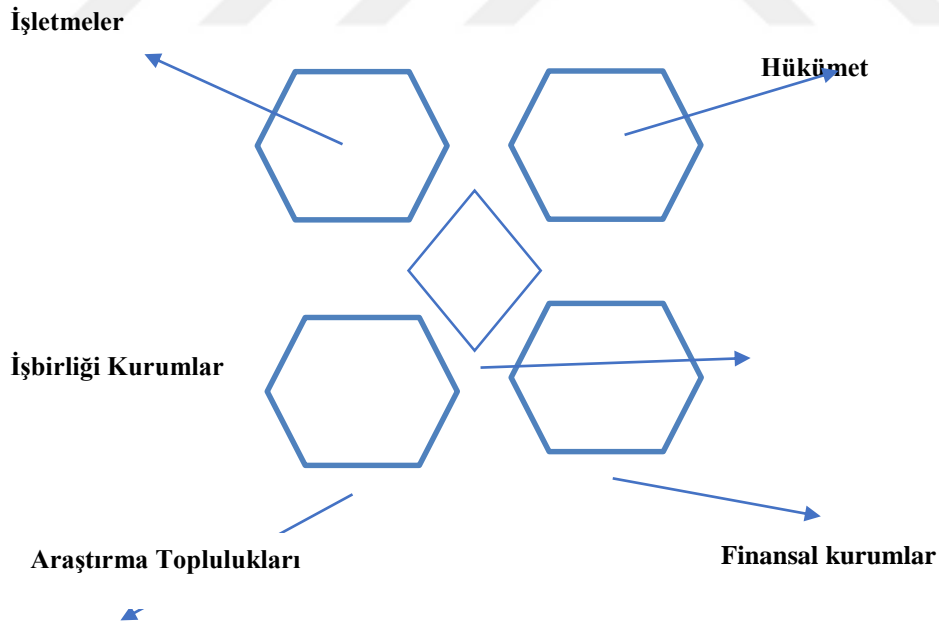
3.3. Kümelerin Aktörleri, Oluşumu ve Gerekçeleri

Yukarıdaki bölümde detaylı bir şekilde Porter tarafından ele alınan küme olgusunun, nasıl farklı isimlerde yer alarak dünden bugüne kadar farklı yaklaşımlarla gelerek bugünkü halini aldığı ele alınmıştır. Bu bölümde de çalışmanın ana konusu olan Porter'ın kümelenme modeline daha detaylı bir şekilde değinerek bu modelin nasıl oluştuğu ve neleri kapsadığı hakkında bilgi verilmiştir.

a. Kümelerin Aktörleri

Kümelenme, işbirlikçi ve bağlantılı endüstriler, hükümet, akademi, finans ve kurumlardan oluşmaktadır. Literatüre bu durum küme aktörleri olarak geçmiştir. Aşağıdaki şekilde küme aktörleri gösterilmiştir (Sölvell vd. 2003: 18):

Şekil 3. 6. Kümelerin Aktörleri

Kaynak: Sölvell vd., 2003: 18.

İşletmeler: İşletmeler, kümelenme eylemleri ve politikaları için merkezi bir konumdadır. Teknik, iş ve piyasa süreçlerine doğrudan katılım ile karakterize edilirler ve olağanüstü pratik yeteneklere sahiptirler. İşletmeler bağımsız veya tarafsız

değillerdir. Fakat, ister kar maksimizasyonu ya da ister diğer hedefler olsun, kendi çıkarlarını takip etmelidirler. İşletmeler, rekabet avantajına dayalı bir konumun değeri ve rekabetçi bir varlık olarak bir kümelenme inisiyatifine katılımı, satış ve kâr artışını iyileştirmek için gelişmiş bir aracı (PR amaçlı olarak üstlenilen sosyal açıdan faydalı bir kamu hizmeti katkısından ziyade) olarak tanımlanabilir. Doğru koşullar düşünüldüğünde, bireysel firma, rekabetçi ortamın iyileştirilmesinde, ihtiyaçların ve arzuların yerel araştırma ve eğitim sistemine iletilmesiyle etkin bir rol üstlenir. İşletme, ortak ilgi alanları ve karşılıklı kazanç için fırsatları belirlemek için kümelenme faaliyetlerine aktif olarak katılacaktır (Andersson vd., 2004: 88).

Hükümet: Yapılan araştırmalar sonucunda, hükümetin küme girişimlerinin özel sektör temsilcilerinden biraz daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çoğu kümelenme girişiminin kamu maliyesine bağımlı olduğu ve bu bağımlılığın zamanla azalmasına rağmen, hükümete zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Hükümetler, özel sektörden daha geniş bir vizyon ve hedeflere sahip olabilir. Yine hükümetin “büyük resmi görmek”, büyümeyi ve rekabet gücünü desteklemek için ihtiyaç duyulan makro düzeydeki tesis ve altyapıyı sağlama görevi bulunmaktadır (Andersson vd., 2009: 90).

Araştırma Toplulukları: Araştırma toplulukları genel olarak bağımsızdırlar ve uzman iletişim becerileri ile birlikte derinlemesine bilgi ve analitik yetkinlikler ile karakterize edilmektedir. Bu yeterlilikler, araştırma topluluklarını, kümelenme süreci boyunca destekleyici rolleri üstlenecek bir konuma sokmuştur. Yine araştırma topluluklarının güven sağlaması, sosyal sermayenin oluşturulması, küme inisiyatifinin stratejik yönünü ve eylemlerini ispat ve analizle birleştirmesi ve yenilik ve ağ oluşturma alanlarında önemli katkılar sağlamaktadır (Andersson vd., 2009: 97).

Finansal Kurumlar: Finansal aktörleri: bankalar, sigorta şirketleri, kamu emeklilik fonları, yatırım fonları, risk sermayesi şirketleri vb. olarak sıralamak mümkündür (Andersson vd., 2009: 99).

İşbirliği kurumlar: İşbirliği kurumları ise, kümenin menfaatlerini gözetip koruyan resmi ya da resmi olmayan ticaret birlikleri, sanayi odaları gibi kuruluşlardan oluşmaktadır (Yiğit ve Ardıç, 2013: 41).

b. Kümelerin Oluşumu ve Yaşam Evreleri

Kümelerin nasıl ortaya çıktığı, bu oluşumun kendiliğinden mi olması gerektiği yoksa dışarıdan müdahalelerin de özellikle devlet kanallı etkisinin olup olamayacağı konusunda araştırmalarda değişik görüşler hakimdir. Bu görüşler incelendiğinde küme oluşumuna etki eden faktörleri Tablo 3.4.'deki gibi sıralamak mümkündür (Yiğit ve Ardıç, 2013: 41):

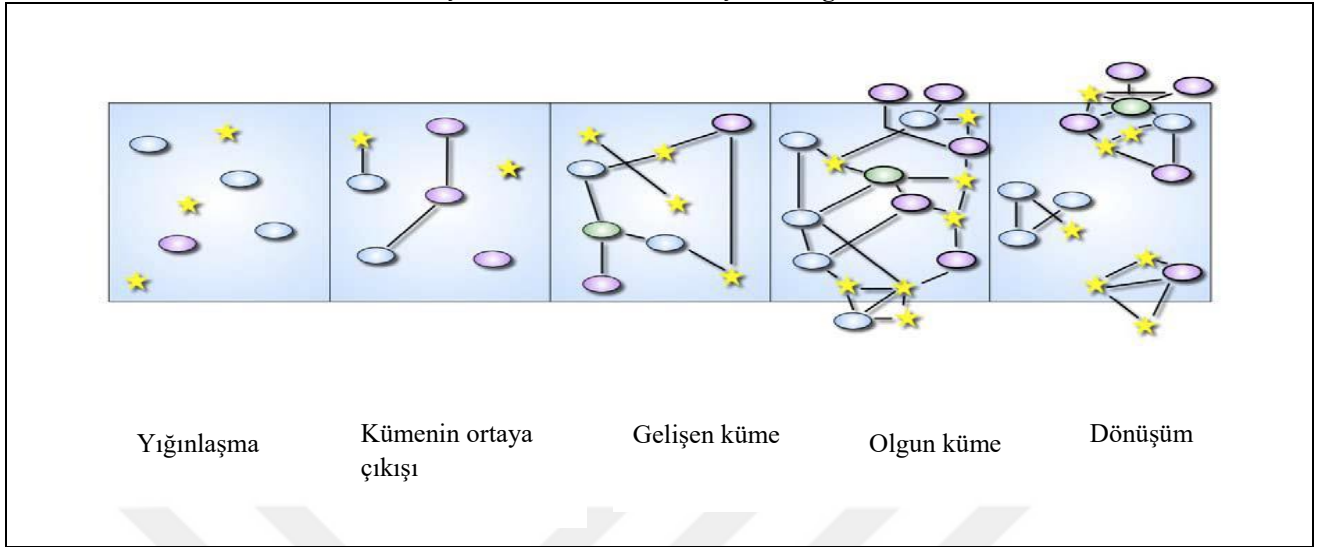
Tablo 3. 4. Küme Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Küme Oluşumuna Etki Eden Faktörler
Faktör üstünlükleri
Tarihsel tesadüfler / beklenmeyen olaylar
Dışsal ekonomiler
Lider firma
Kamu yatırımları ve faaliyetleri
Yerel talep ve Pazar yapısı

Kaynak: Yiğit ve Ardıç, 2003: 41.

Kümelenmelerin diğer bir unsuru, uzun vadeli bir perspektife sahip bir örgütlenme biçimi olarak yapısal karakterleridir. Kümelenmeler ve kümelenme girişimleri, ilerlemiş sorunlara geçici çözümler sunmamaktadır. Kümeler zaman içinde bir yön ve iç istikrar duygusuna sahiptirler. Herhangi bir küme bir dizi aşamadan geçmektedir. Kümelerin oluşumunda bu bir dizi aşama aynı olmayabilir. Yine de, belirli karakteristik kalıpları ayırt etmeyi mümkün kılan kümelenmelerin gelişmesi için içsel bir mantık bulunmaktadır. Kesin şekil ve yön, belirli koşullara bağlı olsa da, bir kümenin yaşam döngüsü genel olarak aşağıdaki aşamalardan geçecek ve Şekil 3.7.'de gösterildiği gibi olacaktır (Andersson vd., 2009: 29):

Şekil 3. 7. Kümelerin Yaşam Döngüsü

Kaynak: Andersson vd., 2009: 29.

Şekil 3.7.'de gösterilen kümelerin yaşam döngüsünü aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Andersson vd., 2009: 29-30).

Yığınlaşma: Bir bölgede bir dizi firma ve diğer aktörler bulunmaktadır.

Kümenin ortaya çıkması: Bu döngüde küme bir embriyo olarak, yığınlaşma içerisindeki aktörlerden birisidir. Bir merkez faaliyeti etrafında işbirliği yapmaya başlar ve bağlantı yoluyla ortak fırsatları gerçekleştirir.

Gelişen Küme: Aynı ya da ilgili faaliyetlerde yeni aktörler ortaya çıktıkça ya da bölgeye yeni aktörler çekildikçe, tüm bu aktörler arasında yeni bağlantılar gelişir. Resmi veya gayri resmi uluslararası finans kuruluşları alana girebilir. Çoğu zaman bölgeye ve faaliyete bağlı bir etiket, web sitesi, ortak çağrışım görünmeye başlar.

Olgun Küme: Olgun bir küme aşamasında küme belli bir kritik aktör kitlesine ulaşmıştır. Ayrıca söz konusu küme diğer kümeler, faaliyetler, bölgelerle ilişkiler geliştirmiştir. Bu aşamada, ortak girişimler (joint venture), spin-off (bölünerek büyüme) yoluyla yeni bir firma oluşturmanın içsel bir dinamiği bulunmaktadır.

Dönüşüm: Zaman geçtikçe, pazarlar, teknolojiler ve süreçler kümelenmeler gibi değişmektedir. Bir kümenin ayakta kalması, sürdürülebilir olması ve durgunluktan ya da çürümekten kaçabilmesi için bu değişimlere yenilik getirmeli ve adapte olmalıdır.

Bunu, diğer faaliyetlere odaklanan bir ya da birkaç yeni kümeye dönüşümün biçimi olarak ya da sadece ürünlerin ve hizmetlerin sunulma biçimlerinde bir değişikliğe giderek yapabilir.

c. Kümelenmenin Gerekçeleri

Kümeler hem işletmeler açısından hem de ekonomik açıdan birçok faydaya sahiptir. Bir kümenin ekonomik faydaları üç boyutta incelemek mümkündür. İlk olarak, kümeler yüksek üretkenlik sağlamaktadır. Şirketler, kümelenme sayesinde ihtiyaçlara daha hızlı cevap veren tedarikçilerle çalışarak daha yüksek verim elde ederler. İkincisi, şirketler ve araştırma kurumları daha iyi öğrenme ve yenilik için bağlantı kurabilir. Çünkü enformasyon ve bilgi yerel bir işletmeyi en iyi şekilde geliştirici ve dönüştürücü özelliğe sahiptir. Bilgi yayınlımları ve müşteriler, diğer şirketler, risk sermayesi ve bilgi yoğun hizmet sağlayıcıları ile olan yakın etkileşim, daha fazla yeni fikir oluşmasına ve inovasyon için yoğun baskı sağlarken, bu durum maliyetlerin düşmesini de sağlar. Üçüncüsü, kümelenmelerde iş oluşumu daha yüksek olma eğilimindedir. Kümelenme ortamındaki bilgi dolaşımı sayesinde, yerelde yaşanabilecek ticari başarısızlıkların maliyetleri yayılarak bu durum fırsata çevrilebilmektedir (Ketels ve Memedovic, 2008: 379,380).

Bu bağlamda kümelenmenin faydalarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Karataş, 2006: 49-50):

- İşletmelerin pazar alanında daha büyük oranda yer almasını sağlar,
- Kaynakları birleştirerek ve paylaşarak maliyet-etkinliği sağlar,
- Uygun iş (ticari) kalkınma stratejilerinin paylaşımını sağlar,
- Pazar bilgisinin ve fikirlerinin paylaşılmasına olanak sağlar,
- İşletmeler pazar güçlüğü koşullarına daha az kuvvette maruz kalır, bu da geçiş ücretlerini azaltır, uzmanlaşma sağlar, kaldıraç gücü ile işletme küme içerisinde yer alan diğer işletmelerin uzmanlıklarından yararlanma fırsatı yakalar,
- İnovasyon da artış yaşanır,
- Ortak problemlere ortak çözümler üretilir,

- Rekabetçilik için engelleri kaldırmada rol oynar,
- Ekonomik aktivitelere odaklanma, gelişim için hazırlanmış giriş sanayilerine fayda sağlamada yardımcı olur,
- Ortak çalışma ekibi, teknoloji ve altyapı inşa eder. Bu durumda işletmelere kolektif bir şekilde rekabetçi olmak için ne yapacağını öğretir,
- Uygun iş gelişimi ve işletim maliyetlerini paylaşır, daha deneyimli firmalardan rehberlik sağlanmasına yardımcı olur,
- Finansal pazarlarda daha önemli bir profil çizer ve kümeye dahil olan işletmenin ilk yıllarında daha az hasar almasında yardımcı olur,
- İşletmelerin bir anda birçok üniteye ulaşmasını sağlar, ortak öğrenme için çevre sağlar, sürekli destek için kendi sürdürülebilirliğini sağlar,
- Ölçek işletme ekonomilerini sağlar,
- Yabancı satıcıların ihtiyaçlarını karşılar, diğer destek kuruluşlarından daha çok destek ve etki sağlar.

Kümelenmenin inovasyon, verimlilik ve yeni iş oluşumu üzerinden faydaları detaylı bir şekilde aşağıdaki gibi ele alınmıştır:

- **Kümelenme ve İnovasyon:**

Peter Drucker, inovasyonu girişimciliğin bir işlevi olarak tanımlamaktadır. Ona göre, inovasyon yeni kaynakları kullanırken veya mevcut potansiyelleri artırmada refah oluşturmaktadır. Van de Ven'e göre ise, "inovasyon, eski fikirlerin, bir planın ya da bir formülün bir bileşimi olabilecek bir fikirdir. Bir örgütün mevcut yapısını veya bireyler tarafından yeni algılanan bir yaklaşımı değiştirebilmektedir". Mal ve hizmet sistemlerinde ve süreçlerinde ve aynı zamanda yönetim sistemlerinde ve süreçlerinde sürdürülebilir inovasyon yapmaya yönelik kümelere ise "inovatif kümeler" olarak adlandırılmaktadır (Yıldız ve Aykanat, 2015: 1198).

Kümelenme içinde yer alan firmaların kümede yer almayan firmalara göre daha inovatif olduğu iki nedenden dolayı kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, kümelenme işletmeleri, yakın tedarikçiler sayesinde daha etkili olmasını sağlayacak, rakiplerin doğrudan izlenmesini ve kollektif bilgi gibi yığılma ekonomilerinden

yararlanmaktadır. İkincisi ise, kümelenme işletmeleri ağ tabanlı etkilerden yararlanmaktadır (Yıldız ve Aykanat, 2015: 1198).

İnovasyon ayrıca yüksek işçilik maliyetlerini düşürmekte küme içinde yer alan işletmelere avantaj sağlamaktadır (Porter, 1990: 81).

Kümelenmelerin inovatif başarısının altında yatan bazı faktörler vardır. Bunlar: pozitif dışsal ekonomiler yani mekansal yakınlık ve işbirlikli öğrenme süreçlerine dayanan bilgi yayılımları biçimidir. Bu iki faktör küme içinde yer alan işletmelere uzmanlaşma ve şirket içi işbirliği getirmektedir. Mekansal yakınlık, çeşitli bileşenlerin imalatında bir iş bölümü oluşturarak, özellikle küçük ölçekli işletmeler için ortaya çıkacak uzmanlaşma fırsatlarına yol açmaktadır. Üretimdeki bu tür uzmanlaşmanın sonucu olarak, kümelenen her firma birbirine bağımlı hale gelirken, aralarında bilgi / işgücü değişimi artmaktadır (Yıldız ve Aykanat, 2015: 1198).

Bilgili alıcılar yani müşteriler genellikle bir kümenin parçası olarak düşünülmektedir. Kümenin içinde yer alan işletmeler de piyasadaki diğer işletmelere göre daha iyi bir pencereden bakmaktadır. Çünkü kümede yer alan işletmeler birbirlerine bağlı oldukları ve teknoloji, makine kullanabilirliği, hizmet ve pazarlama konusunda bilgi akışı sağladıkları için müşteri istek beklentilerini daha hızlı takip edebileceklerdir. Kısaca böyle bir öğrenme içinde yer almak iletişimi ve bilgi akışını kolaylaştıracaktır. Yine kümeler, inovasyon için fırsatları daha görünür hale getirmekten daha fazlasını yapmaktadır. Küme işletmelere, hızla hareket etmek için kapasite ve esneklik sağlamaktadır. Bir kümelenme içerisindeki bir şirket, inovasyonu yakalayabilmek için ihtiyaç duyduğu her şeye daha hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Yerel tedarikçiler ve ortaklar inovasyon sürecine yakından dahil olabilir ve bu sayede müşterilerin gereksinimlerini daha iyi karşılayabilir. Bir kümelenmeye dahil olan şirketler, daha düşük maliyetle deney ve ar-ge araştırması yapabilir (Porter, 1998: 83).

İnovasyona yönelik diğer avantajları güçlendirmek, bir kümede gerçekleşen aşırı basınç - rekabet baskısı, akran baskısı, sürekli karşılaştırmaya bağlı olmaktadır. Bu yüzden yöneticiler, şirketlerini birbirinden ayırmak için birbirleriyle sürekli

rekabet etmek zorundadır. Bütün bu nedenlerden ötürü, kümeler yıllardır inovasyon merkezleri olarak kalabilmektedir (Porter, 1998: 83).

- **Kümelenme ve Verimlilik:**

Bir kümenin parçası olmak, şirketlerin kaynak temininde, bilgiye, teknolojiye, ihtiyaç duyulan kurumlara erişiminde ve küme içindeki diğer işletmelerle koordinasyon sağlamada ve motive edici olmakta daha verimli çalışmasını sağlamaktadır (Porter, 1998: 81).

Kümelenme çalışanlara ve tedarikçilere daha kolay erişim sağlamaktadır. Aktif kümelenmelerdeki işletmeler mevcut ve tecrübeli çalışanların mevcut havuzuna girebilmekte, böylece işe alımlarında ve işlem maliyetlerini düşürebilmektedir. Bir küme, çalışanlar için yer değiştirme riskini azalttığından, yetenekli insanları başka yerlerden çekmek, bazı endüstrilerde belirleyici bir avantaj sağlamaktadır (Porter, 1998: 81).

İyi geliştirilmiş bir küme, diğer önemli girdilerin elde edilmesinde de etkili bir yol sağlar. Böyle bir kümelenme, işletmelere derin ve uzman bir tedarikçi tabanı sunar. Uzak tedarikçilerin yerine yerel olarak tedarikçi ile çalışmak, işlem maliyetlerini düşürür. Envanter ihtiyacını en aza indirir, ithalat maliyetlerini ve gecikmeleri ortadan kaldırır ve - yerel itibarı önemli olduğu için – tedarikçilerin taahhütleri yerine getirme riski azalır. Kümedeki yakınlık iletişimi geliştirir ve tedarikçilerin kurulum ve hata ayıklama gibi yardımcı veya destek hizmetleri sunmasını kolaylaştırır (Porter, 1998: 81).

Kümelenme ile özel bilgilere erişim daha kolay olmaktadır. Kapsamlı pazar, teknik ve rekabetçi bilgiler bir kümelenme içinde toplanır ve üyelerin bu bilgilere erişimi daha kolay olmaktadır. Bu duruma ek olarak, kişisel ilişkiler ve toplum bağları, güveni beslemekte ve bilgi akışını kolaylaştırmaktadır. Bu koşullar bilgiyi daha aktarılabilir hale getirmektedir (Porter, 1998: 81).

Son olarak kümelenme küme üyeleri arasındaki bir dizi bağlantı ile parçaların toplamından daha büyük bir verimlilik ve etkinlik sağlar. Yani küme içinde yer alan işletmeler birbirlerini tamamlayarak sinerji oluşturmaktadır (Porter, 1998: 81).

- **Kümelenme ve Yeni İş Oluşumu:**

Kümelenmeler çeşitli nedenlerle yeni iş oluşumuna elverişli ortamlardır. Bir kümede çalışan bireyler, iş yapabilecekleri ürün veya hizmetlerde boşlukları daha kolay algılayabilmektedir. Bunun ötesinde, işletmeler için giriş engelleri başka yerlerden daha düşüktür. Gerekli varlıklar, beceriler, girdiler ve personel, genellikle bir küme içinde hazır bir şekilde yeni kurulacak işletmeyi beklemektedir. Hali hazırda kümelenme içinde yer alan yerel finans kurumları ve yatırımcılar, sermaye üzerinde daha düşük bir risk primi sunmaktadır. Ayrıca, kümelenme genellikle önemli bir yerel pazar sunar ve bir girişimci yerleşik ilişkilerden yararlanma imkanına sahiptir (Porter, 1998: 84).

3.4. Rekabetçilik Gerekçesi Üzerinden Kümelenme

Kümelenme kavramı daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, ortaklıklar ve tamamlayıcı yönleri ile bağlantılı belirli bir alandaki coğrafi olarak birbirine bağlı şirketler ve ilgili kurumlar grubudur. Burada bahsedilen bir kümenin coğrafi kapsamı, tek bir şehir veya eyaletten bir ülkeye veya hatta komşu ülkelerden oluşan bir ağa kadar uzanabilir. Kümeler, derinliklerine ve karmaşıklığına bağlı olarak değişen biçimler alırlar, ancak çoğu son ürün veya hizmet şirketlerini içerir. Mesela, özel girdiler, bileşenler, makineler ve hizmetler tedarikçileri; finansal kurumlar; ve ilgili sektörlerdeki firmalar gibi. Kümeler genellikle alt sektörlerdeki firmaları (yani, kanallar veya müşteriler); tamamlayıcı ürünlerin üreticileri; özel altyapı sağlayıcıları; özel eğitim, öğretim, bilgi, araştırma ve teknik destek sağlayan hükümet ve diğer kurumlar (üniversiteler, düşünce kuruluşları, mesleki eğitim sağlayıcıları gibi); ve standartları belirleyen ajansları bünyesinde içerir. Bir kümelenmeyi önemli ölçüde etkileyen hükümet kurumları da kümelenmenin bir parçası olarak düşünülebilir. Yine, birçok küme, kümelenme üyelerini destekleyen ticaret birlikleri ve diğer toplu özel sektör kurumlarını da içeren bir yapıdır (Porter, 1998).

Rekabet ve rekabet gücü kavramı ise, hem iş dünyasında hem de kamuoyu tartışmalarında ekonomik birimler, çevreleri ve ticari, ekonomik veya sosyal amaçlardan elde edilen stratejik veya politika hedeflerine göre performans gösterme yetenekleri hakkında sıkça kullanılan terimler arasında yer almaktadır. Stigler'in (1988) tanımına göre rekabet, bireyler, gruplar ya da uluslar arasındaki, iki veya daha fazla tarafın, herkesin elde edemeyeceği bir şey için çaba göstermesidir (Listra, 2015: 26).

Bir firma faaliyet gösterdiği alanda diğer firmalara oranla ortalamasının üzerinde karlar elde etmeyi sürdürebiliyorsa, o firma için rakiplerinin üzerinde rekabet avantajına sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Günümüzde birçok firmanın temel amacı kar elde etmekten ziyade sürdürülebilir bir kar elde etmeyi amaçlamaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik firmalara rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu bağlamda kümeler ise rekabeti üç ana yoldan etkilemektedir (Bulu vd., 2004: 144-145):

- Kümelenme içinde kurulmuş ya da bulunan firmaların üretkenliğini ve etkinliğini artırarak,
- Gelecekte verimliliği yükselterek ve yeni ürünlerin oluşmasına zemin hazırlayarak ve böylelikle yenilikçiliği yönlendirecektir,
- Kümelenmenin kendisini genişleten ve güçlendiren yeni iş alanlarının ortaya çıkmasını teşvik ederek.

Kümelenmeler, küme içerisinde yer alan işletmelere, kendi esnekliklerinden ödün vermeden, diğer işletmelerle ile resmi bağlantıları varmış gibi fayda elde etmelerine olanak sağlar. Bir kümeye dahil olmak o işletmeye girdileri elde etmede, bilgiye, teknolojiye ve gerekli donanıma ulaşmada, kendi sektöründe ilişkili işletmelerle yani tedarikçilerle koordineli çalışmada daha etkin hareket etmesini sağlar. Böyle bir kümelenme derin ve özelleşmiş bir tedarikçi tabanına sahiptir. Uzaktaki bir tedarikçiden kaynak sağlamak yerine yerel tedarikçileri kullanmak işlem maliyetlerini düşürecektir. Bu yapı, envanter ihtiyacını minimize edecek, ithalat ve gecikme maliyetlerini ortadan kaldıracaktır. Yakınlık iletişimi geliştirecektir, doğal olarak bu durum, tedarikçiler için satış sonrası hizmetlerini sağlamalarını kolaylaştıracaktır. Yine küme içinde yer alan işletmeler uzmanlaşmış ve deneyimli bir

işçi havuzuna ulaşmada daha yüksek olanaklara sahiptir. Çünkü kümelenme çalışanların farklı yerlerde istihdam riskini düşürür, hatta diğer bölgelerdeki yetenekli çalışanları kendine çeker. Bu durum ise işletmelerin işe alımlardaki personel arama ve işlem maliyetlerini düşürecek ve zamanı kısıltacaktır. Diğer taraftan pazar, teknik ve rekabet bilgilerinin tamamı kümelenme içinde birikmektedir. Küme içinde yer alan işletmeler arasındaki bağ ve güven arttıkça bu biriken bilgilerin akışı daha kolay olmakta ve hızlanmaktadır. Küme içerisinde yer alan işletmeler arasındaki bağ, parçaların toplamından daha büyüktür. Yani kümelenme işletmeler arası sinerji oluşturmaktadır. Küme üyeleri arasındaki bağlar, parçaların toplamından daha büyüktür. Yani özetle küme üyeleri arasındaki karşılıklı bağımlılık birbirlerinin performanslarını olumlu yönde etkileyecek ve bu durum da işletmelere rekabet avantajı kazandırmakla kalmayacak ayrıca bu rekabeti sürdürebilmesine yardımcı olacaktır (Bulu vd., 2004: 145-146).

Porter'a göre kümelenmeler rekabeti üç farklı şekilde etkiler: Birincisi, bölgedeki şirketlerin verimliliğini artırarak; ikincisi, gelecekteki verimlilik artışının altını çizen inovasyonun yönünü ve hızını sürerek; ve üçüncü olarak, kümelenmenin kendisini genişleten ve güçlendiren yeni işletmelerin oluşumunu teşvik ederek. Bir kümelenme, her üyenin, daha büyük bir ölçeğe sahipmiş gibi ya da başkalarıyla resmen birleştirmiş gibi, esnekliğini feda etmesini gerektirmeden fayda sağlar (Porter, 1998: 80).

Kümelenme yaklaşımının teorik temellerine katkı sağlayan Alfred Marshall'ın sanayi bölgeleri kavramı, yığılma, ekonomik coğrafya ve elmas modeli gibi farklı kavramlar ya da teoriler ile rekabet kavramı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yukarıda anılan bütün bu disiplinler ya da teoriler firmaların, kentlerin, bölgelerin ya da ülkelerin yerel ya da küresel ölçekte rekabet edebilirlikleri ya da rekabet avantajları üzerine inşa edilmişler ve rekabet kavramı bu düşüncelerin ortak noktası olarak ele alınmıştır. Farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanan kümelenme kavramında bile rekabet kavramının ortak bir kavram olarak ele alınması, kümelenme yaklaşımı ile rekabet kavramı arasındaki güçlü ilişkiyi göstermektedir (Tiryaki, 2015: 15-16).

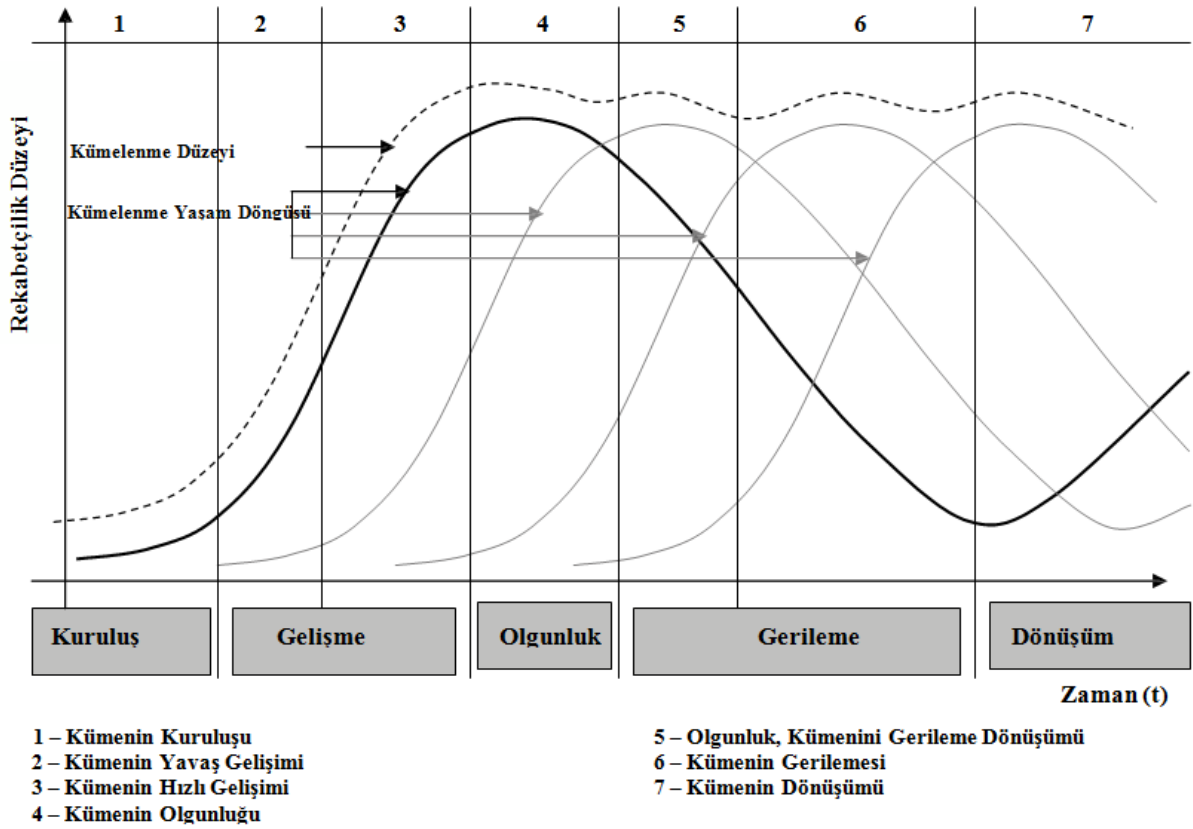
Kümeler, ulusal, devlet ve yerel ekonomiler hakkında yeni bir düşünce tarzını temsil etmekte ve şirketler, devletler ve diğer kurumlar için rekabet edilebilirliğin artırılmasında yardımcı olmaktadır. Kümeler, aynı alanda konumlanan şirketler için büyük bir rekabet avantajı sağlamaktadır (Porter, 2000: 16).

Porter'a göre, kümeler, iş sektörlerinin ve şirketlerin rekabet edebilirliği üzerinde dört kat etkili olmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Malakauskaite ve Navickas, 2010: 61):

- Kümelenme şirketlerinin bugünkü veya statik verimlilik düzeyini artırmaktadır;
- Verimliliğin yoğun büyümesi için ön koşulları oluşturmaktadır;
- Kümelenme şirketlerinin girişimcilik seviyesini ve inovasyon potansiyelini artırmaktadır;
- Yeni işletmelerin, hizmetlerin, şirketlerin, özellikle de inovasyon potansiyeli olanların oluşumunu ve gelişimini teşvik etmektedir.

Buna göre kümelerin iş sektörlerinin ve şirketlerin rekabet edebilirliği üzerindeki etkisi en az 3 boyuta sahiptir. Bunlar; verimlilik, yenilikçilik ve yeni işlerin oluşturulması (girişimcilik) (Malakauskaite ve Navickas, 2010: 61). Yine Malakauskaite ve Navickas'ın 2010 yılında yaptıkları çalışmaya göre (Şekil 3.8.) rekabet edebilirlik düzeyi doğrudan bir kümenin yaşam döngüsü dinamiğine bağlıdır: bir küme evrimleştikçe azalır ve azalma evresine ulaştığında azalır.

Şekil 3. 8. Bir Kümenin Yaşam Döngüsü, Kümelenme Düzeyi ve Rekabet Edebilirlik Düzeyi Arasındaki İlişki

Kaynak: Malakauskaite ve Navickas, 2010: 63.

Sürekli değişim içerisinde olan dünya düzeninde tüm ülkelerin hedefi ülkelerinde rekabet koşullarını oluşturmak ve zenginlik seviyelerini arttırabilmektir. Ancak rekabetin çok boyutlu olması nedeniyle ülkelerin ve işletmelerin rekabet gücü değişik faktörlere bağımlı kalmaktadır (Çivi vd., 2008: 2). Bu bağlamda rekabeti, üç farklı sınıfta incelemek mümkündür. Bunlar; makro: ulusal ölçekte rekabet; mezo: bölgesel ya da sektörel ölçekte rekabet ve mikro: firma ölçeğinde rekabet şeklindedir (Ekinci vd., 2014).

a. Kümelenmelerin Makro Seviyede Rekabetçiliği: Ulusal Ölçekte Rekabet

Uluslararası rekabet genel itibariyle, maliyetler, üretim faktörlerinin bolluğu, ulusal ve dünya piyasasında rekabet koşulları açısından analiz edilmektedir. Son zamanlarda ise, bir ülkenin neden birçok sektörde tercih edileceğini açıklayan koşullara dikkat çekilmeye başlanmıştır. Mevcut öneriler ise kritik araştırma noktası

olarak ülke yeteneklerinin geniş birikimi üzerindeki endüstri yapısının koşullarını vurgulama eğilimindedir. Ülkeler arasındaki rekabetin farklı olmasının nedenleri arasında birinci sebep olarak, ülkelerin mevcut teknolojik ve örgütsel yeteneklere sahip olmasıdır. İkinci sebep olarak örgüt yeteneklerinin teknolojik gelişmelerden daha yavaş ilerlemesidir (Kogut, 1991: 33).

Yine ülkeye giren doğrudan yabancı sermayenin miktarı ve bu sermayenin sektörel dağılımının da rekabet gücü için önemli olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak bir ülkenin global piyasalarda rekabet edilebilirliğini artırması ya da koruması mikro açıdan firma ve içinde bulunduğu endüstrinin, makro açıdan ise ülkenin rekabet edilebilirliğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Ekinci vd., 2014).

Ulusal düzeyde rekabet, bir ülkenin yaşam standardına göre, şirketlerinin yüksek verimlilik seviyelerine ulaşma ve üretkenliği artırma kapasitelerine bağlıdır. Sürdürülebilir verimlilik artışı, bir ekonominin sürekli kendisini geliştirmesini gerektirir. Bir ulusun şirketleri, ürün kalitesini yükseltmek, istenen özellikleri eklemek, ürün teknolojisini geliştirmek veya üretim verimliliğini artırmak suretiyle mevcut endüstrilerde üretkenliği sürekli olarak iyileştirmelidir. Verimliliğin genellikle yüksek olduğu daha ileri ve daha karmaşık endüstri segmentlerinde rekabet edebilmek için gerekli yetenekleri geliştirmeleri gerekir. Tamamen yeni, sofistike endüstrilerde rekabet edebilme yeteneğini geliştirmek zorundadırlar (Porter, 1990: 76).

Şekil 3. 9. Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Altyapı ve Erişilebilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
<ul style="list-style-type: none"> • Temel Altyapı <ul style="list-style-type: none"> -yol -demir yolu -hava yolu • Teknolojik Altyapı <ul style="list-style-type: none"> -bilgi ve iletişim teknolojileri -telekomünikasyon -internet 	<ul style="list-style-type: none"> • İşgücü özellikleri <ul style="list-style-type: none"> -üretkenlik ve esneklik • Yönetim becerileri <ul style="list-style-type: none"> -uluslararası olma durumu -profesyonellik düzeyleri -yeterlilik düzeyleri • Gelişmiş personel <ul style="list-style-type: none"> -bilim adamları ve mühendisler -simgesel analistler • Okul sonrası eğitimde yüksek katılım oranları <ul style="list-style-type: none"> -üçüncü döneme ait eğitim -mesleki eğitim • Eğitim altyapısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Girişimcilik kültürü <ul style="list-style-type: none"> -girişim için düşük engeller -risk alma kültürü • Enternasyonalizm <ul style="list-style-type: none"> -ihracat/küresel satışlar -yatırım -iş kültürü • Teknoloji <ul style="list-style-type: none"> -uygulama -yönetim • Yenilik <ul style="list-style-type: none"> -patentler -ar-ge seviyeleri -araştırma enstitüleri ve üniversiteleri -şirketler ve araştırma arasındaki bağlantı • Sermaye uygunluğu • Rekabet doğası • Sektörel denge

Kaynak: Martin, 2003: 23.

b. Kümelenmelerin Mezo Seviyede Rekabetçiliği

Kümelenmelerin mezo seviyede rekabetçiliği hem sektör hem de bölge olarak ele alınabilmektedir. Sektörel açıdan rekabet ilgili sektörün diğer ülkelerin aynı sektörlerine göre daha fazla gelir ve istihdam oluşturabilme gücü olarak ele alınmaktadır. Markusen (1987) endüstrinin rekabet gücünü üretim etkinliği endeksini baz alarak toplam faktör verimliliğinden hareketle tanımlarken, Bryan (1994) rekabet gücünü işgücü verimliliğinden hareketle tanımlamış ve rakipleriyle eşit ya da daha üstün verimlilik oranına sahip olan endüstrinin başarılı olarak ifade edildiğini ele

almıştır. Bölgesel boyutta rekabet ise belirli bir alanla sınırlanarak, gerek ülke içinde, gerekse ülkeler arasındaki farklı bölgelerin mücadelesi olarak vurgulanmaktadır. Buna göre bir bölgenin rekabet gücünü genel olarak yerel karşılaştırmalı üstünlükler ve başlangıç avantajları belirlemektedir (Ekinci vd., 2014).

Şekil 3. 10. Bölgesel Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Altyapı ve Erişilebilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
<ul style="list-style-type: none"> • Temel Altyapı <ul style="list-style-type: none"> - Yol - Demiryolu - Havayolu - Emlâk • <i>Teknolojik Altyapı</i> <ul style="list-style-type: none"> - Bilgi ve İletişim Teknolojileri <ul style="list-style-type: none"> - Telekomünikasyon - İnternet • Bilgi Altyapısı <ul style="list-style-type: none"> - Eğitim imkânları • Mekânın Kalitesi <ul style="list-style-type: none"> - Konut - Doğal çevre - Kültürel tesisler - Güvenlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Demografik eğilimler <ul style="list-style-type: none"> - Yetişmiş işçilerin göçü - Farklılık • Gelişmiş personel <ul style="list-style-type: none"> - Bilim yoğun yetenekler 	<ul style="list-style-type: none"> • Girişimcilik Kültürü <ul style="list-style-type: none"> - Girişim için düşük engeller - Risk alma kültürü • Sektörel Yoğunlaşmalar <ul style="list-style-type: none"> - Denge/bağımlılık - İş yoğunlaşması - Yüksek katma değerli aktiviteler • Enternasyonalizm <ul style="list-style-type: none"> - İhracat/küresel satışlar - Yatırım - İş kültürü - Firma dağılım sahipliğinin doğası <ul style="list-style-type: none"> • Yenilik - Patentler - Ar&Ge seviyeleri - Araştırma enstitüleri ve üniversiteler - Şirketler ve araştırma arasındaki bağlantı <ul style="list-style-type: none"> • Yönetim ve kurumsal kapasite • Sermaye yeterliliği • Uzmanlaşma • Rekabetin doğası

Kaynak: Martin, 2003: 32.

• **Kümelenmelerin Mikro Seviyede Rekabetçiliği**

Kümelenmelerin mikro seviyede rekabetçiliği, firma ile alakalı olarak söz konusu firmanın belirli bir piyasada rekabet edebilmesi, piyasa payını artırabilmesi ya da ihracat yoluyla yeni pazarlara ulaşabilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Firma açısından rekabet avantajı genel itibarıyla maliyet ve farklılık olmak üzere iki ana boyutta ele alınmaktadır. Buna göre bir firma rakiplerinden daha düşük bir maliyetle üretim yapıyorsa maliyet avantajına, rakiplerinin sahip olmadığı farklılıklar oluşturabiliyorsa yani ürün ve hizmetlerde farklılaştırma yapıyorsa farklılık avantajına sahiptir. Fakat, bu avantajları oluşturmak firmalar açısından kolay olmamakla birlikte birçok faktörün bir araya gelmesi ile mümkün olmaktadır. TÜSİAD (1991)'e göre bir firmanın rekabet gücünü sağlayan faktörler: işgücü maliyeti ve verimliliği, sermaye maliyeti, kalite, özellikler, benzersizlik, teknoloji, altyapı, hammadde bulunabilirliği, yurtiçi rekabet ortamı, ülke imajı ve dış bağlantılardır. Bu faktörlerin bir kısmını firma kendi içyapısıyla yakalayabilirken, diğerlerini ise yer aldığı endüstriden ya da ülke ve ülkelerden temin edebilmektedir (Ekinci vd., 2014).

3.5. Kümelerin Dezavantajları, Eleştiriler ve Başarısızlık Nedenleri

Kümelenme yaklaşımı, işletme politikalarına yönelik geliştirilecek faaliyetlerin (uygulama projelerinin) etkinliğini artırmakta, iş dünyası ve kamu yönetimi arasında bir uyum mekanizması oluşturmakta, her ölçekteki firmayı işbirliği konusunda bir araya getirmekte, makro, mezo ve mikro seviyedeki müdahaleleri senkronize ederek kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamakta ve neticede rekabet gücünün önündeki engelleri kaldırmaktadır (Eraslan ve Dönmez, 2015: 69). Ancak kümelenme yaklaşımı bütün bu avantajlarına rağmen yine de bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlardan ilki küme yapısında, büyük işletmelerin kümenin sürücüleri, KOBİ'lerin onların tedarikçileri konumunda olduğu ve dolayısıyla küme destekleme programlarının öncelikle büyükleri daha büyütmeyi, geri kalan cüz'i fon ile KOBİ'leri desteklemeyi hedefleyebileceği yönündedir. Ancak mali fonların nasıl dağıtılacağına karar vericisi her zaman devlet otoriteleridir. Bu argüman bu bağlamda her zaman genel doğruları temsil etmeyebilir (Ahika, 2015: 12).

Var olan bir kümeye girebilmek her zaman için basit ve faydalı olmayabilir. Kümelerin belirli coğrafi sınırlılıkları bulunmaktadır. Yoğunlaşan ve gelişimini tamamlayan kümelerde artan trafik, yükselen kiralara ve işlem maliyetleri, girişimcileri yeni ve ucuz yerler bulmaya zorlamaktadır. Ayrıca var olan kümedeki koruyucu ulusal politikalar veya işletmelerin kendi aralarındaki dayanışma, piyasaya yeni girecek işletmeler için bir giriş engeli oluşturabilmektedir (Özgen, 2009: 30).

Diğer bir eleştiri, kümelenmelerin kendiliğinden ortaya çıktığının varsayılması ve bu yüzden tahminen siyasi müdahale ile basit bir şekilde oluşturulmayacağı gibi gerçekleri öne sürerek kümelenme politikasının mantığı ile ilgilidir (OECD, 2007: 17). Kümelenme içinde bilgi nasıl oluşturulur konusuna yapılan eleştiriler de bulunmaktadır. Kümelenme içinde bilginin oluşumunu açıklamak için üç tane hipotez vardır. (1) kümelenme içinde bilgi yerel firmalar arasındaki işbirlikçi karşılıklı etkileşimlerle oluşturulur. (2) kümelenme içinde bilgi, artan rekabet ve yoğunlaşan rakiplik nedeniyle artar. (3) kümelenme içinde bilgi, bireylerin yerel hareketliliğinden ve sosyalliğinden ortaya çıkan taşmalar sayesinde oluşturulur (Keskin ve Dulupçu, 2010: 456).

Başka bir eleştiri ise, kümelenme politikalarına verilecek gereğinden fazla önem aslında kümelenme içerisinde olmayan işletmelere ve kümelenmenin olmadığı bölgelere yönelik politikalardan kaynakların çekilmesine sebep olabilir şeklindeki görüştür (OECD, 2007: 17). Yine her popüler araştırmalarda olduğu gibi, küme modası da çok fazla beklentiler doğurmuştur. Bu abartı beklentiyi en güzel, hiç ihtimalleri olmadığı halde pek çok bölgenin “silikon vadisi” olma hayalleri göstermektedir. Önemli bir kolaya kaçma yanlışı ise, işbirliğini ve rekabeti birlikte yürütmek amacıyla tasarlanan küme siyasalarının, çok değişik ekonomik koşullara sahip sanayiler için aynı araçları önermesidir. Bütün bunlara ek olarak, kümelerin birer kulüp niteliğine bürünerek küme dışında kalan firmalara ayrımcılık yapılması ya da aktörler arasındaki iletişim ve işbirliğinin zaman içinde “katı alışkanlıklar” oluşturarak aktörlerin küme dışındaki değişimi izlemelerine engel olması gibi sakıncalar, küme siyasasını yakından ilgilendirmektedir (Durgut, 2010: 10).

Küme içinde yer alan işletmeler tek başına var olan yapılanmalar değildir. Çünkü bu işletmeler kümelenmelere bağlı stratejik ortaklardır. Yine küme içindeki bu yapılanmada tedarikçiler, müşteriler, rakipler ve kamu kuruluşları ile karmaşık bir ilişkiler ağı içinde yer almaktadır. Kümelenmeler bu karmaşık ilişkiler ağında üyelerine bir yol haritası, esnek bir teknik planlama yapmak zorundadır. Ancak aşırı planlı zihniyet ve teknik planlamalar da ağı hareket yeteneğini sınırlayabilir. Yine kümelenmelerin kuruluşunda ve sonraki hayat dönemlerinde danışman firmaların eksikliği (Üniversiteler, AR-GE kurumları gibi), stratejik ortaklıkların doğru teknik planlama ve amaçlara ulaşamaması gibi tehlikeleri beraberinde getirmektedir (Yüce, 2012: 28).

Bununla birlikte kümelenme ile ilgili başarısızlık nedenlerini ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Karayel, 2010: 168):

- Bağımsız kümelerin daha az etkiye sahip olması,
- Ekonomik performansı yürütenler ile ilgili genel bir uzlaşının bulunmaması,
- Kümelerin üretim konusunda isteksiz olması,
- Yetersiz ve eski teknoloji ve teçhizata sahip olmak,
- Benzer kümelerde oluşan rekabet,
- İşbirliğinin oluşmaması,
- Zayıf çerçeveler,
- Güçlü ağlara sahip olmayan yöneticiler,
- Sürdürülebilirlik ile ilgili yeterli bütçe olmaması,
- İhmal edilmiş markalaşma,
- Bilgi akışında yetersizlik

Ancak bütün bu eleştiriler ve dezavantajlara rağmen küme yaklaşımı firmaların ve ülkelerin etkin olabilmesinin ve uluslararası düzeyde rekabet edebilmesinin anahtar unsurudur. Bugün tüm dünyadaki işletmelerin kendi aralarında kümelenme yoluna gitmesi ve devlet kanalıyla da bunun desteklenmesi ve teşvik edilmesi kümelenme yaklaşımının günümüzde ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

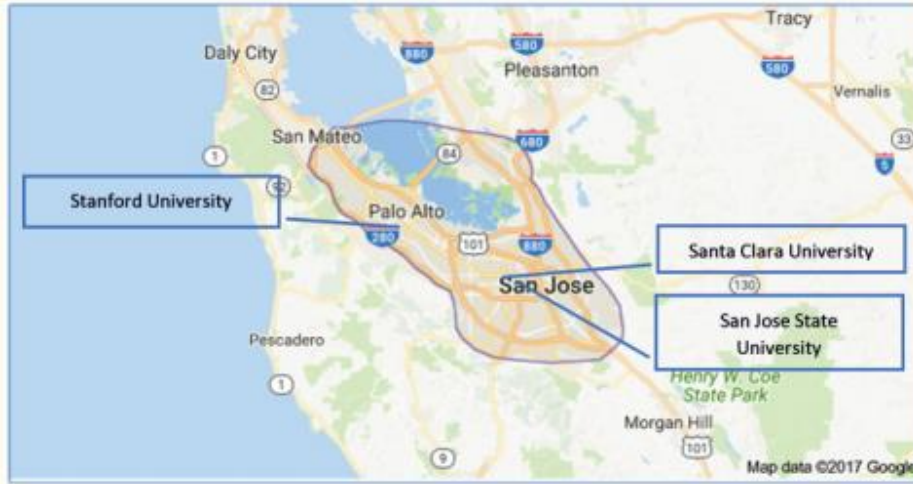
3.6. Kümelenmenin Dünya ve Türkiye Örnekleri

3.6.1. Dünya'daki Kümelenme Çalışmaları

a. Silikon Vadisi

“Silikon Vadisi” adı, San Carlos'da yaklaşık 20 Milde başlayan Santa Clara Vadisi'nin bir bölgesini ifade etmektedir (Richter, 2006: 1). Kaliforniya'daki Silikon Vadisi, dünyanın en eski ve en ünlü yüksek teknoloji bölgesi olarak kabul edilmektedir. 1940'lı yıllarda Palo Alto (San Francisco yakınında) bölgesinde yükselen bölge, hem uzman iş gücü sayısını artırdı hem de ABD ordusunun yatırımlarını artırmıştır (Schiavone, 2008: 302). Silikon Vadisi olarak adlandırılan bölgenin etrafında başlangıçta üç üniversite (Şekil 3.11.); Santa Clara University (1851), San Jose State University (1857) ve Stanford Üniversitesi (1891) bulunmakta olup özellikle Stanford Üniversitesi Silikon Vadisinin kuruluşunda çok önemli bir rol üstlenmiştir (Özkan, 2017, 5).

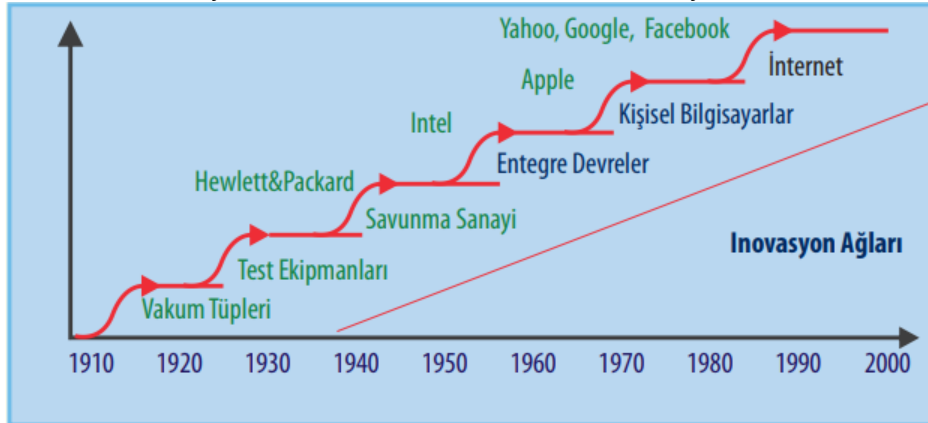
Şekil 3. 11. Silikon Vadisi

Kaynak: Özkan, 2017: 5.

Silikon vadisinin tarihsel gelişimi ise aşağıda Şekil 3.12.'de gösterildiği gibidir (Özkan, 2017: 6):

Şekil 3. 12. Silikon Vadisinin Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Özkan, 2017: 6.

Silikon Vadisi'nin yükselişi, üç sarmal üniversite-sanayi-hükümet ilişkileri içinde yaklaşan çift sarmal üniversite-sanayi ve hükümet-üniversite etkileşimleri tarafından desteklenen bir yapıya sahiptir. Vadi, yeni teknolojiler ve endüstrilerden oluşan bir jeneratörü, küresel ağın ana düğümünde genişletmiştir (Etzkowitz, 2013).

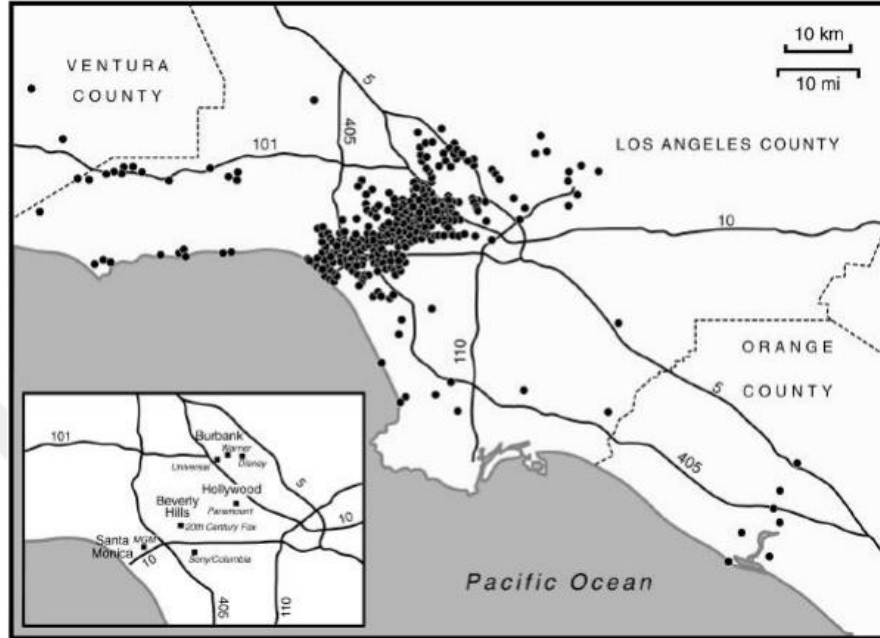
Adobe Systems, Intel, Apple Computer, Cisco Systems, eBay, Facebook, Google, Hewlett-Packard, LinkedIn NVIDIA Corporation, Oracle Corporation, Sun Microsystems, Symantec, Tesla Motors ve Yahoo gibi firmaların bulunduğu Silikon Vadisi 1.545.805 kişilik bir istihdam sağlamaktadır. Zürih ve Oslo'dan sonra dünyada en yüksek 3. gelir düzeyine sahip Silikon Vadisinde yıllık ortalama gelir 122.172 US \$ dır. 3 milyon kişinin yaşadığı Silikon Vadisine 2015 yılında 14.907 kişi (14.338 dış göç, 569 iç göç) göç etmiştir. Silikon Vadisinde çalışanların %45'i üniversite mezunudur. Ayrıca çalışanların %55'i göçmen kökenlidir. ABD gelirin yaklaşık %2'si, Kaliforniya eyaletinin milli gelirin de yaklaşık %15'i Silikon Vadisinde üretilmektedir (Özkan, 2017: 7).

b. Hoollywood Film Sektörü Kümelenmesi

Hollywood'daki ilk film stüdyosu Nestor Stüdyoları 1911 yılında kurulmuştur. Yine aynı yıl 15 yeni film stüdyosu daha kurulmuş ve böylece kümelenmenin de ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Mount Lee'de bulunan Hollywood yazısı ise ilk defa 1923 yılında Hollywoodland olarak yerleştirilmiş, 1949 yılında Hollywood Ticaret

Odası tarafından ticari marka olarak kayda geçirilmiştir (Eraslan ve Dönmez, 2017: 740).

Şekil 3. 13. Güney Kaliforniya'da Sinema Film Sektörü Kümelenmesi

Kaynak: Scott, 2002: 966.

Geçen yüzyılın ilk yarısında, Hollywood, dünyanın en bilinen film sektöründeki kümelenmeleri arasında gösterilmiştir ve ABD nüfusunun artan alım gücüne bağlı olarak sinemaya olan ilgisindeki artış sayesinde dünyanın en büyük film yapımcısı olmuştur (Lorenzen, 2007).

Hollywood film sektörü kümelenmesi pazarlama alanında oluşan değişmelere ayak uydurarak, 1950'li yıllara kadar yatay kümelenme (entegrasyon) yolunu tercih etmiştir. Bu yıllarda kümelenme bünyesinde sinema sektörü için gerekli her türlü teknik ve yenilikçi işgücünü kendi içinde barındırmıştır. Yine filmlerin dağıtım konusunda da kümelenmeye bağlı altyapılar oluşturarak rakipleri olan Hindistan, Çin ve Avrupa'ya karşı kitlesel pazarlama hizmetlerinde verimlilik ve etkinlik elde etmiştir. 20. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Hollywood film sektörü kümelenmesi modern pazarlama anlayışı ile birlikte dağıtım kanallarında taşeron firmalar yani dış kaynak kullanarak rekabet avantajları elde etmiştir (Yüce, 2012: 30).

c. Almanya Baden-Württemberg (BW) Bölgesi Otomotiv Sektörü Kümelenmesi

Almanya, tasarlanmış ürünlerinin üstün kalitesi için dünya çapında bir üne sahiptir. Bu itibar özellikle otomotiv endüstrisinde ve BMW, Porsche, Audi ve Bosch gibi markalarla ilgili küme yapılarıyla güçlüdür. Sadece güçlü bir itibara sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu kümelenme, ihracatlarının %20'sine tekabül etmektedir. Bu yüzden de ülke için stratejik ve ekonomik bir öneme sahiptir (Zhakiyanov vd., 2016).

Baden-Württemberg (BW), Alman Otomotiv kümelenmesi için kritik öneme sahip bir bölge ve Almanya'nın güneybatısında yer almaktadır. Bu bölge Porsche ve Mercedes'in genel merkezlerinin bulunduğu ve yılda 1,2 milyon adet otomobilin üretildiği alandır (Zhakiyanov vd., 2016).

Baden-Württemberg'in küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik politikasının önemli bir parçası olan kümelenme politikası, geleceğe yönelik 18 hedef alan ve Sürdürülebilir Hareketlilik, Çevre Teknolojisi ve Kaynak Verimliliği gibi sektörler arası konulara odaklanan bir otomotiv sektörü kümesidir. Amacı, şirketlerin şirket içindeki yenilikçi gücünü artırmak ve böylece Baden-Württemberg'in sektörünün rekabet gücünü artırmak ve ayrıca Baden-Württemberg'in küresel pazardaki konumunu güçlendirmektir (Cluster Atlas Baden-Württemberg, 2015: 10).

BW güçlü bir araştırma ve üretim merkezi olarak gelişirken, bölgede büyük otomobil üreticileri ve tedarikçileri tarafından demirlenen güçlü bir otomotiv kümesi inşa edilmiştir. Bu şirketler Mercedes, Porsche ve Continental gibi güçlü işletmeleri bünyesinde barındırmaktadır. Şekil 3.14.'deki harita, sol tarafta Almanya'daki otomobil kümelerini göstermektedir. Sağ tarafta ise Alman tedarikçileri, üretim ve eğitim enstitüleri yer almaktadır (Zhakiyanov vd., 2016).

ve hizmet sağlayıcı (KOBİ'ler) bu iki “demir atan kiracıların” etrafında kümelenmeye başlamıştır. 2001 yılına gelindiğinde ise “Hamburg - havacılık yeri”, “verimliliği arttırmak, inovasyonu teşvik etmek ve yeni kurulan şirketlerin sayısını arttırmak” amacıyla hükümet, iş ve eğitim kurumlarının işbirlikçi bir çabası ile harekete geçmiştir. Hamburg Havacılık Kümesi, Alman Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı'nın bir girişimi olan Kompetenznetze Deutschland üyesidir. 2008 yılında ise, Hamburg Havacılık Kümesi, Alman Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından ülke çapında verilen "Spitzencluster" ödüllerinin 5 kazananı arasında yer almıştır (Porter vd., 2009: 16-17).

e. Norveç Gıda İşleme Kümelenmesi

Norveç gıda işleme endüstrisi kümesi, hammaddeleri işlenmiş ürünlere dönüştüren, balık ürünleri, çikolata, et ürünleri, şişelenmiş süt, pizza, içecek vb. üreten şirketlerden oluşmaktadır. Hammaddeler çoğunlukla yerli çiftçiler veya balıkçılar tarafından tedarik edilmektedir. Dolayısıyla, gıda şirketleri ve yerli hammadde üreticileri arasında güçlü bir bağımlılık bulunmaktadır (Braadland ve Hauknes, 2000: 7).

Norveç gıda kümelenmesi, üç bağımsız alt kümelenmelerden ya da üretim sistemlerinden oluşmaktadır. Norveçli gıda şirketleri, kullandıkları hammaddeye göre üç geniş kategoriye ayrılabilir; tarım gıda şirketleri; süt ürünleri, değirmen ürünleri, meyveler, et ve tahıl bazlı yemleri kapsamaktadır. Deniz bazlı gıda şirketleri; balık ürünleri ve balık bazlı yem üreticileri gibi ürünlerden oluşmaktadır. Ayrıca, tatlı suların hacim bakımından en büyük girdiyi temsil ettiği içecekler üreten şirketler de bu küme içinde bulunmaktadır (Braadland ve Hauknes, 2000: 8).

3.6.2. Türkiye'deki Kümelenme Çalışmaları

Türkiye'de kümelenme politikalarının temellerine baktığımızda 1960'lı yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı liderliğinde planlı kalkınma dönemiyle birlikte atılmış olduğu görülmektedir. Bu dönemden itibaren “sanayiye dayalı büyüme” temel hedeflerden biri haline gelmiştir. Bu politikanın bir sonucu olarak kamu politikalarıyla devlet tarafından planlı sanayileşme ve kentleşme amacıyla Organize Sanayi Bölgeleri

(OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS) uygulamalarına geçilmiş ve önem verilmiştir. Özellikle Türkiye’de sanayinin gelişmesine paralel olarak, OSB’ler sanayi içerisinde önemli alanlar haline gelmişler ve son derece önemli yığılışmalar meydana getirmiştir (Cansız, 2011: 72).

1999 yılında kümelenme çalışmalarının tüm dünyada öncüsü olan Porter’ın ekibi ve Türk özel sektörünün önderliğinde oluşturulan Türkiye’nin Rekabet Avantajı (CAT) Projesi ile ülkemizde kümelenme çalışmaları başlamıştır (Baltacı, 2015: 56).

Türkiye’de kümelenme politika ve uygulamaları ile ilgili kuruluşlar; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜBİTAK, Dış Ticaret Müsteşarlığı, KOSGEB ve Kalkınma Ajanslarıdır. Bu kurumlar aynı zamanda, Türkiye’de devlet yardımları politikalarını yönlendiren ve buna yönelik programları uygulayan kurumlardır (Cansız, 2011: 90).

Kümelenme Temelli Bartın İli Bölgesel Kalkınma Projesi (2003), Kalkınma Bakanlığı yeni adı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı önderliğinde, KOSGEB, Hazine Müsteşarlığı (Hazine ve Maliye Bakanlığı), Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı) ve Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) işbirliği ile yürütülmüştür. Bu proje, Türkiye’de ilk kümelenme temelli bölgesel kalkınma projesi örneği olmuştur. Proje ile Bartın ilinde, küresel piyasada rekabet potansiyeline sahip sektörlerin harekete geçirilerek rekabet güçlerinin artırılması ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve buna bağlı yüksek hayat standardı sağlanabilmesi amaçlanmıştır (STM, 2015: 6).

T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yani yeni adıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Türkiye’de; üretim, sanayi yapısı, istihdam yapısı, vb. unsurlar incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda bölgede bir sanayi envanteri çıkarılmış ve bölgesel kalkınma 2006 yılında DPT, İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri, Bölgesel Gelişim ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye’de bütün illerde öne çıkan sektörlerin tespit edilmesi ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır (Arıcıoğlu, 2018: 5).

Türkiye de ilk olarak sektörel bazda kümelenme çalışmalarına yönelik çalışma Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında hazırlanan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planıyla ortaya atılmıştır. Hazırlanan bu strateji ve eylem planı ile OSB'lerde, Endüstri Bölgelerinde ve Küçük Sanayi Sitelerinde işbirliği kümelerinin oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca yöresel el sanatlarıyla uğraşan KOBİ'ler arasında da işbirliği kümelerinin oluşturulması amaçlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planıyla da bölgesel bir politika aracı olarak sürükleyici sektörler liderliğinde ve güçlendirilmiş sosyal ağ yapısı içinde kümelenmelerin desteklenmesi kararı alınmıştır (Demirdöğen, 2018: 90).

Ekonomi Bakanlığı tarafından 2011 yılında başlatılan 'KOBİ İşbirliği ve Kümelenme Projesi' kapsamında Çorum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Samsun ve Trabzon pilot il olarak belirlenmiş ve belirlenen bu illerde öne çıkan sektörler tespit edilerek, küme geliştirme çalışmaları kapsamında potansiyel alanlar araştırılmıştır. Proje kapsamında Samsun da Tıbbi Malzemeler Kümesi, Ahşap ve Mobilya Kümesi ile Organik Gıda Kümesi potansiyel ve geliştirilebilir küme alanları olarak belirlenmiştir. Ayrıca Çorum'da tarım ve gıda işleme makineleri, Gaziantep'te halıcılık, Kahramanmaraş'ta metal mutfak ürünleri ve Trabzon'da gemi inşası sektörlerinde kümelenmeye gidilmiştir (Demirdöğen, 2018: 92).

Avrupa Birliği'nin mali işbirliği kapsamında 2007-2013 bütçe döneminde "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yakınsamasına ve bölgesel farklılıkların azaltılarak Türkiye'nin sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak" maksadıyla Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) hazırlanmıştır. BROP kapsamında 11 pilot sektör için kümelenme analizleri yapılmıştır. BROP kapsamında ortaya çıkan kümeler Kayseri-Mobilya, Gaziantep-Makine Halısı, Yozgat-Mobilya, Trabzon-Ağaç İşlemeciliği, Samsun-Dış Ticaret İşlemleri, Malatya-Kayısı, Erzurum-Kars-Kış Turizmi, Mardin-Turizm ve Çorum-Makine iş kümeleridir (Oğuztürk ve Sarıçoban, 2013: 100).

Türkiye'de kümelenme ile alakalı geçmişte birçok analiz çalışmaları ve AB projeleri uygulanmış olmakla birlikte konuya dair kapsamlı ve geniş çalışmalar Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde başlamıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planında işletmelerin ortak Ar-Ge, tedarik ve pazarlama faaliyetleri ile ağ

oluşturma ve kümelenme girişimlerinin destekleneceği dile getirilmiştir. Başta OSB'ler olmak üzere potansiyel kümelerin desteklenmesi gereği planda vurgulanan ana unsurlar arasında yer almaktadır (Arıcıoğlu, 2018: 26).

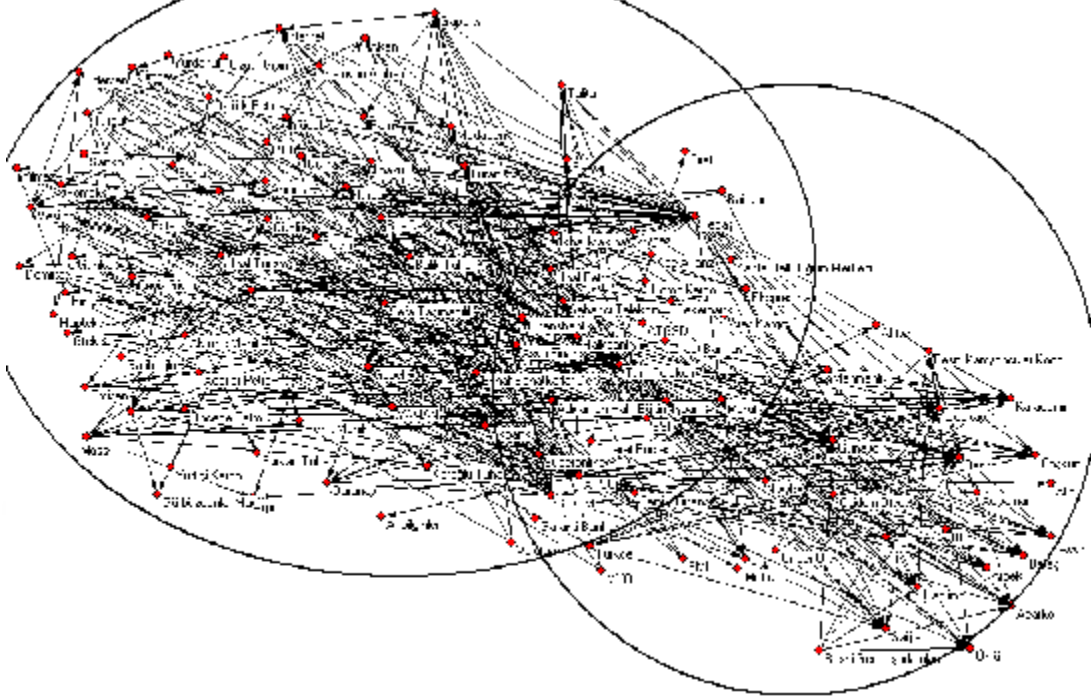
a. Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümesi

Adıyaman tekstil ve hazır giyim kümesinin amacı; Adıyaman merkez olmak üzere, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Diyarbakır gibi illeri içerisine alan bir coğrafi bölgede tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyette bulunan ve birbirleriyle girdi ve çıktı alışverişi içinde olan tüm aktörlerin bu coğrafi bölgede yığılmalarının ve yoğunlaşmalarının sağlanması, böylece toplam katma değer in bu bölgede oluşturularak bölgenin refah artışına katkı sağlamalarının temini olarak ortaya çıkmış bir küme örneğidir (Sayın,2006: 350).

Adıyaman'da tekstil ve hazır giyim sektörünün geçmişi 1996 yılına kadar gitmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektöründeki yaşanan nitelikli işgücü ve bulma zorlukları nedeniyle, yerel yetkililer 2005 yılında bir mesleki eğitim merkezi kurmak için bir araya gelmişler ve Adıyaman kümesinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Valilik, Belediye, KOSGEB, Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası, GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Adıyaman Üniversitesi gibi aktörler imalatçılarla işbirliği yaparak mesleki eğitim merkezine katkıda bulunmuşlardır. Proje kapsamında 1700 işçiye istihdam sağlanmış ve Adıyaman'daki işsizlik oranı erkeklerde %11, kadınlarda ise %4 oranına düşmüştür. Yine bu proje kapsamında girdilerin teminini sağlamak üzere Adıyaman'da 18 çırçır fabrikası, 10 iplik fabrikası, bir örme dokuma fabrikası, bir boyahane, iki adet baskı ve 4 adet nakış firması faaliyete geçmiştir (Gözek, 2012: 100-102).

Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme Geliştirme Projesi kapsamında yapılan çalışmada aşağıdaki Şekil 3.15.'de kümelenme ağ haritası gösterilmiştir. Bu ağ haritası kümelenmeye dâhil olan bütün ortaklar arasındaki ilişkilerin yoğunluğunu göstermektedir. Buna göre koyu noktalar lider oyuncuları göstermektedir (Karayel, 2010: 202).

Şekil 3. 15. Adıyaman Tekstil ve Konfeksiyon Kümelenme Haritası

Kaynak: Gözek, 2012: 101.

Adıyaman tekstil ve hazır giyim kümelenme projesinin önemli sonuçlarından biri de işletmelerin sivil toplum kimliği kazanarak bir bünyede toplanmasıdır. Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme Derneği (ATEKS) adında kurulan örgüt, çalışmalarına ilin yerel sahibi olarak projeyi sahiplenerek başlamışlardır. Dernek kısa zaman içinde 8 üyeden 16 üyeye çıkmıştır. Fakat 2012 yılında uygulanmaya başlayan teşvik düzenlemeleriyle rekabet etmekte zorluk yaşayan dernek üyeleri, 24 Nisan 2016 tarihinde ATEKS'i kapatma kararı almıştır. Anlaşılacağı üzere devlet faktörünün kümelenme projesi üzerinde başarılı ve başarısız olmasında etkin bir role sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Duman, 2017: 62-62).

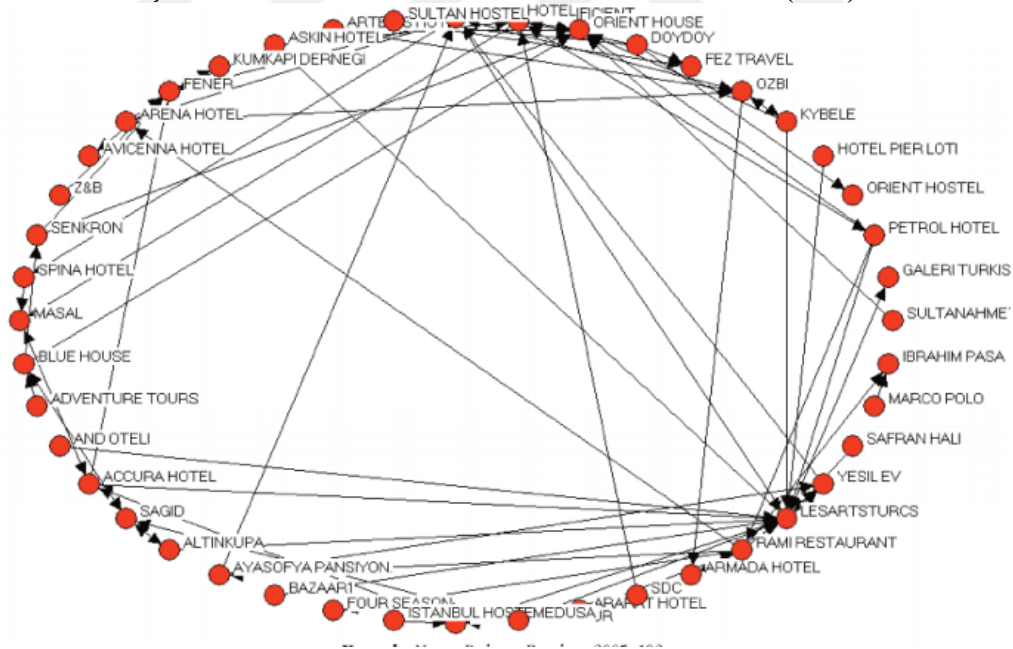
b. Sultanahmet Turizm Kümelenmesi

Sultanahmet Turizm Kümelenmesi CAT projesi kapsamında pilot çalışma olarak 2000 senesinde belirlenmiş ve 2005 yılına kadar devam etmiş ilk kümelenme çalışmalarındandır. Sektörün rekabetçilik seviyesinin analizi için Porter'ın Elmas modeli kullanılmıştır. Buna göre, Atatürk havalimanı dış hatlar terminalinin ulaşımında büyük kolaylık sağlayacağı belirlenmesi, bölgenin çok sayıda tarihi binalara yakın olması ve büyük holdinglerin sektöre girmesiyle fon akışının sağlanması bakımından

sektörün rekabetçilik düzeyine olumlu katkı sağlayacağı belirlenmiştir (Tansuğ, 2009: 62-63).

Bu pilot çalışma kapsamından ilk olarak 2001 yılında Sultanahmet Turizm Kümesi haritası çizilmiştir (Şekil 3.16.). Buna göre haritada kırmızı yuvarlaklar kümelenme üyelerini gösterirken, bağlantılar kümeler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. 2001 yılında çizilen Şekil 3.16.'da gösterildiği gibi, kümenin 44 oyuncusu arasında 85 bağlantı tanımlanmıştır. 2001 yıllarında, pazarlama, Ar-Ge ve satın alma faaliyetleri gibi ortak projeler yapmak için üyeler bir araya gelmemiştir. Öte yandan, sermaye kıtlığı nedeniyle, üyelerin bir firmanın tek başına karşılayamayacağı bir bütçeye ihtiyaç duyan uluslararası turizm fuarlarına katılmak gibi ortak pazarlama faaliyetlerinde bulunmaları gerekiyordu. Aslında firma sahipleri birbirlerine güvenmediklerini söylemelerinden dolayı ortak projeleri gerçekleştirmek çok zordu (Nasir vd., 2007: 192).

Şekil 3. 16. Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Haritası (2001)

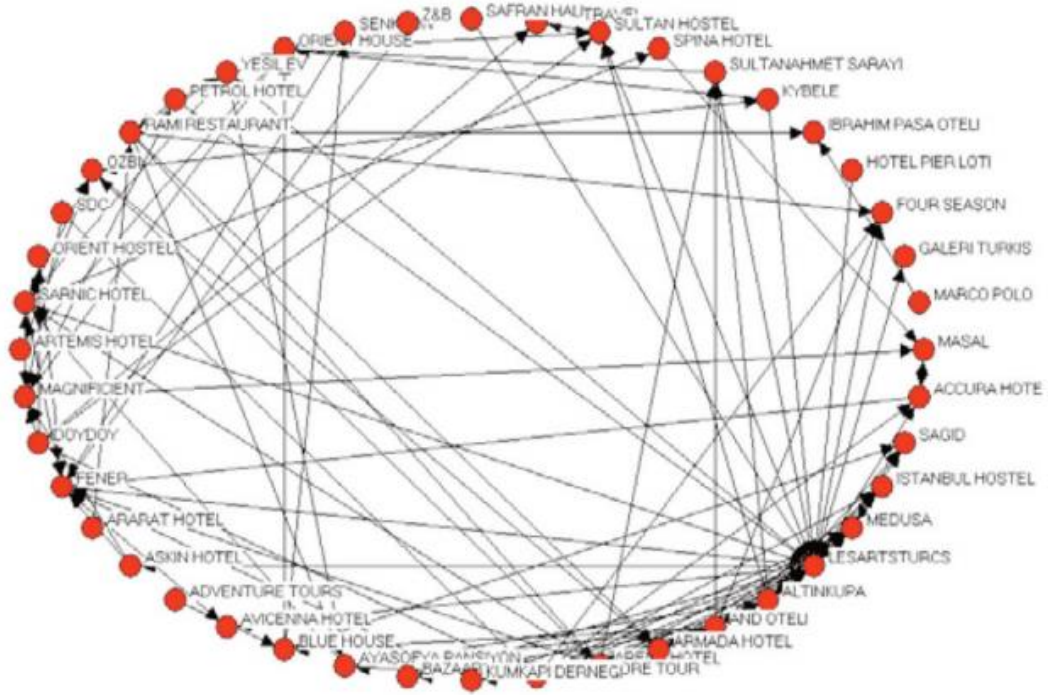

Kaynak: Nasir vd., 2007: 192.

2005 yılında, Sultanahmet kümelenmesi, küme geliştirme programındaki farkı görmek için yeniden analiz edilmiştir. 2001 yılında ankete katılan üyeler tekrar araştırılmış ve yeni bir küme haritası çizilmiştir (Şekil 3.17.). Anketlerin analizinden bakıldığında, bağlantı sayısının 2001'de 85 olduğu tespit edilmiştir. Bu sayı 2005

yılında 147' ye yükselmiştir, bu da dört yıllık bir dönemde bağlantı sayısında %73' lük bir artış olmuştur. Bağlantı sayısındaki artış iki ana bileşene sahiptir. İlk olarak, kümelenme üyeleri doğal olarak işbirliğine ihtiyaç duyan ortak projeleri arttırdı. Örneğin, bir seyahat acentesi bir otele düzenli olarak turist getirme sorumluluğuna sahiptir. İkincisi, küme üyeleri ortak projeleri tanımladı ve katıldı. Örneğin, benzer oteller bir araya gelerek uluslararası turizm fuarlarına, seminerlerine vb. katılmak için bir fon oluşturdu. Her seferinde bir otel fuara katıldı ve diğer otellerin broşürlerini dağıttı. Ayrıca, yeni seyahat paketleri, küme üyelerinin işbirliğinin bir sonucu olarak tanımlanmıştır (örneğin, Sultanahmet'te konaklama ihtiyaçları için bir otel ve seyahat paketinde turistik alışveriş gereksinimleri için el sanatları dükkanı). Buna ek olarak, bölgede yeni bir gazete olan Sultanahmet Haberleri basılmaya başlandı ve bir web sitesi tasarlandı (www.sultanahmetonline.org).2005 yılında yapılan analiz, firmaların yıllık ortalama gelirinin Sultanahmet kümesinde 400.000 \$ 'dan 1.000.000 \$ ' a yükseldiğini göstermektedir. Bu, aynı dönemde Türkiye turizm gelirlerindeki artışa kıyasla daha yüksek bir performans. Ayrıca, veriler firmalardaki ortalama çalışan sayısının 12'den 18'e yükseldiğini göstermektedir. Bu bilgi kümelenme üyelerinin genişlemesini destekleyen kanıtlardır (Nasir vd., 2007: 193-194).

Şekil 3. 17. Sultanahmet Turizm Kümelenmesi Haritası (2005)

Kaynak: Nasir vd., 2007: 193.

c. Konya Otomotiv Yan Sanayi İş Kümesi

Konya ilinde kümelenme potansiyelini belirlemek ve rekabet gücünü artırmak üzere oluşturulan proje, AB-Türkiye eş finansmanı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda yürütülen TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı kapsamında yaklaşık 90.000 Euro hibe kaynak ile desteklenmiştir. Proje kapsamında 1400 firma üzerinde anket çalışması yapılmış ve elde edilen bilgiler ışığında Konya'daki sanayi bölgelerinde 12 adet potansiyel kümenin varlığı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında otomotiv yan sanayi sektörü pilot uygulama olarak belirlenmiştir. Bu sektöre girdi sağlayan döküm, makine, imalat, kalıpcılık ve sektör temsilcileri ve otomotiv sektöründen işletmecilerin katıldığı bazı bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri düzenlenmiş ve proje sonucunda, Konya Sanayi Odası bünyesinde bir küme merkezi oluşturulmuştur (Kalfa ve Yürekli, 2016: 72).

Konya Otomotiv Yan Sanayi Konya ihracatında önemli bir sektördür. Özellikle 2009 yılından itibaren artışa geçen sektör 2012 yılında 215 milyon dolar ile en fazla

ihracat yapılan sektör haline gelmiştir. Sektörde 2014 yılında 312 milyon dolarlık ihracat rakamlarına ulaşılmıştır. Sektörün istikrarlı ve güçlü ilerleyişinde Konya Sanayi Odası ve Konya Otomotiv Yan Sanayi İş Kümesinin kalite ve ihracat temelli projelerinin büyük etkisi olduğu ortaya çıkmıştır (KSO, 2015).

Konya Otomotiv Yan Sanayi İş Kümesinin son durumu Arıcıoğlu (2018) tarafından yapılan araştırmada, iki AB Projesi, bir Ulusal ajans, bir Kalkınma Bakanlığı, bir Kalkınma Ajansı olmak üzere toplam beş farklı kaynaktan proje yürütmüştür. Yine 2007 yılında sekiz kişiden oluşan yönetim kurulu şu anda beş kişilik yönetim kurulu ve bir uzman ile hayatına devam etmektedir (Arıcıoğlu, 2018: 30-32).

d. Ostim Medikal Sanayi Kümelenmesi

Medikal Sanayi Kümelenmesi, 56 firma ve 1150 kişilik istihdam ile Ankara OSTİM’de bulunmaktadır. Bu işletmeler Ankara il sınırları içerisinde İvedik, Yenimahalle ve OSTİM gibi yakın coğrafi bölgede konumlanmışlardır. OSTİM içerisinde yoğunlaşmış olan Medikal Sanayi Kümelenmesi, 2011 yılında en fazla Ortadoğu ülkelerine ihracat yaparken; en fazla ithalatı da Avrupa ülkelerinden yapmıştır. İthalat ve ihracatı yapılan ürünler içerisinde hem hammaddeler hem de yarı mamul maddeler yer almaktadır. Ancak OSTİM Medikal Sanayi Kümelenmesi içerisinde faaliyet gösteren KOBİ’lere bakıldığında her ne kadar kendi imkanları ile Ar-Ge ve Ür-Ge çalışmaları yapsalar da yetersiz kalmaktadırlar. Bu yüzden de medikal sanayi kümesinde yer alan KOBİ’lerin ihracat seviyeleri AB ülkelerine göre daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Kümelenmenin tedarikçileri içerisinde ulusal ya da yerel ara mal üreticilerinin yanı sıra başta gelen ülkeler Almanya ve Fransa’dır (Erol ve Yıldırım, 2013: 56-57).

Ostim Medikal Sanayi Kümelenmesi 2020 Ocak matrisi verilerine göre, küme üyeliğine kabul edilen firma sayısı 87 olmuştur. Çalışan sayısı 1200’ün üzerindedir. Beş adet yürütmekte olduğu projesi bulunmaktadır (<http://www.medikalkume.com/kume-hakkinda-icerik-77>). Bu veriler ışığında ostim medikal kümesinde yer alan firmalar kümelenme sayesinde rekabetçi yapılarına ve sektörde pazar payını artırmaya güçlü bir şekilde devam etmektedir.

e. Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi

2007 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın çabaları ile başlatılan ve Avrupa Birliği (AB) tarafından fonlanan “Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi” sonucu belirlenen 10 rekabetçi sektör ve bu sektörlerin yer aldığı pilot bölgeden birisi olan Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi için yol haritası oluşturulmuş ve sonrasında Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından “2012-2015 Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı” yayımlanmıştır (Ozan, 2012: 33).

Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi 2010 yılında kurulmuş bir yapıdır. Türkiye'nin ilk küme oluşumlarından birisidir. Kümede Seramik ve karo ürünleri üretimi ön plandadır. Bilecik, Kütahya ve İstanbul illerinde faaliyet gösteren firmalar da bu küme içerisinde yer almaktadır (BEBKA, 2017: 24).

EBK Seramik İş Kümesi, çevre dostu, enerji açısından verimli ve yenilikçi özellikleriyle dünyanın önde gelen müşteri odaklı seramik iş kümesi olmayı hedefleyen bir kümedir. EBK Seramik İş Kümesi Bilim Sanayi ve Teknoloji bakanlığı tarafından yayınlanan Kümelenme Destek programı 1. Çağrısı kapsamında desteklenen tek projenin de sahibidir (STM, 2015: 8).

Arıcıoğlu (2018) tarafından yapılan araştırmada, işbirliği açısından Eskişehir-Bilecik-Kütahya Seramik İş Kümesi, 175 TÜBİTAK projesi ile oldukça etkin bir küme olduğunu göstermektedir. Yine küme üyelerinin dahil olduğu uluslararası fon destekli proje sayısı altı olarak görülmektedir. Seramik kümesi beş kişilik yönetim kurulu ve bir uzman ile yaşamına devam etmektedir (Arıcıoğlu, 2018: 30-31).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI BAĞLAMINDA KÜMELENME MODELİNİN ETKİNLİĞİ: TÜRKİYE'DEKİ KÜMELER ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı ve Özgünlük

Bu çalışmanın temel amacı kaynak bağımlılığı kuramından hareketle işletmelerin kaynak bağımlılığı parametrelerinin üretici-tedarikçi ilişkisine nasıl etki ettiğini ve kaynak bağımlılığı parametreleri ile üretici ve tedarikçi arasındaki ilişkisel normların kümelenme modelini ne yönde etkilediğini araştırmaktır. Bu şekilde hem kümelerin rekabet gücü ölçülecek, hem de geliştirilecek yol haritası ile sektörün yapısı ortaya konabilecektir. Bu bağlamda, kaynak bağımlılığı parametrelerinin kümelenme oluşumuna etkisini incelemek üzere bir araştırma yapılacaktır.

Özgünlük: Bu çalışma kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında bazı örgütsel parametrelerin kümelenme modeline nasıl etki ettiğini incelemektedir. Literatürde kaynak bağımlılığı parametreleri ile üretici tedarikçi arasındaki ilişkisel normların firma performansına nasıl etki edildiğine yönelik çalışmalara rastlanmıştır. Fakat kaynak bağımlılığı kuramı parametreleri ile kümelenme modeli arasındaki ilişki ve etkinliği inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda kaynak bağımlılığı kuramının kümelenme modeli çerçevesinde ele alınması bu çalışmanın özgünlüğünü göstermektedir.

4.2. Hipotezler ve Araştırma Modeli

Bu çalışmada, kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme modelinin etkinliğini araştırmak üzere belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_T : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ve Üretici Tedarikçi Arası İlişkisel Normlar Kümelenme Modelini istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_1 : Kaynak Bağımlılığı parametreleri Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_{1a} : Kaynak Bağımlılığı parametreleri faktör koşulları ve piyasalarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_{1b} : Kaynak Bağımlılığı parametreleri ilgili destek ve sektörünü istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_{1c} : Kaynak bağımlılığı parametreleri firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_{1d} : Kaynak bağımlılığı parametreleri talep koşulları ve talebin yapısını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

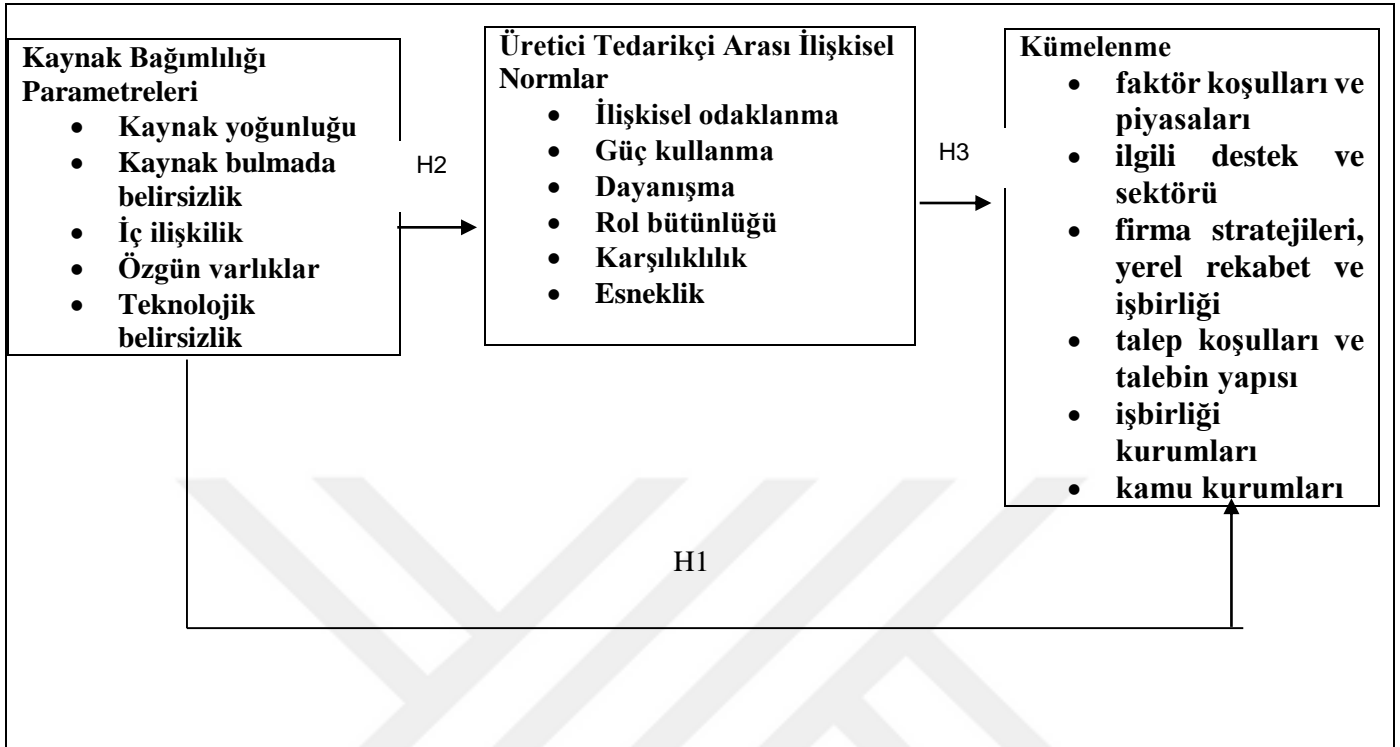
H_{1e} : Kaynak bağımlılığı parametreleri işbirliği kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_{1f} : Kaynak bağımlılığı parametreleri kamu kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

H_2 : Kaynak Bağımlılığı parametreleri ile Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar arasında anlamlı ilişkiler vardır.

H_3 : Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Tablo 4. 1. Araştırma Modeli

4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Türkiye’de faaliyette bulunan kümelerdir. Araştırmanın örneklemini, Türkiye genelinde faaliyette bulunan 19 farklı küme üzerinden (yaklaşık 450 firma) belirlenmiştir. Küme ve firmalara Anadolu Kümeleri İşbirliği Platformu (<http://www.akip.org.tr>) ve kümelerin kendi web adreslerinden ulaşılmıştır. Çalışmanın örneklemini oluşturan bu kümeler ve firma sayısı aşağıda belirtildiği gibidir:

Tablo 4. 2 Araştırmanın Örneklemi

Küme Adı	Görüşülen Firma Sayısı
CLEAN ENERGY CLUSTER	9
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	13
ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	20
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	23
GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	15
İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ	7

İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	30
İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	30
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	25
İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	25
KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	20
KONYA DÖKÜM KÜMESİ	25
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	25
MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	20
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	20
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	25
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	30
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	30
SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	30
Toplam	450

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye genelinde farklı bölgelerde faaliyet göstermekte olan 19 Küme üyesi 450 işletme ile web tabanlı anket yöntemi olan “cawi” methodu kullanılmıştır. Bu yöntemle katılımcılar web tabanlı olarak tek başlarına anket sorularını cevaplandırabilmektedir.

Verilerin toplanmasında güvenilirliğin artırılması için katılımcıların şahsi mail adreslerine mail gönderilerek tekrarlanan IP adreslerinden ankete giriş önlenmiştir. Böylece, mükerrer veri girişlerinin engellenmesi sağlanarak anket sonuçlarının güvenilirliği artırılmıştır. Araştırma süresince herhangi bir sınırlayıcı kota uygulaması yapılmamış olup hazırlanan küme üye listelerine rastgele örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmanın sınırı olarak, sadece aktif hizmet halindeki işletmeler seçilmiş olup farklı ölçeklerde küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelere anket formunun uygulanması sağlanmıştır. Anket verilerinin güvenilirliğini sağlamak adına son olarak “yanıtlayıcı süresi kısıtı” uygulanmış olup ankete 8 dakikadan kısa sürede, random yanıt verdiği anlaşılan katılımcıların anketleri kapsam dışı bırakılmıştır.

Kullanılan anket (Ek-1), I-Genel Bilgiler, II- Kümenin Rekabet Düzeyi ve III- Kaynak Bağımlılığı ve İlişkisel Normlar Ölçeği şeklinde üç bölümden oluşmaktadır.

Ankette yer alan Genel Bilgiler başlıklı birinci bölümde; firma bilgileri, firmanın içinde bulunduğu küme hakkında sorular yer almıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan Kümenin Rekabet Düzeyi ile ilgili kullanılan anket, Türkiye’de Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesinde kullanılan yöntemdir (smenetworking.gov.tr). Bu ankette Porter Elması Modeli ile rekabet yapısı ölçülmeye çalışılmıştır.

Çalışma anketinin üçüncü bölümünde yer alan Kaynak Bağımlılığı ve İlişkisel Normlar ölçeği Fink vd. (2006) hazırlanan ve yayınlanan ve Çeltekligil (2018) tarafından da kullanılan ankettir. Anket değişkenlerini temsil eden ölçeklerin soru sayıları aşağıda yer almaktadır:

Tablo 4. 3 Ölçek Madde Adetleri

	Değişken	Madde Adedi	Toplam Madde Adedi
Kümenin Rekabet Düzeyi Parametreleri	Faktör Koşul ve Piyasaları	6	
	İlgili ve Destek Sektörler	5	
	Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı	7	30
	Talep Koşulları ve Talebin Yapısı	3	
	İşbirliği Kurumları	5	
	Kamu Kurumları	4	
Kaynak Bağımlılığı Parametreleri	Kaynak Yoğunluğu	4	
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	4	
	Güç Kullanımında Kısıtlama	4	17
	Teknolojik Belirsizlik	3	
	İç İlişkililik	2	
	Özgün Varlıklar	4	
	İlişki Odaklılık	4	24

Üretici-Tedarikçi Arasındaki İlişkisel Normlar	Rol Bütünlüğü	4
	Dayanışma	4
	Karşılıklılık	4
	Esneklik	4

4.5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında online ve e-mail anket yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma gözlenen değişkenlerinin teorik olarak öngörülen faktör bileşenlerine ayrışmasını incelemek, ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliklerini ortaya koymak adına Doğrulayıcı Faktör Analizleri gerçekleştirilmiştir. Ardından araştırma modeli ve ilgili hipotezler Yapısal Eşitlik Modellemesi (IBM SPSS Amos 26) tekniği ve regresyon analizi (IBM SPSS Statistics 23.0) yardımıyla test edilmiştir.

Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) faktör analizi ve regresyon analizlerinin birleşiminden oluşan, genellikle gizlenen ve örtük değişkenleri içeren modellerin test edilmesinde kullanılan, çok değişkenli istatistiksel analizlerin genel adıdır. Söz konusu analizin temel amacı ise, bir ya da daha fazla bağımsız değişkenin yine bir ya da daha fazla bağımsız değişken ile arasındaki ilişkinin test edilmesinde kullanılmaktadır. Kurulacak yol analizi ile, söz konusu yapıda, bağımlı ve bağımsız değişkenler ile aracı (mediator) değişkenlerin, düzenleyici (moderator) ve hatta durumsal aracı ilişkilerin belirlenmesi imkan sağlayan güçlü bir istatistiksel analiz uygulamasıdır. Buna göre, bu çalışmada tez önerisinde öne sürülen konu doğrultusunda yapısal eşitlik modellemesi kullanılması tercih edilmiş ve aşamalı olarak model geliştirilmesi sağlanmıştır.

Test edilecek model yapısının kuramsal uygunluğu için benzer ölçek modellerinin incelenmesi, literatür taraması yapılması ve uzman görüşü alınması gibi bir dizi ön araştırma süreci gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ön araştırmanın ardından, modelde kullanılacak ölçeklerin yapısal geçerliklerini doğrulamak için öncelikle doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi, en genel tanımıyla yol analizinden önce ölçüm modellerinin geçerliğini test etmek amacıyla yapılan bir uygulamadır. Söz konusu

analizin amacı, bir ölçeğin ön görülen kuramsal yapısını sahadan toplanan veriler ile doğrulamak diğer bir deyişle yapı geçerliğini test etmek için kullanılmaktadır. Yeni ölçek geliştirme çalışmalarında KFA (keşfedici faktör analizi) ile faktör yapısı yani maddelerin oluşturduğu yapı keşfedilirken, yapısı bilinen ya da daha önce kullanılan ölçekler için DFA kullanılmaktadır (Şahin ve Gürbüz, 2018). Bu çalışmada Çeltekligil tarafından daha önce kullanılmış ölçekler kullanıldığından KFA yapılmamış bu sebeple yalnızca bu tez önerisinin kavramsal ve örneklem yapısına uygunluğu test edilmek istendiği için DFA yapılarak ölçeğin öngörülen kuramsal yapıya uygunluğunun test edilmesi sağlanmıştır. Böylece, ölçme aracının olduğu doğru ölçme derecesinin geçerliğini test etmek için temel YEM analizlerinden biri olan DFA kullanılmıştır.

Güvenirlilik ve Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin güvenilirliği, saha araştırmalarında yaygın olarak baz alınan Cronbach Alpha değerinin belirlenmesi ile sağlanmıştır. Buna göre, model kapsamında kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliklerinin doğrulanması ardından araştırma modelinin kurulmasına ve test edilmesine geçilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklere dair Cronbach Alpha değerleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 4. 4 Güvenirlilik Analizi

	Cronbach's Alpha
Kaynak Bağımlılığı	0,881
Kümelenme	0,978
Üretici-Tedarikçi Arası Normlar	0,542

Cronbach's Alpha değerinin 0,70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilir (Durmuş vd. 2013: 89). Söz konusu Cronbach's Alpha değerleri doğrultusunda kaynak bağımlılığı ve kümelenmenin çok yüksek güvenilir ölçekler olduğu, üretici-tüketici arası normların ise alt sınır değerine sahip olmasına karşın güvenilir ölçek olarak kabul edildiği görülmektedir (Özdamar, 2004). Bu kapsamda,

saha araştırma sürecinde veri toplama aracı olarak kullanılmış ölçeklerin güvenilir olduğu doğrulanmıştır.

Araştırma kapsamında önerilen modelin analizine ilişkin model uygunluğunu denetlemek ve modeli kademeli olarak geliştirmek amacıyla öncelikle bir ön koşul olan Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulaması yapılmıştır. Buna göre, veri toplama aşamasında kullanılan kaynak bağımlılığı, kümelenme ve üretici-tüketici arasındaki ilişkiyel normlar için her düzeyde doğrulayıcı faktör analizi uygulaması Amos 26 programı ile gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizleri uygulaması yapılan ölçekler, model uyum gereklerinin doğrultusunda gerekli modifikasyonların yapılması sağlanmıştır. Yapılan modifikasyonlar sonucunda ölçek maddelerinin bazıları çıkartılmış ve model uyum kriterleri sağladığı belirlenmiş maddeler dahilindeki ölçekler ile araştırma modelinde sunulan hipotezlerin testinde araç olarak kullanılmıştır.

Araştırmacılar tarafında bir mutabakat olmamasına karşın, Ki-kare/df, P değerini, Incremental fit değerlerinden birisini (TLI, CFI, IFI vb.), Residuals-based indekslerinden birisini (RMSEA, SRMR), isteğe bağlı olarak da GFI değerinin verilerek raporlamanın yapılması ve uyum eşik değerlerinin ifade edilmesi beklenmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Buna göre, üç ayrı ölçek doğrulayıcı faktör analizi işlemine tutulmuş olup ölçeğin alt boyutlarının tanımlanması aşağıdaki gibidir;

Tablo 4. 5 Ölçek ve Alt Boyutları

Ölçek ve Alt Boyutları		
Kaynak Bağımlılığı	Kümelenme	Üretici-Tedarikçi Arasındaki İlişkiyel Normlar
Kaynak Yoğunluğu	Faktör Koşulları ve Piyasaları	İlişkiyel Odaklanma
Kaynak Bulmada Belirsizlik	İlgili Destek ve Sektörler	Güç Kullanma
İç İlişkiyel	Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı	Dayanışma

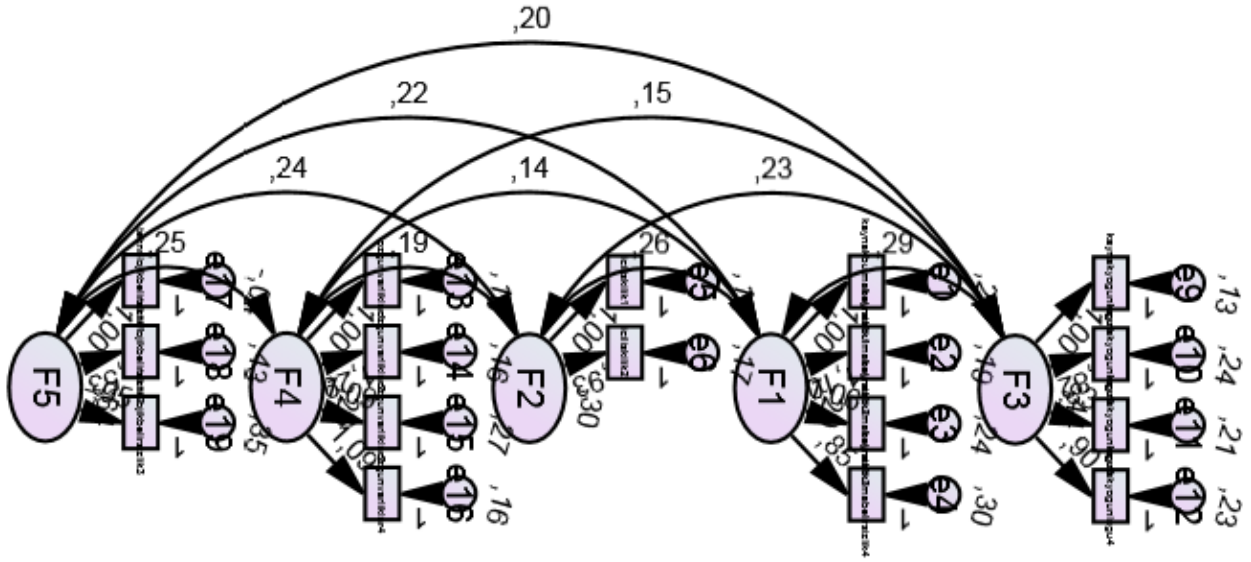
Özgün Varlıklar	Talep Koşulları ve Talebin Yapısı	Rol Bütünlüğü
Teknolojik	İşbirliği Kurumları	Karşılıklılık
Belirsizlik	Kamu Kurumları	Esneklik

Detayları ilerleyen bölümlerde verilecek olup, kaynak bağımlılığı ölçeğinde 17 madde olup gerekli modifikasyon işlemleri sonucunda 10 adet madde model için geçerli kalmış, kümelenme ölçeğinde 30 madde olup gerekli modifikasyon işlemleri sonunda 20 madde kalmıştır. Üretici-Tedarikçi arasındaki ilişki sel normlara odaklanan ve altı boyutta toplam 24 maddenin bulunduğu ölçek ise, yapılan modifikasyon işlemlerine rağmen model uyum kriterlerini sağlamadığı görülerek modelin dışında tutulmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda tezde öne sürülen hipotezler, modelinin kaynak bağımlılığı ve kümelenme arasındaki ilişkiyi analiz edecek şekilde kurulması sağlanmıştır.

Kaynak Bağımlılığı Doğrulayıcı Faktör Analizi

Önerilen Yapısal Eşitlik Modellerine İlişkin analiz sonuçlarını anlamak ve modeli kademeli olarak geliştirmek amacıyla öncelikle Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Her ölçeğin alt boyutlarının maddelerinin DFA yardımı ile analiz edilmesi sağlanmış, buna göre 0,50'den düşük faktör yüklerine sahip olduğu anlaşılmış maddelerin modelden çıkartılması sağlanmıştır. Çalışmada, verilen hipotezlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi sağlanmıştır. Buna göre, 0,50'den büyük olduğu görülen maddelerin ait oldukları grup doğrultusunda özeti aşağıdaki gibidir;

Şekil 4. 1 Kaynak Bağımlılığı DFA

Yapılan analiz sonucu Ki-kare değeri serbestlik derecesine bölüldüğünde elde edilen değerin 7,533 olduğu görülmüştür. Ayrıca, RMSEA değeri 0,08'in altında olması beklentisi karşılanmayarak 0,12 olduğu görülmüştür. Bu değer sonucunda parametrelerin detayları incelenmiştir. Estimates değerleri incelendiğinde maddelerin $<0,001$ şartını taşıyarak anlamlı olduğu görülmüş ancak, verilerin normallik değerleri incelendiğinde, Multivariate değerinin 39,789 ile 15'in üzerinde olduğu görülmüştür. Bu sebeple, ölçek maddelerinin Modifikasyon değerleri incelenmiştir.

Kaynak Bağımlılığı ölçeği için "5" faktörlü bir yapı incelenmiştir. İncelenen yapıda, Kaynak Bağımlılığı, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik olmak üzere "5" alt boyuttan ve 17 alt maddeden oluşan bir yapı olduğu görülmektedir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda, model uyum kriterleri incelenmiş ve $p<0,001$, CMIN/DF=7,533, RMSEA=0,121, CFI=0,858, GFI= 0,839 olarak elde edilmiştir. Elde edilen model uyum kriterleri istenilen sınırlarda olmadığından dolayı modifikasyon indekslerine bakılmıştır. Söz konusu indeks incelemesi sonucunda, Kaynak bulmada belirsizlik

faktöründe yer alan 3. Maddenin, özgün varlıklar faktöründe yer alan 1.maddenin, kaynak yoğunluğu altında yer alan 2.maddenin, kaynak bulmada belirsizlik 2.maddenin, kaynak yoğunluğu faktöründe yer alan 3. Madde, özgün varlıklar faktörü altında yer alan 2.madde ve teknolojik belirsizlik faktöründe yer alan 2. maddenin diğer faktörler altında yer alan değişkenler ile bir kovaryans bağlantısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

İleri sürülen modelin gözlenen veri yapısını yeterli düzeyde açıkladığının ortaya konması için yedi ana grup altında incelemek mümkündür. Bunlar (Özdamar, 2017: 176).

- Ki-kare istatistiğine dayalı ölçütler,
- Model parametre kısıtına dayalı ölçütler,
- Minimum örnek discrepancy fonksiyonuna dayalı ölçütler,
- Popülasyon farklılığına dayalı ölçütler,
- Temel modele göre fark fonksiyonlarının karşılaştırılmasına dayanan ölçütler,
- Bilgi kriterlerine ilişkin ölçütler,
- Diğer ölçütler

Buna göre, modelin yapısını bozduğu anlaşılan ve modifikasyonu olumsuz etkilediği tespit edilen maddelerin ölçekten çıkartılması sağlanmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada, ilgili maddelerin ölçekten çıkartılması sonucunda model yeniden çalıştırılmış ve $p < 0,001$; $CMIN/DF=5,008$; $RMSEA=0,0983$; $CFI=0,943$; $GFI= 0,939$ olarak elde edilmiştir. Söz konusu uyum ölçütlerinin model değerlendirme kriterleri doğrultusunda, ölçeğin son durumu için “kabul edilebilir” yorumunu yapmamıza neden olmuştur (Terzi, 2019:31).

Tablo 4.6. da yer alan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, Kaynak Bulmada Belirsizlik faktörü içerisinde standartlaşmış yol katsayıları değerleri (β_0) doğrultusunda en fazla etkili olan maddenin, birinci madde olan “Tedarikçi pazarında hammaddeye ulaşılabilirlik oldukça belirsizdir.” İfadesinin olduğu anlaşılmıştır ($\beta_0= 0,759$). Bu durum, İç İlişkililik faktörü için, 2. Madde olan “Rekabet halindeki üreticilerin hammadde satın aldıkları tedarikçiler ortaktır.” ($\beta_0= 0,782$) olarak

gerçekleşmiştir. Kaynak yoğunluğu faktörü için en etkili madde “Pazarda hammaddeyi üreten az sayıda tedarikçi bulunmaktadır.” ($\beta_0= 0,921$) ; Özgün varlıklar faktörü için “İşletmemiz tedarikçiler tarafından kapsamlı bir şekilde adapte edilmesi gereken bazı sıra dışı teknolojik standartlara ve normlara sahiptir” ($\beta_0= 0,772$) ve son olarak Teknolojik Belirsizlik için “Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir.” ($\beta_0= 1,047$) olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 4. 6 Kaynak Bağımlılığı DFA

Faktör	Faktör Maddesi	β_0	β_1	S.E.	C.R.	P
Kaynak bulmada belirsizlik	kaynakbulmabelirsizlik1	0,759	1			
	kaynakbulmabelirsizlik4	0,647	0,859	0,066	12,956	< 0,001
İç ilişkilik	iciliskilik1	0,776	1			
	iciliskilik2	0,782	0,955	0,064	14,992	< 0,001
Kaynak yoğunluğu	kaynakyogunlugu1	0,921	1			
	kaynakyogunlugu4	0,781	0,861	0,055	15,732	< 0,001
Özgün varlıklar	ozgunvarliklar3	0,772	1,168	0,091	12,813	< 0,001
	ozgunvarliklar4	0,734	1			
Teknolojik belirsizlik	teknolojikbelirsizlik1	1,047	1			
	teknolojikbelirsizlik3	-0,774	-0,92	0,054	-16,963	< 0,001

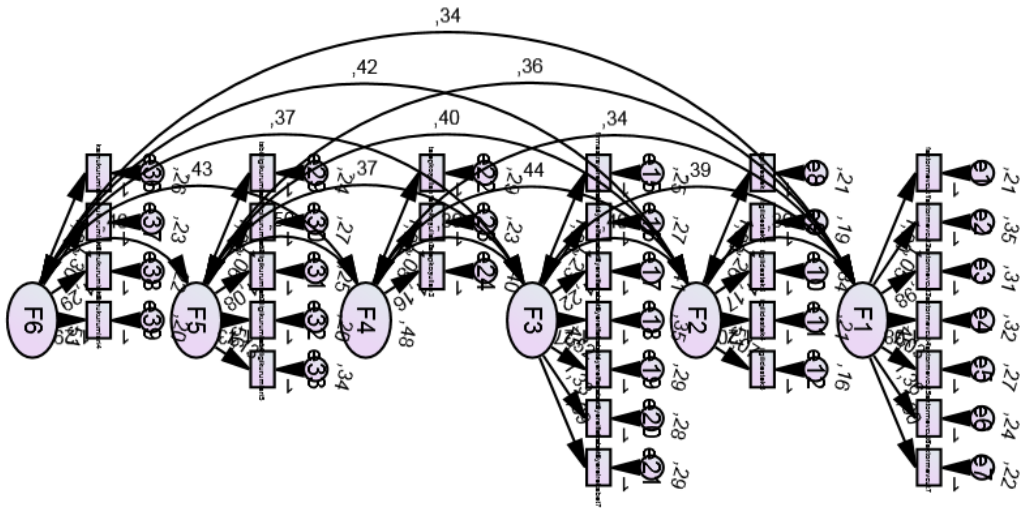
β_0 = Standart yol katsayıları β_1 = Standart olmayan yol katsayıları

Buna göre, söz konusu modifikasyonlar ardından gerçekleştirilen çözümleme ile, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, kaynak yoğunluğu, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik olmak üzere tüm boyutlarda yer alan maddelerin yol katsayılarının istatistiki olarak anlamlı olduğu, standart yol kat sayılarının teknolojik belirsizlik 3.maddesini karşılayan “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır” maddesi haricinde tamamının da 0.5’in üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

Kümeleme Doğrulayıcı Faktör Analizi

Kümelenme ölçeği için “6” faktörlü bir yapı incelenmiştir. İncelenen yapıda, faktör koşulları ve piyasaları; ilgili destek ve sektörler; firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı; talep koşulları ve talebin yapısı; işbirliği kurumları ve kamu kurumları olmak üzere “6” alt boyuttan ve 30 alt maddeden oluşan bir yapı olduğu görülmektedir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda, model uyum kriterleri incelenmiş ve $p < 0,001$, $CMIN/DF=7,081$, $RMSEA=0,116$, $CFI=0,836$, $GFI= 0,709$ olarak elde edilmiştir.

Şekil 4. 2 Kümelenme DFA

Elde edilen model uyum kriterlerinin literatürde istenilen sınırlarda olmadığından dolayı modifikasyon indekslerine bakılmıştır. Söz konusu indeks incelemesi sonucunda, faktör koşulları ve piyasaları altında yer alan 1.,3.,5. ve 6. maddelerin; ilgili destek ve sektörler altında yer alan 9. maddenin; firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği altında yer alan 3., 4. ve 5. maddelerin; talep koşulları ve talep yapısı altında yer alan maddelerden 2.maddenin; işbirliği kurumları içerisinde yer alan 1.maddenin ve son olarak kamu kurumları altında yer alan ikinci maddenin diğer faktörler altında yer alan değişkenler ile bir kovaryans bağlantısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre, modelin yapısını bozduğu anlaşılan ve modifikasyonu olumsuz etkilediği tespit edilen maddelerin ölçekten çıkartılması sağlanmıştır. Bu kapsamda bu

çalışmada, ilgili maddelerin ölçekten çıkartılması sonucunda model yeniden çalıştırılmış ve $p < 0,001$; CMIN/DF=5,006; RMSEA=0,0983; CFI=0,943; GFI= 0,939 olarak elde edilmiştir. Söz konusu uyum ölçütlerinin model değerlendirme kriterleri doğrultusunda, ölçeğin son durumu için “kabul edilebilir” yorumunu yapmamıza neden olmuştur (Terzi, 2019: 31).

Tablo 4.7.’de yer alan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, Faktör Koşul ve Piyasaları faktörü içerisinde standartlaşmış yol katsayıları değerleri (β_0) doğrultusunda en fazla etkili olan maddenin, ikinci madde olan “Nitelikli İşgücü.” ifadesinin olduğu anlaşılmıştır ($\beta_0 = 0,76$). Bu durum, İlgili Destek ve Sektörler faktörü için, 4. Madde olan “Tasarım” konusunda hizmet veren kurum, kuruluş ve firmalar.” ($\beta_0 = 0,887$) olarak gerçekleşmiştir. Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği içerisinde yer alan maddeler incelendiğinde ise, “Çok ortaklı proje ve girişimler için teşvik ve destekler tedarik” olarak gerçekleşmiştir ($\beta_0 = 0,854$). Talep Koşulları ve Talep Yapısı içerisinde yer alan maddelerde ise “Yerel talep (tüketici ve/veya diğer sektörler)” maddesinin olduğu görülmüştür ($\beta_0 = 0,808$). İşbirliği Kurumları içerisinde en etkili olan madde “İhtisaslaşmış beyin gücü geliştirme ve/veya çekme programları” ($\beta_0 = 0,892$) iken son olarak Kamu Kurumları içerisinde en etkili maddenin ise “İhtisaslaşmış beyin gücü geliştirme ve/veya çekme programları” ($\beta_0 = 0,919$) olduğu görülmüştür.

Tablo 4. 7 Kümelene DFA

Faktör	Faktör maddesi	Faktör	β_0	β_1	S.E.	C.R.	P
Faktormevcut	faktormevcut2	F1	0,76	1			
	faktormevcut4	F1	0,759	0,991	0,06	16,454	< 0,001
İlgilidestek	ilgilidestek1	F2	0,854	1			
	ilgilidestek3	F2	0,832	1,169	0,052	22,401	< 0,001
	ilgilidestek4	F2	0,887	1,181	0,047	25,058	< 0,001
	ilgilidestek5	F2	0,875	1,045	0,043	24,471	< 0,001
Firmastrayerelrekabet	firmastrayerelrekabet1	F3	0,795	1			
	firmastrayerelrekabet2	F3	0,852	1,252	0,061	20,531	< 0,001
	firmastrayerelrekabet6	F3	0,854	1,329	0,064	20,605	< 0,001

	firmastrayerelrekabet7	F3	0,84	1,147	0,057	20,141	< 0,001
Talepkoşulları	talepkoşulları1	F4	0,808	1			
	talepkoşulları3	F4	0,797	1,151	0,06	19,072	< 0,001
İsbirligikurumlari	isbirligikurumlari2	F5	0,837	0,988	0,044	22,419	< 0,001
	isbirligikurumlari3	F5	0,85	1			
	isbirligikurumlari4	F5	0,892	1,054	0,042	25,029	< 0,001
	isbirligikurumlari5	F5	0,831	1,052	0,048	22,145	< 0,001
Kamukurumlari	kamukurumlari1	F6	0,82	1			
	kamukurumlari3	F6	0,891	1,281	0,055	23,187	< 0,001
	kamukurumlari4	F6	0,919	1,303	0,054	24,191	< 0,001

Buna göre, söz konusu modifikasyonlar ardından gerçekleştirilen çözümleme ile, faktör koşulları ve piyasaları; ilgili destek ve sektörler; firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği; talep koşulları; işbirliği kurumları ve kamu kurumları olmak üzere tüm alt boyutlarında yer alan maddelerin yol katsayılarının istatistiki olarak anlamlı olduğu, standart yol kat sayılarının tamamının da 0.5'in üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

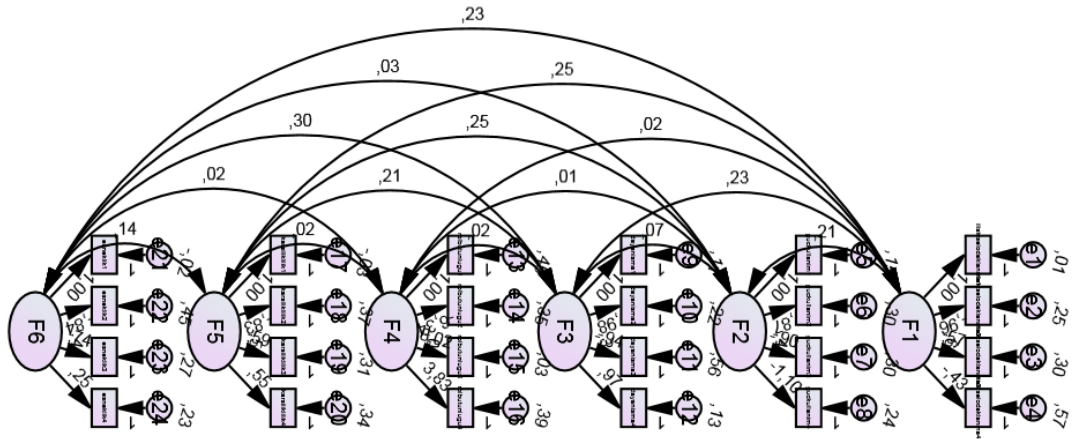
Üretici Tedarikçi İlişkisel Normlar Doğrulayıcı Faktör Analizi

Üretici-Tedarikçi arasındaki ilişkisel normlar için “6” faktörlü bir yapı incelenmiştir. İncelenen yapıda, ilişkisel odaklanma; güç kullanma; dayanışma, rol bütünlüğü, karşılıklılık ve esneklik olmak üzere “6” alt boyuttan ve 24 alt maddeden oluşan bir yapı olduğu görülmektedir. Söz konusu ölçeğin alt boyutlarının ve maddeler arası ilişkinin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda, model uyum kriterleri incelenmiş ve $p < 0,001$, $CMIN/DF=13,555$; $RMSEA=0,167$; $CFI=0,636$; $GFI= 0,650$ olarak elde edilmiştir. Söz konusu değerler model uyum kriterlerinden oldukça düşük olduğu görülmüş ve ölçeğin modifikasyonu için bir dizi işlem uygulanmıştır.

Buna göre, model uyum iyiliği değerlerini iyileştirmek için işlem sırası olarak öncelikle Estimates başlığı altındaki Covariances P değeri anlamsız olduğu anlaşılmış ve örneklemin yaklaşık %20'sini oluşturduğu görülen değerlerin veri tabanından çıkartılması sağlanmıştır. Ancak, istenen uyum iyiliği değerleri istenen seviyede olmadığı görülmüş ve faktör çıkarması yapılmasına rağmen üretici tedarikçi arasındaki ilişkisel normları ifade eden ilişkisel odaklanma, güç kullanma, dayanışma, rol bütünlüğü, karşılıklılık ve esnekliğin bu araştırmanın hedef örneklem yapısını

açıklayan bir ölçek olmadığı anlaşılmıştır. Bu kapsamda, söz konusu ölçeğin model dışında tutulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Şekil 4. 3 Üretici-Tedarikçi İlişkisel Normlar DFA

4.6. Araştırma Bulguları

Anket Yanıtlayıcı Profili

İşletmelerde anket yanıtlayıcıların profil özelliğini belirlemek için “Firmadaki göreviniz nedir?” soru ifadesi katılımcılara yöneltilmiştir. Tablo 4.8. de yer alan frekans analizi tablosu yer alan sonuçları doğrultusunda anket yanıtlayıcıların ağırlıklı Firma Ortağı (%38,9) görev tanımına sahip kişilerden oluştuğu görülmüştür. Bunu sırasıyla Üst Düzey Yönetici (%18,2) ve Firma Sahibi (17,6) kişilerden oluştuğu görülmüştür. Bunun haricinde, İşletme Müdürü (15,3), Şef (%6,0), Usta-Ustabaşı (%3,3) ve son olarak İmalat Müdürü (0,7) görev tanımına sahip kişilerden oluştuğu görülmüştür.

Tablo 4. 8 Anket Yanıtlayıcı Profili

	Frekans	Yüzde
Firma Sahibi	79	17,6
Firma Ortağı	175	38,9
İşletme Müdürü	69	15,3
Üst Düzey Yönetici	82	18,2

Usta-ustabaşı	15	3,3
imalat müdürü	3	,7
Şef	27	6,0
Toplam	450	100,0

Küme Yönetiminde Yer Alma

Anket yanıtlayıcıların küme yönetiminde yer alma durumunun sorgulanması için katılımcılara “*Küme yönetiminde yer alıyor musunuz?*” ifadesi yöneltilmiştir. Söz konusu ifadeye katılımcıların %82,0’si Hayır yanıtını verirken, küme yönetimine katıldığını belirten katılımcıların oranı %18,0 ile sınırlı kalmıştır.

Anket yanıtlayıcılarının küme yönetiminde yer alma durumu çapraz tablo yardımı ile sorgulandığında ise küme yönetiminde yer aldığını belirten katılımcıların %34,6 ile ağırlıklı olarak Firma Sahibi katılımcılardan oluştuğu bunu sırasıyla ise yakın bir oranda Firma Ortağı (%30,9) ve Üst Düzey Yönetici (%14,8) grubunun izlediği görülmüştür. Tablo 4.9. da yer alan tüm katılımcı profillerinin küme yönetimine dahil olma durumları incelendiğinde firma sahibi ve ortağı ile üst düzey yönetici grubu dışında kalan işletme müdürü, imalat müdürü, şef ya da usta-ustabaşı gibi diğer grupların küme yönetiminde görece söz sahibi olmadıkları görülmüştür. Bu durum, küme yönetiminde görece hiyerarşik ve dikey yönde bir katılım yapısının olduğu çıkarımını yapmamıza neden olmuştur.

Tablo 4. 9 Küme Yönetiminde Yer Alma Durumu ve Görev Tanımına İlişkin Bulgular

Görev Tanımı		Küme yönetiminde yer alıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Firma Sahibi		28	51	79
	% Firmadakigoreviniz	35,4%	64,6%	100,0%
Firma Ortağı	% Kumeyonetimyer alma	34,6%	13,8%	17,6%
		25	150	175
İşletme Müdürü	% Firmadakigoreviniz	14,3%	85,7%	100,0%
	% Kumeyonetimyer alma	30,9%	40,7%	38,9%
İşletme Müdürü		6	63	69
	% Firmadakigoreviniz	8,7%	91,3%	100,0%
	% Kumeyonetimyer alma	7,4%	17,1%	15,3%

Üst Düzey Yönetici	12	70	82
% Firmadakigoreviniz	14,6%	85,4%	100,0%
% Kumeyonetimyer alma	14,8%	19,0%	18,2%
Usta-ustabaşı	3	12	15
% Firmadakigoreviniz	20,0%	80,0%	100,0%
% Kumeyonetimyer alma	3,7%	3,3%	3,3%
İmalat Müdürü	2	1	3
% Firmadakigoreviniz	66,7%	33,3%	100,0%
%Kumeyonetimyer alma	2,5%	0,3%	0,7%
Şef	5	22	27
% Firmadakigoreviniz	18,5%	81,5%	100,0%
% Kumeyonetimyer alma	6,2%	6,0%	6,0%
TOPLAM	81	369	450
%Firmadakigoreviniz	18,0%	82,0%	100,0%
% Kumeyonetimyer alma	100,0%	100,0%	100,0%

İşletmelerin Hukuki Niteliğine İlişkin Bulgular

Anket katılımcı işletmelerin hukuki niteliğini anlamak “*İşletmenizin hukuki niteliği nedir?*” soru ifadesi yöneltilmiştir. Tekli seçim soru ifadesinin kullanıldığı soru ifadesi doğrultusunda katılımcıların benzer hukuki niteliğe sahip işletmelerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 4. 10 Anket Yanıtlayıcı Firmaların Hukuki Niteliği

	Frekans	Yüzde
Şahıs İşletmesi	6	1,3
LTD	375	83,3
A.Ş.	69	15,3
Toplam	450	100,0

Buna göre katılımcıların %83,3’ü ağırlıklı Limited Şirket profiline sahip işletmelerken bunu %15,3 ise Anonim Şirket (A.Ş.) yapısında işletmelerin takip ettiği görülmüştür. Şahıs şirketi olarak nitelendirilen yapıdaki işletmelerin ise %1,3 ile oldukça sınırlı sayıda oldukları görülmüştür.

İşletmelerin Yapısal Niteliği, Çalışan Sayısı ve Faaliyet Süresine İlişkin Bulgular

Anket katılımcı işletmelerin yapısal niteliğini anlamak “*İşletmenizin yapısal niteliği nedir?*” soru ifadesi yöneltmiştir. Buna göre, Tablo 4.11. de yer alan veriler doğrultusunda işletmelerin ağırlıkla aile işletmesi dışında ortaklık yapısına sahip işletmeler olduğu görülürken (%62,0) bunu sırasıyla aile işletmesi (%34,4) ve holding kuruluşu ya da büyük bir işletmenin alt kolu (%3,6) olduğu anlaşılan işletmeler takip ettiği görülmüştür.

İşletmelerin çalışan niteliğini sorgulamak için ise “*Firmanızda hâlihazırda kaç kişi çalışmaktadır?*” soru ifadesi yöneltmiş olup buna göre anket yanıtlayıcı işletmelerin ağırlıkla 10-49 çalışan aralığındaki küçük ölçekli işletmeler (81,8) olduğu anlaşılmış bunu sırasıyla ise 0-9 arası çalışan sayısına sahip mikro ölçekli işletmeler (%8,4), 50-250 çalışan sayısına sahip orta ölçekli işletmeler (%6,9) ve 250 ve üzeri çalışan sayısına sahip büyük ölçekli işletmeler (%2,9) olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 4. 11 Anket Yanıtlayıcı İşletmelerin Yapısal Niteliği

	Frekans	Yüzde
Aile işletmesi	155	34,4
Ortaklık (aile işletmesi dışında)	279	62,0
Holding kuruluşu ya da büyük bir işletmenin alt kolu	16	3,6
Total	450	100,0

İşletmelerin faaliyet süresine ilişkin mevcut durumlarını anlamak için ise “*Firmanız kaç yıldır faaliyet göstermektedir?*” soru ifadesi katılımcılara yöneltmiştir. Tablo 4.12.’ de paylaşılmış ve tekli seçim olarak hazırlanmış ifadeye verilen yanıtlar doğrultusunda anket yanıtlayıcı işletmelerin ağırlıkla 21-50 yıl aralığında faaliyet gösteren işletmeler (%26,0) olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 4. 12 Anket Yanıtlayıcı İşletmelerin Toplam Faaliyet Süresi

	Frekans	Yüzde
1-5 yıl	30	6,7
6-10 yıl	116	25,8
11-15 yıl	104	23,1
16-20 yıl	83	18,4
21-50 yıl	117	26,0
Total	450	100,0

Bunu sırasıyla ise oldukça yakın bir sayı ile 6-10 yıl aralığında faaliyet göstermekte olan işletmeler (%25,8), 11-15 yıl aralığında faaliyet gösteren işletmeler (%23,1) ve 16-20 yıl aralığında faaliyet gösteren işletmeler (%18,4) olduğu görülmüştür. Görece yeni işletmeler olarak kabul edilen 1-5 yıl aralığında faaliyet gösteren işletmelerin oranı ise sınırlı düzeyde kalmıştır (%6,7).

İşletmelerin Dahil Olduğu Küme Dağılımı ve Küme Üyelik Süresine İlişkin Bulgular

Anket katılımcı işletmelerin dahil oldukları küme gruplarına ilişkin dağılım incelendiğinde ise, en çok katılım %7,8 İnegöl Mobilya Sanayicileri Kümelenmesi'nden gerçekleşirken bunu %6,7 ile eş oranda Sürdürülebilir Ev Tekstil Kümesi, Ostim Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi, Ostim Savunma ve Havacılık Kümelenmesi, İstanbul Savunma ve Havacılık Kümelenmesi ve İstanbul Sağlık Endüstri Kümelenmesinden katılım gerçekleşmiştir. Ankete katılımın en az gerçekleştiği küme(ler) incelendiğinde ise %2,9 ile Çorum Gıda İşleme Kümesi ve %2,0 Clean Energy Cluster olduğu görülmüştür.

İşletmeler dahil olduğu kümeler içerisinde yer alma süresi incelendiğinde ise işletmelerin görece “yeni” sayılabilecek küme üyelerinden oluştuğu görülmüştür. Nitekim, Tablo 4.13. de yer alan veriler incelendiğinde küme üyesi işletmelerin %44,4 ile ağırlıklı 6-10 yıl arası küme üyesi işletmeler olduğu görülürken bunu oldukça yakın bir oran olan %39,8 ise 0-5 yıl arası küme üyesi olan işletmeler olduğu görülmüştür. Buna göre, frekans analizi doğrultusunda kümülatif toplam incelendiğinde 0-5 yıl ve 6-10 yıl arasındaki yani görece “yeni üye” olarak adlandırdığımız küme üyesi olan işletmelerin oranı %85,2 bulunmuştur.

İşletmelerin toplam faaliyet süresinin paylaşıldığı bir önceki tablo olan Tablo 4.12. de paylaşılmış veriler ile küme üyesi olma süresi karşılaştırıldığında, işletmelerin uzun yıllardır faaliyet gösteren işletmeler olmalarına karşın küme üyeliklerinin aynı oranda seyretmediği anlaşılmıştır. Nitekim, geri dönülüp incelendiğinde Tablo 4.1 de yer alan 15 yıl üzeri faaliyet gösteren işletmelerin kümülatif toplamda %44,4 olduğu

görülürken; 15 yıl üzeri küme üyesi olan işletmelerin kümülatif toplamı sadece %4,2' de sınırlı kalmıştır.

Tablo 4. 13 Küme Üyesi Olma Süresi

	Frekans	Yüzde
0-5 yıl	179	39,8
6-10 yıl	200	44,4
11-15 yıl	52	11,6
16-20 yıl	13	2,9
21-25 yıl	6	1,3
Toplam	450	100,0

Tablo 4. 14. İşletmelerin Dahil Olduğu Küme Dağılımı

	Frekans	Yüzde
CLEAN ENERGY CLUSTER	9	2,0
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	13	2,9
ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	20	4,4
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	23	5,1
GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	15	3,3
İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	35	7,8
İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	30	6,7
İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	30	6,7
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	25	5,6
İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	25	5,6
KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	20	4,4
KONYA DÖKÜM KÜMESİ	25	5,6
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	25	5,6

MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNNOVASYON KÜMELENMESİ	20	4,4
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	20	4,4
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	25	5,6
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	30	6,7
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	30	6,7
SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	30	6,7
Toplam	450	100,0

Küme Üyeliğinin İşletmelere Sağladığı Katkı ve Faaliyetlerden Memnuniyete İlişkin Bulgular

Küme üyeliğinin işletmelere sağladığı faydaların anlaşılmasına yönelik “Şu ana kadar bulunduğunuz kümenin size sağladığı en önemli katkı hangi alanda olmuştur?” ifadesi katılımcılara yöneltilmiştir. Tek seçimli soru ifadesi olarak yöneltilmiş maddelerden katılımcılara “en çok katıldığı” ifadeyi seçmesi istenmiştir. Buna göre, yapılan frekans analizi doğrultusunda küme üyeliğinin en fazla algılanan katkısı %29,3 ile bilgi paylaşımı olurken bunu sırasıyla %20,7 ile dış rekabette üstünlük için ortaklaşa hareket etme ve %12,4 ile rekabeti önleme faydaları olduğu belirtilmiştir. Hiçbir faydası olmadığını belirten işletmelerin oranı %1,6 ile sınırlı kalırken %1,1’lik kesim ise mevcut sunulan seçeneklerin haricinde “Diğer” seçeneğini işletmelerin (5 işletme) yanıtları diğer kodu altında homojen bir sınıflandırmaya alınmıştır.

Tablo 4. 15. İşletmelerin Küme Üyeliği Fayda Algısı

	Frekans	Yüzde
AR-GE	34	7,6
Bilgi paylaşımı	132	29,3
Dış rekabette üstünlük için ortaklaşa hareket etme	93	20,7
Lobicilik	15	3,3

Ortak proje çalışmaları	53	11,8
Rekabeti önleme	56	12,4
Hiçbir katkısı olmadı	7	1,6
Ortak tedarik, pazarlama, satın alma vb. faaliyetler sayesinde maliyetlerin düşmesi	55	12,2
Diğer	5	1,1
Total	450	100,0

Söz konusu algılanan fayda haricinde işletmelerin küme faaliyetlerinden ne derece memnun olduklarını anlamaya yönelik “*Bulduğunuz kümenin faaliyetlerinden memnun musunuz?*” ifadesi yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların %85,6’sı kümelerinin faaliyetlerinden memnun olduklarını belirtirken, küme faaliyetlerinden memnun olmadıklarını belirten işletmelerin oranı %14,4 olarak gerçekleşmiştir. Küme kırılımında faaliyetlerden memnuniyet oranı sorgulandığında ise, küme faaliyetlerinden en fazla memnun olduğu belirtilmiş kümenin %100 memnuniyet oranıyla İnegöl Mobilya Sanayicileri Kümesi olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla ise, %92,3 ile Çorum Gıda İşleme Kümesi ve %90 ile Ostim Yenilenebilir Enerji ile Çevre Teknolojileri Kümesi olduğu anlaşılmıştır. Tablo 4.16. da detayları da görüleceği üzere, küme faaliyetlerinden en az memnuniyet duyulan kümenin ise sırasıyla %44,4 ile Clean Energy Cluster, % 46,7 ile Gaziantep Makine Metal Kümesi ve %56,5 ile GAP Organik Tarım Kümesi olduğu görülmüştür. Anket katılımcılarının çoğunluğunu oluşturduğu İnegöl Mobilya Sanayicileri Kümesi’nin %100 memnuniyet geri bildirimini almış olması istatistiki olarak küme performansına ilişkin referans alan olabileceği yorumunu yapabilmemize sebep olmuştur.

Tablo 4. 16. Küme Kırılımında Faaliyet Memnuniyet Dağılımı

	Küme faaliyetlerinden memnun musunuz?		Total
	Evet	Hayır	
CLEAN ENERGY CLUSTER	4	5	9
% firmakumesi	44,4%	55,6%	100,0%
% faaliyetlerdenmemnuniyet	1,0%	7,7%	2,0%
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	12	1	13

	% firmakumesi	92,3%	7,7%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	3,1%	1,5%	2,9%
ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ		15	5	20
	%firmakumesi	75,0%	25,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	3,9%	7,7%	4,4%
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ		13	10	23
	%firmakumesi	56,5%	43,5%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	3,4%	15,4%	5,1%
GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ		7	8	15
	%firmakumesi	46,7%	53,3%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	1,8%	12,3%	3,3%
İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7		35	0	35
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	9,1%	0,0%	7,8%
İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ		26	4	30
	%firmakumesi	86,7%	13,3%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,8%	6,2%	6,7%
İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ		27	3	30
	% firmakumesi	90,0%	10,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	7,0%	4,6%	6,7%
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ		20	5	25
	%firmakumesi	80,0%	20,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	5,2%	7,7%	5,6%
İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ		25	0	25
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,5%	0,0%	5,6%
KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ		20	0	20
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%
	% faaliyetlerdenmemnuniyet	5,2%	0,0%	4,4%
KONYA DÖKÜM KÜMESİ		25	0	25
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,5%	0,0%	5,6%
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ		25	0	25
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,5%	0,0%	5,6%
MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ		15	5	20
	%firmakumesi	75,0%	25,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	3,9%	7,7%	4,4%
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ		20	0	20
	%firmakumesi	100,0%	0,0%	100,0%

	%faaliyetlerdenmemnuniyet	5,2%	0,0%	4,4%
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ		20	5	25
	%firmakumesi	80,0%	20,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	5,2%	7,7%	5,6%
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ		23	7	30
	%firmakumesi	76,7%	23,3%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,0%	10,8%	6,7%
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ		27	3	30
	%firmakumesi	90,0%	10,0%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	7,0%	4,6%	6,7%
SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ		26	4	30
	%firmakumesi	86,7%	13,3%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	6,8%	6,2%	6,7%
Toplam		385	65	450
	%firmakumesi	85,6%	14,4%	100,0%
	%faaliyetlerdenmemnuniyet	100,0%	100,0%	100,0%

Küme faaliyetlerinden memnun olduğunu belirten %85,6'lık kesimde kalan işletmeye küme memnuniyetlerinin detaylarını anlamak için bağıl soru uygulaması ile *“Bulduğumuz kümenin faaliyetlerinden memnun olduğunuzu belirttiniz, hangi konuda en memnunsunuz?”* ifadesi yöneltilmiştir. Buna göre, küme faaliyetlerinde en çok memnun olduğu belirtilen başlık Tablo 4.17'de detayları görüldüğü üzere, öncelikle %29,6 ile satışların artması olarak belirtilirken bunu sırasıyla %14,0 ile marka bilinirliği ve %12,2 ile pazar bulma başlıkları olduğu görülmüştür.

Tablo 4. 17. Küme Faaliyetlerinde En Fazla Memnun Olunan Faaliyetler Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Satışların artması	133	29,6
İhracatın artması	40	8,9
Nitelikli işçi temininde	50	11,1
Bilgi paylaşımı	4	,9
Güncel bilgilendirmeler ve fuar katılımları	5	1,1
Hammadde ve girdi sağlamada	28	6,2
Marka bilinirliğinin artması	63	14,0
Pazar bulmada	55	12,2
personel eğitimi	7	1,6
Total	385	85,6

Missing	65	14,4
Total	450	100,0

Küme faaliyetlerinden memnuniyetin yanında yaşanan sorunları belirlemek için “*Bulduğunuz küme içerisinde en önemli sorun hangisidir?*” ifadesi tüm katılımcılara yöneltilmiştir. Buna göre, belirtilen en önemli sorun %30,0 ile ortak faaliyetlerin yetersizliği sorunu iken, bunu sırasıyla %24,9 ile küme üyelerinin yeterince küme konusunda bilinçli olmaması ve %21,6 ile kümenin getireceği faydaların çok fazla bilinmemesi sorunu olduğu belirtilmiştir. Küme bazından belirtilen sorunlar incelendiğinde ise, az memnuniyet düzeyinin bulunduğu kümeler olan Clean Energy Cluster, Gaziantep Makine Metal Kümesi ve GAP Organik Tarım Kümesinde öncelikle belirtilmiş sorunlar incelendiğinde ise, Clean Energy Cluster kümesinde en fazla tekrar edilen sorun %66,7 ile Ortak Faaliyetlerin Yetersizliği sorunu iken, Gaziantep Makine Metal Kümesi’nde belirtilen öncelikli sorun %26,7 ile kümenin getireceği faydaların çok fazla bilinmemesi, GAP Organik Tarım Kümesinde ise %34,8 ile tıpkı Gaziantep Makine Metal Kümesi’nde olduğu gibi kümenin getireceği faydaların çok fazla bilinmemesi sorunu olduğu görülmüştür. Buna göre, söz konusu kümelerin üyelerinin memnuniyet düzeylerini arttırmak için öncelikle bu başlıklara eğilerek faaliyetlerini planlamaları gerektiği sonucuna varılmıştır. %100 memnuniyet olduğu belirtilen İnegöl Mobilya Sanayicileri Kümelenmesinde ise mevcut memnuniyete rağmen küme üyesi katılımcıların %34,3’ü yine ortak faaliyetlerin yetersizliği konusunda olumsuz ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Küme kırılımında belirtilen öncelikli sorunların detayları ise Tablo 4.18. de yer alan çapraz tablo doğrultusunda incelenebilmektedir.

		Küme Kırılımında Belirtilen Öncelikli Sorunların Detayları																			Total
		CLEAN ENER.	ÇOR.GIDA İŞLEM	ESK.BİL.KÜT.SER	GAP ORGAN.TARIM KÜMESİ	GAZ.MAK MET.	İNE.MOB.S	İST.SAĞ.E NDST.	İST.SA V. HAV.	İŞ VE İNŞA AT	İZMİR HAVA CILIK	KAY. MOB	KON DÖK ÜM	KON OTO	MEDİ KÜM MEDİ KAL	OSTİM KAÜ.	OSTİM MED.	OSTİM SAVUN	OST YEN. ENERJ İ	SÜR. EV TEKS.	
Küme Yönetiminin yetersizliği	Count	2	1	3	4	3	0	4	0	5	4	5	0	0	0	0	0	3	6	0	40
	%kumeninen önemlisorunu	5,0%	2,5%	7,5%	10,0%	7,5%	0,0%	10,0%	0,0%	12,5%	10,0%	12,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,5%	15,0%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	22,2%	7,7%	15,0%	17,4%	20,0%	0,0%	13,3%	0,0%	20,0%	16,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,0%	20,0%	0,0%	8,9%
	% of Total	,4%	,2%	,7%	,9%	,7%	0,0%	,9%	0,0%	1,1%	,9%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%	1,3%	0,0%	8,9%
Ortak faaliyetlerin yetersizliği	Count	6	3	6	6	3	12	11	3	5	10	9	9	7	11	6	4	5	6	13	135
	%kumeninen önemlisorunu	4,4%	2,2%	4,4%	4,4%	2,2%	8,9%	8,1%	2,2%	3,7%	7,4%	6,7%	6,7%	5,2%	8,1%	4,4%	3,0%	3,7%	4,4%	9,6%	100,0%
	%firmakumesi	66,7%	23,1%	30,0%	26,1%	20,0%	34,3%	36,7%	10,0%	20,0%	40,0%	45,0%	36,0%	28,0%	55,0%	30,0%	16,0%	16,7%	20,0%	43,3%	30,0%
	% of Total	1,3%	,7%	1,3%	1,3%	,7%	2,7%	2,4%	,7%	1,1%	2,2%	2,0%	2,0%	1,6%	2,4%	1,3%	,9%	1,1%	1,3%	2,9%	30,0%
Küme üyelerinin yeterince küme konusunda bilinçli olmaması,	Count	0	6	0	8	1	6	10	10	14	11	4	5	8	6	2	4	5	12	0	112
	%kumeninen önemlisorunu	0,0%	5,4%	0,0%	7,1%	,9%	5,4%	8,9%	8,9%	12,5%	9,8%	3,6%	4,5%	7,1%	5,4%	1,8%	3,6%	4,5%	10,7%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	46,2%	0,0%	34,8%	6,7%	17,1%	33,3%	33,3%	56,0%	44,0%	20,0%	20,0%	32,0%	30,0%	10,0%	16,0%	16,7%	40,0%	0,0%	24,9%
	% of Total	0,0%	1,3%	0,0%	1,8%	,2%	1,3%	2,2%	2,2%	3,1%	2,4%	,9%	1,1%	1,8%	1,3%	,4%	,9%	1,1%	2,7%	0,0%	24,9%
Kümenin getireceği faydaların çok fazla bilinmemesi	Count	1	0	5	5	4	7	5	5	0	0	1	11	5	1	12	9	10	3	13	97
	%kumeninen önemlisorunu	1,0%	0,0%	5,2%	5,2%	4,1%	7,2%	5,2%	5,2%	0,0%	0,0%	1,0%	11,3%	5,2%	1,0%	12,4%	9,3%	10,3%	3,1%	13,4%	100,0%
	%firmakumesi	11,1%	0,0%	25,0%	21,7%	26,7%	20,0%	16,7%	16,7%	0,0%	0,0%	5,0%	44,0%	20,0%	5,0%	60,0%	36,0%	33,3%	10,0%	43,3%	21,6%
	% of Total	,2%	0,0%	1,1%	1,1%	,9%	1,6%	1,1%	1,1%	0,0%	0,0%	,2%	2,4%	1,1%	,2%	2,7%	2,0%	2,2%	,7%	2,9%	21,6%

İhracat Yetersiz	Count	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
	%kumeninen onemlisorunu	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	,7%
	% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%	0,0%	0,0%	,7%
Kümenin mali yetersizliği,	Count	0	0	2	0	2	3	0	4	1	0	0	0	0	1	0	8	1	3	4	29
	%kumeninen onemlisorunu	0,0%	0,0%	6,9%	0,0%	6,9%	10,3%	0,0%	13,8%	3,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,4%	0,0%	27,6%	3,4%	10,3%	13,8%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	13,3%	8,6%	0,0%	13,3%	4,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%	32,0%	3,3%	10,0%	13,3%	6,4%
	% of Total	0,0%	0,0%	,4%	0,0%	,4%	,7%	0,0%	,9%	,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,2%	0,0%	1,8%	,2%	,7%	,9%	6,4%
Faaliyetleri daha çok yurtdışı müşterilere odaklan	Count	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
	%kumeninen onemlisorunu	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%
	% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%
Birden çok yetersizlik var	Count	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	6
	%kumeninen onemlisorunu	0,0%	0,0%	33,3%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	6,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	1,3%
	% of Total	0,0%	0,0%	,4%	0,0%	,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	,7%	0,0%	0,0%	1,3%
Herhangi bir sorun yok.	Count	0	3	2	0	1	7	0	5	0	0	1	0	5	1	0	0	0	0	0	25
	%kumeninen onemlisorunu	0,0%	12,0%	8,0%	0,0%	4,0%	28,0%	0,0%	20,0%	0,0%	0,0%	4,0%	0,0%	20,0%	4,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	%firmakumesi	0,0%	23,1%	10,0%	0,0%	6,7%	20,0%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%	20,0%	5,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,6%
	% of Total	0,0%	,7%	,4%	0,0%	,2%	1,6%	0,0%	1,1%	0,0%	0,0%	,2%	0,0%	1,1%	,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,6%
Total	Count	9	13	20	23	15	35	30	30	25	25	20	25	25	20	20	25	30	30	30	450
	%kumeninen onemlisorunu	2,0%	2,9%	4,4%	5,1%	3,3%	7,8%	6,7%	6,7%	5,6%	5,6%	4,4%	5,6%	5,6%	4,4%	4,4%	5,6%	6,7%	6,7%	6,7%	100,0%
	%firmakumesi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	2,0%	2,9%	4,4%	5,1%	3,3%	7,8%	6,7%	6,7%	5,6%	5,6%	4,4%	5,6%	5,6%	4,4%	4,4%	5,6%	6,7%	6,7%	6,7%	100,0%

Tablo 4. 18. Küme Kırılımında Belirtilen Öncelikli Sorunların Detayları

4.7. Hipotezlerin Test Edilmesi

H_{1a}: Kaynak Bağımlılığı parametreleri faktör koşulları ve piyasalarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığı ile kümelenme alt boyutlarından olan faktör koşulları ve piyasalarına istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından ilki olan faktör koşulları ve piyasaları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan kurulan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır.

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo 4.19.'da yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 19. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Faktör Koşulları ve Piyasaları Arasındaki İlişki

				Estimate	S.E.	C.R.	P
F6	<---	F1	1,701	2,298	1,497	1,535	0,125
F6	<---	F2	-1,221	-1,454	0,983	-1,479	0,139
F6	<---	F3	-0,498	-0,501	0,491	-1,02	0,308
F6	<---	F4	-0,091	-0,107	0,259	-0,411	0,681
F6	<---	F5	<u>-0,389</u>	-0,329	0,089	-3,678	***

Tablo da yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda Faktör Koşulları ve Piyasaları (F6) üzerinde Teknolojik Belirsizliğin (F5) önemli düzeyde etkisi olduğu görülmüştür (P<0.001). Diğer ara etkiler ve bağımlı değişken üzerine etkiler önemsiz bulunmuştur. Buna göre, Kaynak Bağımlılığı maddeleri içerisinde *-modifiye edilmiş ölçek doğrultusunda-* “Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir.” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır.” İfadelerini içeren Teknolojik Belirsizliği ifade eden maddelerinin, kümelenme alt boyutlarından olan faktör koşulları ve piyasaları üzerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmıştır. Teknolojik

Belirsizlik değişkeninde yaşanan artışın önemli ölçüde faktör koşulları ve piyasaları üzerinde önemli düzeyde düşüşe sebep olmaktadır (negatif etki).

H_{1b}: Kaynak Bağımlılığı parametreleri ilgili destek ve sektörünü istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığının ile kümelenmenin bir diğer alt boyutlarından olan ilgili destek ve sektörler alt boyutuna istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından ikincisi olan ilgili destek ve sektörler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır.

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo 4.20.'de yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 20. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile İlgili Destek ve Sektörler Arasındaki İlişki

			Estimate	S.E.	C.R.	P	
F6	<---	F1	-0,428	-0,707	0,942	-0,75	0,453
F6	<---	F2	0,888	1,308	0,672	1,947	0,052
F6	<---	F3	0,233	0,291	0,315	0,926	0,354
F6	<---	F4	-0,481	-0,703	0,227	-3,098	0,002
F6	<---	F5	-0,359	-0,365	0,077	-4,734	***

Tablo da yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda İlgili Destek ve Sektörler Üzerinde (F6) üzerinde tıpkı Faktör Koşulları ve Piyasaları alt boyutunda gerçekleştiği gibi Teknolojik Belirsizliğin önemli düzeyde etkisi olduğu görülmüştür (P<0.001). Diğer ara etkiler ve bağımlı değişken üzerine etkiler ise önemsiz bulunmuştur.

Buna göre, İlgili Destek ve Sektörler maddeleri içerisinde *-modifiye edilmiş ölçek doğrultusunda-* “Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir.” ve “Beş yıldan

fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır.” İfadelerini içeren Teknolojik Belirsizliği ifade eden maddelerinin (“Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır”), kümelenme alt boyutlarından olan İlgili Destek ve Sektörler üzerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmıştır. Teknolojik Belirsizlik değişkeninde yaşanan artışın önemli ölçüde İlgili Destek ve Sektörler üzerinde önemli düzeyde düşüşe sebep olduğu görülmüştür (negatif etki).

Ayrıca, p değeri 0,002 olan Özgün Varlıklar maddelerinin $p < 0,001$ değerine oldukça yakın olduğu görülmüş, buna göre Özgün Varlıkların (“İşletmemiz tedarikçiler tarafından kapsamlı bir şekilde adapte edilmesi gereken bazı sıra dışı teknolojik standartlara ve normlara sahiptir” ve “Bizim çalışanlarımız ana tedarikçi tarafından sağlanan benzersiz ürün karakteristiklerini öğrenmek amacıyla çok zaman ve çaba harcar”) kısmen de olsa İlgili Destek ve Sektörler üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

H_{1c} : Kaynak bağımlılığı parametreleri firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığı ile kümelenmenin bir diğer alt boyutlarından olan Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı alt boyutuna istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından üçüncüsü olan Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır.

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo 4.21.’ de yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 21. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı Arasındaki İlişki

			Estimate	S.E.	C.R.	P	
F6	<---	F1	0,867	1,215	1,045	1,163	0,245
F6	<---	F2	-0,446	-0,56	0,684	-0,818	0,413
F6	<---	F3	-0,112	-0,118	0,351	-0,337	0,736
F6	<---	F4	-0,17	-0,217	0,19	-1,14	0,254
F6	<---	F5	<u>-0,277</u>	-0,242	0,07	-3,481	***

Tablo da yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı (6) üzerinde yine Faktör Koşulları ve Piyasaları ve İlgili Destek ve Sektörler alt boyutlarında da gerçekleştiği gibi Teknolojik Belirsizliğin önemli düzeyde etkisi olduğu görülmüştür ($P < 0.001$). Diğer ara etkiler ve bağımlı değişken üzerine etkiler ise önemsiz bulunmuştur.

Buna göre, İlgili Destek ve Sektörler maddeleri içerisinde *-modifiye edilmiş ölçek doğrultusunda-* “Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir.” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır.” ifadelerini içeren Teknolojik Belirsizliği ifade eden maddelerinin (“Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır”), kümelenme alt boyutlarından olan Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı üzerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmıştır. Teknolojik Belirsizlik değişkeninde yaşanan artışın önemli ölçüde İlgili Destek ve Sektörler üzerinde önemli düzeyde düşüşe sebep olduğu görülmüştür (negatif etki).

H_{1d} : Kaynak bağımlılığı parametreleri talep koşulları ve talebin yapısını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığı ile kümelenmenin bir diğer alt boyutlarından olan Talep Koşulları ve Talep Yapısı alt boyutuna istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından dördüncüsü Talep Koşulları ve Talep Yapısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır.

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo da yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 22. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Talep Koşulları ve Talep Yapısı Arasındaki İlişki

			Estimate	S.E.	C.R.	P	
F6	<---	F1	-0,088	-0,12	0,554	-0,217	0,829
F6	<---	F2	0,449	0,548	0,383	1,43	0,153
F6	<---	F3	0,333	0,33	0,188	1,759	0,079
F6	<---	F4	-0,306	-0,369	0,146	-2,529	0,011
F6	<---	F5	-0,257	-0,213	0,058	-3,657	***

Tablo da yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda Talep Koşulları ve Talep Yapısı (6) üzerinde yine Teknolojik Belirsizliğin önemli düzeyde etkisi olduğu görülmüştür ($P < 0.001$). Diğer ara etkiler ve bağımlı değişken üzerine etkiler ise önemsiz bulunurken, yine Özgün Varlıklar için $P < 0.001$ koşuluna oldukça yakın bir değer olan 0,011 ile kısmen de olsa bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, Teknolojik Belirsizlikte yaşanan artışın (“Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır”) önemli ölçüde Talep Koşulları ve Talep Yapısını etkilediği bu etkinin negatif yönde olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu değer (-0,257) teknolojik belirsizliklerde yaşanan artışın Talep Koşulları ve Talep Yapısında azalışa sebep olduğu çıkarımını yapmamıza neden olmuştur. P değeri doğrultusunda < 0.001 şartını sağlamaksızın oldukça yakın bir değer alması ile, tam bir etki değerini tanımlamaksızın, özgün varlıkların kısmen Talep Koşulları ve Talep Yapısını etkilediğini söylemek mümkün olup bu etkinin de negatif yönde olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, Özgün Varlıkları tanımlayan “İşletmemiz tedarikçiler tarafından kapsamlı bir şekilde adapte edilmesi gereken bazı sıra dışı teknolojik standartlara ve normlara sahiptir” ve “Bizim çalışanlarımız ana tedarikçi tarafından sağlanan benzersiz ürün karakteristiklerini öğrenmek amacıyla çok zaman ve çaba harcar” ifadelerinde yaşanan artışın Talep Koşulları ve Talep Yapısını azalttığını söylememiz mümkün hale gelmiştir.

H_{1e} : Kaynak bağımlılığı parametreleri işbirliği kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığı ile kümelenmenin bir diğer alt boyutlarından olan İşbirliği Kurumları alt boyutuna istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından beşincisi olan İşbirliği Kurumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır;

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo 4.23.' de yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 23. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile İşbirliği Kurumları arasındaki ilişki

			Estimate	S.E.	C.R.	P	
F6	<---	F1	1,216	2,16	1,447	1,492	0,136
F6	<---	F2	-0,755	-1,161	0,941	-1,234	0,217
F6	<---	F3	-0,433	-0,576	0,482	-1,197	0,231
F6	<---	F4	0,103	0,162	0,29	0,558	0,577
F6	<---	F5	-0,248	-0,265	0,103	-2,577	0,01

Tablo da yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda $p < 0.001$ koşulu hiçbir madde için sağlanamayarak İşbirliği Kurumları üzerinde kaynak bağımlılığının önemli etkisi bulunmadığı anlaşılmıştır. Ancak $p < 0.001$ değerine Teknolojik Belirsizlik (0,01) değerinin oldukça yakın olması kısmen de olsa bir etki durumunun olabileceği yorumunu yapmamıza sebep olmuştur. Söz konusu değer $p < 0.001$ değerine yakınlığı doğrultusunda kabul edilmesi halinde, Teknolojik Belirsizlik yaşanan artışın (“Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır”) İşbirliği Kurumları üzerinde önemli sayılabilecek azalışa sebep olduğu (negatif etki) yorumunu yapmamıza neden olmuştur.

H_{1f}: Kaynak bağımlılığı parametreleri kamu kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Kaynak bağımlılığı ile kümelenmenin son alt boyutu olan Kamu Kurumları alt boyutuna istatistiki etkisinin incelenmesi için modifiye edilmiş ölçek ile

değerlendirmenin yapılması sağlanmıştır. Buna göre, kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik alt boyutlarının bir arada kümelenme alt boyutlarından altıncısı olan Kamu Kurumları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre, şekilde yer alan model doğrultusunda verilerin incelenmesi sağlanmıştır;

Söz konusu yapıda çalıştırılan modelin yine model uyum kriterleri olan RMSEA, GFI ve CFI değerleri kabul edilir seviyede olduğu doğrulanmış, ardından modelin yapısal istatistiklerinin incelenmesi sağlanmıştır. Buna göre, Tablo 4.24. de yer alan sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Tablo 4. 24. Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Kamu Kurumları Arasındaki İlişki

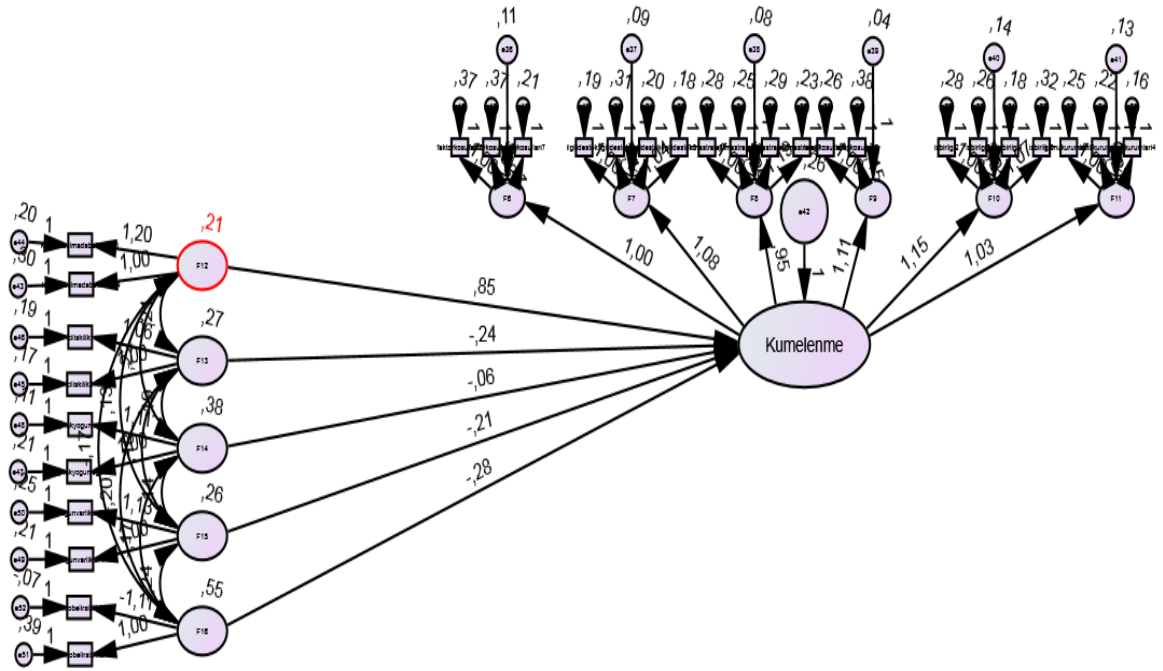
			Estimate	S.E.	C.R.	P	
F6	<---	F1	0,206	1,333	1,005	1,327	0,185
F6	<---	F2	0,223	-0,825	0,644	-1,282	0,2
F6	<---	F3	0,131	-0,068	0,328	-0,208	0,835
F6	<---	F4	-0,173	0,066	0,209	0,317	0,751
F6	<---	F5	0,188	-0,243	0,08	-3,036	0,002

Tablo 4.24. de yer alan model analiz sonuçları doğrultusunda $p < 0.001$ koşulu hiçbir madde için sağlanamayarak Kamu Kurumları üzerinde kaynak bağımlılığının önemli etkisi bulunmadığı anlaşılmıştır. Ancak $p < 0.001$ değerine Teknolojik Belirsizlik (0,01) değerinin oldukça yakın olması kısmen de olsa bir etki durumunun olabileceği yorumunu yapmamıza sebep olmuştur. Söz konusu değer $p < 0.001$ değerine yakınlığı doğrultusunda kabul edilmesi halinde, Teknolojik Belirsizlikte (“Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir” ve “Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır”) yaşanan artışın Kamu Kurumları üzerinde önemli sayılabilecek artışa sebep olduğu (pozitif etki) yorumunu yapmamıza neden olmuştur.

H_1 : Kaynak Bağımlılığı parametreleri Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Araştırma kapsamında adım adım geliştirilen modelin son olarak bütüncül yönden analizi sağlanmıştır. Buna göre, kaynak bağımlılığının kümelenme üzerindeki etkisini belirlemek için doğrusal etkinin anlaşılmasına yönelik grafiksel gösterim hazırlanmıştır.

Şekil 4. 4. Model Özeti

Söz konusu model yapısında, kaynak bağımlılığı parametreleri olan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik değişkenlerinin “kümelenme” üzerindeki açıklayıcılığı incelenmiştir. Buna göre, standartize yol katsayıları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun kümelenmeyi pozitif yönde etkilediği (0,85); kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin ise negatif yönde etkilediği görülmüştür. R-kare değerleri incelendiğinde, kaynak yoğunluğunun kümelenmeyi %21 oranında açıklarken; kaynak bulmada belirsizliğin %27, iç ilişkiliğin %38; özgün varlıkların %26 ve teknolojik belirsizliğin ise kümelenmeyi %55 oranında açıkladığı görülmüştür.

Tüm yapısal eşitlik modeli için uyum iyiliği indeksleri CMIN/DF=4,986; RMSEA=0,983; CFI=0,943; GFI= 0,859 olarak bulunmuştur. Buna göre, araştırma kapsamında kurulan model için genel olarak iyi uyum değerleri söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Yapısal eşitlik modellemesi ile yapılan analizde kaynak bağımlılığı parametrelerinin genel itibari ile kümelenme parametreleri ile arasında negatif yönde

bir ilişki olduğu ve hipotezlerin red edildiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hangi kümenin negatif bir etki içinde hangi kümenin pozitif bir etki içinde bulunduğu tespit edebilmek adına regresyon analizi yapılmıştır. Böylelikle kaynak bağımlılığı kuramı ile kümelenme arasındaki ilişki incelenirken her bir kümenin bu ilişkiden ne kadar etkilenmekte olduğu ortaya çıkacak ve daha anlaşılabilir sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olacaktır. Bu bağlamda aşağıda regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Regresyon Analizi Sonuçları

Çoklu regresyon analizinden önce, modelin analizinde bir ön şart durumu olan normallik testi yapılmıştır. Buna göre, verilerin normal dağılım gösterip göstermediği çarpıklık ve basıklık katsayıları doğrultusunda incelenmiştir.

Kaynak bağımlılığının alt boyutlarından kaynak yoğunluğunun Skewness ve Kurtosis değerleri -,616 ve ,2019 olarak bulunmuştur. Kaynak bulma belirsizliği için bu değerler -,499 ve 2,871; İç ilişkilik için -,525 ve 3,026; özgün varlıklar için ,216 ve 1,322 ve son olarak teknolojik belirsizlik için ,362 ve -511 olarak bulunmuştur.

Kümelenme alt boyutları incelendiğinde ise, faktör koşulları ve piyasaları Skewness ve Kurtosis değerleri -367 ve ,349 olarak bulunmuştur. İlgili destek ve sektörler için bu değerler -633 ve ,401; firma stratejileri ve yerel rekabet için -390 ve -,056; talep koşulları ve talebin yapısı için -541 ve ,186; işbirliği kurumları için -527 ve 262 ile son olarak kamu kurumları için ise -617 ve ,201 olarak bulunmuştur.

Üretici-Tedarikçi Arası İlişkisel Normlar incelendiğinde ise, ilişkisel odaklanmanın Skewness ve Kurtosis değerleri -,081 ve ,291; güç kullanmanın ,452 ve 1,689 ; dayanışmanın -,129 ve ,871; rol bütünlüğünün ,434 ve -589; karşılıklılığın ,391 ve 1,617 ve son olarak ise esnekliğin -,241 ve ,402 aralığında olduğu görülmüştür. Söz konusu değerler doğrultusunda hem kaynak bağımlılığı hem de kümelenme ve üretici-tedarikçi ilişkisel normlar için verilerin normal dağıldığı yorumunu yapabilmemize neden olmuştur.

H_{1a}: Kaynak Bağımlılığı parametreleri faktör koşulları ve piyasalarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Çok faktör tarafından etkilenen olaylarda, bağımlı değişkendeki değişimi tek bağımsız değişken ile açıklamak yerine, modele birden çok değişken bağımsız değişken eklenir. Biri bağımlı diğerleri bağımsız çok sayıda değişkenin yer aldığı regresyon modellerine çoklu regresyon denilmektedir (Güriş ve Astar, 2019: 347). Araştırmanın bu bölümünde, kümelenme üzerinde etkili olduğu düşünülen çok sayıda faktörün test edilmesi amaçlandığı için çoklu regresyon modeli tercih edilmiştir.

Çoklu regresyon analizinde, kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından ilki olan faktör koşulları ve piyasaları ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

	Mean	Std. Deviation	N
Kamu Kurumları	3,4900	,90618	450
Talep Koşulları ve Talebin Yapısı	3,2733	,81535	450
İşbirliği Kurumları	3,3756	,84222	450
Firma Stratejileri & Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamı	3,3324	,85217	450
Faktör Koşulları ve Piyasaları	3,4397	,77306	450
İlgili Destek ve Sektörler	3,4769	,84308	450
Kaynak Yoğunluğu	3,3150	,63080	450
Kaynak Bulmada Belirsizlik	3,3456	,59347	450
İç İlişkilik	3,3711	,60991	450
Özgün Varlıklar	3,5106	,61353	450
Teknolojik Belirsizlik	3,2081	,35159	450

Tablo 4. 25. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından olan faktör koşulları ve piyasaları ile ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin ilk alt boyutu olan “faktör koşulları ve piyasaları” için standart sapma değeri yaklaşık ,773 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,43 olarak bulunmuştur. Kaynak bağımlılığı ölçeğinin alt boyutlarının ise, kaynak yoğunluğu için standart sapma değeri yaklaşık ,630 ve ortalaması 3,31; kaynak belirsizliği için ,593 ve 3,34; iç ilişkilik değeri ,609 ve 3,52; son olarak ise teknolojik belirsizlik boyutunun standart sapma değeri ,351 iken ortalaması 3,20 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 26. Kaynak Bağımlılığı ile Faktör Koşulları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

		Kumelenme faktör ortalama	Ortalama kayna yoğunluğu	ortalama kaynak bulma belirsizliği	Ortalama iç ilişkilik	Ortalama özgün varlıklar	ortalama teknolojik belirsizlik
Pearson Correlation	Faktör Koşulları Piyasaları	1,000	,331	,368	,183	,161	,315
	Kaynak Yoğunluğu	,331	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,368	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,183	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,161	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,315	,272	,357	,337	,455	1,000
Sig. (1-tailed)	Faktör Koşulları Piyasaları	.	,000	,000	,000	,000	,000
	Kaynak Yoğunluğu	,000	.	,000	,000	,000	,000
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,000	,000	.	,000	,000	,000
	İç İlişkilik	,000	,000	,000	.	,000	,000
	Özgün Varlıklar	,000	,000	,000	,000	.	,000
	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	Faktör Koşulları Piyasaları	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450
	İç İlişkilik	450	450	450	450	450	450
	Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
	Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile faktör koşulları ve piyasaları arasındaki korelasyon katsayısının 0,331 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu ile faktör koşulları ve piyasaları değişkenleri arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,368; ,183; ,161 ve ,315 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının faktör koşulları ve piyasaları ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Özet Tablosu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,452 ^a	,204	,195	,69340

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, faktör koşulları ve piyasalarının; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,204 dür. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının faktör koşulları ve piyasalarının yaklaşık %19 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

Anova

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	54,855	5	10,971	22,818	,000 ^b
Residual	213,477	444	,481		
Total	268,332	449			

Varyans analizi tablosunda, regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 22,818 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 27. Kaynak Bağımlılığı ile Faktör Koşulları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,692	,319		2,174	,030	,066	1,318					
ortalamakaynakyoğunlugu	,191	,073	,156	2,618	,009	,048	,335	,331	,123	,111	,505	1,980
ortalamakaynakbulmabelirsizligi	,412	,092	,317	4,482	,000	,232	,593	,368	,208	,190	,359	2,785
Ortalamaiciliskilik	-,219	,080	-,173	-2,740	,006	-,376	-,062	,183	-,129	-,116	,450	2,220
Ortalamaozgunvarliklar	-,068	,068	-,054	-1,007	,314	-,201	,065	,161	-,048	-,043	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,533	,107	,243	5,004	,000	,324	,743	,315	,231	,212	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmefaktorortalama

Coefficients tablosunda; modelin parametre tahminleri, parametrelerin standart hataları, standartlaştırılmış katsayılar ve parametrelerin istatistiksel olarak anlamlılığını inceleyen t test istatistikleri ile birlikte parametrelerin aralık tahminleri yer almaktadır. Bu sonuçlara göre, modelde yer alan hem eğim parametreleri hem de sabit parametre istatistiksel olarak anlamlıdır. Özgün varlıklar (0,314) haricinde her parametre için p değerlerinin $< 0,05$ şartını sağlayarak anlamlı olduğu görülmüştür. Ayrıca VIF değerlerinin 4'ün altında olması ile çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison,1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun faktör koşulları ve piyasaları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın faktör koşulları ve piyasalarını 0,191 oranında arttırdığı görülmüştür. Kaynak bulma belirsizliğinin faktör koşulları ve piyasaları üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş ve kaynak bulmada belirsizlik üzerinde yaşanan bir birimlik artışın faktör koşulları ve piyasalarında 0,412 artışa neden olduğu görülmüştür. İç ilişkiliğin faktör koşulları ve piyasaları üzerinde negatif yönde etkisi olduğu görülmüş buna göre İç ilişkilikte yaşanan bir birimlik artışın faktör koşulları ve piyasalarında -0,219 birim azalttığı görülmüştür. Teknolojik belirsizliğin ise, faktör koşulları ve piyasaları üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş; teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik artışın faktör koşulları ve piyasaları üzerinde 0,533 birim arttırdığı görülmüştür.

H_{1b}: Kaynak Bağımlılığı parametreleri ilgili destek ve sektörünü istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta ise, yine çoklu regresyon analizi kullanılarak kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından olan ilgili destek ve sektörlerin ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.25 de yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından

bir diğeri olan ilgili destek ve sektörler ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin ikinci alt boyutu olan “ilgili destek ve sektörler” için standart sapma değeri yaklaşık ,843 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,47 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 28. Kaynak Bağımlılığı ile İlgili Destek ve Sektörler Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu

		kumelenme ilgilidesteko rtalama	ortalamakayn ogunluğu	ortalamakayn akbulmabelirs izligi	Ortalamaicilis kılık	Ortalamaoz gunvarlıklar	ortalamatek nobelirsizlik
Pearson	İlgili Destek ve Sektörler	1,000	,398	,421	,396	,149	,263
Correlation	Kaynak Yoğunluğu	,398	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,421	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,396	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,149	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,263	,272	,357	,337	,455	1,000
	Sig. (1-tailed)	İlgili Destek ve Sektörler	.	,000	,000	,000	,001
	Kaynak Yoğunluğu	,000	.	,000	,000	,000	,000
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,000	,000	.	,000	,000	,000
	İç İlişkilik	,000	,000	,000	.	,000	,000
	Özgün Varlıklar	,001	,000	,000	,000	.	,000
	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	İlgili Destek ve Sektörler	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450
	İç İlişkilik	450	450	450	450	450	450
	Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
	Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile ilgili destek ve sektörler arasındaki korelasyon katsayısının 0,398 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu ile ilgili destek ve arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt

boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,421; ,396; ,149 ve ,263 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının ilgili destek ve sektörler ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Özet Tablosu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,498 ^a	,248	,239	,73538

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, ilgili destek ve sektörlerin; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,248 dir. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının ilgili destek ve sektörleri yaklaşık %23 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	79,032	5	15,806	29,229	,000 ^b
	Residual	240,108	444	,541		
	Total	319,140	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 29,229 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 29. Kaynak Bağımlılığı ve İlgili ve Destek Sektörler Arasında Regresyon Analizi Sonucu

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,464	,338		1,373	,171	-,200	1,128					
ortalamakaynakyoğunluğu	,259	,077	,194	3,342	,001	,107	,411	,398	,157	,138	,505	1,980
ortalamakaynakbulmabelirsizliği	,207	,098	,146	2,118	,035	,015	,399	,421	,100	,087	,359	2,785
Ortalamaiciliskilik	,328	,085	,237	3,864	,000	,161	,494	,396	,180	,159	,450	2,220
Ortalamaozgunvarlıklar	-,259	,072	-,188	-	,000	-,399	-,118	,149	-,169	-	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,395	,113	,165	3,496	,001	,173	,617	,263	,164	,144	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmeilgiledestekortalama

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, modelde yer alan hem eğim parametreleri hem de sabit parametrelerde her faktör için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,05$) Ayrıca VIF değerlerinin yine 4'ün altında olması ile çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison,1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun ilgili destek ve sektörler üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın ilgili destek ve sektörler 0,259 oranında arttırdığı görülmüştür. Kaynak bulma belirsizliğinin ilgili destek ve sektörler üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş ve kaynak bulmada belirsizlik üzerinde yaşanan bir birimlik artışın ilgili destek ve sektörler 0,207 artışa neden olduğu görülmüştür. İç ilişkiliğin ilgili destek ve sektörler üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş buna göre İç ilişkilikte yaşanan 1 birimlik artışın ilgili destek ve sektörler üzerinde 0,328 birim arttırdığı görülmüştür. Özgün varlıkların ise ilgili destek ve sektörler üzerinde negatif yönde etkisi olduğu görülmüş buna göre özgün varlıklarda yaşanacak bir birimlik artışın ilgili destek ve sektörler üzerinde 0,259 birim azalışa neden olduğu görülmüştür. Teknolojik belirsizliğin ise, ilgili destek ve sektörler yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş; teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik artışın ilgili destek ve sektörler 0,395 birim arttırdığı görülmüştür.

H_{1c}: Kaynak bağımlılığı parametreleri firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta ise, yine çoklu regresyon analizi kullanılarak kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından olan firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.25.' de yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından bir diğeri olan firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin üçüncü alt boyutu olan “firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı” için standart sapma değeri yaklaşık ,852 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,33 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 30. Kaynak Bağımlılığı ile Firma Stratejileri, yerel Rekabet ve İşbirliği Arasındaki Korelasyon Sonuçları

		kumelenm efirmastra tejilerikort alama	ortalamakay nakyogunlu gu	Ortalama ynakbulmab elirsizligi	Ortalama iciliskilik	Ortalama ozgunv arliklar	Ortalama teknolojik belirsizlik
Pearson Correlation	Firma Stratejileri&Yerel Rekabet	1,000	,423	,396	,238	,080	,203
	Kaynak Yoğunluğu	,423	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,396	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,238	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,080	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,203	,272	,357	,337	,455	1,000
Sig. (1- tailed)	Firma Stratejileri&Yerel Rekabet	.	,000	,000	,000	,044	,000
	Kaynak Yoğunluğu	,000	.	,000	,000	,000	,000
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,000	,000	.	,000	,000	,000
	İç İlişkilik	,000	,000	,000	.	,000	,000
	Özgün Varlıklar	,044	,000	,000	,000	.	,000
	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	Firma Stratejileri&Yerel Rekabet	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

İç ilişkilik	450	450	450	450	450	450
Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı arasındaki korelasyon katsayısının 0,423 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu ile firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,396; ,238; ,080 ve ,203 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Özet Tablosu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,476 ^a	,227	,218	,75360

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,227 dir. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının firma stratejileri ve yerel rekabet üzerinde %21 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	73,910	5	14,782	26,029	,000 ^b

Residual	252,151	444	,568	
Total	326,061	449		

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 26,029 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 31. Kaynak Bağımlılığı ile Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,861	,346		2,488	,013	,181	1,542					
Ortalamakaynakyoğunluğu	,410	,079	,303	5,167	,000	,254	,566	,423	,238	,216	,505	1,980
Ortalamakaynakbulmabelirsizliği	,353	,100	,246	3,528	,000	,156	,549	,396	,165	,147	,359	2,785
Ortalamaiciliskilik	-,063	,087	-,045	-,720	,472	-,233	,108	,238	-,034	-,030	,450	2,220
Ortalamaozgunvarlıklar	-,240	,073	-,173	-	,001	-,384	-,096	,080	-,153	-,137	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,307	,116	,127	2,652	,008	,080	,535	,203	,125	,111	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmefirmastratejilerikortalama

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, İç İlişkilik faktörü haricinde (0,472) modelde yer alan hem eğim parametreleri hem de sabit parametrelerde her faktör için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,05$) Ayrıca VIF değerlerinin yine 4'ün altında olması ile çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison, 1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını 0,303 oranında arttırdığı görülmüştür. Kaynak bulma belirsizliğinin firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş ve kaynak bulmada belirsizlik üzerinde yaşanan bir birimlik artışın firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı 0,246 artışa neden olduğu görülmüştür.

Özgün varlıkların ise firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı ilgili destek ve sektörler üzerinde 0,173 birim azalışa neden olduğu görülmüştür. Teknolojik belirsizliğin ise firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş; teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik artışın firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı 0,127 birim arttırdığı görülmüştür.

H_{1d}: Kaynak bağımlılığı parametreleri talep koşulları ve talebin yapısını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta ise, yine çoklu regresyon analizi kullanılarak kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından olan talep koşulları ve talebin yapısının ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.25.' de yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından bir diğeri olan talep koşulları ve talebin yapısı ile ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin ikinci alt boyutu olan "işbirliği kurumları için standart sapma değeri yaklaşık ,815 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,27 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 32. Kaynak Bağımlılığı ile Talep koşulları Arasındaki Korelasyon Analizi

		Kumelenme talepkosulla rikortalama	ortalamakay nakyogunlu gu	ortalamak aynakbul mabelirsizl igi	Ortalamai ciliskilik	Ortalamaoz gunvarliklar	Ortalamatek nobelirsizlik
Pearson Correlation	Talep Koşulları&Talep Yapısı	1,000	,481	,413	,402	,152	,230
	Kaynak Yoğunluğu	,481	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,413	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,402	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,152	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,230	,272	,357	,337	,455	1,000
Sig. (1- tailed)	Talep Koşulları&Talep Yapısı	.	,000	,000	,000	,001	,000
	Kaynak Yoğunluğu	,000	.	,000	,000	,000	,000
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,000	,000	.	,000	,000	,000
	İç İlişkilik	,000	,000	,000	.	,000	,000

	Özgün Varlıklar	,001	,000	,000	,000	.	,000
	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	Talep Koşulları&Talep Yapısı	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450
	İç İlişkilik	450	450	450	450	450	450
	Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
	Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile talep koşulları ve talep yapısı arasındaki korelasyon katsayısının 0,481 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu talep koşulları ve talep yapısı arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,413; ,402; ,152 ve ,230 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının talep koşulları ve talep yapısı ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,534 ^a	,285	,277	,69336

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, talep koşulları ve talebin yapısı; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,285 dir. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının talep koşulları ve talebin yapısı üzerinde yaklaşık %27 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	85,038	5	17,008	35,377	,000 ^b
	Residual	213,453	444	,481		
	Total	298,491	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 35,377 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 33. Kaynak Bağımlılığı ile Talep Koşulları Arasında Regresyon Analizi

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,425	,318		1,335	,183	-,201	1,051					
Ortalamakaynakyoğunluğu	,476	,073	,368	6,517	,000	,332	,619	,481	,295	,262	,505	1,980
Ortalamakaynakbulmabelirsizliği	,028	,092	,020	,302	,763	-,153	,209	,413	,014	,012	,359	2,785
Ortalamaiciliskilik	,328	,080	,245	4,103	,000	,171	,485	,402	,191	,165	,450	2,220
Ortalamaozgunvarlıklar	-,236	,068	-,177	-	,001	-,368	-,103	,152	-,163	-	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,281	,107	,121	2,633	,009	,071	,490	,230	,124	,106	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmetalepkosullarikortalama

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, kaynak bulmada belirsizlik (0,763) haricinde modelde yer alan hem eğim parametreleri hem de sabit parametrelerde her faktör için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,05$) Ayrıca VIF değerlerinin yine 4'ün altında olması ile çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison, 1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun işbirliği kurumları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın talep koşullarını 0,476 oranında arttırdığı görülmüştür. İç ilişkiliğin talep koşulları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş buna göre İç ilişkilikte

yaşanan bir birimlik artışın talep koşulları üzerinde 0,328 birim arttırdığı görülmüştür. Özgün varlıkların ise talep koşulları üzerinde negatif yönde etkisi olduğu görülmüş buna göre özgün varlıklarda yaşanacak bir birimlik artışın talep koşulları üzerinde 0,236 birim azalışa neden olduğu görülmüştür. Teknolojik belirsizliğin ise, talep koşulları üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş; teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik talep koşullarında 0,281 birim arttırdığı görülmüştür.

H_{1c}: Kaynak bağımlılığı parametreleri işbirliği kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta ise, yine çoklu regresyon analizi kullanılarak kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından olan işbirliği kurumları ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.25. de yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından bir diğeri olan işbirliği kurumları ile ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin ikinci alt boyutu olan “işbirliği kurumları için standart sapma değeri yaklaşık ,842 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,37 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 34. Kaynak Bağımlılığı İşbirliği Kurumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

		Kumelenme birlik kurumları ortalama	Ortalama aynakyogunluğu	ortalama akayna kbulma belirsizli gi	Ortalama icilis kilik	Ortalama ozgunvarlikl ar	Ortalama teknobelirsizlik
Pearson Correlation	İşbirliği Kurumları	1,000	,307	,293	,221	,150	,248
	Kaynak Yoğunluğu	,307	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,293	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,221	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,150	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,248	,272	,357	,337	,455	1,000
Sig. (1-tailed)	İşbirliği Kurumları	.	,000	,000	,000	,001	,000
	Kaynak Yoğunluğu	,000	.	,000	,000	,000	,000

	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,000	,000	.	,000	,000	,000
	İç İlişkilik	,000	,000	,000	.	,000	,000
	Özgün Varlıklar	,001	,000	,000	,000	.	,000
	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	İşbirliği Kurumları	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450
	İç İlişkilik	450	450	450	450	450	450
	Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
	Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile işbirliği kurumları arasındaki korelasyon katsayısının 0,307 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu ile işbirliği kurumları arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,293; ,221; ,150 ve ,248 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının işbirliği kurumları ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Özet Tablosu

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,361 ^a	,130	,121	,78980

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, işbirliği kurumları; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,130 dur. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının ilgili işbirliği kurumlarını üzerinde yaklaşık %12 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	41,531	5	8,306	13,316	,000 ^b
	Residual	276,960	444	,624		
	Total	318,491	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 13,316 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 35. Kaynak Bağımlılığı ile İşbirliği Kurumları Arasındaki Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,844	,363		2,326	,020	,131	1,557					
Ortalamakaynakyoğunluğu	,262	,083	,196	3,155	,002	,099	,426	,307	,148	,140	,505	1,980
ortalamakaynakbulmabelirsizliği	,156	,105	,110	1,492	,136	-,050	,362	,293	,071	,066	,359	2,785
Ortalamaiciliklik	,015	,091	,011	,165	,869	-,164	,194	,221	,008	,007	,450	2,220
Ortalamaozgunvarlıklar	-,079	,077	-,057	-	,308	-,230	,073	,150	-,048	-	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,425	,121	,177	3,502	,001	,187	,664	,248	,164	,155	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmeisbirlikikurumlarikortalama

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, İç İlişkilik, Özgün Varlıklar ve Kaynak Bulmada belirsizlik faktörleri haricinde (0,869; 0,308; 0,136) diğer alt boyutların modelde yer alan hem eğim parametreleri hem de sabit parametrelerde her faktör için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,05$) Ayrıca VIF değerlerinin yine 4'ün altında olması ile yine çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison, 1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun işbirliği kurumları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın işbirliği kurumlarını 0,262 oranında arttırdığı görülmüştür. Teknolojik belirsizliğin ise işbirliği kurumları üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş;

teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik artışın işbirliği kurumlarını 0,425 birim arttırdığı görülmüştür.

H_{1f}: Kaynak bağımlılığı parametreleri kamu kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta ise, yine çoklu regresyon analizi kullanılarak kaynak bağımlılığı alt boyutları ile; kümelenme alt boyutlarından olan kamu kurumlarının ortalama değerleri doğrultusunda regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.25.' de yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığı parametrelerini tanımlayan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkililik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin kümelenme alt boyutlarından bir diğeri olan kamu kurumları ile ilişkisi ele alınmıştır. Tanımlayıcı istatistik tablosu doğrultusunda; kümelenme ölçeğinin ikinci alt boyutu olan “kamu kurumları” için standart sapma değeri yaklaşık ,906 olarak bulunurken, ölçek alt boyutunun ortalaması 3,49 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 36. Kaynak Bağımlılığı ile Kamu Kurumları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu

		kumelenmekamuk urumlarikortalama	Ortalamakayn akyogunlugu	ortalamakayna kbulmabelirsizli gi	ortalamaic iliskilik	Ortalamaozgu nvarliklar	Ortalamatek nobelirsizlik
Pearson Correlatio n	Kamu Kurumları	1,000	,399	,327	,250	,171	,233
	Kaynak Yoğunluğu	,399	1,000	,699	,534	,365	,272
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	,327	,699	1,000	,695	,443	,357
	İç İlişkilik	,250	,534	,695	1,000	,536	,337
	Özgün Varlıklar	,171	,365	,443	,536	1,000	,455
	Teknolojik Belirsizlik	,233	,272	,357	,337	,455	1,000
	Sig. (1- tailed)	Kamu Kurumları	.	,000	,000	,000	,000
Kaynak Yoğunluğu		,000	.	,000	,000	,000	,000
Kaynak Bulmada Belirsizlik		,000	,000	.	,000	,000	,000
İç İlişkilik		,000	,000	,000	.	,000	,000
Özgün Varlıklar		,000	,000	,000	,000	.	,000

	Teknolojik Belirsizlik	,000	,000	,000	,000	,000	.
N	Kamu Kurumları	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Yoğunluğu	450	450	450	450	450	450
	Kaynak Bulmada Belirsizlik	450	450	450	450	450	450
	İç İlişkilik	450	450	450	450	450	450
	Özgün Varlıklar	450	450	450	450	450	450
	Teknolojik Belirsizlik	450	450	450	450	450	450

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, kaynak yoğunluğu ile kamu kurumları arasındaki korelasyon katsayısının 0,399 olduğu görülmektedir. Bu katsayıya ait p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayısı anlamlıdır ve kaynak yoğunluğu kamu kurumları arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur. Söz konusu değerler doğrultusunda kaynak bağımlılığı alt boyutlarını tanımlayan kaynak bulmada belirsizlik; iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğinde p değeri de 0,000 olarak elde edildiğinden korelasyon katsayıları anlamlıdır. Söz konusu alt boyutlarının korelasyon kat sayıları ise sırasıyla ,327; ,250; ,171 ve ,233 olarak bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynak bağımlılığı alt boyutlarının kamu kurumları ile tümünün pozitif yönde ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmiştir.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,422 ^a	,178	,169	,82603

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, kamu kurumları; kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizlik ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,178 dir. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının ilgili kamu kurumları üzerinde yaklaşık %16 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	65,750	5	13,150	19,272	,000 ^b
	Residual	302,955	444	,682		
	Total	368,705	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 19,272 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 37. Kaynak Bağımlılığı ile Kamu Kurumları Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,650	,379		1,712	,088	-,096	1,395					
Ortalamakaynakyoğunluğu	,475	,087	,331	5,462	,000	,304	,646	,399	,251	,235	,505	1,980
Ortalamakaynakbulmabelirsizliği	,092	,110	,060	,835	,404	-,124	,307	,327	,040	,036	,359	2,785
Ortalamaiciliskilik	,013	,095	,009	,138	,890	-,174	,200	,250	,007	,006	,450	2,220
Ortalamaozgunvarlıklar	-,065	,080	-,044	-,811	,418	-,223	,093	,171	-,038	-	,624	1,602
Ortalamateknobelirsizlik	,357	,127	,138	2,809	,005	,107	,606	,233	,132	,121	,763	1,311

a. Dependent Variable: kumelenmekamukurumlarikortalama

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik ve özgün varlıklar (0,404; 0,890; 0,418) haricinde modelde yer alan kaynak yoğunluğu (0,000; 0,005) ve teknolojik belirsizlik faktörlerinin hem eğitim parametreleri hem de sabit parametrelerde her istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,05$) Ayrıca VIF değerlerinin yine 4'ün altında olması ile çoklu doğrusallık problemi olmadığı görülmüştür (Allison, 1999)

Söz konusu tablo detayları doğrultusunda, kaynak yoğunluğunun kamu kurumları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ve kaynak yoğunluğundaki bir birimlik artışın kamu kurumlarını 0,475 oranında arttırdığı görülmüştür. Teknolojik

belirsizliğin ise, işbirliği kurumları üzerinde yine pozitif yönde etkisi olduğu görülmüş; teknolojik belirsizlikte yaşanan bir birimlik kamu kurumlarını 0,357 birim arttırdığı görülmüştür.

H_1 : Kaynak Bağımlılığı parametreleri Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,423 ^a	,179	,177	,67651

a. Predictors: (Constant), GENELkaynakbagimli

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, kümelenmenin kaynak bağımlılığı parametreleri ile açıklandığı regresyon analizinin belirlilik katsayısı 0,179 dur. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan kaynak bağımlılığının kümelenme üzerinde yaklaşık %17 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	44,586	1	44,586	97,422	,000 ^b
	Residual	205,032	448	,458		
	Total	249,618	449			

a. Dependent Variable: GENELküme

b. Predictors: (Constant), GENELkaynakbagimli

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 97,422 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 38. Kaynak Bağımlılığı ile Kümelenme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,957	,249		3,837	,000

GENELkaynakbagimli	,729	,074	,423	9,870	,000
--------------------	------	------	------	-------	------

a. Dependent Variable: GENELküme

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, kaynak bağımlılığının $p < 0,05$ şartını sağlayarak kümelenme üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre, kaynak bağımlılığında yaşanan bir birimlik artışın ise kümelenme üzerinde ,729 birim artışa neden olduğu görülmüştür. Buna göre genel olarak kaynak bağımlılığının kümelenme üzerinde etkili olduğunu söyleme yorumunu yapmamıza neden olmuştur.

H_2 : Kaynak Bağımlılığı parametreleri ile Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar arasında anlamlı ilişkiler vardır.

Bu analizde, kaynak bağımlılığı parametreleri olan kaynak yoğunluğu, kaynak bulmada belirsizlik, iç ilişkilik, özgün varlıklar ve teknolojik belirsizliğin; üretici-tedarikçi arası normları ifade eden ilişkisel odaklanma, güç kullanma, dayanışma, rol bütünlüğü, karşılıklılık ve esneklik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre;

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,767 ^a	,589	,588	,14651

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, üretici tedarikçi arası ilişkisel normların kaynak bağımlılığı parametreleri ile açıklandığı regresyon analizinin belirlilik katsayısı 0,589 dur. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan üretici-tedarikçi arası ilişkisel normları kaynak bağımlılığı parametreleri üzerinde yaklaşık %58 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	13,769	1	13,769	641,467	,000 ^b
	Residual	9,616	448	,021		
	Total	23,385	449			

F istatistiği 641,467 olarak elde edilmiştir ve p değeri ,000 ile modelin genel olarak anlamlı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4. 39. Kaynak Bağımlılığı ile Üretici Tedarikçi Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	1,842	,054		34,111	,000	1,736	1,948
	GENELKAYNAKBAGORTALAMA	,405	,016	,767	25,327	,000	,374	,436

B değeri doğrultusunda, kaynak bağımlılığının üretici tedarikçi arası normlar üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu görülmüştür. B değeri doğrultusunda, kaynak bağımlılığında yaşanan 1' birimlik artışın üretici tedarikçi arası normları 0,405 birim arttıracığı görülmüştür.

H₃: Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,378 ^a	,143	,141	,69112

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde, kümelenmenin üretici-tedarikçi arası ilişkisel normları parametreleri ile açıklandığı regresyon analizinin belirlilik katsayısı 0,143 dur. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer alan üretici-tedarikçi arası ilişkisel normların kümelenme üzerinde yaklaşık %14 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	35,635	1	35,635	74,606	,000 ^b
	Residual	213,983	448	,478		
	Total	249,618	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 74,606 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 40. Üretici Tedarikçi İlişkileri ile Kümelenme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,551	,458		-1,201	,230
	GENELuretici	1,234	,143	,378	8,637	,000

a. Dependent Variable: GENELküme

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, üretici-tedarikçi arası ilişkisel normlarının $p < 0,05$ şartını sağlayarak kümelenme üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre, üretici-tedarikçi arası ilişkisel normlarında yaşanan bir birimlik artışın ise kümelenme üzerinde 1,234 birim artışa neden olduğu görülmüştür. Buna göre genel olarak üretici-tedarikçi arası ilişkisel normların kümelenme üzerinde etkili olduğunu söyleme yorumunu yapmamıza neden olmuştur.

H_T: Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ve Üretici Tedarikçi Arası İlişkisel Normlar Kümelenme Modelini istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.

Bu başlıkta genel anlamda üretici tedarikçi arası normlar ve kaynak bağımlılığının yine çoklu regresyon analizi kullanılarak üzerindeki etkisinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Buna göre, kümelenme bağımlı değişken olarak alınırken modelin bağımsız değişkenleri kaynak bağımlılığı ve üretici-tedarikçi arasında normlar olmuştur.

Tanımlayıcı İstatistikler

	Mean	Std. Deviation	N
Kaynak Bağımlılığı	3,3501	,43246	450
Kümelenme	3,3980	,74562	450
Üretici-Tedarikçi Arası Normlar	3,1987	,22822	450

Tablo da yer alan Tanımlayıcı İstatistik tablosu doğrultusunda, kaynak bağımlılığının ortalaması 3,35 olarak bulunurken, standart sapma değeri yaklaşık ,432

olarak bulunmuştur. Kümelenme için ortalama değeri 3,39 bulunurken, standart sapma değeri ,745 olarak gerçekleşmiştir. Üretici-Tedarikçi Arası Normlar için ise ortalama değerin 3,19 ve standart sapma değerinin ise ,228 olduğu görülmüştür.

Tablo 4. 41. Kaynak Bağımlılığı, Üretici-Tedarikçi İlişkileri ile Kümelenme Arasındaki Korelasyon Analizi Sonucu

		Kümelenme	Üretici-Tedarikçi Arası Normlar	Kaynak Bağımlılığı
Pearson Correlation	Kümelenme	1,000	,378	,423
	Üretici-Tedarikçi Arası Normlar	,378	1,000	,767
	Kaynak Bağımlılığı	,423	,767	1,000
Sig. (1-tailed)	Kümelenme	.	,000	,000
	Üretici-Tedarikçi Arası Normlar	,000	.	,000
	Kaynak Bağımlılığı	,000	,000	.

Değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon katsayılarını veren sonuç tablosu doğrultusunda, tüm faktörlerin p değerinin $< 0,05$ şartını sağladığı görülerek ölçek değerleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmüştür. Kaynak bağımlılığının korelasyon katsayısı ,423 iken üretici-tedarikçi arası normların korelasyon katsayısı ,378 olduğu görülmüştür. Buna göre, kaynak bağımlılığı ve üretici-tedarikçi arası normların kümelenme ile pozitif yönde ilişkisi olduğu görülmüştür.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,431 ^a	,186	,182	,67438

Model özeti için özet istatistikleri içeren tablo incelendiğinde kaynak bağımlılığı ve üretici-tedarikçi normlar ile açıklandığı çoklu doğrusal regresyon modelinin belirlilik katsayısı 0,186 dır. Adjusted R Square değeri doğrultusunda ise, modelimizde yer kaynak bağımlılığı ve üretici-tedarikçi arası normların kümelenme üzerinde üzerinde yaklaşık %18 açıklayıcılığı olduğu görülmüştür.

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	46,326	2	23,163	50,931	,000 ^b
	Residual	203,292	447	,455		
	Total	249,618	449			

Varyans analizi tablosunda, yine regresyon modelinin ve artıkların kareler toplamı, kareler ortalaması değerleri ve modelin genel anlamlılığı test eden F istatistiği yer almaktadır. Model için elde edilen F istatistiği 50,931 ve p değeri 0,000 olarak bulunmuştur.

Tablo 4. 42. Kaynak Bağımlılığı, Üretici-Tedarikçi ile Kümelendirme Arasındaki Regresyon Analizi Sonucu

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,173	,471		,368	,713	-,753	1,100					
genelortalamaüreticitedarikçinormlar	,425	,217	,130	1,956	,051	-,002	,853	,378	,092	,083	,411	2,432
genelortalamakaynakbağımlılığı	,556	,115	,323	4,848	,000	,331	,782	,423	,224	,207	,411	2,432

a. Dependent Variable: genelortalamakumelenme

Coefficients tablosunda yer alan sonuçlar doğrultusunda, hem kaynak bağımlılığı hem de üretici tedarikçi arası normların $p < 0,05$ şartını sağlayarak kümelendirme üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre, üretici-tedarikçi arası normlarda yaşanan bir birimlik artışın kümelendirme üzerinde ,425 birim artışa neden olduğu; kaynak bağımlılığında yaşanan bir birimlik artışın ise kümelendirme üzerinde ,556 birim artışa neden olduğu görülmüştür. Buna göre genel olarak kaynak bağımlılığının kümelendirme üzerinde üretici-tedarikçi arası normlara kıyasla daha etkili olduğunu söyleme yorumunu yapmamıza neden olmuştur.

Kümelendirme Arası Karşılaştırma

Bu bölümde, saha araştırması kapsamında anketin uygulandığı işletmelerin dahil olduğu kümeler arası karşılaştırmayı sağlamak için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Söz konusu analizde, sahada toplanan kümelerin eş oranda dağılmadığı ve

bazı kümelerde sayı yetersizliği olması sebebiyle karşılaştırmanın daha etkili yapılması için öncelikle küme ölçeğinde verilerin ağırlıklandırılmasına gidilmiştir. Varyansların homojenleri ve normal dağılım varsayımları doğrultusunda, ağırlıklandırma sonrasında bağımsız değişkenin ikiden fazla olması durumunda kullanılan istatistiki yöntem olan tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Tablo 4.43.'de yer alan varyans sonuçları incelendiğinde kümelenme parametreleri; SD1=18 ve SD2=4823 olan bu F değerinin 55,705 olarak elde edildiği gözlemlenmiştir. Bu istatistiğe ait p değeri 0,000 olduğundan temel hipotez reddedilmekte ve iş kümelerine ait kümelenme ölçeğinden alınan skorların ortalamaları arasında fark olduğu, en az bir iş kümesine ait ortalamanın diğer iş kümelerine ait küme etkinliği ortalamalarından farklı olduğu kararı verilmektedir.

Tablo 4.43.'de varyans sonuçları kaynak bağımlılığı parametreleri açısından değerlendirildiğinde; SD1= 18, SD2=48,23 ve F değeri ise 41,519 olarak elde edilmiştir. Bu istatistiğe göre p değer ise 0,000 olduğundan iş kümelerine aile kaynak bağımlılığı parametreleri ölçeğinden alınan skorların ortalamaları arasında fark olduğu, en az bir iş kümesine ait ortalamanın diğer iş kümelerinin ortalamasından farklıdır sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı analiz üretici-tedarikçi arasında ilişkiel normlar ölçeğine de yapıldığında kümeler arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. 43. Kümelenme, Kaynak Bağımlılığı ve Üretici-Tedarikçi Anova Analizi Sonucu
genelortalamakumelenme

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	474,241	18	26,347	55,705	,000
Within Groups	2281,114	4823	,473		
Total	2755,355	4841			

Kaynak Bağımlılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	109,600	18	6,089	41,519	,000
Within Groups	707,313	4823	,147		
Total	816,913	4841			

genelortalamaureticitedarikcinormlar

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.

Between Groups	34,813	18	1,934	42,156	,000
Within Groups	221,269	4823	,046		
Total	256,082	4841			

Regresyon ve Anova analizlerinde girdi değişkenleri olarak kullanılmış Kaynak Bağımlılığı; Üretici-Tedarikçi Arası Normlar ve Kümelenmenin alt boyutlarının skorlarını incelemek, böylece iş kümeleri nezdinde mevcut durumu anlamak için ölçek skorlarının ortalamaları paylaşılmıştır (Tablo 4.44.). Buna göre, Kayseri Mobilya İş Kümesi, Kümelenme Ortalama Değeri “4” ile, alt boyutlarında yer alan etkinlik değerlendirme ifadeleri doğrultusunda küme etkinliğinin en yüksek olduğu iş kümesi olduğu görölmüştür. Buna sırasıyla ise 3,79 küme etkinliği ortalaması ile İstanbul Savunma Havacılık Uzak Kümesi ile 3,68 ile Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik Kümesi olduğu anlaşılmıştır. Kayseri Mobilyacılar İş Kümesi’nde söz konusu skorun diğerlerine göre yüksek olmasında öncelikli önce çıkan değişkenlerin İlgili destek ve sektörler (4,23); Firma stratejileri, Yerel rekabet ve sektörel işbirlikleri (4,26) ile Kamu kurumlarını (4,25) niteleyen ifadelerin etkinlik açısından en yüksek skor ortalamalarına sahip olduğu anlaşılmıştır. Saha araştırması sonucunda anket yanıtlayıcıların ölçek ifadelerine vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda ise, küme etkinliğinin en düşük olduğu anlaşılmış kümelerin Mediküm Medikal Sanayi İnovasyon (2,55); Ostim Medikal Sanayi Kümesi (2,89) ve Ostim Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri (3,15) olduğu görölmüştür. Söz konusu kümelenme etkinliğinin en düşük olduğu görölmüş Mediküm Medikal Sanayi İnovasyon için bu genel etkinlik skorunu düşüren değişkenlerin en çok Talep koşulları ve talebin yapısı (2,45) ile eş değer de Firma Stratejileri (2,52) ve İşbirliği Kurumları (2,52) sebebiyle olduğu görölmüştür.

Kaynak bağımlılığı parametrelerinin etkinliği açısından kümeleri karşılaştırdığımızda en etkin kümenin clean energy kümesi olduğu (3,60), etkinliği en düşük kaynak bağımlılığı parametrelerinde Gaziantep makine metal kümesinin (3,04) olduğu görölmüştür. Tabloyu üretici tedarikçi bağlamında değerlendirdiğimizde ise, en yüksek kümenin 3,38 skorla Kayseri İş Mobilya Kümesi olduğu, en düşük kümenin ise, 3,01 skorla Gaziantep Makine Metal kümesi olduğu görölmüştür.

Küme Bilgisi	Kaynak Bağımlılığı						Üretici-Tedarikçi Arası Normlar						Kümelene								
	1.	2.	3.	4.	5.	Genel Skor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	Genel Skor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	Genel Kümelene Ekinliği Skoru	
	Boyut	Boyut.	Boyut	Boyut	Boyut		Boyut	Boyut.	Boyut	Boyut	Boyut	Boyut		Boyut	Boyut.	Boyut	Boyut	Boyut	Boyut		
1	CLEAN ENERGY CLUSTER	3,55	3,58	3,61	4,02	3,25	3,60	3,25	2,97	3,30	3,02	3,13	3,19	3,14	3,80	3,62	3,33	3,70	3,51	3,75	3,61
2	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	3,38	3,32	3,34	3,09	3,41	3,31	3,30	3,21	3,05	3,15	2,92	3,15	3,13	3,63	3,18	3,53	3,41	3,20	3,44	3,39
3	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	3,46	3,30	3,20	3,33	3,16	3,29	3,00	3,06	3,17	3,31	3,28	3,18	3,17	3,54	3,65	3,50	3,75	3,81	3,88	3,68
4	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	3,32	3,54	3,54	3,88	3,42	3,54	3,15	3,25	3,35	3,26	3,28	3,19	3,25	3,29	3,46	3,39	3,47	3,46	3,31	3,39
5	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	3,11	3,03	3,00	3,05	3,00	3,04	3,00	3,10	3,03	3,01	2,96	2,95	3,01	3,60	3,72	3,60	3,44	3,29	3,46	3,51
6	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ	3,29	3,55	3,54	3,66	3,32	3,47	3,10	2,96	3,37	3,27	3,20	3,25	3,19	3,55	3,87	3,55	3,23	3,26	3,90	3,56
7	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	3,13	2,91	3,00	3,68	3,32	3,21	3,21	3,02	3,28	3,12	3,19	3,30	3,19	3,39	3,21	2,89	3,17	3,40	3,50	3,26
8	İSTANBUL SAVUNMA	3,53	3,60	3,46	3,87	3,33	3,56	3,08	2,91	3,35	3,39	3,38	3,30	3,24	3,90	3,71	3,74	3,67	3,90	3,82	3,79

17	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	3,10	3,09	3,23	3,30	3,24	3,19	3,14	3,00	3,21	3,10	3,20	3,19	3,14	3,20	3,43	3,33	3,30	3,41	3,49	3,36
18	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ	3,60	3,65	3,40	3,37	3,20	3,44	3,10	3,02	3,45	3,22	3,45	3,20	3,24	3,32	3,32	3,20	3,00	2,94	3,17	3,15
19	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	3,29	3,40	3,70	3,95	2,91	3,45	3,12	2,87	3,56	3,55	3,46	3,32	3,31	3,40	3,57	3,08	3,3,	3,40	3,52	3,39

Not: Bu tablo Ek 2 'de gösterilen Multiple Comparisons tablosunda yer alan Scheffe çoklu karşılaştırma test sonucu doğrultusunda düzenlenmiştir.

Tablo 4. 44. Kümeler Arası Karşılaştırma

Tablo 4. 45. Küme Etkinliği SıralamasıScheffe^{a,b}

Firmakumesi	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	20	2,5608	
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	25	2,8955	2,8955
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	30	3,1606	3,1606
KONYA DÖKÜM KÜMESİ	25	3,2267	3,2267
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	20	3,2553	3,2553
İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	30	3,2631	3,2631
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	30	3,3627	3,3627
SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	30	3,3826	3,3826
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	13	3,4022	3,4022
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	23	3,4022	3,4022
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	25	3,4355	3,4355
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	25	3,4839	3,4839
GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	15	3,5223	3,5223
İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ	35	3,5629	3,5629
CLEAN ENERGY CLUSTER	9	3,6216	3,6216
İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	25	3,6518	3,6518
ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	20	3,6913	3,6913
İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	30		3,7967
KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	20		4,0013

Ek 2’de paylaşılan Multiple Comparisons tablosunda yer alan Scheffe çoklu karşılaştırma test sonucu doğrultusunda, kümelene etkinliğinin diğer kümelere kıyaslama tablosu elde edilmiştir. Tablo 4.45.’de paylaşılan Küme Etkinliği Sıralaması tablosunda verilmiş özet değerler doğrultusunda, en etkin iş kümesinin Kayseri Mobilya İş Kümesi olduğu, bunu sırasıyla İstanbul Savunma Havacılık ve Uzay Kümesi, Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik Kümesi ve İzmir Havacılık ve Uzay kümesinin takip ettiği görülmektedir. Küme etkinliğinin en düşük olduğu iş kümesinin ise sırasıyla Mediküm Medikal Sanayi İnovasyon Kümelenmesi, Ostim Medikal

Sanayi Kümesi, Ostim Yenilenebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri ile Konya Döküm Kümesi olduğu görülmüştür.

Elde edilen küme etkinliği skorlarının haricinde, kümeler arası rekabetçiliğin sağlanmasında değişkenlere verilen önemin anlaşılması bu çalışmada ele alınan bir diğer unsur olmuştur ve aşağıdaki tabloda bu durum gösterilmiştir (4.46.). Bu tabloya göre, yine her bir iş kümesi kırılımında değişkenlere verilen önem ortalamalarının elde edilmesi sağlanmıştır. Buna göre, küme etkinliğinin en yüksek olduğu anlaşılmiş Kayseri Mobilya İş Kümesi için, kümelenme değişkenlerine verilen önemin, küme etkinliği skoruna paralel olacak şekilde ilgili destek ve sektörler ile firma stratejileri ve yerel rekabete en fazla önem verilen alan olduğu görülmektedir. Kümelenme etkinliğinin en düşük olduğu tespit edilen Mediküm Medikal Sanayi İnovasyon Kümelenmesi için önem skorları incelendiğinde ise, diğer kümelere göre yine önemli düzeyde daha düşük değerde olmasına karşın en yüksek düzeyde “kamu kurumlarını” ifade eden değişkenlere verilen önem ortalamasının yüksek olduğu; aynı iş kümesinde en az önem verilen alan olarak ise faktör koşulları ve piyasaları değişkeni olduğu görülmüştür.

Küme Bilgisi		KÜMELENME UNSURLARINA VERİLEN ÖNEM					
		Faktör Koşulları ve Piyasaları	İlgili Destek ve Sektörler	Firma Stratejileri ve Yerel Rekabet	Talep Koşulları ve Talep Yapısı	İşbirliği Kurumlar	Kamu Kurumlar
1	CLEAN ENERGY CLUSTER	4,07	4,11	3,93	3,92	3,91	3,97
2	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	4,41	4,33	4,73	4,28	4,12	4,25
3	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	4,33	4,45	4,38	4,28	4,52	4,60
4	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	4,44	4,26	4,40	4,13	4,36	4,51
5	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	4,55	4,52	4,45	3,86	4,08	3,95
6	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ	4,05	4,41	4,14	4,24	4,05	4,35
7	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	4,05	3,8	3,82	3,80	3,98	3,84
8	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	4,33	4,48	4,67	4,34	4,50	4,39
9	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	4,40	4,64	3,61	3,97	3,92	3,87
10	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	4,54	4,64	4,42	4,60	4,54	4,41
11	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	4,55	4,68	4,66	4,40	4,44	4,61
12	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	4,49	4,57	4,11	4,24	4,49	4,35
13	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	4,58	4,64	4,36	4,22	4,34	4,20
14	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	3,77	3,90	3,97	4,01	3,85	4,13
15	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	4,35	4,47	4,35	4,55	4,27	4,25
16	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	3,78	4,04	3,85	3,80	3,99	3,70
17	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	4,17	4,28	4,26	4,30	4,30	4,23
18	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ	4,00	4,14	3,77	3,73	4,00	3,87
19	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	4,24	4,67	4,41	4,33	4,28	4,40

Tablo 4. 46. Küme Unsurlarına Verilen Önem

Kaynak Bağımlılığı Kuramı Bağlamında Kümelene Modelinin Etkinliğinin İş Kümesi Bazında Üzerindeki Etkisinin Regresyon Analizi Sonuçları

Bu incelemenin ardından, her bir iş kümesi alt kırılımında kaynak bağımlılığının kümelene alt boyutlarının üzerinde sırasıyla açıklayıcılığı ve etkisi incelenmiştir. Buna göre, 19 ayrı kümede kaynak bağımlılığının genel ortalamasının, faktör koşulları ve piyasaları; ilgili destek ve sektörler; firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamı; talep koşulları ve talebin yapısı; işbirliği kurumları ile son olarak kamu kurumları olmak üzere “6” ayrı alt boyutta regresyon analizi sonuçlarının yapılarak bir Tablo 4.47.’de verilmesi sağlanmıştır. Bu tablo da detayları görülmekte olan sayısal değerler doğrultusunda sırasıyla her iş kümesinin kaynak bağımlılığı genel ortalamasının kümelene alt faktörleri üzerindeki etkisi detaylı analiz edilmiştir.

Tablo 4. 47. Kaynak Bağımlılığı Alt Parametrelerinin İş Kümesi Bazında Kümelene Üzerindeki Etkisinin Regresyon Analizi Sonuçları

CLEAN ENERGY CLUSTER	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,068	1,000	1,000	,000	-0,363	-0,487	9
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,005			,000	0,454	0,652	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0						
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,002			,000	0,530	0,694	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0						
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0						
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,496	1,000	1,000	,000	-0,117	-0,548	13
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,468						
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,335			,000	-0,317	-1,509	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,355						
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,307			,000	1,805	4,884	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,35			,000	-0,818	-3,711	
ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,014	0,950	0,926	,000	-1,340	-2,733	20
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,000	3,812	6,739	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0			,000	1,625	3,436	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,000	-5,543	-9,153	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,004			,001	-2,813	-5,406	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,012			,001	5,504	8,723	
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N

KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0	1,000	1,000	.	0,235	0,261	23		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0								
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0					.		0,299	0,327
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0								
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0					.		0,182	0,205
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0					.		0,214	0,235
GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N		
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,074	,977	,960	,009	0,438	1,315	15		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,01			,000	0,476	1,393			
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,049			,000	-1,222	-3,507			
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,004	1,610	3,754			
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0			,211	0,076	0,193			
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0			,016	-0,955	-2,481			
İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N		
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,056	,475	,362	,125	0,402	0,731	35		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,001			,094	0,218	0,318			
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,129			,065	-0,521	-1,104			
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,114			,176	0,662	1,345			
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,17			,213	-0,406	-1,070			
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,003			,006	0,162	0,493			
İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N		
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,477	1,000	1,000	,000	0,154	0,229	30		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,000	0,230	0,573			
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0			,000	0,861	1,135			
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0								
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,044			,000	-1,019	-1,722			
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0			,000	0,268	0,606			
İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N		
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,06	,438	,291	,516	-0,179	-0,324	30		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,023			,217	-0,424	-0,733			
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,05			,338	0,248	0,468			
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,005	0,726	1,119			
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,048			,109	-0,473	-0,810			
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,051			,226	0,474	0,781			
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N		
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,003	1,000	1,000	.	-0,762	-2,002	25		
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			.	1,668	4,254			
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,002			.	-1,628	-3,713			
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			.	-0,808	-1,884			

KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,002			.	-0,149	-0,375	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0			.	1,746	4,188	
İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,029	,588	,450	,734	0,123	0,185	25
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,346	-0,181	-0,313	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,001			,051	-0,983	-1,626	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,009			,046	0,740	1,322	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,009			,452	-0,298	-0,519	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,13			,184	0,245	0,444	
KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,018	,885	,832	,161	-0,295	-0,936	20
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,741	0,045	0,123	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0			,003	-0,144	-0,565	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,014	-0,469	-1,920	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,007			,041	0,451	2,124	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,009			,150	0,072	0,299	
KONYA DÖKÜM KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0	1,000	1,000	,000	-0,560	-1,670	25
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,022			,000	-0,006	-0,040	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,005			,000	0,007	0,025	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,312			,000	-0,122	-0,603	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,304						
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,306			,000	0,309	1,808	
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,275	1,000	1,000	.	0,228	0,310	25
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,004			.	0,330	0,496	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0						
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			.	0,707	1,118	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0						
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0			.	-0,145	-0,393	
MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,001	,721	,592	,827	-0,146	-0,168	20
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,159	1,177	1,380	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,013			,034	-1,037	-1,304	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,004			,933	-0,046	-0,051	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,001			,150	0,658	0,744	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,001			,865	0,072	0,090	
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N

KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0	1,000	1,000	,000	0,233	0,175	20
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,000	0,792	0,836	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0			1,000	0,000	0,000	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,019			1,000	0,000	0,000	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,042			1,000	0,000	0,000	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,018			1,000	0,000	0,000	
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,426	,516	,355	,080	2,555	5,349	25
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,416			,302	-0,949	-2,187	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,111			,021	-0,828	-1,834	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,27			,253	-0,434	-0,938	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,072			,339	-0,360	-1,028	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,082			,774	0,090	0,237	
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,027	,622	,523	,440	-0,261	-0,561	30
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,014			,025	0,424	0,751	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,036			,702	-0,061	-0,149	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,278	0,399	0,446	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0			,684	0,148	0,184	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0			,414	0,196	0,268	
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,01	,584	,476	,101	-0,192	-0,583	30
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0,032			,037	0,300	1,157	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,015			,007	-0,410	-1,394	
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0,054			,078	0,234	1,013	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,035			,224	0,178	0,891	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,004			,000	-0,301	-1,645	
SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	Correlations	R Square	Adjusted R Square	Sig.	B	Standardized Beta	N
KÜMELENME FAKTÖR ORTALAMA	0,415	1,000	1,000	,000	0,785	1,746	30
KÜMELENME İLGİLİ DESTEK ORTALAMA	0			,000	1,021	1,925	
KÜMELENME FİRMA STRATEJİLERİ ORTALAMA	0,386						
KÜMELENME TALEP KOŞULLARI ORTALAMA	0			,000	-0,313	-0,914	
KÜMELENME İŞ BİRLİĞİ KURUMLARI ORTALAMA	0,01			,000	1,876	3,891	
KÜMELENME KAMU KURUMLARI ORTALAMA	0,11			,000	-2,625	-5,692	

Buna göre, Clean Energy Cluster için Firma Stratejileri, İşbirliği Kurumları ve Kamu Kurumları için korelasyon katsayısı “0” olduğu görülerek ilişki olmadığı anlaşılmış buna göre regresyon ön şartı sağlanamamıştır. İlişki, faktör ortalama; ilgili

destek ve sektörler ile talep koşulları için gerçekleştiği görülmüştür. Buna göre, kaynak bağımlılığında yaşanacak bir birimlik artışın kümelenme üzerinde negatif etki ile -0,363 birim azalışa neden olduğu; kaynak bağımlılığında yaşanacak bir birimlik artışın ilgili desteklerde pozitif etki ile 0,454 birim artışa neden olacağı ve son olarak talep koşullarında ise pozitif etki ile 0,530 birim etkisi olacağı görülmüştür. Buna göre, Clean Energy İş Kümesi için kaynak bağımlılığının kümelenme etkinliği alt boyutları üzerinde, kaynak bağımlılığının etkisinin en çok olan boyut “talep koşulları” konusunda olduğu görülmüştür. Buna göre, Clean Energy özelinde kaynak bağımlılığının kümelenmeyi etkilemesinde en çok talep koşulları etkili olmuştur.

Küme etkinliği kapsamında ilk sırada yer alan Kayseri Mobilya Kümesi’ni kaynak bağımlılığı parametrelerinin kümelenme üzerine etkisi açısından incelendiğinde; Kümelenme İlgili Destek Ortalama, Kümelenme Firma Stratejileri Ortalama, Kümelenme Talep Koşulları Ortalama’nın korelasyon katsayısı “0” olduğu görülerek ilişki olmadığı görülmüştür. Kaynak bağımlılığı parametreleri ile kümelenme parametreleri arasında ilişki sadece, kümelenme işbirliği kurumları kaynak bağımlılığı parametrelerinden etkilendiği ortaya çıkmıştır. Buna göre kaynak bağımlılığı parametrelerindeki bir birimlik artış kümelenme işbirliği kurumları üzerine 0,451 lik bir artış sağlamaktadır.

Küme faaliyetlerinden en çok memnun olan İnegöl Mobilya Sanayiciler kümesinin sonuçlarını değerlendirdiğimizde ise, kaynak bağımlılığının kümelenmenin bütün parametreleri arasında ilişki pozitif yönde çıkmış fakat bunlardan sadece anlamlı olan kamu kurumlarının etkilenmesi olmuştur. Buna göre kaynak bağımlılığındaki bir birimlik artış kümelenmenin alt boyutu olan kamu kurumlarında 0,162 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Yukarıdaki tablo Faktör koşul ve piyasaları açısından incelendiğinde, Clean Energy, Çorum Gıda, Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik, İş ve İnşaat Kümesinde, kaynak bağımlılığının ortalamasında bir birimlik artış faktör koşul ve piyasalarını sırasıyla -0,363; -0,117; -1,340; -0,762 azalmasına neden olmaktadır. Yine Antep Makine Metal, İstanbul Sağlık Endüstri, Konya Otomotiv ve Sürdürülebilir Ev Tekstil Kümeleri açısından kaynak bağımlılığındaki bir birimlik artış faktör koşul ve piyasalarında sırasıyla 0,438; 0,154; 0,228 ve 0,785 lik bir artışa neden olmaktadır.

İlgili destek ve sektörler açısından bakıldığında; Ostim Yenilebilir Enerji, Ostim Savunma, Konya Otomotiv, Antep Makine ve Clean Energy kümelerinde kaynak bağımlılığı bir birim arttığında sırasıyla 0,300; 0,424; 0,330; 0,476; 0,454 birim ilgili destek ve sektörlerde artış yaşanmaktadır. Konya Dökümde ise kaynak bağımlılığındaki bir birim artış ilgili destek ve sektörleri -0,006 birim azalmasına neden olmaktadır.

Firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği faktörü açısından bakıldığında, Çorum Gıda, Antep Makine, İş ve İnşaat Makineleri, İzmir Havacılık, Mediküm Medikal, Ostim Medikal ve Ostim Yenilebilir Enerji kümelerinde, kaynak bağımlılığı bir birim arttığında, firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği faktöründe sırasıyla -0,317; -1,222; -1,628; -0,983; -1,037; -0,828 ve -0,410 azalış yaşanmaktadır. Konya Döküm kümesinde ise 0,007 birimlik artış yaşanmaktadır.

Talep koşulları ve talep yapısında ise, Clean Energy, İzmir Havacılık Uzay kümesinde, kaynak bağımlılığı bir birim arttığında, talep koşulları sırasıyla, 0,532 ve 0,046 birim kadar artış yaşanmaktadır. Konya döküm kümesinde ise -0,122 birimlik azalış olduğu görülmektedir.

İşbirliği kurumları parametrelerini küme bazında incelediğimizde ise, Setek, Kayseri Mobilya, Çorum Gıda kümesinde, kaynak bağımlılığı bir birim arttığında işbirliği kurumları parametresi sırasıyla 1,876; 0,451 ve 1,8051 birimlik artış göstermektedir.

Kamu Kurumları parametresinde ise, Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik, İnegöl Mobilya, Konya Döküm kümelerinde kaynak bağımlılığı bir birim arttığında kamu kurumları parametreleri sırasıyla 5,504; 0,162 ve 0,309 birimlik artış göstermektedir.

4.8. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme modelinin etkinliği ölçmek üzere bu çalışmada hem yapısal eşitlik modellemesi hem de regresyon analizi yapılarak Türkiye'deki 19 kümenin mevcut durumu araştırılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle kaynak bağımlılığı, kümelenme ve üretici tedarikçi ilişkisel normlar parametrelerinin model uygunluğunu denetlemek için yapısal eşitlik modellemesi kapsamında Doğrulayıcı Faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda

kaynak bağımlılığı parametreleri ve kümelenme alt faktörlerinin model kapsamında yapılan modifikasyon sonucunda uyumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat uyumluluk modeli kapsamında her iki ölçekten de toplam 17 adet unsur çıkartılmak zorunda kalınmıştır. Modelden çok sayıda alt faktörün çıkartılması sonucunda kaynak bağımlılığı ve kümelenme arasındaki ilişkiyi yapısal eşitlik modellemesi kapsamında değerlendirmek güçleşmiştir. Çünkü çıkartılan unsurlar kaynak bağımlılığı ve kümelenme arasındaki ilişkiyi ölçmek için baz alınan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da kaynak bağımlılığı parametrelerinin kümelenme modelini açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu ifadeler daha öncesinde birçok çalışma kapsamında ele alınmış kalıplaşmış ifadelerdir. Ancak bu ifadeler modelde yer aldığı takdirde modelin sağlıklı bir şekilde açıklanması mümkün olacaktır. Söz konusu modifikasyon sonucunda kümelenme bazında; Ar-Ge, inovasyon, küresel teknoloji, kamusal fonlara erişim, ihracat için yerel iş ağları oluşturma, kamu ihaleleri için işbirliği, üniversite sanayi işbirliği ile kaynak bağımlılığı bazında ise; tedarikçilerle ilişkiler için ekipman ve eğitime sahip olma, teknolojik belirsizlik, kaynak yoğunluğu kapsamında pazarda tedarikçilerin durumu, kaynak bulmada belirsizlik altında hammaddeye erişim gibi model için önemli olan soru ifadelerinin uyum kapsamında analiz kapsamı dışında bırakıldığı görülmüştür. Bu da kaynak bağımlılığı parametrelerini kümelenme modelini açıklamada ve etkisini ölçmekte yetersiz kaldığını göstermiştir. Söz konusu yapılan yapısal eşitlik modellemesi sonucunda kaynak bağımlılığı parametrelerinden genel olarak teknolojik belirsizlik ifadesinin kümelenme modelinde yer alan faktörler arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Elde edilen bu sonuç doğrultusunda bir yorum ve sonuca varmak sağlıklı olmayacağı için ve kaynak bağımlılığı parametrelerinin, üretici tedarikçi ilişkisel normlar parametrelerinin kümelenme modeli üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ölçmek ve bu durumu küme bazında karşılaştırmak adına regresyon analizi yapılmıştır.

Yapılan regresyon analizi sonucunda hipotezlerin değerlendirilmesi aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. 48. Hipotezlerin Değerlendirme Sonucu

Hipotezler	Red/Kabul
H₁ : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1a} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri Faktör Koşulları ve Piyasalarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1b} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri İlgili Destek ve Sektörünü istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1c} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri Firma Stratejileri, Yerel Rekabet ve İşbirliği Ortamını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1d} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri Talep Koşulları ve Talebin Yapısını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1e} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri İşbirliği Kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H_{1f} : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri Kamu Kurumlarını istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul
H₂ : Kaynak Bağımlılığı Parametreleri ile Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar arasında anlamlı ilişkiler vardır.	Kabul
H₃ : Üretici-Tedarikçi arası İlişkisel Normlar Kümelenmeyi istatistiki olarak anlamlı bir şekilde etkiler.	Kabul

Regresyon analizi sonucunda kaynak bağımlılığı parametreleri ve üretici tedarikçi ilişkisel normlar parametreleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda örgütler kaynak bağımlılığı kuramı kapsamında çevrelerindeki belirsizliği yönetmek, kendileri için önemli olan kaynaklara erişebilmek ve rekabet avantajı kazanarak hayatta kalabilmek için işbirliği yöntemi

olarak kümelenme modelini tercih ettiği ortaya çıkmıştır. İşletmeler kümelenme modeli ile birlikte, daha etkin oldukları, çevrelerindeki belirsizliklerle baş edebildikleri ve bu belirsizlikleri azaltabildikleri görülmüştür. Literatür incelemesini aşağıdaki gibi kaynak bağımlılığı ve işbirliği stratejileri kapsamında yaptığımızda söz konusu araştırmalarla aynı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Aşağıda ilgili literatüre örnekler verilmiştir:

Salmond D.J. 1989 yılında yaptığı “When and Why Buyers And Suppliers Collaborate: A Resource Dependence And Efficiency View” adlı çalışma da 42 üretici-tedarikçi arasındaki işbirliğini kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında incelemiştir. Araştırma sonucunda bu ikisi arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (Salmond, 1989).

Zehir vd. (2019) yılında yapılan “Resource Dependence Theory, Firm Performance And Producers-Suppliers Relationships” adlı çalışma da kaynak bağımlılığı parametrelerinin üretici tedarikçi ilişkilerini ve firma performansını nasıl etkilediği yönünde 314 işletme üzerinde yapılan araştırma sonucunda aralarında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki var olduğu ortaya çıkmıştır (Zehir vd., 2019: 160-172).

Drees ve Heugens 2012 yılında, “Synthesizing And Extending Resource Dependence Theory: A Metaanalysis” adlı çalışma da ele alınan hipotezlerden biri de örgütsel kaynak bağımlılıkları, kenetlenmeler, ittifaklar, ortak girişimler, iç kaynak kullanımı ve birleşme ve devralmalar gibi örgütler arası düzenlemelerin oluşumu ile olumlu bir şekilde ilişkilidir. Bu hipotez bağlamında 157 işletme üzerinde analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunun olumlu ve anlamlı çıktığı yönündedir (Drees ve Heugens, 2012).

Song, 2017 yılında, “Strategic Alliances In The Hospital Industry: A Fusion Of Institutional and Resource Dependence Views” isimli çalışmasında hastane endüstrisi ittifakında bağımlılığı etkileyen kurumsal ve görev ortamı faktörlerini kurumsal ve kaynak değişimi perspektiflerini kullanarak incelemiştir. Araştırma sonucunda kaynak bağımlılığı kuramının ittifakta etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Song, 2017: 271-275).

Goes ve Park 1997 yılında “Interorganizational Links and Innovation: The Case of Hospital Service” adlı çalışmalarında, hastanelerin, diğer ilgili veya ağa bağlı hastanelerle yüksek düzeyde kaynak alışverişi sergilediklerinde hizmet yeniliklerini

benimseme olasılığı daha yüksektir şeklinde kurdukları hipotezin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır (Goes ve Park, 1997: 673-696).

Stearns vd. 1987 yılında “Performance of commercial television stations as an outcome of interorganizational linkages and environmental conditions” çalışmasında, organizasyonel performans ve çevresel koşullar arasında bir moderatör olarak organizasyonlar arası bağlantıların etkilerini araştırmıştır. Analizler, 15 yıllık bir dönemde 25 pazarda 145 ticari televizyon istasyonunu kapsamaktadır. Sonuçlar, organizasyonlar arası bağlantıların televizyon istasyonlarını çevresel karmaşıklık ve kıtlığın olumsuz etkilerinden korumaya hizmet edebileceğini, ancak belirsizliğin bir istasyonun performansı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu göstermiştir (Stearns vd., 1987: 71-79).

Literatür çalışmaları incelendiğinde Pfeffer ve Salancik ‘in (1978) önerdiği gibi, örgütlerin çevresel belirsizliği yönetebilmek, örgütler için önemli olan kaynak akışını sağlayabilmek ve hayatta kalabilmek için bir takım ittifaklar gerçekleştirerek bu belirsizliği en iyi şekilde yönetebilecekleri konusundaki düşüncelerini destekler nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da örgütler kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kaynak erişimini sağlamak, belirsizliği yönetebilmek ve hayatta kalabilmek için stratejik ittifaklar, birleşmeler yerine kümelenme modeli ile bu durumu yönetebilecekleri ortaya atılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür ile paralellik göstermektedir.

Kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme modelinin etkinliğini ölçmek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda, kaynak bağımlılığı parametreleri kümelenme parametrelerinden en çok talep koşulları ve talebin yapısını %27 oranla açıklamıştır. Buna göre örgütler kaynak bağımlılıklarını yönetmek, kaynak akışını sağlamak ve çevresel belirsizliklerle mücadele etmek için kümelenme yoluna gitmelerinin en önemli sebebi, yerel ve ulusal talebe ulaşmaktır. Örgütler kümelenme sayesinde mal ve hizmetlerini pazarlayabileceği kitleye daha rahat ulaşmaktadır. Örgütlerin kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmelerinin ikinci önemli sebebi, ilgili ve destek sektörlerini %23 oranla açıklanmasıdır. Buna göre kümeler kaynaklara erişebilmek, çevresel ve teknolojik belirsizliği yönetebilmek ve tedarikçilerle ilişkileri düzenlemek için kümelenme modeline giderken en çok iş geliştirme hizmetleri veren, Ar-Ge ve inovasyon konusunda destek veren, eğitim

hizmeti, tasarım ve pazarlama hizmeti veren işletmelerden fayda sağlamak için tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Kaynak bağımlılığı parametreleri firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını ise %21 açıklayarak üçüncü sırada yer almaktadır. Buna göre işletmeler kaynak akışlarını sağlamak, çevresel belirsizlikleri yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmelerinin en önemli sebeplerinden biri de, işletmeler arası işbirliği sağlamak, uluslararasılaşma ve ihracat için yerel iş ağları oluşturma, ortak ürün ve hizmet elde etmek, kamu ihaleleri için işbirliği için kümelenme yoluna gittikleri ortaya çıkmıştır. Dördüncü sırada ise kaynak bağımlılığı parametreleri faktör koşul ve piyasalarını %19 oranında açıklamaktadır. Buna göre işletmeler kaynak bağımlılıklarını, çevresel belirsizlikleri yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmelerinin sebebi, nitelikli işgücüne kolay erişmek, yeni pazar ve müşteri elde etmek, kamusal fonlarla ilgili bilgi almak ve ihtisaslaşmış beyin gücüne kolay erişebilmek için kümelenme yoluna gittikleri ortaya çıkmıştır. Örgütlerin kaynak bağımlılığını yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmelerindeki en az etkiye sahip neden ise %12 ile işbirliği kurumlarıdır. Buna göre örgütler, üniversite sanayi işbirliği destek çerçevesinde kendilerini geliştirmek için kümelenme yoluna gittikleri ortaya çıkmıştır.

Kaynak bağımlılığı kuramı kapsam dışı bırakıldığında kümelerin mevcut rekabet düzeyi ile ilgili sonuçlara baktığımızda ise, kümeye dahil olan işletmelerin en çok ilgili ve destek sektörler konusunda rekabet gücünü belirlediği ortaya çıkmıştır. Buna göre kümede yer alan firmalar, Ar-Ge ve inovasyon konusunda destek veren firmalarla çalışması, iş geliştirme hizmetleri veren kurumlarla işbirliği yapması bu kümelere rekabetçilik konusunda yüksek avantaj sağlamaktadır. Kümelere ikinci en önemli avantaj sağlayan unsur ise, faktör koşul ve piyasaları ve kamu kurumlarıdır. Küme de yer alan firmalar, nitelikli işgücüne çabuk ulaşmakta, yeni pazar, müşteri ve iş imkanlarından yararlanmakta ve kamu kurumları tarafından da destek görmektedir. Çalışma da ele alınan kümelerin mevcut rekabetçilik düzeyini en az etkileyen ve en az yararlanabildiği firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamıdır. Buna göre söz konusu kümeler bu faktöre genel itibari ile önem verdiklerini belirtmişken, mevcut durumda bu unsur çok yansımamıştır. Bu bağlamda küme üyeleri kendi aralarında iletişim konusunda çok etkin değildir. Bazı proje çalışmaları için yeterli seviyede ortak hareket etmemektedir. Bu durum kümeler arası rekabetin çok etkin olmadığını ve

girişimciliğin de teşvik edilmediğini göstermektedir. Yine kümelerde yeterli sayının olmaması da bu duruma etki etmektedir.

Kaynak bağımlılığı parametrelerinin kümelenme üzerine etkisi küme bazında incelendiğinde; Clean Energy Cluster'da talep koşulları ve talebin yapısı kaynak bağımlılığı parametrelerinden en çok etkilenen unsur olmuştur. Buna göre Clean Energy Cluster kaynak akışını sağlamak, çevresel belirsizlikle mücadele etmek için kümelenme yoluna gitmesinin sebebi yerel talebe erişmek istemesidir. Bu şekilde ürün ya da hizmetlerini daha rahat pazarlayabilecektir.

Çorum Gıda İşleme Makineleri Kümesi'nde kaynak bağımlılığının en çok etkilediği unsur ise işbirliği kurumları olmuştur. Bu sonuca göre Çorum Gıda İşleme Makineleri Kümesi'nde yer alan firmalar kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için üniversite-sanayi işbirliğinden, ihtisaslaşmış işgücü ve beyin gücünden faydalanmak için kümelenme yoluna gitmektedir. Buna göre Çorum tarıma dayalı sanayiye önem veren bir ildir. Bu bağlamda sanayiye yönelik makine üretimi yapılmaktadır. Bunu da yaparken kümelenme sayesinde kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için en çok üniversite-sanayi işbirliğinden yararlanmaktadır.

Analize Eskişehir-Kütahya-Bilecik Seramik Kümesi açısından bakıldığında, kaynak bağımlılığı parametrelerinin en çok etkilediği kümelenme unsuru kamu kurumları olmuştur. Buna göre Eskişehir-Kütahya-Bilecik Seramik kümesi kaynak bağımlılığını yönetebilmek için kümelenme modeline gitmesinde en çok etkileyen unsur devlet destekleri ve teşvikleri olmuştur. Eskişehir-Kütahya-Bilecik Seramik Kümesi'nde kamu kurumlarının kümelerin rekabet gücünü destekleyecek uygun bir iş ortamı sağlaması kaynak bağımlılığı parametrelerinin etkilediği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gaziantep Makine Metal Kümesi'nde ise kaynak bağımlılığının kümelenme modelinde en çok etkilediği faktör, ilgili ve destek sektörler olmuştur. Buna göre Gaziantep Makine Metal Kümesi kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmesinde en etkili olan unsur, tasarım, Ar-Ge, finans, pazarlama, danışmanlık, tedarikçiler gibi firmalara ya da kurumlara daha rahat ulaşabilmek ve bağlantı kurabilmek için kümelenme yolunu tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Genel olarak baktığımızda makine, metal imalat sektöründe Ar-Ge, inovasyon, tasarım, patent alma gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Kümede yer alan firmalar, bu unsurlara daha rahat

erişebilmek ve kaynak akışını yönetebilmek için kümelenmeyi tercih ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Gaziantep Makine Metal Kümesi’de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sanayi alanında liderlik etmektedir.

İnegöl Mobilya Sanayicileri Kümesi’nde en çok etkilenen unsur kamu kurumları olmuştur. Buna göre firmaların kaynak bağımlılıklarını yönetmek için kümelenme yoluna gitmesindeki en önemli unsur devlet teşvikleridir. Kayseri Mobilya İş Kümesi’nde ise kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme yoluna gitmesinde en önemli etken, işbirliği kurumları olmuştur. Buna göre, söz konusu iş kümesinde yer alan firmalar, çevresel bağımlılıklarını kontrol etmek, kaynaklara ulaşabilmek için üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde hareket etmektedir.

İstanbul Sağlık Endüstri Kümesi incelendiğinde, firmalar kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için nitelikli işgücüne ulaşmak, yeni pazar ve müşteri elde etmek, ihtisaslaşmış beyin gücünden faydalanmak için kümelenme yoluna gitmektedir.

İş ve İnşaat İş Kümesi’nde ise kaynak bağımlılığı en çok firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını negatif yönde etkilemektedir. Buradan İş ve İnşaat İş Kümesi ’nin kendi keline yeten, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden, stratejik açıdan önemli kaynakları zaten elinde bulundurduğu, kaynak tahsisi ve erişimini denetleme gücünün kendi elinde olduğunu bu yüzden de bağımlılıklarını azaltmak ve kimseye bağlı kalmamak için güç unsurlarını da elinde bulundurarak işbirliği ortamına girmediklerini ve böylelikle diğer firmalar üzerinde rekabetini artırdığını söyleyebiliriz. İŞİM’in mevcut küme rekabet düzeyine baktığımızda ise sekizinci sırada olduğu görülmektedir.

İzmir Havacılık Uzay Kümelenmesi ise kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için kümelenme yoluna gitmesindeki en etkileyici unsurun talep koşulları ve talebin yapısı olduğu ortaya çıkmıştır.

Konya Döküm Kümesi’nde ise kaynak bağımlılığının en etkilediği küme parametresi kamu kurumları olmuştur. Buna göre küme de yer alan firmalar devlet desteğinden, teşviklerinden, vergi indirimlerinden faydalanarak çevresel belirsizliklerini yönetebilmekte ve kaynak akışını sağlamaktadır. Konya Otomotiv Yan Sanayi İş Kümesi’nde ise firmaların kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için

ilgili ve destek sektörlerden yani iş geliştirme, eğitim, finans, danışmanlık, pazarlama ve tasarım hizmeti veren kurumlardan destek almaktadır.

Ostim Medikal Sanayi Kümesi ve Mediküm Medikal Sanayi İnovasyon Kümesi'nde kaynak bağımlılığı firma stratejileri, yerel rekabet ve işbirliği ortamını negatif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Buna göre medikal alanda faaliyette bulunan kümelerin kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için işbirliği yoluna gitmedikleri bu şekilde stratejik kaynakları zaten ellerinde bulduklarını, kaynak tahsisi ve erişimini denetledikleri ortaya çıkmıştır.

Ostim Savunma ve Havacılık ve Ostim Yenilebilir Enerji ve Çevre Teknolojileri Kümelenmesi kaynak akışını sağlamak, çevresel belirsizlikleri yönetebilmek ve bu şekilde hayatta kalabilmek için iş geliştirme, Ar-Ge ve inovasyon, eğitim, danışmanlık, tasarım, pazarlama konusunda hizmet veren kurumlarla çalışmaktadır.

Sürdürülebilir Ev Tekstil Kümesi ise kaynak bağımlılıklarını yönetebilmek için kümelenme yolunda gitmesindeki en önemli etki işbirliği kurumları olmuştur. Buna göre küme de yer alan firmalar çevresel bağımlılıklarını azaltmak, kaynak tahsisini etkin bir şekilde gerçekleştirmek için üniversite-sanayi işbirliğinden, ihtisaslaşmış beyin gücü ve işgücünü geliştirme programlarından faydalanmaktadır. Ayrıca kümenin Marmara Bölgesi'nde faaliyette bulunması işbirliği kurumlarında yer alan bilgilerden yararlanması, nitelikli işgücü, Ar-Ge, inovasyon, teknoloji ile ilgili stratejik bilgilere erişebilmesi etkin olmasında etkili bir unsurdur.

Sonuç olarak günümüz modern dünyasında örgütlerin kendi kendine yeten bir yapıya sahip olması çok mümkün gözükmemektedir. Örgütlerin çevresel bağımlılıklarını azaltmak, bağımlılık ve güç ilişkisini dengede tutmak, stratejik açıdan kendisi için önemli kaynaklara erişebilmek ve bunların denetimini sağlayabilmek için ve de hayatını devam ettirebilmek için çevreleri ve çevrelerindeki örgütlerle işbirliği halinde hareket etmesi bir zorunluluk olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada söz konusu kaynak akışının ve çevresel belirsizliğin yönetilebilmesi için kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında kümelenme modelinin etkinliği ele alınmıştır. Araştırma sonucunda 19 farklı kümede yer alan firmalar, kaynak tahsisini sağlamak, nitelikli işgücüne ulaşmak, üniversite işbirliğinden yararlanmak, kamu kurumlarının destek ve teşviklerinden faydalanmak, Ar-Ge ve inovasyon konusunda destek almak,

tedarikçilere kolay ulaşabilmek gibi daha birçok unsurdan faydalanabilmek ve bu bağımlılıklarını ve belirsizliklerini yönetebilmek için kümelenme yoluna gittiği ortaya çıkmıştır. Buna göre elde edilen sonuçlarla literatür karşılaştırılması yapıldığında literatürü destekler nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Literatür taramasında örgütler kaynak bağımlılıklarını yönetmek, kaynak akışı sağlamak, güç ve bağımlılık ilişkilerini dengede tutmak ve rekabet avantajı kazanmak için işbirliği stratejilerine gittikleri görülmüştür. Bu çalışmada da örgütlerin bağımlılıklarını yönetmek ve belirsizlikleri azaltmak için işbirliği stratejisi olarak kümelenme yolunu tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu şekilde örgütlerin daha rekabetçi bir yapı kazandıkları elde edilen sonuçlar arasındadır. Bütün bu sonuçlara rağmen son olarak kaynak bağımlılığı kuramı ile kümelenme arasındaki ilişkiyi incelemek ve daha detaylı bilgiler elde etmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

AHİKA (2015). Yerel Ekonomik Kalkınma ve Kümelenme Rehberi.

AKTAŞ, M. ve Şener, İ. (2012). Koşul Bağımlılık Kuramı. H. Cenk Sözen, H.Nejat Basım (Der.), Örgüt Kuramları (91-116). İstanbul: Beta yayıncılık.

ALLISON, P.D. (1999) Multiple Regression: A Primer. Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.

ALMANAE, M (2007). Organization Enviroment and Its Effects On Performance-Applied Study In Insurance CompaniesIn Libya. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, Mendel University Press. 55, 3. Ss. 9-22.

ALSAC, Filiz (2010). Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiyeİçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi.

ANDERSSON, T., Serger, S. S., Sörvik, J., &Hansson, E. W. (2004). The Cluster Policies. Whitebook. IKED.

ARICIOĞLU, Atilla (2018). “Türkiye’nin Kümelenme Politikası Üzerine Bir Tartışma”, 7th International Conference on Business Administration (ICBA), Detay Yayıncılık, ss. 22-35.

ARICIOĞLU, Atilla, Gökçe, Şükran ve Koraş, Muhittin (2013). “Kümelenme ve Rekabet Analizi İçin Bir Uygulama”, Selçuk ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 1-18.

ARICIOĞLU, Ebru (2011). “İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: “Mekan””, Ekonomik Yaklaşım, 22, 81. Ss. 17-44.

AY, Muammer (2015). “Kaynak Bağımlılığı Kuramı Çerçevesinde Kooperatifçilik Sektörü”, Kooperatif Postası Karınca, 81, ss. 18-21.

Aydın, Hamdi (2001). “Postmodern Örgüt Teorisi”, Liberal Düşünce Yayınları, 196-206.

BALCI, A. (2003). **Örgütsel Sosyalleşme Kuram Strateji ve Taktikler**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

BALDWIN, D. (1980). “Interdependence and Power: A Conceptual Analysis”, **International Organization**, 34,4. 471-506.

BALTACI, Recep (2015). **Kobilerde Kümelenme Suretiyle Etkinliğin Artırılması ve Alınacak Önlemler, Konya Örneği**. KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BAUN, Joel ve Shipilov, Andrew (2006). “Ecological Approaches To Organizations”, **Sage Handbook For Organizations Studies**, Pp: 55-110.

BEBKA (2017). **Eskişehir Yatırım Ortamı**. Nisan, 2017. <http://www.investineskisehir.gov.tr/wpcontent/uploads/2017/07/EsYatirimOrtamiBSK.pdf> (Erişim Tarihi: 13.05.2019).

BECATTİNİ, Giacomo (2017). “The Marshallian Industrial District As A Socio-Economic Notion”, **RevueD’Economie Industrielle**, De BoeckSuperieur. 157. Ss. 13-32.

BEKAR, C. Ve Lipsey, R. G. (2001). **Clusters and Economic Policy**, Canadian Journal of Policy Research.

BEKELE, Gashawbeza, W. Ve Jackson, Randall W. (2006). **Theoretical Perspectives On Industry Clusters**, Morgantown: RegionalResearchInstitute West Virginia University.

BELUSSI, Fiorenza ve Caldari, Katia (2009). **At The Origin Of the Industrial District: Alfred Marshall and The Cambridge School**, Cambridge Journal Of Economics.

BOJA, Catalin (2011). “Clusters Models, Factors and Characteristics”, **International Journal of Economic Practices and Theories**, ss. 34-43.

BRAADLAND, Thor E. ve Hauknes, Johan (2000). “Innovation in the Norwegian Food Cluster”, A contribution to the OECD/CSTP NIS Programme, **the Cluster Focus Group OECD Cluster Workshop** Utrecht 8-9 May.

BULU, Melih, Eraslan, Hakkı ve Şahin, Özlem (2004). “Elmas (Diamond) Modeli ile Ankara Bilişim Kümelenmesi Rekabet Analizi”, **3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Osman Gazi Üniversitesi, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir, ss.143-153.

BURNS, T ve Stalker, G. (1969). “The Management Of Innovation”, **The Economic Journal**. 79: 403-405.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (2012). TR41 Bölgesi İlleri Kümelenme Analizleri.

Cansız, Mehmet (2011). **Türkiye’de Kümelenme Politikaları ve Uygulamaları**, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kurulu, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara.

CASCIARO, T. Ve Piskorski, M.J. (2005). “Power Imbalance, Mutual Dependence and Constraint Absorption: A Closer Look At Resource Dependence Theory”, **Administrati ve Science Quarterly**, 50, 167-199.

Casey, C. (2002). **Critical Analysis Of Organizations: Theory Practice, Revitalization**, London, UK: Sage Publications.

Cluster Atlas Baden-Württemberg (2015). **Regional Cluster Atlas Baden-Württemberg**, Overview of cluster-related networks and initiatives – www.clusterportal-bw.de (Erişim Tarihi: 09.12.2018).

COTRIGHT, Joseph (2006). **Making Sense Of Clusters: Regional Competitiveness and Economic Development**, The Brookings Institution Metropolitan Policy Program.

CRUZ, Santos, S. ve Teixe, Aurora, A. C. (2007). **A New Look Into The Evolution Of Clusters Literature**, A Bibliometric Exercise. FEP Working Papers.

CUNLIFFE, Ann, L. (2008). **Organization Theory**, SAGE Publications, India.

ÇAĞLAR, Esen (2006). “Türkiye’de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, ss. 305-316.

ÇAKAR, Mehmet ve Danışman Ali; “Kurumsal Kuram”, **Örgüt Kuramları**, Cenk Sözen ve Nejat Basım, 2. Baskı, Beta Yayın, Ankara, 2012, ss. 241-269.

ÇALIŞKAN, Tunalı, Elif ve Kaya, Ayşe (2015). “Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı Çerçevesinde İşgücünün Hareketliliği: Avrupa Birliği Uygulaması”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, 6,1. Ss. 37-62.

ÇİVİ, Emin, Erol, İbrahim, İnanlı, Turgay ve Erol, Ece (2008). “Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4,4. Ss. 1-22.

DAFT, Richard (2008). **Organization Theory and Design**, 10. Baskı, South-Western Cengage Learning.

DAFT, Richard; Murphy, Jonathan ve Willmott, Hugh (2010). **Organization Theory and Design**, Cengage Learning Emea.

DAVIS, G.F. ve Cobb J.A. (2010). “Resource Dependence Theory: Past and Future”, **Research in the Sociology Of Organizations**, 28, 21-42.

DAVIS, G.F. ve Powell, W.W. (1992). “Organization-Environment Relations”, M. Dunnette (Ed.), **Handbook Of Industrial and Organizational Psychology** (s. 316-375). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

DAWKİNS, Casey, J. (2003). “Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works and Recent Developments”, **Journal Of Planning Literature**, 1812. Ss. 131-172.

DEMİRDÖĞEN, Serkan (2018). “Kümelenme Potansiyeli Gösteren Sektörlerin Belirlenmesi: Tra 1 Düzey 2 Bölgesi Üzerine Bir Uygulama”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18,4, ss. 85-113.

DİKİLİ, Ali (2014). Örgütlerde Güç Kavramı: Eleştirel Yönetim Çalışmaları ile Kaynak Bağımlılığı Yaklaşımı'nın Bakışlarına Dair Karşılaştırmalı Bir Analiz. 23, ss. 141-164.

DONALDSON, Lex (2001). The Contingency Theory Of Organizations, London: Sage.

DREES, Johannes ve Heugens, Pursey (2012). "Synthesizing and Extending Resource Dependence Theory: A Meta-Analysis", Journal of Management. 39,6.

DUMAN, Pınar (2017). Tekstil Sektöründe Kümelenme: Adıyaman'da Bir Alan Çalışması, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi.

DURGUT, Metin (2010). "İlişkiler ve Şebekeler", Yenileşim [TTGV tarafından elektronik ortamda (www.ttg.org.tr) yayımlanan dergi], Örnek Sayı, Ocak 2010. <http://www.inovasyon.org/pdf/MD.Iliskiler.ve.Sebekeler.2010.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2018).

EKİNCİ, Demet ve Ersungur, Mustafa (2013). "Yeni Ekonomik Coğrafya ve Teorik Modelleri", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 17,3, ss. 205-224.

EKİNCİ, E. Demet, Şahinoğlu, Tuba, Gerni, Mine ve Emsen, Selçuk (2014). "Teorik Perspektifte Rekabet ve Kümelenme İlişkileri: Bölgesel Kalkınmaya Etkileri", International Conference On Eurasian Economies 2014.

EMERSON, R.M. (1962). "Power-Dependence Relations", American Sociological Review, 27, 31-41.

EMERY, F. E. ve Trist, E. (1965). "The Causal Texture Of Organizational Environments", Human Relations, 18: 21-31

EROL, Demet ve Yıldırım, Kübra (2013). "Türkiye'de Kümelenme Yaşam Döngüsü: Ostim Medikal Sanayi Kümelenmesi Örneği", Verimlilik Dergisi, 2013/2, ss. 39-62.

ERASLAN, Hakkı ve Güngören, Muaz (2013). “Endüstriyel Kümelenmelerin İktisadî Tarihi VeGelisim Süreci”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 12,45, ss. 171-197.

ERASLAN, Hakkı, İ. Ve Dönmez, Çağrı, C. (2017). “Endüstriyel Kümelenme Uygulamalarının Dünya Geneline İncelenmesi: Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörleri Açısından Bir Değerlendirme”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 16,62, ss. 719-755.

ERASLAN, İsmail Hakkı ve Dönmez, Cem Çağrı (2015). “Kümelenme Yapılanmalarının Önemi Makro, MezoVe Mikro Düzeyde Bir Değerlendirme”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6,11. Ss. 67-106.

ERDİL, Oya, Kalkan, Adnan Ve Alparıslan, Murat (2010). “Örgütsel Ekoloji Kuramından Stratejik Yönetim Anlayışına”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 12: 17-31.

EREN, Erol. (2003). **Yönetim ve Organizasyon**, 6.Baskı, Beta Basım Dağıtım ve Yayınevi: İstanbul.

EROĞLU, Osman ve Yalçın, Azmi (2013). “Kümelenme ve Rekabetçilik İlişkisi: Kavramsal Bir İnceleme”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, **İİBF Dergisi**, ss. 175-193.

ETZKOWITZ, Henry (2013). “Silicon Valley: The Sustainability of an Innovative Region”, **Sage Journals**, 52,4, ss. 515-538.

FERDOUS, Jannatul (2017). “A Journey Of Organization Theories: From Classical To Modern”, **International Journal Of Business, Economics and Law**. 12,2. Ss. 1-4.

FUJİTA, Masahisa ve Krugman, Paul (2004). “The New Economic Geography: Past, Present and The Future”, **Regional Science**, 83,1. Ss. 139-164.

FUJİTA, Masahisa ve Thisse, Jacques, François (2009). “New Economic Geography: An Appraisal On The Occasion Of Paul Krugman’s 2008”, Nobel Prize In Economic Sciences. **Regional Science and Urban Economics**. 39. Ss. 109-119.

FUJİTA, Masahisa, Krugman, R., Paul ve Venables, Anthony, J. (2001). **The Spital Economy: Cities, Regions and International Trade**. MIT Press.

GATFIELD, Terry ve Yang, Cathy (2006). “New Industrial Space Theory-A Case Study and Emprical Analysis Of Factors Effecting Newly Emerging Key Industries In Queensland”, **AustralasianJournal Of RegionalStudies**. 12,1. Ss. 47,61.

GENÇ, Serdar (2011). “Yetenek Temelli Stratejik Yönetim Anlayışının ABD Silahlı Kuvvetlerinin Teşkilat Yapısına Etkisi”, **Güvenlik Stratejileri**, 21: 185-224.

GOES, James ve Park, Seung (1997). “Interorganizational Links and Innovation: The Case of Hospital Service”, **Academy of Management Journal**, 40,3, ss. 673-696.

GÖKMENOĞLU, Muharrem, Akal, Mustafa ve Altunışık, Remzi (2012). “Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler”, **Rekabet Dergisi**, 13,4. Ss. 3-43.

GÖZEK, Sadık (2012). **Kümelenme ve Türkiye'de Kırsal ve Tarımsal Kalkınma Açısından Uygulanabilirliği**, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi ABD Doktora Tezi.

GÜNAYDIN, Davuthan (2013). “Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kümelenmeler: TR31 İzmir Bölgesi Örneği”, **IAAOJ, Social Science**, 1(2) ss. 11-47.

GÜRBÜZ, S. ve Şahin, F. (2018). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GÜRİŞ, Selahattin ve Astar, Melek (2019). **Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik**, 1. Baskı, Der yayınları,

HALİS, Mine (2011). “Pre-Modernden Postmodern’e Örgütsel Evrim”, **Reforma: Ekonomi ve Yönetim Dergisi**. Cilt:3 Sayı: 51. Bişkek Kırgızistan. Ss.14-25.

HAMBURG AVIATION (2018). <https://www.hamburg-aviation.de/en.html> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).

HANNAN, Michael ve Freeman, John (1977). “The Population Ecology Of Organizations”, **American Journal Of Sociology**, 82: 929-964.

HANSEN, Jan ve Clasen, Jacop (2010). **The Economic Significance of Maritime Clusters**, The Danish Shipowners' Association.

HILL, Charles W. L., Jones, Gareth R. ve Schilling, Melissa A. (2014). **Strategic Management: Theory: An Integrated Approach**, Cengage Learning, 11. Baskı, Canada.

HILLMAN, A.J., Withers, M.C. ve Collins, B.J. (2009). "Resource Dependence Theory: A Review", **Journal Of Management**, 35(6), 1404-1427.

<http://www.medikalkume.com/kume-hakkinda-icerik-77> (Erişim tarihi: 14.07.2020).

JOHNSON, B.L. (1995). **Resource Dependence Theory: A Political Economy Model Of Organizations**, Universty Of Utah, Educational Resource. Salt Lake City, USA.

KALFA, V., Rıza ve Yürekli, Emin (2016). "Ülke Kalkınmasında Kümelenmenin Önemi ve Türkiye'de Kümelenme Projeleri", **TİDSAD, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 3,8. Ss. 55-75.

KARADAL, Himmet, Eser, Fatos ve Saygın, Muhammet (2014). "Kaynak Bağımlılığı Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 6, ss. 12-24.

KARATAŞ, Neslihan (2006). "Firma Kümeleşme Eğilimleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Örneği", **PLANLAMA** 2006/3, ss. 47-57.

KARAYEL, Selçuk (2010). **Yenilikçi bir Örgütlenme Modeli Olarak "Kümelenme" İle İşletme Performansı İlişkisi: Ayakkabıcılık Sektöründe Bir Araştırma**. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Doktora Tezi.

KESKİN, Halit, Akgün, Ekber ve Koçoğlu, İpek (2016). **Örgüt Teorisi**, Nobel Yayın, 1. Baskı. Ankara.

KESKİN, Hidayet ve Dulupçu, Ali (2010). “Kümelenmeler: Bir Literatür İncelemesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15,1 ss. 441-461.

KETELS, Christian ve Memedovic, Olga (2008). “From Clusters To Cluster-Based Economic Development”, *Int. J. Technological Learning*, **Innovation and Development**. 1,3. Ss. 375-392.

KOGUT, Bruce (1991). “Country Capabilities and The Permeability Of Borders”, **Strategic Management Journal**,12, ss. 33-47.

KOSCHATZKY, Knut (2012). **Cluster GuoVadis? The Future Of The Cluster**, Karlsruhe: Fraunhofer Institute For System and Innovation Research ISI.

KRUGMAN, Paul (1999). “The Role Of Geography In Development”, **International Regional Science Review**, 22,2. Ss. 142-161.

KSO (2015). **Konya Otomotiv Sektörü Bilgi Notu**.

KUAH, Adrian (2002). “Cluster Theory and Practice: Advantages For The Small Business Locating A Vibrant Cluster”, **Journal Of Research In Marketing and Entrepreneurship**. 4, 3.ss. 206-228.

KUAH, Adrian T.H. (2002). “Cluster Theory and Practice: Advantages for the Small Business Locating in a Vibrant Cluster”, **Journal of Research in Marketing and Entrepreneurship**, 4,3, ss. 206-228.

KUM, Melike (2011). “İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 30, ss. 235-255.

LEBLEBİCİ, Doğan, Nadi (2004). “Örgüt-Çevre İlişkisinde Yeni Perspektif Arayışı: Dinamik Örgütsel Çevre ve Örgütsel Doku”, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22,2. Ss. 285-307.

LİSTRA, Enn (2015). “The Concept Of Competition and The Objectives Of Competitors”, 20th International Scientific Conference Economics and Management - 2015 (ICEM-2015). **Procedia -Socialand Behavioral Sciences**. Ss. 25-30.

LORENZEN, M. (2007). “Internationalization vs. Globalization of the Film Industry”, **Industry and Innovation**, 14,4, ss: 349- 357.

MALAKAUSKAİTE, Asta ve Navickas, Valentinas (2010). “Relation between the Level of Clusterization and Tourism Sector Competitiveness”, ISSN 1392 – 2785 **Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics**, 21,1, ss. 60-67.

MARSHALL, Alfred (1920). **Principles Of Economics**, 8. baskı, McMillian, London.

MARTİN, R. L. (2003). **A Study On The Factors Of Regional Competitiveness, A Final Report For The European Commission Directorate-General Regional Policy**, University of Cambridge, Cambridge Econometrics and Ecorys-NEI.

Matthews, John, Herbet, David (2008). **Geography: A very Short Introduction**, Oxford Press.

MEYDAN, Cem (2010). “Kaynak Bağımlılığı, İşlem Maliyetleri, Örgütsel Ağ ve Yeni-Kurumsal Kuram ile Örgütlerin İttifak Oluşturma Sebepleri Üzerine Bir İnceleme”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, 9, 2, ss. 17-40.

MEYDAN, Cem (2012). **Kaynak Bağımlılığı Kuramı**, C. Sözen ve N. Basım. Örgüt Kuramları. (s. 163-188). Beta Yayın, Ankara.

MEYER, John W. ve Rowan, Brian (1977). “Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony”, **American Journal of Sociology**, 83, 2, ss. 340-363.

MİNDLİN, S.E. ve Aldrich, H. (1975). “Interorganizational Dependence: A Review Of The Conceptand A Reexamination Of The Findings Of The Aston Group”, **Administrati ve Science Quarterly**, 20(3), 382-392.

MOROSİNİ, Piero (2004). “Industrial Clusters, Knowledge Integration and Performance”, **World Development**, 32,2. Ss. 305-326.

NASIR, A., Bulu, M., ve Eraslan, İ.H. (2007). **The Analysis of Tourism Cluster Development of Istanbul: A Longitudinal Study in Sultanahmet District (OldTown)**, Rob Mac Gregor, Ann T. Hodgkinson (ed.), Small Business Clustering Technologies: Applications in Marketing, Management, IT, and Economics, Information Science Publishing.

NİŞANCI, Nuray, Zehra (2015). “Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 13,25. Ss. 257-294.

OECD (2007). **İşletme Kümelenmeleri Orta ve Doğu Avrupa’daki İşletmelerin Desteklenmesi**.

OECD, <http://www.oecd.org/sti/inno/boostinginnovationtheclusterapproach.htm>, erişim tarihi: 12.07.2020.

OERTEL, Simon ve Wlgwnbach, Peter (2009). “How The Organizational Ecology Approach Can Enrich Business Research On Small And Medium-Sized Enterprises – Three Areas For Future Research”, **Schmalenbach Business Review**, Vol. 61, Pp. 250-269.

OĞUZTÜRK, Bekir ve Sarıçoban, Kazım (2013). “Küresel Rekabette Kümelenme ve İnovasyonun Rolü”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 5,1, ss. 94-104.

OLİVER, C. (1990). “Determinants Of Interorganizational Relationships: Integration and Future Directions. Academy Of Management”, **The Academy Of Management Review**, 15 (12), 241-265.

OLİVER, C. (1990). “Determinants Of Interorganizational Relationships: Integration and Future Directions”, Academy Of Management. **The Academy Of Management Review**, 15 (12), 241-265.

OZAN, Şafak, Zeki (2012). “Dünyada, Türkiye’de ve Eskişehir Bilecik Kütahya Bölgesinde Kümelenme”, **Kalkınmada Anahtar ve Verimlilik Dergisi**, 24,281, ss. 33.

ÖCAL, Tolga ve Uçar, Hicran (2011). “Kümelenmelerde Yapısal Değişim ve Rekabet Gücü”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, 60, ss. 285–321.

ÖNDER, Çetin (2013). **Örgütsel Ekoloji Kuramı**, D. Taşçı Ve E. Erdemir (Der.) Örgüt Kuramı, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1905, 84-103.

ÖZ, Özlem (2002). “Assessing Porter’s Framework For National Advantage: The Case Of Turkey”, **Journal of Business Research** 55, ss. 509-515.

ÖZALP, İnan (2004). **Yönetim Organizasyon**. (der. Celil Koparal). Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi, 2. Baskı, Eskişehir.

ÖZDAMAR, K. (2004). **Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi**, 2. Eskişehir: Kaan.

ÖZDAMAR, Kazım (2017). **Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık.

ÖZGEN, Doğukan, Buğra (2009). **Küresel Rekabette İnovasyon ve Bilginin Rolü: Kümelenme Modeli ve Politikaları**. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

ÖZKAN, Murat (2017). “Kümelenme Yaklaşımında İyi Uygulama Örneği Olarak “Silikon Vadisi”nin Değerlendirmesi”, **E-Marka Doğu Marmara Kalkınma Ajansı**, Sayı: 57, ss. 5-7.

ÖZKOÇ, A. Gökhan (2009). **Kaynak Bağımlılığının Yönetilmesinde Örgütsel İdeolojinin Stratejik Rolü: Otel İşletmelerine Yönelik Bir Model Önerisi**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.

PEFEFFER, Jeffrey ve Salancik, Gerald (1978). **The External Control of Organizations A Resource Dependence Perspective**, New York: HarperandRow.

PFEFFER, J. ve Nowak, P. (1976). “Joint Ventures and İnterorganizational İnterdependence”, **Administrati ve Science Quarterly**, 21, 398-418.

PFEFFER, J. ve Salancik G.R. (2003). **The External Control Of Organizations: A resource Dependence Perspective**, Stanford, California: Stanford UniverstyPress.

PORTER, M. E. Ve Ketels, C. (2009). **Clusters and Industrial Districts Common Roots Different Perspectives**, G. Becattini, M. Bellandi, & L. D. Propris içinde, A Handbook of Industrial Districts. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

PORTER, Michael (1990). “The Competitive Advantage Of Nations”, **Harvard Business Review**, March April, ss.73-91.

PORTER, Michael (1990). “The Competitive Advantage Of Nations”, **Harvard Business Review**. New York: FreePress.Ss. 73-91.

PORTER, Michael (1998). “Clusters and New Economics of Competition”, **Harvard Business Review**, Ss. 77-90.

PORTER, Michael (1998). **Clusters and Competition New Agendas For Companies, Goverments and Institutions**, Harvard Business School Working Paper, No. 98-080.

PORTER, Michael (2000). “Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy”, **Economic Development Quarterly**, 4,1, ss. 15-34.

PORTER, Michael (2015). **Rekabet Strateji Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri.**(Çev. Gülen Ulubilgen). Agora Kitaplığı, 3. Baskı, İstanbul.

PORTER, Michael, E., Belotserkovskiy, Roman, Gerlemann, Eva, Jariton, Santiago, Lewis, Campbell ve Porter, Kirsten (2009). **Hamburg Aviation Cluster**, Harvard Business School, May.

POTTER, Antony ve Watts, Doug, H. (2014). “Revisiting Marshall’s Agglomeration Economies. Technological Relatedness and The Evolution Of The Sheffield Metals Cluster”, **Regional Studies**, Ss 603-623.

PUGH, Derek, S. ve Hickson, J. David (2007). **Writers On Organizations**, Sage Publications, 6. Baskı, California.

RİCHTER, Rudolf (2006). **The Silicon Valley Story**. <https://www.researchgate.net/publication/238353035> (Erişim Tarihi: 08.12.2018).

ROCHA, Hector, o. (2004). “Entrepreneurship and Development: The Role Of Clusters”, **Small Business Economics**, 23, 5. Ss. 363-400.

ROSENFELD, Stuart, A. (2003). **Expanding Opportunitier: Cluster Strategies That Reach More People and More Places**, Europe An Planning Studies, 11, 4. Carfax Publishing.

SALMOND, D.J, (1989). **When and Why Buyers And Suppliers Collaborate: A Resource Dependence And Efficiency View**, Business Administration, Marketing.

SANDAG, San Diego Association Of Governments, **What are Industrial Clusters?**

SARGUT, Selami (2015). **Yapısal Koşul Bağımlılık Kuramının Örgütsel Çevre Kuramları Bağlamındaki Yeri**, Selami Sargut ve Şükrü Özen (Der) Örgüt Kuramları. Ankara: İmge Yayınları.

SARGUT, Selami ve Özen, Şükrü (2015). **Örgüt Kuramları**, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.

SARKER, Islam, S. Ve Khan, Azam, R (2013). “Classical and Neoclassical Approaches Of Management: An Overview”, **IOSR Journal Of Business and Management**, 14,16. Ss. 1-5.

SAYILAR, Yücel (2008). “Türkiye’deki İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Açısından Stratejik Seçim ve Kuramsal Belirlenimin Olası Etkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-2: 219-249.

SAYILAR, Yücel (2013). **Kaynak Bağımlılığı Kuramı**, (Deniz Taşçı ve Erkan Erdemir ed. Örgüt Kuramı), AÖF, 48-75. Eskişehir.

SAYIN, Meral (2006). “Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi”, TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Avrupa Perspektifi**, s.345-357.

SAYLI, Halil, Mengenci, Cengiz ve Bürcü, Ramazan (2015). “Yönetim Düşüncesinin Evrimi ve Sosyal Hizmet Yaklaşımı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Ss. 37-57.

SCHIAVONE, Francesco (2008). “The strategic and technological determinants of the structural forms of Hitech Clusters”, **International Journal of Technoentrepreneurship**, 1, 3, ss. 296-312.

SCOTT, Allen (2002). “A New Map of Hollywood: The Production and Distribution of American Motion Pictures”, **Regional Studies**, 36,9, ss. 957–975.

SCOTT, Allen ve Storper, Michael (2003). “Regions, Globalization, Development”, **Regional Studies**, 37. Ss. 579-593.

SHAFRİZT, Jay, M., Ott, Steven ve Jang, Suk, Yong (2015). **Classics Of Organization Theory**, 8. Baskı, Cengage Learning.

SİNGH, P.J., Power, D. ve Sum, C-C. (2011). “A Resource Dependence Theory Perspective Of ISO 9000 İn Managing Organizational Environment”, **Journal Of Operations Management**, 29, 49-64.

SMİT, A.,J. (2010). “The Competitive Advantage Of Nations: Is Porter’s Diamond Framework A New Theory That Explains The İnternational Competitiveness Of Countries?”, **Southern African Business Review**. 14,1. Ss. 105-130.

SONG, Yong (2017). “Strategic Alliances İn The Hospital Industry: A Fusion Of Institutional and Resource Dependence Views”, **School of Management**, ss. 271-275.

SÖLVELL, Ö., Ketels, C. Ve Lindqvist, G. (2003). The Cluster Initiative Greenbook. IvoryTower AB, Stockholm.

STEARNS, Timothy M, Hoffman, Alan N ve Heide, Jan B (1987). “Performance Of Commercial Television Stations As An Outcome Of İnterorganizational Linkages And Environmental Conditions”, **Academy of Management Journal**, 30,1, ss. 71-90.

STEWART, Bob, Skinner, James ve Edwards, Allan (2008). Cluster Theory and Competitive Advantage: The Torquay Surfing Experience. Running Head: Surfing Clusters.

STM (2015). Kümelenme Analizi, Sektör Raporu, 2015.
https://www.stm.com.tr/documents/file/Pdf/12.K%C3%BCmelenme%20Analizi_2016-08-03-11-02-48.pdf (Erşim Tarihi: 13.05.2019).

SUNGUR, Onur (2015). “TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) Bölgesinde Sektörel Yoğunlaşmanın Ve Yoğunlaşma Dinamiklerinin Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 13, 3. Ss.316-341

SÜSLÜ, Mehmet (2012). İşletmelerde Çekirdek Teknolojilerle Dinamik Yeteneklerin Arasındaki İşbirliğinin Değerlendirilmesi
<http://mehmetsusluoglu.blogspot.com.tr/2012/09/isletmelerde-cekirdek-teknolojilerle.html>

SWANN, P. Ve Prevezer, M. (1996). “A Comparison Of The Dynamics Of Industrial Clustering In Computing And Biotechnology”, **ResearchPolicy**, 25, ss. 1139-1157.

SZYMANİEC, K. ve Austen, A. (2011). “Resource Dependence Theory In Public Management”, **University of Economics in Katowice**, 77-83.

ŞENER, İrge ve Aktaş, Mert (2012). Koşul Bağımlılık Kuramı, (2. Baskı). Ankara: Beta Yayınları.

ŞEŞEN, Harun ve Basım, Nejat (2008). “Örgüt-Çevre İlişkisinde Uyum-Seçim Sorunsalına Bütünleştirici Bir Yaklaşım: Birlikte Evrim”, **DergiPark**, 7,1. Ss. 170-186.

ŞEŞEN, Harun ve Basım, Nejat (2008). “Örgüt-Çevre İlişkisinde Uyum-Seçim Sorunsalına Bütünleştirici Bir Yaklaşım: Birlikte Evrim”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, 7 (1) , ss. 170-186 .

ŞİMŞEK, Şerif ve Çelik, Adnan (2010). **Genel İşletme**, Eğitim Akademi, 6. Baskı, Konya.

TABACHNICK, B. G. ve **FIDELL**, L. S. (2013). **Using Multivariate Statistics** (Sixth ed.), Pearson, Boston.

TANSUĞ, Mehmet, Ata (2009). “Türkiye’nin Đlk Kümelenme Analiz ve Geliştirme Çalışması: Sultanahmet BölgesiTurizm Sektörü Kümelenme Projesi”, **Çerçeve Dergisi**, 17,51, ss. 62-67.

TAPPI, Dedorah (2005). “Clusters, Adaptatioband Extroversion: A cognitive and Entrepreureurial Analysis Of the Marche Music Cluster”, Sage Publications, **European Urban andRegionalStudies**. Ss. 289-306.

TAYLOR, F.W. (1919). **The Prenciples of Scientific Management**, New York: Harper&BrothersPublishers.

Terstriep, Judith (2008). **Cluster Mapping**, http://www.iat.eu/files/wp6-cluster_mapping_v1_5.pdf (Alıntı Tarihi: 10.10.2018)

TİRYAKİ, Muhammet, Esat (2015). **Kümelenme Yaklaşımı Çerçevesinde Mekansal Yoğunlaşma-Rekabet İlişkisi: İstanbul Merter Tekstil Merkezi Örneği**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Bölge Planlama Programı, Yüksek Lisans Tezi.

TUTAR, Filiz, Tutar, Erdinç ve Eren, Vahit (2011). “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 3/2 ss. 94-116.

TÜMER, A. Bilgin (2011). **Örgütsel Çevre-Stratejiler Bağlamında Kaynak Bağımlılığı ve Kaynak Temelli Teorilere Yönelik Alan Araştırması**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

TÜRENGÜL, M. (2005); “Üretim Hizmet İşletmeleri Açısından Yönetim ve Organizasyon Yaklaşımlarına Toplu Bir Bakış”, **D.P.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü**, Sayı: 9, s. 107-120.

TÜZÜN, İpek (2012). **Örgüt Kuramları** (Der. Cenk Sözen Ve Nejat Basım). Beta Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

ULAŞ, Dilber (2004). “Çokuluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 59/2, ss. 151-178.

ULRICH, D. ve Barney J.B. (1984). “Perspectives In Organizations: Resource Dependence, Efficiency and Population”, **Academy Of Management Review**, 9, 471-481.

UNIDO (2013). **The Unido Approach to Business Investment Technology Services Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth Cluster Development**. United Nations Industrial Development Organization.

ÜSDİKEN, Behlül (2015). “Çevresel Baskı ve Talepler Karşısında Örgütler: Kaynak Bağımlılığı Yaklaşımı”, Selami Sargut ve Şükrü Özen (Der.) **Örgüt Kuramları**. (s. 77-132). İmge Kitabevi, Ankara.

VIEIRA, Louis, R., Pinto, Joana ve Medina, Sandro (2007). **A FDI Case Of Success: The Portuguese Automotive Cluster**, Socrates Intensive Programme. University Of Poitiers-Faculty Of Economics.

VOLBERDA, Henk (1996). “Toward The Flexible From: How To Remain Vital In Hypercompetitive Environments”, **Organization Science**, 7,4. ss. 359-374.

VURUCU, Nazlı (2013). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Eşitsizlik Üzerine Etkisi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

WILLIAMS, Chuck (2015). Effective Management, Cengage Learning; 7. Baskı.

YANG, Chun-Xia, Liu, Ha-Min ve Wang, Xing-Xiu (2013). "OrganizationTheories: FromClassicalto Modern", Journal Of Applied Science. 13,21. Ss. 4470-4476.

YAVAN, Nuri (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

YELOĞLU, Okan (2002). Örgütsel Ekoloji ve Popülasyonlar Arası Etkileşimler Türkiye Sermaye Piyasasındaki Aracı Kurumlar Örneği, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

YEŞİLMEN, Hasan (2014). 20. Yüzyılda Kaynak Bağımlılığının Emperyalizm ve Savaşlar Üzerindeki Etkileri, <http://academidea.com/20-yuzyilda-kaynak-bagimliliginin-emperyalizm-ve-savaslar-uzerindeki-etkileri-2/>Hatay. (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

YILDIRIM, Ahmet (2018). Örgütsel Değişimin Yönetilmesi Bağlamında "Çevre - Uyum İlişkisi." Yeni Kurumsal Kuram ile Kaynak Bağımlılığı Kuramları Arasında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 44, ss. 89-102.

YILDIZ, Sebahattin ve Alp, Salih (2014). "Bir Kümelenme Örneği Olarak Kars KaşarPeynir Endüstri Kümesi", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, 2014, s. 249-272.

YILDIZ, Tayfun ve Aykanat, Zafer (2015). "Clustering and Innovation Conceptsand Innovative Clusters: An Application on Technoparks in Turkey", Procedia -Social and Behavioral Sciences, 195, ss. 1196 – 1205.

YILMAZ, Aslı (2013). **Birleşme ve Satın Alma**, (Bulut Çağrı ve İgePınar ed., Uluslararası İşletmecilik Temel Kavramlar). Nobel Yayın, 1. Basım, 34-49. Ankara.

YİĞİT, Sema (2014). “Kümelene Teorisi: Kavramsal Bir Çerçeve”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi**, ss. 107-128.

YİĞİT, Sema ve Ardiç, Kadir (2013). “Kümelene ve Kümeye Özgü Kaynakların Belirlenmesi”, **İşletme Bilimi Dergisi**, 1,1. Ss. 35-55.

YÜCE, H. Mustafa. 2012. **Kümelene Olgusu ve KOBİ'ler**, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi ABD Yüksek Lisans Tezi.

ZEHİR, Cemal, Fındıklı, Mine ve Çeltekligil, Kudret (2019). “Resource Dependence Theory, Firm Performance And Producers-Suppliers Relationships. Selection and peer-review under responsibility of the Organizing Committee of the conference”, **The European Proceedings of Social & Behavioural Science**, ss. 160-172.

ZHAKİYANOV, Berik, Farooq, Asma, McCarthy, Owen ve Platten, Soeren (2016). **Challenges and Strategies for the Competitiveness of the Baden Württemberg Automobile Cluster**, Harvard Business School.

Ekler

EK-1:

KAYNAK BAĞIMLILIĞI KURAMI BAĞLAMINDA KÜMELENME MODELİNİN ETKİNLİĞİ: TÜRKİYE'DEKİ KÜMELER ÜZERİNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA ANKET SORULARI

Sayın yetkili,

Bu anket formu, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı doktora programında hazırlanmakta olan “Kaynak Bağımlılığı Kuramı Bağlamında Kümelenme Modelinin Etkinliği: Türkiye’deki Kümeler Üzerinden Bir Karşılaştırma” adlı tez çalışmasının uygulama kısmında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilecek bilgilerin geçerliliği ve araştırmanın başarılı olabilmesi açısından anket sorularına verdiğiniz cevapların tam ve doğru olması çok önemlidir. Verilecek cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır.

İletişim Bilgileri

Prof. Dr. Ahmet Diken

Necmettin Erbakan Üniversitesi/SBF

adiken@konya.edu.tr

Değerli vaktinizi ayırdığınız ve sağladığınız katkı için çok teşekkür ederiz...

Öğr. Gör. Ebru Demirel

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv.

ebrudemirel@nevsehir.edu.tr

1. BÖLÜM GENEL BİLGİLER

- 1) Firmanızın adı:
 - a) sahip b) ortak c) üst düzey yönetici d) müdür e) şef
 - f) usta-ustabaşı g) diğer.....
- 2) Görüşülen kişinin Adı-soyadı:
- 3) Görüşülen kişinin firmadaki konumu:
 - a) evet b) hayır
 - 4) Küme yönetiminde yer alıyor musunuz?
 - a) evet b) hayır
 - 5) Firmanızın Hukuki niteliği
 - a) Şahıs İşletmesi b) LTD c) A.Ş. d) diğer
 - 6) Firmanızın yapısal niteliği
 - a) aile işletmesi b) ortaklık (aile işletmesi dışında) c) holding kuruluşu ya da büyük bir işletmenin alt kolu
 - d) diğer
 - 7) Firmanızda kaç kişi çalışmaktadır?
 - a) 0-9 b) 10-49 c) 50-249 d) 250 ve üzeri
 - 8) Firmanız kaç yıldır faaliyet göstermektedir?
 - a) 1-5 b) 6-10 c) 11-15 d) 16-10 e) 21-50
 - 9) Firmanızın içinde bulunduğu küme:
 - a) 0-5 b) 6-10 c) 11-15 d) 16-20 e) 21-25 f) 25'ten fazla
 - 10) Firmanız kaç yıldır küme üyesidir?
 - a) 0-5 b) 6-10 c) 11-15 d) 16-20 e) 21-25 f) 25'ten fazla
 - 11) Şu ana kadar bulunduğunuz kümenin size sağladığı en önemli katkı hangi alanda olmuştur?
 - a) rekabeti önleme
 - b) Ortak tedarik, pazarlama, satın alma vb. faaliyetler sayesinde maliyetlerin düşmesi
 - c) dış rekabette üstünlük için ortaklaşa hareket etme
 - d) bilgi paylaşımı
 - e) lobicilik
 - f) AR-GE
 - g) Ortak proje çalışmaları
 - h) Diğer.....
 - 12) Bulduğunuz kümenin faaliyetlerinden memnun musunuz? (cevabınız evet ise 13.soruyu hayır ise 14. Soruyu cevaplayınız)
 - a) evet b) hayır
 - 13) Bulduğunuz kümenin faaliyetlerinden memnunsanız eğer hangi konuda en memnunsunuz?
 - a) Satışların artması
 - b) İhracatın artması
 - c) Nitelikli işçi temininde
 - d) Marka bilinirliğinin artması
 - e) Pazar bulmada
 - f) Hammadde ve girdi sağlamada
 - g) Diğer.....
 - 14) Bulduğunuz küme içerisinde en önemli sorun hangisidir?
 - a) Küme Yönetiminin yetersizliği
 - b) Ortak faaliyetlerin yetersizliği
 - c) Küme üyelerinin yeterince küme konusunda bilinçli olmaması,
 - d) Kümenin getireceği faydaların çok fazla bilinmemesi,
 - e) Kümenin mali yetersizliği,
 - f) Diğer.....

2. Cari mevzuat iş kümesinin rekabetçiliği...										
3. İdari (bürokratik vb.) işlemlere kamu kurumları tarafından verilen destek										
4. Kamu kurumları tarafından iş kümesinin daha rekabetçi hale gelmesi için verilen destek										

3. BÖLÜM KAYNAK BAĞIMLILIĞI İLE İLGİLİ SORULAR

Aşağıdaki sorular işletmenizin <i>Kaynak Bağımlılığı Teorisi'nin Unsurları</i> ile ilgilidir. Mevcutdurumunuza göre aşağıdaki stratejik tercihleri işletmenizin verdiği önemi, 1-5 arasında bir rakamı işaretleyerek değerlendiriniz. Bu ölçekte; (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (3) Kararsızım ve (5) Kesinlikle Katılıyorum seçeneğini temsil etmektedir.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
ESNEKLİK					
1. Durumlar değiştiği zaman mevcut işletme faaliyetlerini kolayca adapte olabiliriz.					
2. Beklenmedik durumlarda bile mevcut faaliyetler koşullarını değiştirmek zordur					
3. Bazı öngörülemeyen durumlarda faaliyetlerimizi yeni koşullara uygun hale getirebiliriz					
4. Mevcut faaliyetlerimizin ve bağlantılarımızın koşullarının tekrardan müzakere etmek zordur					
ÖZGÜN VARLIKLARIMIZ					
1. Biz ana tedarikçilerimizle olan ilişkilerimiz için önemli bir eğitim ve ekipman yatırıma sahibiz					
2. Sistemlerimiz ana tedarikçilerden satın alınan özellikli ürünlerin kullanımına uygun hale getirilmiştir					
3. İşletmemiz tedarikçiler tarafından kapsamlı bir şekilde adapte edilmesi gereken bazı sıra dışı teknolojik standartlara ve normlara sahiptir					
4. Bizim çalışanlarımız ana tedarikçi tarafından sağlanan benzersiz ürün karakteristiklerini öğrenmek amacıyla çok zaman ve çaba harcar					
TEKNOLOJİK BELİRSİZLİK					
1. Geçen iki yılda birçok ürün geliştirilmiştir.					
2. Gelecek iki yılda ürün geliştirme olasılığı yüksektir.					
3. Beş yıldan fazladır ürünlerde çok fazla değişiklik olmamıştır.					
KAYNAK YOĞUNLUĞU					
1. Pazarda hammaddeyi üreten az sayıda tedarikçi bulunmaktadır.					
2. Tedarik edilen ham madde pazarda 4 veya 5 tedarikçi tarafından üretilmektedir.					
3. Pazardaki ilk 4-5 tedarikçi hammadde üretiminin % 80 'ini gerçekleştirmektedir.					
4. Tedarik edilen hammaddenin alternatif olarak tedarik edilebileceği yalnızca 2 -3 tedarikçi bulunmaktadır.					
KAYNAK BULMADA BELİRSİZLİK					
1. Tedarikçi pazarında hammaddeye ulaşılabilirlik oldukça belirsizdir.					
2. Hammadde üretim veya dağıtımındaki belirsizlikler bir sorun teşkil etmektedir.					
3. Hammadde aldığımız pazarın yapısı karmaşıktır.					
4. Pazarda hammadde fiyatları değişkendir.					
İÇ İLİŞKİLİLİK					
1. Rekabet halindeki tedarikçilerin hammadde sunduğu üreticiler ortaktır.					
2. Rekabet halindeki üreticilerin hammadde satın aldıkları tedarikçiler ortaktır.					
İLİŞKİSEL ODAKLANMA					
1. İşletmemiz için tedarikçilerle ilişkiyi sürdürmek işletmenin şahsı çıktılarında daha					

önemlidir					
2. Her bir işlem pozitif sonuç doğurursa tedarikçilerle olan ilişkilerimizi sürdüreceğiz					
3. Bizim için bireysel faaliyetlerde doğan sonuçlar tedarikçiler ile ilişkilerimizi sürdürmekten daha önemlidir					
4. Tedarikçilerle ilişkimiz yalnızca işletmemizin işlemlerini kolaylaştırdığı sürece önemlidir					
GÜÇ KULLANIMI					
1. Üretici- tedarikçi ilişkisinde, tedarikçiler bizi etkilemek için üzerimizde baskı kurar.					
2. Üretici- tedarikçi ilişkisinde, birbirimizi etkilemeye çalışırken sahip olduğumuz kozlarımızı birbirimize karşı kullanırız.					
3. Üretici- tedarikçi ilişkisinde, birbirimize nadiren güç taktikleri uygularız.					
4. Üretici- tedarikçi ilişkisinde, sahip olduğumuz kozlarımız olsa bile bunları baskı uygulamak için kullanmaya isteksiz davranırız.					
DAYANIŞMA					
1. Birlikte çalıştığımız tedarikçi ile ilişkimizi yol arkadaşı olarak tanımlarız.					
2. Birlikte çalıştığımız tedarikçi ile ilişkimiz uzun vadeli birer girişimdir.					
3. Birlikte çalıştığımız tedarikçi ile ilişkimizi kısa dönemlik bir dizi girişim olarak tanımlarız.					
4. Birlikte çalıştığımız tedarikçi ile ilişkimizi en iyi işbirliği çabası olarak tanımlarız.					
ROL BÜTÜNLÜĞÜ					
1. Üretici tedarikçi ilişkisinde Satın alma/ satış ötesine geçen konuları karşılıklı olarak düzenli bir biçimde tartışırız.					
2. Üretici tedarikçi ilişkisinde rollerimiz oldukça karmaşıktır: hem ticari hem ticari olmayan konuları kapsamaktadır.					
3. Üretici tedarikçi ilişkisinde ilişkimiz basittir: biz alıcıyız, onlar satıcıdır.					
4. Üretici tedarikçi ilişkisinde ilgilendiğimiz şeyler: fiyat, teslimat süresi ve miktardır.					
KARŞILIKLILIK					
1. Üretici tedarikçi ilişkisinde bir taraf hak ettiğinden daha fazla fayda sağlıyor.					
2. Üretici tedarikçi ilişkisinde sergilediğimiz performansla orantılı olarak fayda sağlıyoruz.					
3. Üretici tedarikçi ilişkisinde Onların bize verdiği destekten daha fazlasını sağlıyoruz.					
4. Üretici tedarikçi ilişkisinde belli bir zaman aralığında maliyetler ve faydalar eşit olarak paylaşılmasa da zaman içerisinde dengelenir.					

EK-2: Karşılaştırmalı Kümelene Etkinliği Tablosu

Multiple Comparisons

Dependent Variable: GENELKUMELENEORTALAMA

Scheffe

(I) firmakumesi	(J) firmakumesi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
CLEAN ENERGY CLUSTER	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,21948	,30170	1,000	-1,4136	1,8526
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,06960	,27926	1,000	-1,5813	1,4421
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,21942	,27355	1,000	-1,2613	1,7002
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,09932	,29335	1,000	-1,4886	1,6873
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	,05877	,26003	1,000	-1,3488	1,4663
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,35853	,26443	1,000	-1,0728	1,7899
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,17500	,26443	1,000	-1,6064	1,2563
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,13771	,27046	1,000	-1,3263	1,6017
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,03019	,27046	1,000	-1,4942	1,4338
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,37962	,27926	1,000	-1,8913	1,1321
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,39498	,27046	1,000	-1,0690	1,8590
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,18619	,27046	1,000	-1,2778	1,6502
	MEDİKUM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,06088	,27926	,699	-,4508	2,5725
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,36631	,27926	1,000	-1,1454	1,8780
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,72616	,27046	,988	-,7379	2,1902
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,25891	,26443	1,000	-1,1724	1,6903
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,46105	,26443	1,000	-,9703	1,8924
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,23907	,26443	1,000	-1,1923	1,6704
ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,21948	,30170	1,000	-1,8526	1,4136
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,28908	,24787	1,000	-1,6308	1,0526
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,00006	,24142	1,000	-1,3069	1,3067
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,12016	,26364	1,000	-1,5473	1,3069
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,16071	,22598	1,000	-1,3839	1,0625
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,13905	,23102	1,000	-1,1115	1,3896
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,39449	,23102	1,000	-1,6450	,8561
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,08177	,23791	1,000	-1,3696	1,2060
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,24967	,23791	1,000	-1,5375	1,0381
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,59910	,24787	,997	-1,9408	,7426
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,17550	,23791	1,000	-1,1123	1,4633

	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,03329	,23791	1,000	-1,3211	1,2545
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,84139	,24787	,868	-,5003	2,1831
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,14683	,24787	1,000	-1,1949	1,4886
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,50668	,23791	,999	-,7811	1,7945
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,03943	,23102	1,000	-1,2111	1,2900
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,24157	,23102	1,000	-1,0090	1,4921
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,01959	,23102	1,000	-1,2310	1,2701
ESKİŞEHİR	CLEAN ENERGY CLUSTER	,06960	,27926	1,000	-1,4421	1,5813
BİLECİK	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,28908	,24787	1,000	-1,0526	1,6308
KÜTAHYA	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,28902	,21272	1,000	-,8624	1,4405
SERAMİK KÜMESİ	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,16892	,23764	1,000	-1,1175	1,4553
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	,12837	,19502	1,000	-,9273	1,1840
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,42813	,20085	,999	-,6591	1,5153
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,10540	,20085	1,000	-1,1926	,9818
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,20731	,20873	1,000	-,9225	1,3372
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	,03941	,20873	1,000	-1,0904	1,1692
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,31002	,22002	1,000	-1,5010	,8809
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,46458	,20873	,999	-,6653	1,5944
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,25579	,20873	1,000	-,8740	1,3856
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,13048	,22002	,098	-,0605	2,3214
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,43591	,22002	1,000	-,7550	1,6269
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,79576	,20873	,692	-,3341	1,9256
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,32851	,20085	1,000	-,7587	1,4157
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,53065	,20085	,990	-,5565	1,6178
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,30867	,20085	1,000	-,7785	1,3959
GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,21942	,27355	1,000	-1,7002	1,2613
	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,00006	,24142	1,000	-1,3067	1,3069
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,28902	,21272	1,000	-1,4405	,8624
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,12010	,23091	1,000	-1,3700	1,1298
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,16065	,18675	1,000	-1,1716	,8503
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,13910	,19283	1,000	-,9047	1,1829
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,39443	,19283	1,000	-1,4382	,6494
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,08171	,20102	1,000	-1,1698	1,0064
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,24962	,20102	1,000	-1,3377	,8385

	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,59904	,21272	,979	-1,7505	,5524
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,17556	,20102	1,000	-,9126	1,2637
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,03323	,20102	1,000	-1,1214	1,0549
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,84145	,21272	,617	-,3100	1,9929
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,14689	,21272	1,000	-1,0046	1,2984
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,50673	,20102	,994	-,5814	1,5949
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,03949	,19283	1,000	-1,0043	1,0833
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,24163	,19283	1,000	-,8021	1,2854
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,01965	,19283	1,000	-1,0241	1,0634
GAZİANTEP	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,09932	,29335	1,000	-1,6873	1,4886
MAKİNE METAL KÜMESİ	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,12016	,26364	1,000	-1,3069	1,5473
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,16892	,23764	1,000	-1,4553	1,1175
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,12010	,23091	1,000	-1,1298	1,3700
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,04055	,21471	1,000	-1,2028	1,1217
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,25921	,22002	1,000	-,9317	1,4502
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,27433	,22002	1,000	-1,4653	,9166
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,03839	,22723	1,000	-1,1916	1,2684
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,12951	,22723	1,000	-1,3595	1,1005
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,47894	,23764	1,000	-1,7653	,8074
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,29566	,22723	1,000	-,9344	1,5257
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,08687	,22723	1,000	-1,1431	1,3169
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,96155	,23764	,567	-,3248	2,2479
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,26699	,23764	1,000	-1,0194	1,5534
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,62684	,22723	,983	-,6032	1,8568
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,15959	,22002	1,000	-1,0314	1,3505
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,36173	,22002	1,000	-,8292	1,5527
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,13975	,22002	1,000	-1,0512	1,3307
İNEGÖL	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,05877	,26003	1,000	-1,4663	1,3488
MOBİLYA	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,16071	,22598	1,000	-1,0625	1,3839
SANAYİCİLERİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,12837	,19502	1,000	-1,1840	,9273
KÜMELENMESİ	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,16065	,18675	1,000	-,8503	1,1716
7	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,04055	,21471	1,000	-1,1217	1,2028
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,29976	,17311	1,000	-,6373	1,2368
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,23377	,17311	1,000	-1,1708	,7033

	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,07894	,18219	1,000	-,9073	1,0651
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,08896	,18219	1,000	-1,0752	,8972
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,43839	,19502	,999	-1,4941	,6173
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,33621	,18219	1,000	-,6500	1,3224
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,12742	,18219	1,000	-,8588	1,1136
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,00211	,19502	,098	-,0536	2,0578
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,30754	,19502	1,000	-,7481	1,3632
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,66739	,18219	,764	-,3188	1,6536
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,20014	,17311	1,000	-,7369	1,1372
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,40228	,17311	,998	-,5348	1,3393
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,18030	,17311	1,000	-,7567	1,1173
İSTANBUL	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,35853	,26443	1,000	-1,7899	1,0728
SAĞLIK	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,13905	,23102	1,000	-1,3896	1,1115
ENDÜSTRİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,42813	,20085	,999	-1,5153	,6591
KÜMELENMESİ	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,13910	,19283	1,000	-1,1829	,9047
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,25921	,22002	1,000	-1,4502	,9317
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,29976	,17311	1,000	-1,2368	,6373
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,53353	,17964	,962	-1,5059	,4389
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,22081	,18841	1,000	-1,2407	,7991
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,38872	,18841	1,000	-1,4086	,6312
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,73815	,20085	,758	-1,8253	,3490
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,03646	,18841	1,000	-,9834	1,0563
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,17234	,18841	1,000	-1,1922	,8475
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,70235	,20085	,832	-,3848	1,7895
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,00778	,20085	1,000	-1,0794	1,0950
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,36763	,18841	1,000	-,6522	1,3875
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-,09962	,17964	1,000	-1,0720	,8728
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,10253	,17964	1,000	-,8699	1,0749
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,11946	,17964	1,000	-1,0919	,8530
İSTANBUL	CLEAN ENERGY CLUSTER	,17500	,26443	1,000	-1,2563	1,6064
SAVUNMA	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,39449	,23102	1,000	-,8561	1,6450
HAVACILIK VE	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	,10540	,20085	1,000	-,9818	1,1926
UZAY KÜMESİ	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,39443	,19283	1,000	-,6494	1,4382
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,27433	,22002	1,000	-,9166	1,4653

	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	,23377	,17311	1,000	-,7033	1,1708
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,53353	,17964	,962	-,4389	1,5059
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,31272	,18841	1,000	-,7072	1,3326
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	,14481	,18841	1,000	-,8751	1,1647
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,20462	,20085	1,000	-1,2918	,8826
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,56999	,18841	,954	-,4499	1,5899
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,36119	,18841	1,000	-,6587	1,3811
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,23588*	,20085	,005	,1487	2,3231
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,54132	,20085	,987	-,5459	1,6285
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,90116	,18841	,202	-,1187	1,9210
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,43392	,17964	,997	-,5385	1,4063
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,63606	,17964	,816	-,3364	1,6085
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,41407	,17964	,998	-,5583	1,3865
İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,13771	,27046	1,000	-1,6017	1,3263
	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,08177	,23791	1,000	-1,2060	1,3696
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,20731	,20873	1,000	-1,3372	,9225
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,08171	,20102	1,000	-1,0064	1,1698
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,03839	,22723	1,000	-1,2684	1,1916
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,07894	,18219	1,000	-1,0651	,9073
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,22081	,18841	1,000	-,7991	1,2407
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,31272	,18841	1,000	-1,3326	,7072
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,16790	,19679	1,000	-1,2331	,8973
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,51733	,20873	,995	-1,6472	,6125
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,25727	,19679	1,000	-,8080	1,3225
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,04848	,19679	1,000	-1,0167	1,1137
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,92316	,20873	,363	-,2067	2,0530
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,22860	,20873	1,000	-,9012	1,3584
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,58844	,19679	,959	-,4768	1,6537
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,12120	,18841	1,000	-,8987	1,1411
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,32334	,18841	1,000	-,6965	1,3432
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,10136	,18841	1,000	-,9185	1,1212
İZMİR HAVACILIK VE	CLEAN ENERGY CLUSTER	,03019	,27046	1,000	-1,4338	1,4942
	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,24967	,23791	1,000	-1,0381	1,5375
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,03941	,20873	1,000	-1,1692	1,0904

UZAY	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,24962	,20102	1,000	-,8385	1,3377
KÜMELENMESİ	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,12951	,22723	1,000	-1,1005	1,3595
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	,08896	,18219	1,000	-,8972	1,0752
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,38872	,18841	1,000	-,6312	1,4086
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,14481	,18841	1,000	-1,1647	,8751
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,16790	,19679	1,000	-,8973	1,2331
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,34943	,20873	1,000	-1,4793	,7804
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,42517	,19679	,999	-,6400	1,4904
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,21638	,19679	1,000	-,8488	1,2816
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,09107	,20873	,079	-,0388	2,2209
	OSTİM KAÇUK TEKNOLOJİLERİ	,39650	,20873	1,000	-,7333	1,5263
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,75635	,19679	,676	-,3089	1,8216
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,28910	,18841	1,000	-,7308	1,3090
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,49125	,18841	,991	-,5286	1,5111
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,26926	,18841	1,000	-,7506	1,2891
KAYSERİ	CLEAN ENERGY CLUSTER	,37962	,27926	1,000	-1,1321	1,8913
MOBİLYA İŞ	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,59910	,24787	,997	-,7426	1,9408
KÜMESİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	,31002	,22002	1,000	-,8809	1,5010
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,59904	,21272	,979	-,5524	1,7505
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	,47894	,23764	1,000	-,8074	1,7653
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	,43839	,19502	,999	-,6173	1,4941
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,73815	,20085	,758	-,3490	1,8253
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	,20462	,20085	1,000	-,8826	1,2918
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	,51733	,20873	,995	-,6125	1,6472
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	,34943	,20873	1,000	-,7804	1,4793
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,77460	,20873	,742	-,3552	1,9044
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	,56581	,20873	,986	-,5640	1,6956
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	1,44050	,22002	,001	,2495	2,6315
	OSTİM KAÇUK TEKNOLOJİLERİ	,74593	,22002	,869	-,4450	1,9369
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	1,10578	,20873	,067	-,0241	2,2356
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,63853	,20085	,926	-,4487	1,7257
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,84067	,20085	,490	-,2465	1,9279
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,61869	,20085	,945	-,4685	1,7059
	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,39498	,27046	1,000	-1,8590	1,0690

KONYA DÖKÜM KÜMESİ	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-1,7550	,23791	1,000	-1,4633	1,1123
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-4,6458	,20873	,999	-1,5944	,6653
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-1,7556	,20102	1,000	-1,2637	,9126
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-2,9566	,22723	1,000	-1,5257	,9344
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-3,3621	,18219	1,000	-1,3224	,6500
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	-0,3646	,18841	1,000	-1,0563	,9834
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-5,6999	,18841	,954	-1,5899	,4499
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-2,5727	,19679	1,000	-1,3225	,8080
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-4,2517	,19679	,999	-1,4904	,6400
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-7,7460	,20873	,742	-1,9044	,3552
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-2,0879	,19679	1,000	-1,2740	,8564
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,66589	,20873	,924	-4,639	1,7957
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	-0,2867	,20873	1,000	-1,1585	1,1012
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,33117	,19679	1,000	-7,340	1,3964
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-1,3607	,18841	1,000	-1,1559	,8838
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,06607	,18841	1,000	-9,538	1,0859
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-1,5591	,18841	1,000	-1,1758	,8640
KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	CLEAN ENERGY CLUSTER	-1,8619	,27046	1,000	-1,6502	1,2778
	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	,03329	,23791	1,000	-1,2545	1,3211
	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-2,5579	,20873	1,000	-1,3856	,8740
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	,03323	,20102	1,000	-1,0549	1,1214
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-0,8687	,22723	1,000	-1,3169	1,1431
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-1,2742	,18219	1,000	-1,1136	,8588
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,17234	,18841	1,000	-8,475	1,1922
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-3,6119	,18841	1,000	-1,3811	,6587
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-0,4848	,19679	1,000	-1,1137	1,0167
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-2,1638	,19679	1,000	-1,2816	,8488
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-5,6581	,20873	,986	-1,6956	,5640
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,20879	,19679	1,000	-8,564	1,2740
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,87469	,20873	,487	-2,552	2,0045
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,18012	,20873	1,000	-9,497	1,3100
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,53997	,19679	,984	-5,253	1,6052
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,07272	,18841	1,000	-9,471	1,0926
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,27487	,18841	1,000	-7,450	1,2947

	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	,05288	,18841	1,000	-,9670	1,0728
MEDİKÜM	CLEAN ENERGY CLUSTER	-1,06088	,27926	,699	-2,5725	,4508
MEDİKAL	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,84139	,24787	,868	-2,1831	,5003
SANAYİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-1,13048	,22002	,098	-2,3214	,0605
İNNOVASYON	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,84145	,21272	,617	-1,9929	,3100
KÜMELENMESİ	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,96155	,23764	,567	-2,2479	,3248
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-1,00211	,19502	,098	-2,0578	,0536
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	-,70235	,20085	,832	-1,7895	,3848
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-1,23588	,20085	,005	-2,3231	-,1487
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,92316	,20873	,363	-2,0530	,2067
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-1,09107	,20873	,079	-2,2209	,0388
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-1,44050	,22002	,001	-2,6315	-,2495
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	-,66589	,20873	,924	-1,7957	,4639
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,87469	,20873	,487	-2,0045	,2552
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	-,69456	,22002	,931	-1,8855	,4964
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	-,33472	,20873	1,000	-1,4646	,7951
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-,80196	,20085	,596	-1,8892	,2852
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	-,59982	,20085	,960	-1,6870	,4874
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,82181	,20085	,542	-1,9090	,2654
OSTİM	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,36631	,27926	1,000	-1,8780	1,1454
KAUÇUK	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,14683	,24787	1,000	-1,4886	1,1949
TEKNOLOJİLER	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,43591	,22002	1,000	-1,6269	,7550
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,14689	,21272	1,000	-1,2984	1,0046
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,26699	,23764	1,000	-1,5534	1,0194
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,30754	,19502	1,000	-1,3632	,7481
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	-,00778	,20085	1,000	-1,0950	1,0794
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,54132	,20085	,987	-1,6285	,5459
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,22860	,20873	1,000	-1,3584	,9012
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,39650	,20873	1,000	-1,5263	,7333
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,74593	,22002	,869	-1,9369	,4450
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,02867	,20873	1,000	-1,1012	1,1585
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,18012	,20873	1,000	-1,3100	,9497
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,69456	,22002	,931	-,4964	1,8855
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,35985	,20873	1,000	-,7700	1,4897
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-,10740	,20085	1,000	-1,1946	,9798

	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,09474	,20085	1,000	-,9924	1,1819
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,12724	,20085	1,000	-1,2144	,9599
OSTİM	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,72616	,27046	,988	-2,1902	,7379
MEDİKAL	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,50668	,23791	,999	-1,7945	,7811
SANAYİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,79576	,20873	,692	-1,9256	,3341
KÜMESİ	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,50673	,20102	,994	-1,5949	,5814
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,62684	,22723	,983	-1,8568	,6032
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,66739	,18219	,764	-1,6536	,3188
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	-,36763	,18841	1,000	-1,3875	,6522
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,90116	,18841	,202	-1,9210	,1187
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,58844	,19679	,959	-1,6537	,4768
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,75635	,19679	,676	-1,8216	,3089
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-1,10578	,20873	,067	-2,2356	,0241
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	-,33117	,19679	1,000	-1,3964	,7340
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,53997	,19679	,984	-1,6052	,5253
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,33472	,20873	1,000	-,7951	1,4646
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	-,35985	,20873	1,000	-1,4897	,7700
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-,46725	,18841	,995	-1,4871	,5526
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	-,26510	,18841	1,000	-1,2850	,7548
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,48709	,18841	,992	-1,5070	,5328
OSTİM	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,25891	,26443	1,000	-1,6903	1,1724
SAVUNMA VE	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,03943	,23102	1,000	-1,2900	1,2111
HAVACILIK	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,32851	,20085	1,000	-1,4157	,7587
KÜMELENMESİ	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,03949	,19283	1,000	-1,0833	1,0043
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,15959	,22002	1,000	-1,3505	1,0314
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,20014	,17311	1,000	-1,1372	,7369
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,09962	,17964	1,000	-,8728	1,0720
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,43392	,17964	,997	-1,4063	,5385
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,12120	,18841	1,000	-1,1411	,8987
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,28910	,18841	1,000	-1,3090	,7308
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,63853	,20085	,926	-1,7257	,4487
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,13607	,18841	1,000	-,8838	1,1559
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,07272	,18841	1,000	-1,0926	,9471
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,80196	,20085	,596	-,2852	1,8892

	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,10740	,20085	1,000	-,9798	1,1946
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,46725	,18841	,995	-,5526	1,4871
	OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,20214	,17964	1,000	-,7703	1,1746
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,01984	,17964	1,000	-,9923	,9526
OSTİM	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,46105	,26443	1,000	-1,8924	,9703
YENİLEBİLİR	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,24157	,23102	1,000	-1,4921	1,0090
ENERJİ VE	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,53065	,20085	,990	-1,6178	,5565
ÇEVRE	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,24163	,19283	1,000	-1,2854	,8021
TEKNOLOJİLER	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,36173	,22002	1,000	-1,5527	,8292
İ	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,40228	,17311	,998	-1,3393	,5348
KÜMELENMESİ	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	-,10253	,17964	1,000	-1,0749	,8699
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,63606	,17964	,816	-1,6085	,3364
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,32334	,18841	1,000	-1,3432	,6965
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,49125	,18841	,991	-1,5111	,5286
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,84067	,20085	,490	-1,9279	,2465
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	-,06607	,18841	1,000	-1,0859	,9538
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,27487	,18841	1,000	-1,2947	,7450
	MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,59982	,20085	,960	-,4874	1,6870
	OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	-,09474	,20085	1,000	-1,1819	,9924
	OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,26510	,18841	1,000	-,7548	1,2850
	OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	-,20214	,17964	1,000	-1,1746	,7703
	SÜRDÜRÜLEBİLİR EV TEKSTİL KÜMESİ	-,22198	,17964	1,000	-1,1944	,7504
SÜRDÜRÜLEBİLİR	CLEAN ENERGY CLUSTER	-,23907	,26443	1,000	-1,6704	1,1923
EV TEKSTİL	ÇORUM GIDA İŞLEME KÜMESİ	-,01959	,23102	1,000	-1,2701	1,2310
KÜMESİ	ESKİŞEHİR BİLECİK KÜTAHYA SERAMİK KÜMESİ	-,30867	,20085	1,000	-1,3959	,7785
	GAP ORGANİK TARIM KÜMESİ	-,01965	,19283	1,000	-1,0634	1,0241
	GAZİANTEP MAKİNE METAL KÜMESİ	-,13975	,22002	1,000	-1,3307	1,0512
	İNEGÖL MOBİLYA SANAYİCİLERİ KÜMELENMESİ 7	-,18030	,17311	1,000	-1,1173	,7567
	İSTANBUL SAĞLIK ENDÜSTRİ KÜMELENMESİ	,11946	,17964	1,000	-,8530	1,0919
	İSTANBUL SAVUNMA HAVACILIK VE UZAY KÜMESİ	-,41407	,17964	,998	-1,3865	,5583
	İŞ VE İNŞAAT MAKİNELERİ KÜMESİ	-,10136	,18841	1,000	-1,1212	,9185
	İZMİR HAVACILIK VE UZAY KÜMELENMESİ	-,26926	,18841	1,000	-1,2891	,7506
	KAYSERİ MOBİLYA İŞ KÜMESİ	-,61869	,20085	,945	-1,7059	,4685
	KONYA DÖKÜM KÜMESİ	,15591	,18841	1,000	-,8640	1,1758
	KONYA OTOMOTİV YAN SANAYİ İŞ KÜMESİ	-,05288	,18841	1,000	-1,0728	,9670

MEDİKÜM MEDİKAL SANAYİ İNOVASYON KÜMELENMESİ	,82181	,20085	,542	-,2654	1,9090
OSTİM KAUÇUK TEKNOLOJİLERİ	,12724	,20085	1,000	-,9599	1,2144
OSTİM MEDİKAL SANAYİ KÜMESİ	,48709	,18841	,992	-,5328	1,5070
OSTİM SAVUNMA VE HAVACILIK KÜMELENMESİ	,01984	,17964	1,000	-,9526	,9923
OSTİM YENİLEBİLİR ENERJİ VE ÇEVRE TEKNOLOJİLERİ KÜMELENMESİ	,22198	,17964	1,000	-,7504	1,1944

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Özgeçmiş

1990 yılı Konya doğumludur. İlköğretimini 2004 yılında Ahmet Acar İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra, lise eğitimini Selçuklu Cumhuriyet Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF İşletme Bölümünü kazandı. 2012 yılında mezun olduktan sonra, 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamladı. Ardından 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. 2017 yılından beri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.